

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Grundtvig, F. L.; af F. L. Grundtvig.

Løsningsstenen : et sagnhistorisk Studie

Kjøbenhavn : Karl Schønberg, 1878

[13], 176, [4] s.

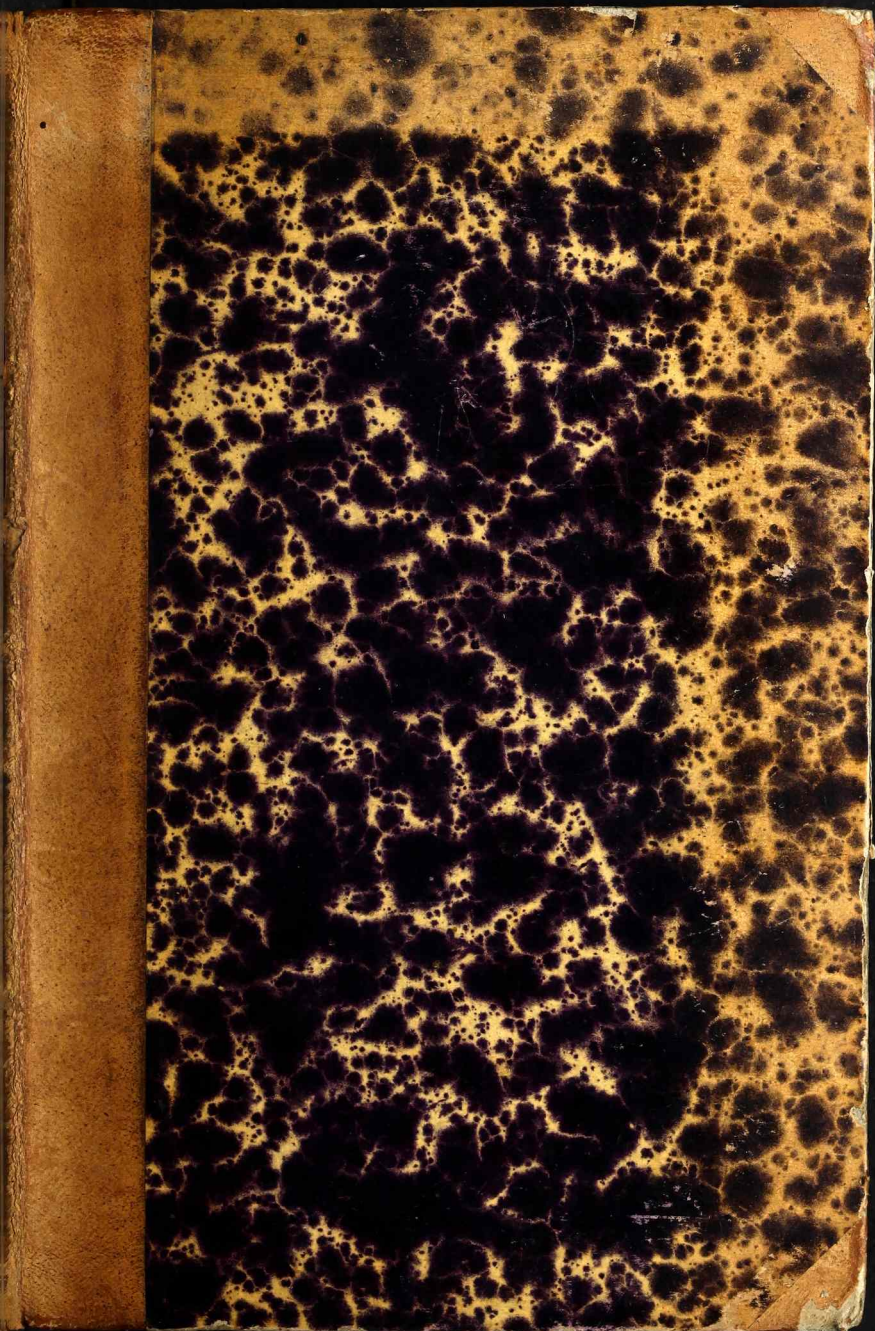
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

14. 283-8

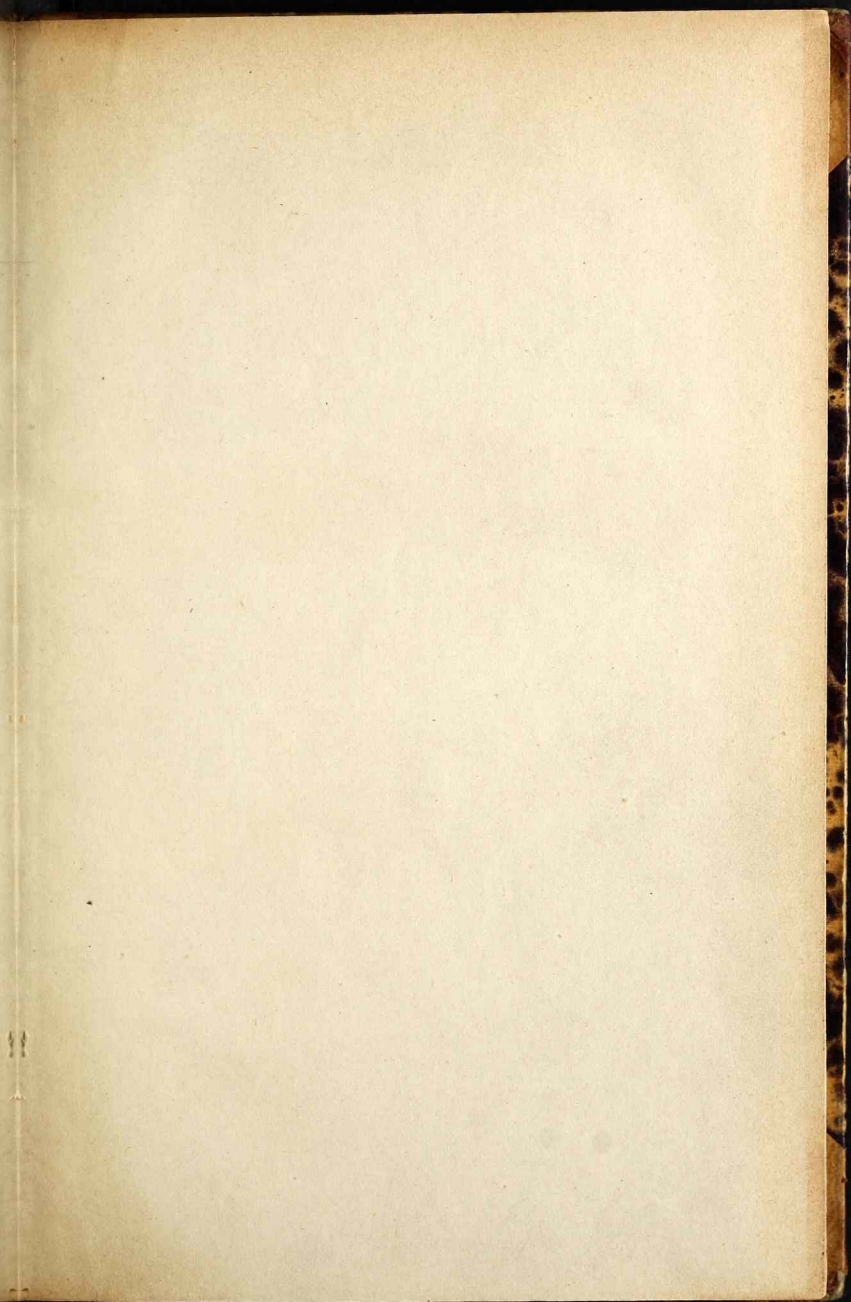
Eker. 7.

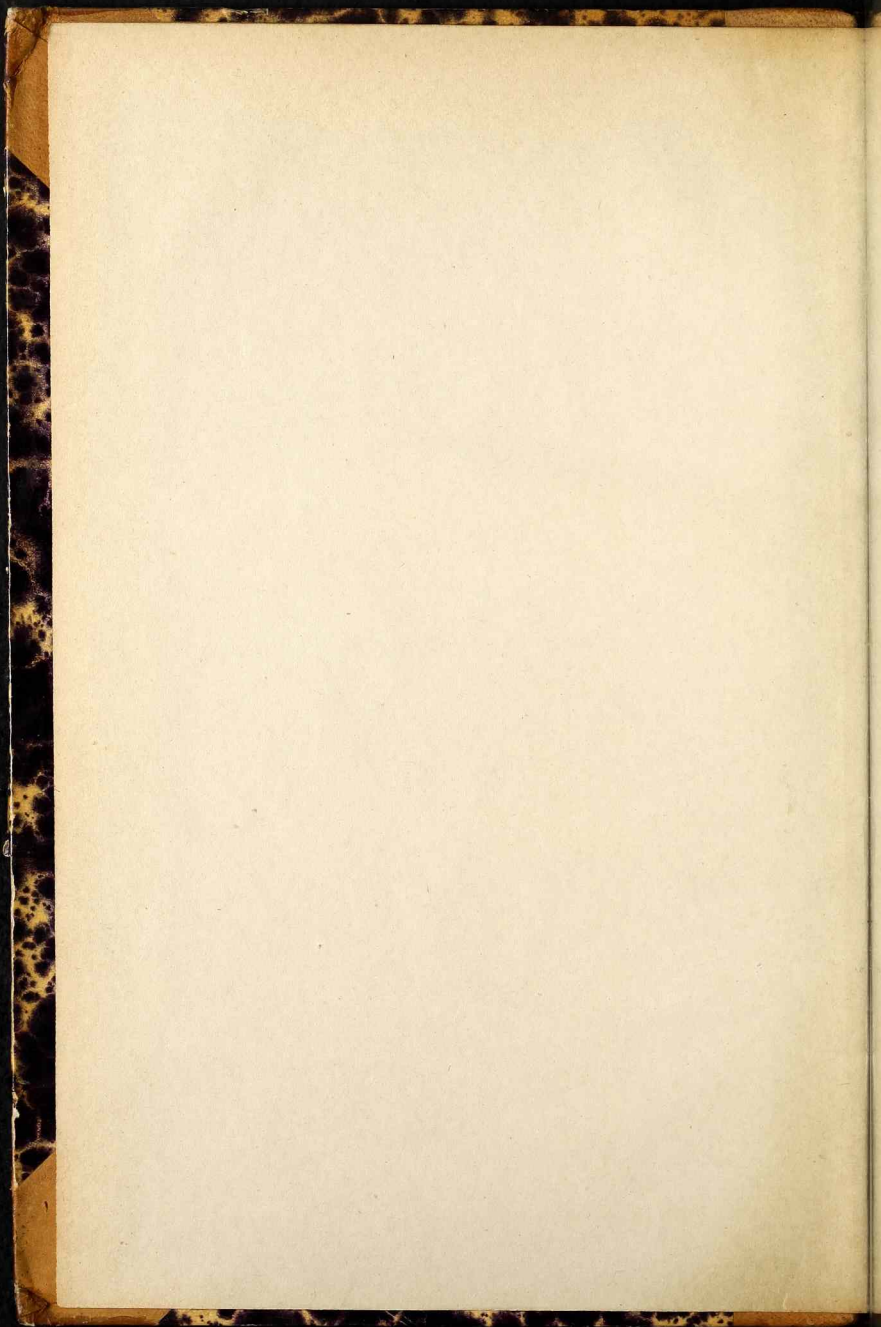
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

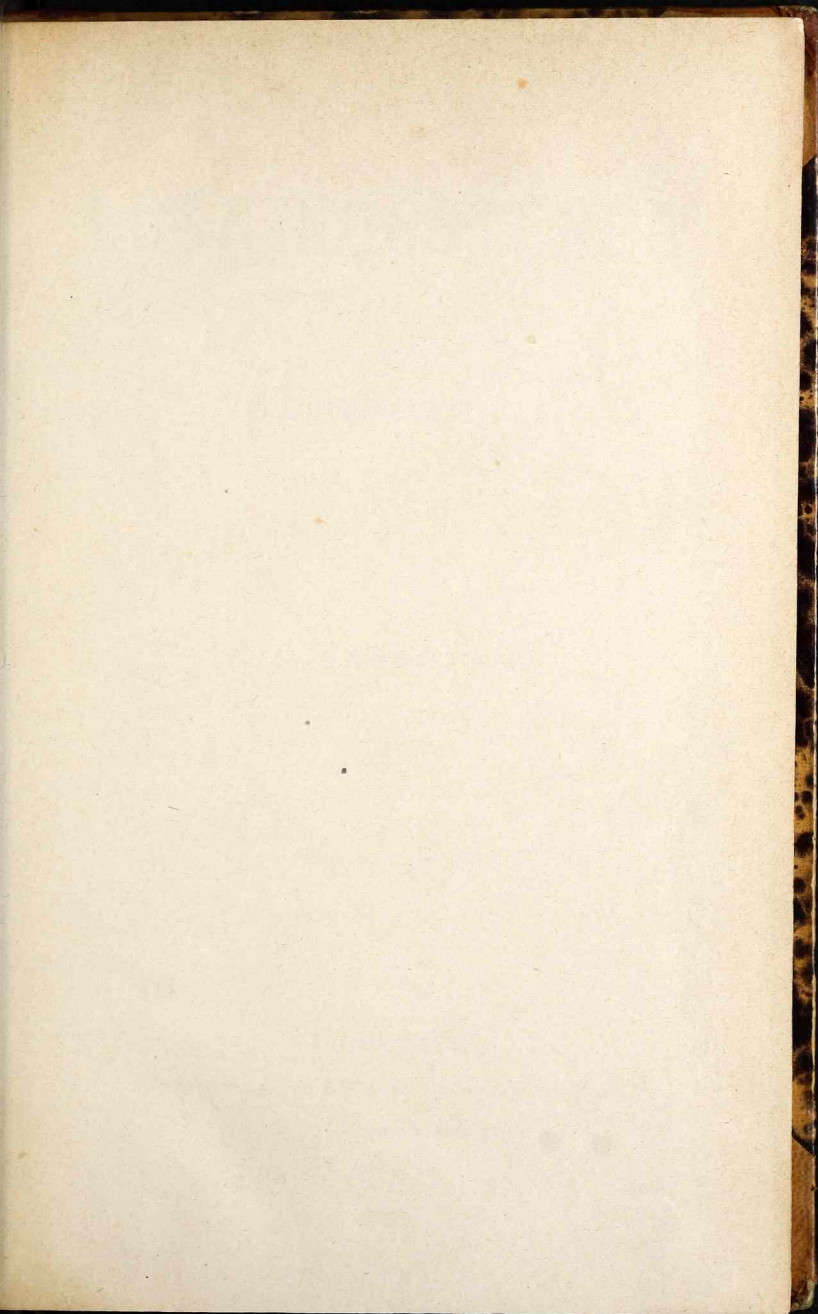

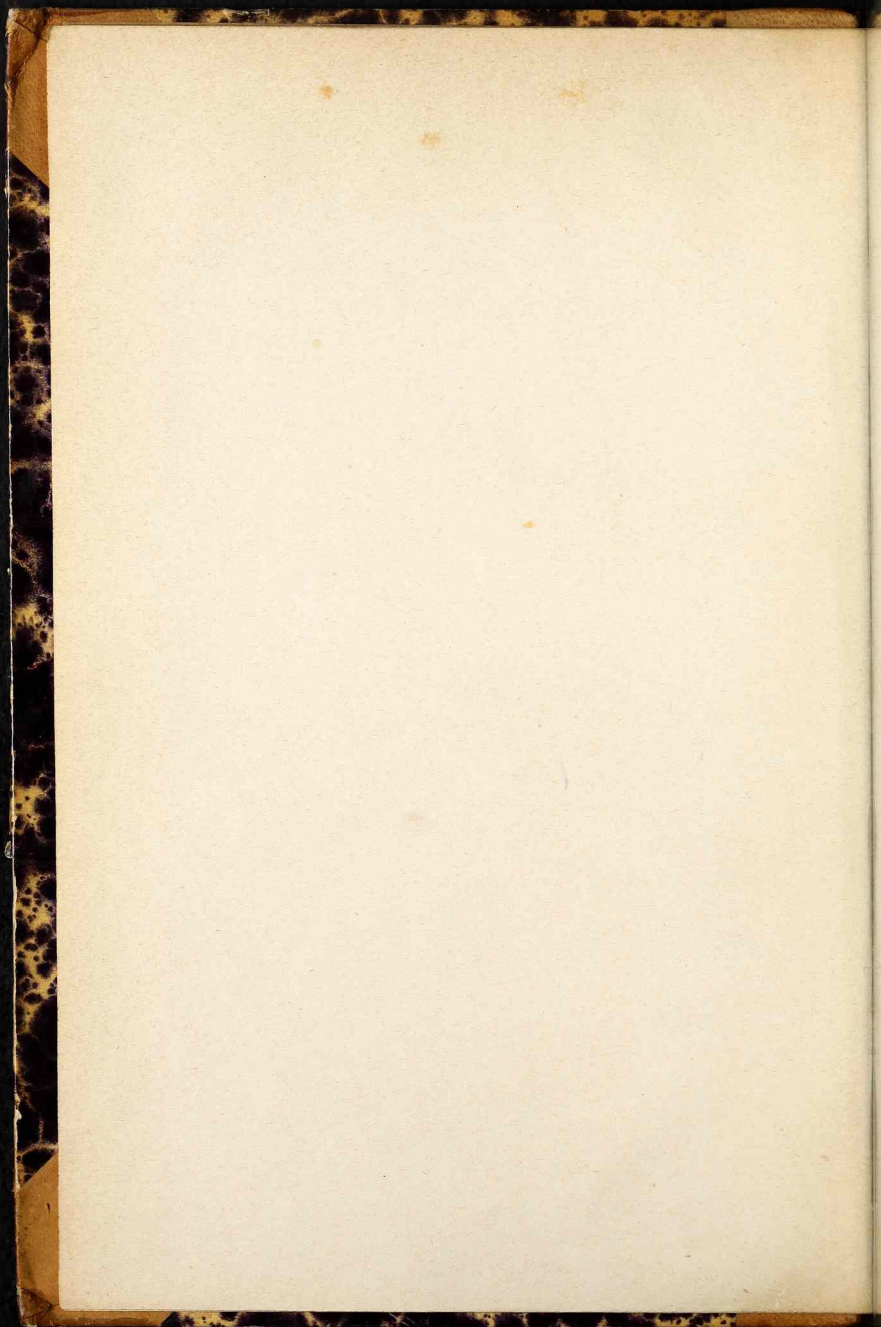
130021859177

LØSNINGSSTENEN.

ET SAGNHISTORISK STUDIE

AF

F. L. GRUNDTVIG.

KJØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS BOGHANDEL.

NIELSEN & LYDICHE'S BOGTRYKKERI.

1878.

1851

1851

1851

Forord.

Ved at foretage nogle foreløbige Undersøgelser angaaende Ravnens Historie, traf jeg adskillige Former af de her behandlede Sagn, og de interesserede mig saa meget, at jeg foresatte mig at gjøre dem til Gjenstand for en nøjere Undersøgelse. Jo mere jeg imidlertid fandt, des større blev det Omraade, paa hvilket jeg maatte søge, og da det altid er utilfredsstillende, haabøst at maatte opgive, hvad man har anvendt Tid og Kræfter paa, blev jeg ved at arbejde mig dybere og dybere ind i Undersøgelser, som jeg dog ikke kunde skjule for mig selv, krævede et langt større Fond af Kundskaber, end jeg var i Besiddelse af.

Naar jeg altsaa forelægger Offentligheden dette Arbejde, hvori jeg har behandlet en Kreds af forskjellige Sagn, hvis nøje Forbindelse jeg har troet at kunne spore, saa er det ikke, fordi jeg nærer det forfængelige Haab at have naaet et i Sandhed tilfredsstillende Resultat; men det er, fordi jeg, ved at gjennemgaa et stort Antal Bøger, har set mig i Stand til at fremdrage

en Del, der formentlig vil kunne tjene til Oplysning og Materiale for andre.

Jeg skal ikke i det enkelte selv kritisere mit Arbejde, og Manglerne er saa iøjnefaldende, at de slet ikke behøver at udpeges; imidlertid maa jeg dog gjøre opmærksom paa, at jeg ved Behandlingen af Sagnet om Schamir aldeles ikke har kunnet gaa til de hebraiske Tekster.

Flere af Anmærkningerne vil maaské synes noget tilfældige; men da jeg næppe oftere vil komme til at behandle Spørgsmaal af denne Art, har jeg søgt at benytte Lejligheden til at henlede Opmærksomheden paa adskillige Kilder, der saa godt som slet ikke har været benyttede i Sagnforskningens Tjeneste.

Adskillige Mangler skriver sig fra, at jeg først paa et senere Stadium er bleven opmærksom paa flere Ting, der kunde staa i en vis Forbindelse med de foreliggende Sagn, men som jeg ikke vilde kunne komme tilbage til, uden et uforholdsmæssigt Arbejde.

En Undskyldning maa jeg gjøre for Afhandlingens Sprog og Form, der noksom vidne om Forfatterens uøvede Haand. Endelig maa jeg henvende en Tak til det store kongelige Bibliothek for den utrættelige Hjælp-somhed, hvoraf ogsaa jeg i fuldeste Maal har nydt godt.

Frederiksberg, Marts 1878.

F. L. GRUNDTVIG.

Forkortelser.

- Aas. I. Aasen. Ordbog over det norske Folkesprog. 1850.
- Ael. K. Aelianos. De natura animalium. Udg. af G. Schneider. 1784.
- Aet. Aëtios. Contractiones medicinae. Stp.
- A. f. n. O. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1866. fg.
- Ag. G. Agricola. De ortu et causis subterraneorum. 1612.
- Alb. Albertus Magnus. Opera. Udg. af P. Jammy. 2. De mineralibus. 6. De animalibus. 1651.
- Ald. Medici antiqvi omnes. Apud Aldi filios. Venetia. 1547.
- Aldr. M. U. Aldrovandus. Musaeum metallicum. 1648.
- Aldr. O. U. Aldrovandus. Ornithologia. 1610.
- Alp. Alpenburg. Mythen und Sagen Tirols. 1857.
- Ann. f. n. O. Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1836 fg.
- Aph. H. v. Aphelen. Den almindelige Naturhistorie ved Bomare. 1—8. 1767—70.
- Apul. Lucius Apuleius Barbarus. Herbarium seu de medicamentibus herbarum. Ald.
- Arist. Aristoteles. De animalibus historia. Udg. af J. G. Schneider. 1—4. 1811 fg.
- Arn. I. Arnason. Íslenzkar þjóðsögur og Æfintýri. 1—2. 1862.
- Arn. Arnoldus de Villanova. Opera omnia. 1585.
- Av. Avicenna. Canonis medicinæ liber. 1658.
- Bac. A. Baccius. De gemmis et lapidibus pretiosis. Udg. af W. Gabelchower. 1603.
- Baj. I. I. Bajer. Oryctographia Norica. 1708.
- Bar. G. S. Baring-Gould. Curious Myths of the Middle Ages. 2. 1868.
- Barth. Bartholomaeus Anglicus. De proprietatibus rerum. 1492.

- Bauh. C. Bauhinus. Pinax theatri botanici. 1623.
- Baum. I. W. Baumer. Naturgeschichte aller Edelsteine. Udg. af K. Medinger. 1774.
- Bech. L. Bechstein. Mythe, Sage, Märe und Fabel. 1—3. 1854—55.
- Bel. P. Bellon. Observationes memorabilium rerum. Udg. af Clusius. 1589.
- Bir. A. A. Birlinger. Aus Schwaben. 1. 1874.
- Bir. V. A. Birlinger. Volksthümliches aus Schwaben. 1—2. 1861—62.
- Boch. Bochart. Hierozoicus. 2. 1663.
- Boet. Boëtius de Boot. Gemmarum et lapidum historia. 1609.
- Br. A. Brand. Popular Antiquities of Great Britain. Udg. af Ellis. 3. 1854.
- Br. P. Th. Brown. Pseudodoxia epidemica. London. 1669.
- Brth. Bartsch. Zauber und Segen. Z. f. d. M. 3. 1855.
- Brün. M. T. Brünnich. Ornithologia borealis. 1764.
- Bsch. Joh. Laur. Bausch. De lapide Aëtite. 1665.
- Büs. I. G. Büsching. Die Kräfte der Edelgesteine. *M. f. L. u. K.* 2. 1811.
- Bux. J. Buxtorph. Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum. Udg. af R. Fischer. 1869.
- Bær. Saga af þorsteini Bæarmagni. Fm. 3.
- Cae. Bern. Caesius. Mineralogia. 1636.
- Cah. Le Physiologus ou Bestiaire. Cahier et Martin. Mélanges d'archéologie. 2—3. 1851—52.
- Can. D. du Cange. Glossarium mediae et infimae latinitatis. Udg. af G. A. L. Henschel.
- Cam. P. J. R. Camerarius. De plantis epitome utilissima Matthioli. 1586.
- Cam. S. J. R. Camerarius. Sylloges memorabilium medicinae. 1624.
- Car. Hieronymus Cardanus. De gemmis et coloribus. Opera. 2. London. 1663.
- Cas. Paulus Cassel. Schamir. Abdr. a. der Denkschrift der k. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften in Erfurt. 1856.
- Cau. N. Caussin. Polyhistor symbolicus. 1647.
- Cav. G. O. Hylltén-Cavallius. Wärend och Wirdarne. 1—2. 1864—68.
- Cld. J. C. Claudinus. Responsiones et consultationes medicinales. 1607.
- Cls. P. Claussön. Norriges Bescriffuelse. 1632.
- Clt. L. Choulant. Handbuch der Bücherkunde für die aeltere Medicin. 1828.

- Cok. O. Cockayne. Leechdoms, Wortcunning and Starcraft. 2. 1865.
- Col. J. Coler. Oeconomia ruralis et domestica. 1692.
- Con. Constantinus Africanus. Opera undiqve magna cura con-
quisita. 1536.
- Dal. Sam. Dale. Pharmacologia seu manuductio ad materiam
medicam. 1693.
- Dall. I. G. Dalzell. The darker Superstitions of Scotland. 1835.
- Dau. G. Daudius. Solini memorabilia mundi. 1—2. 1603.
- Den. J. D. Denso. Physikalische Briefe. Stettin. 1750.
- Diem. J. Diemer. Deutsche Gedichte des 11 und 12 Jahrhun-
derts. 1849.
- Disk. Pedak. Dioskorides. De materia medica. Udg. af C.
Sprengel. 1. 1829.
- Ed. Sæmundar Edda. Udg. af Sv. Grundtvig. 1874.
- Ek. Eckermann. Religionsgeschichte und Mythologie des Alter-
thums. 1—4. 1845 fg.
- Em. J. A. Eisenmenger. Entdecktes Judenthum. 1. 1700.
- En. Christ. Encelius. De re metallica. 1557.
- Ep. Epiphanius. De 12 gemmis, quæ erant in veste Aaronis.
Opera omnia. Udg. af D. Petavius. 2. 1682.
- Er. Eraclius. Deutsches und französisches Gedicht des 12 Jahr-
hunderts. Udg. af H. F. Massmann. 1842.
- Fl. B. Flateyjarbók. 1—3. Christiania. 1860—68.
- Flech. E. Fleischer. Naturhistorie. 1—9. 1786 fg.
- Fl. S. Fornaldar Sögur. Udg. af C. C. Rafn. 1—3. 1829 fg.
- Fm. Fornmanna Sögur. 1—12. 1825 fg.
- Fr. I. Fritzner. Ordbog over det gamle norske Sprog. 1867.
- Gal. K. Galenos. Opera omnia. Udg. af C. G. Kühn. 1821 fg.
12 og 14 (Euporiston).
- Ger. Gervasius v. Tilbury. Otia imperialia. Udg. af F. Lie-
brecht. 1856.
- Gl. k. S. Gamle kongelige Samling. Kgl. Bibl. i Kjøbenhavn.
Nr. 1633. 4to.
- Gn. C. Gesner. Historia avium. 1585.
- Gn. H. C. Gesner. De raris et admirandis herbis. 1555.
- Gp. De agricultura. Overs. af Janus Cornarius. Basel. 1538.
- Gräs. Gesta Romanorum. Udg. af J. G. T. Grässe. 2. 1842.
- Grh. J. Grohmann. Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen
und Mähren. 1. 1864.
- Grih. F. K. Grieshaber. Deutsche Predigten der 13 Jahrhun-
derts. 1—2. 1846.
- Grm. J. Grimm. Deutsche Mythologie. Udg. af E. H. Meyer.
1877.

- Grm. S. Grimm. Deutsche Sagen. 1. 1816.
 Grm. W. Grimm. Altdeutsche Wälder. 2. 1815.
 Gub. A. de Gubernatis. Die Thiere in der indogermanischen Mythologie. Udg. af M. Hartmann. 1874.
 Guin. Ant. Guainer. De aegritudinibus matricis. Opera. 1518.
 Gun. I. Gunnerus. De saa kaldede Lösningstene. Det trondhjemske Selskabs Skrifter. 3. 1765.
 Hab. Habdarrahman. De proprietatibus ac virtutibus medicis animalium, plantarum ac gemmarum. Udg. af Abr. Ecchelensis. 1647.
 Hald. Bjørn Haldorsen. Islandsk Lexikon. 1814.
 Hall. Dyrerim. Hallenbergs Gaver. Nr. 51. 4to. Upsala Universitetsbibliothek.
 Har. Henrik Harpestreng. Dansk Lægebog. Udg. af C. Molbech. 1820.
 Hhn. V. Hehn. Kulturpflanzen und Hausthiere. 1877.
 Hnn. O. Henne-Am Rhyn. Die deutsche Volkssage. 1874.
 Hof. H. Hoffmann. Fundgruben für Geschichte deutscher Sprache. 1—2. 1830—37.
 Hlm. E. Holmgren. Skandinavians Foglar. 1—2. 1867—71.
 Horp. Horapollon. Hieroglyphica. Udg. af J. C. de Pauw. 1727.
 Hrz. Herzog. Real-Encyclopædie für Theologie.
 I. Lej. Ivan Lejonriddare. Udg. af Liffmann og Stephens. 1849.
 L. Løv. Ivan Løveridder. Romantisk Digtning. Udg. af C. I. Brandt. 1. 1869.
 Isd. Isidorus Hispalensis. Origines sive etymologiae. Opera omnia. Udg. af J. du Breul. 1617.
 Isl. S. Íslendinga Sögur. 1—3. 1843 fg.
 Iw. Iwein v. Hartmann. Udg. af G. F. Benecke og K. Lachmann. 1827.
 Jcb. Jacobus de Vitriaco. Historia Hierosolimitana. Gesta Dei per Francos. 1. 1611.
 Jh. C. G. Jöcher. Allg. Gelehrten-Lexicon. 1—4.
 Kämp. Engelbr. Kämpfer. Amoenitates exoticae politico-physico-medicae. 1712.
 Kan. H. Kannegiesser. Nachricht von einigen Adlersteinen. Neues hamburgisches Magazin. 10. 1771.
 Kb. P. H. Külb. Plinius Naturgeschichte. 1840 fg.
 Kh. F. Ad. Kuhn. Die Herabkunft des Feuers und des Göttertranks. 1859.
 Kh. Sch. Ad. Kuhn u. W. Schwartz. Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche. 1848.
 Kh. W. Ad. Kuhn. Sagen, Gebräuche u. Märchen aus Westfalen. 1—2. 1859.

- Kir. Kiranides. *Mysteria physico-medica*. 1681.
- Kl. I. Scheible. *Das Kloster*. 1—12. 1845 fg.
- Khl. J. Köhler. *Volksbrauch im Vöigtlande*. 1867.
- Knd. J. C. Kundmann. *Rariora naturæ et artis*. 1737.
- Krk. *Kórmaks Saga*. Udg. af F. Magnussen. 1832.
- Krs. L. A. Kraus. *Medicinisches Lexikon*. 1826.
- Ldt. Landt. *Beskrivelse over Færøerne*. 1800.
- Lem. Levinus Lemnius. *De miraculis occultis naturæ*. 1588.
- Leopr. K. Leoprechting. *Aus dem Lechrain*. 1855.
- Les. F. C. Leszer. *Lithotheologie*. 1735.
- Ll. P. Lolle. *Danskø Ordsprog*. Udg. af R. Nyerup. 1828.
- Lnd. Cam. Leonardus. *Speculum lapidum*. 1533.
- Lng. H. C. Lyngbye. *Tentamen hydrophytologiae Danicæ*. 1819.
- Ln. A. Lonicer. *Naturalis historia*. 1551 fg.
- Ln. U. A. Lonicer. *Kreuterbuch*. Udg. og forbedret af P. Uffenbach. 1630.
- Lor. M. Lorenzen. *Signeformularer og Trylleraad*. Aftr. af Samlinger til jysk Historie og Topographie. 1872.
- Lpt. T. Lupton. *A thousand notable things*. 1660.
- Luc. Lucidarius. Udg. af C. I. Brandt. 1849.
- Lvrm. Guil. Lavremberg. *Historica descriptio Aëtitis*. Rostock. 1627.
- Mac. Macer Floridus. *De viribus herbarum*. Ald.
- Man. W. Mannhardt. *Die Götterwelt der deutschen u. nordischen Völker*. 1. 1860.
- Marc. Marcellus Empiricus. *De medicamentis empiricis, physicis ac rationalibus*. Ald.
- Matt. P. A. Matthiolus. 1—2. (I. *Commentarii in Dioscoridem*. 2. *Epistolæ medicinales*.) 1674.
- Maur. K. Maurer. *Isländische Volkssagen*. 1860.
- Mei. E. Meier. *Deutsche Sagen, Sitten u. Gebräuche aus Schwaben*. 1852.
- Mein. C. Meiners. *Historische Vergleichung der Sitten etc. des Mittelalters mit denen unsers Jahrhunderts*. 3. 1794.
- M. f. L. u. K. *Museum für altdeutsche Literatur u. Kunst*. Udg. af F. H. v. d. Hagen, B. I. Docen, I. G. Büsching og B. Hundeshagen. 1—2. 1809—11.
- Mgb. Konrad v. Megenberg. *Das Buch der Natur*. Udg. af F. Pfeiffer. 1861.
- Mh. N. Mohr. *Forsøg til en islandsk Naturhistorie*. 1786.
- Misch. Mischna. Udg. af G. Surenhusius. 3—4. 1700 fg.
- Mizl. Ant. Mizaldus. *Memorabilium*. 1567.
- Mlb. C. Molbech. *Dansk Dialectlexikon*. 1841.
- Mn. *Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit*. Udg. af Mone. 8. 1839.

- Mnzt. O. W. Menzel. Odin. 1855.
- Mnzt. S. W. Menzel. Christliche Symbolik. 1—2. 1854.
- Moth. Moth. Dansk Ordbog. Gl. k. S. Nr. 774 f.
- Mrb. Marbod. Opera. Udg. af A. Beaugendre. 1708. Ogsaa andre Udg. er benyttede.
- Mrc. M. Mercati. Metallotheca. Rom. 1717.
- Mrs. D. A. F. Marsilius. Danubius Pannonico-Mysicus. 3. 1726.
- Mrs. F. Marsilius Ficinus. De vita caelitus comparanda. De vita. 1595.
- Mrt. F. W. Martini. Allgemeine Geschichte der Natur. 1. 1774.
- Msc. Miscellanea medico-physica academïæ naturæ curiosorum. Lipsiæ. 1670 fg.
- Mül. P. O. F. Müller. Zoologiæ Danicæ prodromus. 1776.
- Mül. Z. W. Müller u. F. Zarncke. Mittelhochdeutsches Wörterbuch. 2. 1866.
- Nic. Th. Nicols. A lapidary or the history of precious stones. 1652.
- Nils. S. Nilsson. Foglarne. 1—2. 1858.
- Nor. T. Nork. Die Sitten u. Gebräuche der Deutschen. Kl. 12. 1849.
- Ol. P. E. Olafsen og B. Povelsen. Rejse gjennem Island. 1—2. 1772.
- Onom. Onomatologia historiae naturalis completa. 1—2. Frankf. og Leipz. 1758—61.
- Opp. Oppianos. De aucupio. Opera omnia. Udg. af J. G. Schneider. 1776.
- Orp. Orpheus. De lapidibus. Udg. af Th. Tyrwhitt. 1781.
- Panz. F. Panzer. Beitrag zur deutschen Mythologie. 1—2. 1848—55.
- Pap. Papias. Elementarium doctrinae elementum. 1435.
- Papn. N. Papinius. De pulvere sympathico. Theatrum sympathicum. 1660.
- Ped. Kr. Pedersen. En nøttelig Legebog. 1534.
- Per. A. v. Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864.
- Pet. H. Petersen. Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro. 1876.
- Pfl. H. O. Pflug. Den danske Pilegrim. 1707.
- Pin. Joan. Pineda. Salomon praeuius, id est, de rebus Salomonis regis. 1613.
- Pl. Pauly. Realencyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft.
- Plan. M. Collin de Plancy. Dictionnaire infernal. 1—5. 1825—26.
- Plin. C. Plinius. Naturalis historia. Udg. af I. Sillig. 1—8. 1851—58. Ogsaa andre Udg. er benyttede.

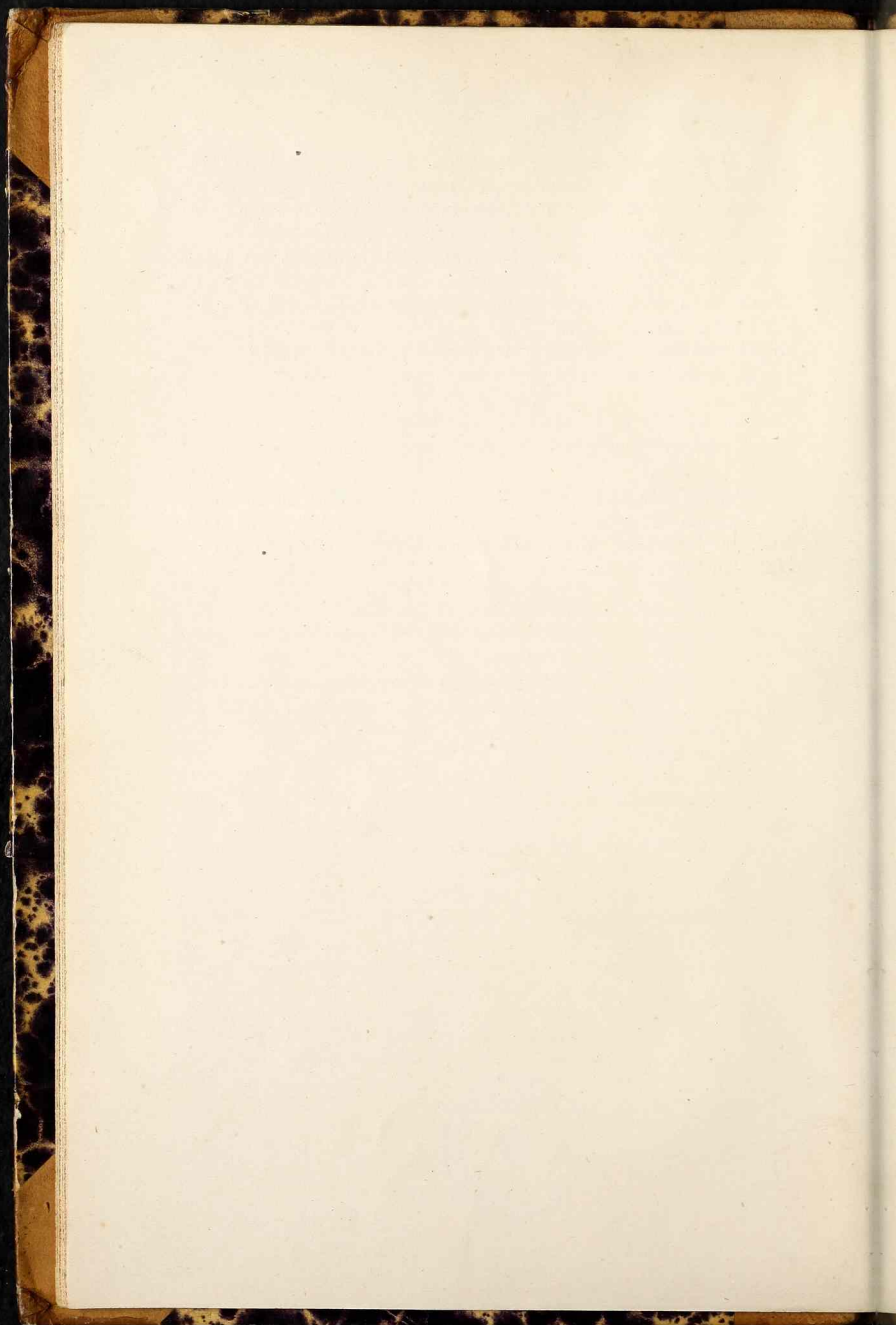
- Plin. V. Plinius Valerianus. *Medicina Pliniana*. Ald
 Pont. D. E. Pontoppidan. *Det danske Atlas*. 1. 1763.
 Pont. N. E. Pontoppidan. *Norges naturlige Historie*. 1. 1752.
 Ps. A. Pseudo-Albertus. *De virtutibus herbarum, lapidum et animalium. De mirabilibus mundi*. (I det ben. Expl., som mangler Titelblad, findes tillige Albertus: *De secretis mulierum og M. Scotus: De secretis naturæ*. 17de Aarh.)
 Ran. H. Ranzow. *Diarium s. Calendarium*. 1593.
 Ren. J. Renodæus. *De materia medica*. 1608.
 Rh. Rhazes. *Opera*. Basel. 1544.
 Ros. F. Rosenmüller. *Biblische Naturgeschichte*. 1—2. 1831. ×
 Rtz. I. E. Rietz. *Svenskt Dialektlexikon*. 1867.
 Ru. Fran. Rueus. *De gemmis*. Udg. af C. Gesner. Tiguri. 1615.
 Run. Runa. Udg. af R. Dybeck. Stockholm. 1842—50.
 Salm. Cl. Salmasius. *Pliniana exercitationes in Solini polyhistorem*. 1. 1689.
 Sand. D. Sanders. *Wörterbuch der deutschen Sprache*.
 Schei. I. Scheible. *Das Schaltjahr*. Kl. 2—3. 1846—47.
 Schmel. A. Schmeller. *Bayerisches Wörterbuch*. 1—4.
 Schmied. K. C. Schmieder. *Geschichte der Alchemie*. 1832.
 Schind. H. B. Schindler. *Der Aberglaube des Mittelalters*. 1858. ✓
 Schw. F. L. Schwartz. *Sonne, Mond und Sterne*. 1864.
 Schwf. C. Schwenckfeld. *Stirpium et fossilium Silesiae catalogus*. 1600.
 Schönw. Fr. Schönwerth. *Aus der Oberpfalz*. 3. 1869.
 Ser. Serapion. *De simplicibus medicinis*. Titel: *Liber Serapionis aggregatus in medicinis simplicibus*. [1473.]
 Ser. Sam. Serenus Samonicus. *De medicina praecepta saluberrima*. Ald.
 Serv. Servius. *Commentarii in Virgilium*. Udg. af A. Lion. 1. 1826.
 Sex. Sextus Placitus Papyriensis. *De medicina animalium, bestiarum, pecorum et avium*. 1539. ×
 Sigh. Sighart. Albertus Magnus, sein Leben u. seine Wissenschaft. 1857.
 Slv. Jac. Sylvius. *Methodus medicamenta componendi*. 1558.
 Smd. Henrik Smed. *Tredie Urtegaard*. 1557.
 Sml. G. Smoll. *Manuale rerum admirabilium*. 1610.
 Sol. C. J. Solinus. *Polyhistor*. Udg. af A. Gøtz. 1777.
 Spr. K. Sprengel. *Versuch einer pragmatischen Geschichte der Arzneikunde*. 1—5. 1800—3.
 Stb. Stobæus Korinthios. *Florilegium*. Udg. af Th. Gaisford. 3. 1822.
 Stp. *Medicae artis principes*. Udg. af H. Stephanus. 1567.

- Strb. Strabo. Geographia. Udg. af I. Casaubonus. 1620.
- Strk. Stricker. Kleinere Gedichte. Udg. af K. A. Hahn. 1839.
- Strkj. L. Strackerjan. Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg. 1—2. 1867.
- Strm. H. Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. 1—2. 1762—66.
- Tab. J. Th. Tabernæmontanus. Kräuterbuch. Udg. af H. Bauhinus. 1664.
- Tex. Ravisius Textor. Officina vel potius naturæ historia. 1598.
- X Thars. Tharsander. Schauplatz vieler ungereimten Meynungen u. Erzehlungen. 1—3. 1736—42.
- Theoph. L. Theophrastos. De lapidibus. Udg. af J. Hill. 1774.
- Theoph. P. Theophrastos. Naturgeschichte der Gewächse. Udg. af K. Sprengel. 1. 1822.
- Thl. I. M. Thiele. Den danske Almues overtroiske Meninger. 1860.
- Thott. Thottske Samlinger. Kongelige Bibl. i Kjøbenhavn. Nr. 192 f. Nr. 249. 8vo.
- Thr. J. B. Thiers. Traité des superstitions. 1. 1720.
- Top. J. f. N. Topografisk Journal for Norge. 1—8. 1792—1802.
- Tral. A. Trallianos. De arte medica. Udg. af A. Haller. 1—2. 1772.
- Trot. Trotula. De mulierum passionibus. Ald.
- Tych. O. G. Tychsen. Physiologus Syrus. 1795.
- Val. J. Pierius Valerianus. Hieroglyphica. Basel. 1567.
- Vern. T. Vernaleken. Mythen u. Bräuche des Volkes in Oesterreich. 1859.
- Vic. Hugo de Saint Victor. De bestiis et aliis rebus. Opera omnia. 2. 1648.
- Vig. G. Vigfússon. Icelandic-English Dictionary. 1874.
- Vin. Vincentius Bellovacensis. Speculum quadruplex. 1624. (I. Speculum naturale. II. Speculum doctrinale.)
- Wlf. I. W. Wolf. Beiträge zur deutschen Mythologie. 1—2. 1852—57.
- Wlff. D. J. Laur. Wolff. Diarium sive Calendarium. 1648.
- Wlff. N. J. Laur. Wolff. Norrighia illustrata. 1651.
- Wrm. E. O. Worm. Epistolæ. 1. 1751.
- Wrm. M. O. Worm. Museum Wormianum. 1655.
- V. S. O. Videnskabernes Selskabs danske Ordbog. 1—7. 1793—1860.
- Wtt. A. Wuttke. Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. 1869.
- Zdl. J. Zedler. Universal Lexicon aller Wissenschaften u. Künste. 35. 1743.

- Z. f. d. A. Zeitschrift für deutsches Alterthum. Udg. af M. Haupt. 1—12. Neue Folge. 1—4. 1841—73.
- Z. f. d. M. I. W. Wolf u. W. Mannhardt. Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde. 1—4. 1853—60.
- Zgrl. A. I. V. Zingerle. Aberglaube und Gebräuche aus Tirol. Z. f. d. M. 1 og 2. 1853—55.
- Zgrl. B. I. V. Zingerle. Sitten, Bräuche u. Meinungen des Tiroler Volkes. 1857.
- Zgrl. C. Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Tirol. 1859.
-

Tallene betegne i Regelen Del og Side eller Side alene. Staar de i runde Klammer, betegne de Bog og Kapitel, hvor intet andet er bemærket. Staar de i skarpe Klammer, viser de hen til Tabellen bag i Bogen.

LØSNINGSSTENEN.

I. Schamir.

Ordet Schamir forekommer tre Gange i Bibelen; men kun hos de senere Profeter. Jeremias skriver: „Juda Synd er indgravet i deres Hjærter Tavler med en Griffel af Jern, ja, med Schamirs Æg“¹⁾, — hos Ezechiel hedder det: „Jeg haver gjort din Pande som Schamir, haardere end Klippen“²⁾, og endelig skriver Sacharias: „Og de gjorde deres Hjærter haarde som Schamir, for ikke at høre Herren“³⁾.

Ordet Schamir kan maaske oversættes ved Stenbræk. I Almindelighed sætter man Diamant paa de anførte Steder⁴⁾, og det er vel rimeligt nok, at Talen er om en Sten; men man kan ikke se, om der har været tillagt den andre Egenskaber end Haardhed. Bochart⁵⁾ og efter ham Cassel sammenstiller Schamir med det græske Smiris, den Sten, hvormed Gravørerne i Oldtiden sleb Ædelstene og hvis Støv endnu kaldes Smergel eller Smirgel, et Ord, der skal komme af det italienske Smeriglio⁶⁾.

¹⁾ Jeremias. (K. 17. V. 1.)

²⁾ Ezechiel. (K. 3. V. 9.)

³⁾ Sacharias. (K. 7. V. 12.)

⁴⁾ Ros. 1. 45. Bux. 1221.

⁵⁾ Allerede hos Pineda hedder det: „Samir, cujus virtute scinduntur lapides mirabili facilitate, sicut smerillo scinditur vitrum“. (5. 5.) 443.

⁶⁾ Boch. (6. 11.) 841. Cas. 64. Dioskorides skriver, at den er

For øvrigt synes Schamir ogsaa at have været Navn paa en Urt¹⁾.

I Talmud er det hverken Sten eller Urt, men noget ganske andet.

I Mischna, den ældste, rent hebraiske Del, som skal være nedskreven omtrent 190 eft. Kr. hedder det i den Afdeling, der kaldes Sota, at da det første Tempel blev ødelagt, gik Schamir til Grunde²⁾, og i Pirke avoth nævnes Schamir mellem de ti Ting, der blev skabte paa den første Sabbathsaften³⁾.

At der paa disse Steder menes noget ganske særligt med Schamir, er tydeligt nok, og i Gemara, den halvkaldæiske Kommentar til Talmud, faas nærmere Oplysninger.

Rabbi Salomon skriver, at Schamir er en lille Orm, som er saa stærk, at den kan kløve Sten, og ved Hjælp af den var det, at Kong Salomon byggede Herrens Tempel⁴⁾, og hos Rabbi David hedder det først, til Forklaring af Bibelens Ord om Salomons Tempel: „Og da Huset skulde rejses, blev det bygget af hele tilførte Sten, og hverken Hammer eller Økse eller andet Jærn-

et ætsende Lægemiddel, godt for løst Tandkjød. (5. 165.)
 1. 820. Plinius fortæller om Sand, hvormed man gjenemskar Marmor, og fremhæver særlig det æthiopiske. (36. 6.) 5. 314. Om Smiris findes ganske interessante Ting hos Alexius Pedemontanus. De secretis libri. Overs. fra italiensk af J. J. Wecker. 1560. 247.

1) Cas. 74. Der fortælles om Salomon, at da han en Dag gik i sin Have, saa' han en Urt, som voksede ud af Tempelets Mur. „Hvad er du for en?“ — spurgte han. — „Jeg er Stenbræk“ — svarede den, — „og jeg er skabt for engang at ødelægge de stærkeste Mure“. Mnzl. S. 2. 303. Jf. Diem. Anm. 44.

2) Misch. Sota. (K. 9.) 3. 297.

3) Misch. Pirke avoth. (K. 5.) 4. 469. Mellem disse Ting var ogsaa Mannaen, Moses Stav og Bileams Æsel.

4) Bux. 1222. Jf. Rabbi Moses ben Maimon. (Cordova. 1135—1204.) Misch. 4. 469.

værktøj hørtes i Huset¹⁾ at Stenene tilhuggedes paa det Sted, hvor de blev brudte, saa at man blot behøvede at sætte dem sammen, efter at de var bragte til Jerusalem; men derefter hedder det, at flere Rabbinere antager, at Stenene slet ikke blev tilhugne ved Hjælp af noget som helst Jærnedskab, men ved en lille Orm, der kaldtes Schamir, af Størrelse som et Bygkorn²⁾. Denne overnaturlige Forklaring har man vistnok grebet til, fordi man har opfattet hele Templet som et Alter, og det hedder i anden Mosebog: „Men dersom du vil rejse mig et Stenalter, maa du ikke bygge det af hugne Sten; thi naar dit Huggejærn er gaaet over det, har du vanhelliget det“³⁾.

Rabbi David siger videre, at med Schamir kunde man kløve og tilhugge Sten, og lagde man den paa en Klippe, saa revnede den straks. Denne vidunderlige Orm blev gjemt i en Æske af Bly og lagt i Bygklid⁴⁾. Det var med den, Moses havde tildannet Ædelstenene i Ypperstepræstens Brystspan⁵⁾ og det var med den, han havde tilhugget Lovens Tavler⁶⁾.

Trods disse bestemte Udsagn, har man dog næppe oprindeligt tænkt sig Schamir som en Orm, og Cassel finder i den rabbinske Beretning en Bekræftelse paa, at Schamir og Smiris er det samme, thi man vædede Smergelen med Vand eller Bomolje og opfangede den ved selve Slibningen i en Slibeskaal af Bly⁷⁾. Tillige mener

1) Første Kongernes Bog. (K. 6. V. 7.) 2) Bux. 1222.

3) Anden Mosebog. (K. 20. V. 25.) Jf. Beretningen om Bygningen af Alteret paa Ebals Bjærg. Josva Bog. (K. 8. V. 31.)

4) Andre Steder hedder det ikke alene, at den lagdes i en Blyæske fyldt med Bygklid, men tillige, at den indsvøbtes i en Tot Uld. Em. 354. Cas. 72.

5) Om disse 12 Ædelstene, svarende til de 12 Stammer, er der skrevet meget. Se f. Ex. Ep. 225 fg. Mrb. Pap. N. 2. H. de Saint Victor. Opera omnia. 2. Diem. Ann. Bac. Cae 549. Ros. 1. I Middelalderen omtales til Dels andre 12 Stene for de 12 Apostle.

6) Bux. 1222.

7) Cas. 72.

han, at dette mærkværdige Pulver med saa forbavsende Kræfter let i Fantasiens Belysning kunde antage Skikkelse af smaa fortærende Orme.

Jeg skal imidlertid ikke inlade mig paa dette Spørgsmaal, men gaa over til den Fortælling, der er den egenlige Anledning til de forudskikkede Bemærkninger.

I den Afdeling, der kaldes Chulin, hedder det, at Dukiphath er en Fugl med en Top, og det var den, der bragte Ormen Schamir til Helligdommens Hus,¹⁾ og i Gittin findes følgende nærmere Oplysninger.

Da Salomon skulde til at bygge Templet og ikke med Jærn maatte tilhugge Stenene, saa spurgte han Rabinerne, hvad han skulde gjøre. De svarede ham, at han maatte skaffe Schamir, som Moses havde brugt; men raadede ham for øvrigt til at udspørge sine Aander. Disse vidste dog ingen Besked, men sagde, at han skulde henvende sig til Dæmonernes Konge Asmodaj. Han kom hver Dag til Bjerget Horeb, hvor han havde en Cisterne, som han dækkede med en Sten og forseglede med sin Segling, efter at have slukket sin Tørst. Salomon sendte da sin Tjener Benaja der hen, og gav ham en Lænke og en Ring med Guds Navn, en Tot Uld og nogle Læderflasker med Vin med paa Rejsen. Han borede nu et Hul i Cisternen og lod Vandet løbe af, stoppede Hullet med Ulden og fik Vinen ind, alt sammen uden at bryde Seglet. Derpaa krøb han op i et Træ. Men da Asmodaj kom og væltede Stenen fra og saa Vin i Steden for Vand, saa vilde han intet drikke; men endelig blev han overmandet af Tørsten, og da han havde drukket, blev han beruset og faldt i Søvn. Benaja lagde da Lænken om hans Hals og førte ham bort, skjøndt han sparkede og slog og søgte at sønderbryde Lænken. Først efter tre Dages Forløb blev han ført for Kongen. „Jeg forlanger intet af dig,“ sagde denne

¹⁾ Boch. (2. 31.) 347.

„men jeg vil bygge Herrens Tempel, og dertil skal jeg bruge Schamir“. „Ja,“ svarede Asmodaj, „den har ikke jeg, men Havets Konge, og han har betroet den til Fuglen Dukiphath, som har svoret. at den aldrig skal komme i andres Vold, og med den kløver den Klipperne, for at saa Træfrø i Revnerne, og saaledes fremkalde Frugtbarhed paa de nøgne Stene. Derfor kaldes den Nagar Tura, Stenkløver“. Saa lod Salomon Benaja opsøge Dukiphaths Rede og lægge et Stykke gjennemsigtigt Glas derover. Da nu Fuglen ikke kunde komme til sine Unger, skyndte den sig at hente Schamir, for dermed at sprænge Glasset; men Benaja stod paa Lur, og da Fuglen kom tilbage, opløftede han et Skrig, saa den i sin Forskrækkelse tabte Schamir, som Benaja skyndte sig at tage og bringe til sin Herre. Men Dukiphath tog sig selv af Dage af Fortvivelse over, at dens Ed var brudt¹⁾.

Dette Sagn er vistnok meget gammelt, og Cassel mener, at det hører til den iranske og kaldæiske Sagnkreds, som Jøderne i Babylon tilegnede sig og omdannede paa ejendommelig Maade²⁾. Denne Anskuelse tiltræder Kuhn, idet han dog særlig lægger Vægt paa det næppe oprindelige Træk, at Fuglen med Schamir kløver Bjærgene, for at saa Træfrø i Revnerne, et Træk, der maaské viser hen til Sagnet om Aqvaththa, det hellige Figentræ, (*Ficus religiosa*), der ligesom vor Flyverøn sættes i Forbindelse med Fuglene³⁾.

¹⁾ Em. 351 fg. Æventyret om Asmodaj er meget længere. Større Uddrag forekomme hos: Fr. Majer. *Mythologisches Lexikon*. 1. (1830.) 119. Bar. G. 2. 125. Mindre hos: Boch. (2. 31.) 347. Cas. 62. Bux. 1222. I „Sippurim“, udg. af W. Pascheles, findes et Stykke om „Aschmadai“ af J. Rosenauer, og her (1. (1853.) 12 fg.) gjengives Sagnet om Schamir med forskjellige Træk, som jeg ellers ikke har set; men de skyldes vistnok kun Meddelerens Fantasi. Det er saaledes iøjnefaldende, at det ikke kan være rigtigt, naar det hedder, at Fuglen gjemte Schamir i et lille Hul i en Klippe, hvor den havde ligget lige siden Skabelsens Dage. ²⁾ Cas. 61.

³⁾ Kh. F. 216. Jf. Sagnene om Flyverøn. *Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben*. 1875. 2. 73.

Med Æventyret om Asmodaj har Sagnet om Schamir oprindelig næppe noget at gjøre, og Forbindelsen er jo ogsaa øjensynlig nok meget løs. Samme Asmodaj spiller ellers en stor Rolle i de salomonske Sagn. Han stødte endogsaa Salomon fra Tronen og iførte sig hans Skikkelse, medens Kongen maatte gaa omkring og tigge ¹⁾.

Dukiphath er vistnok et Navn paa Hærpoppen (Upupa epops)²⁾. Selve Ordet oversættes i syriske Ord-bøger ved Bjærghane, hvorfor man ofte finder det gjengivet ved Urogallus, der egentlig er et Navn paa Tjæderen, de tyskes Auerhahn (Tetrao urogallus)³⁾, men i de kaldæiske Oversættelser af det gamle Testamente gjængives det almindelig ved Nagar Tura, Stenkløver⁴⁾. For øvrigt er Navnet Dukiphath maaské til Dels, ligesom ogsaa vort Hærpop, Latinernes Upupa, Grækernes Epops⁵⁾, og saa godt som alle Folks Navne paa denne Fugl, dannet efter Skriget.

Enkelte Steder er det ikke Hærpoppen, men Ørnen, der bringer Schamir. Imidlertid er selve Sagnet ganske forvandlet. Saaledes skriver Rabbi David, at da Salomon vilde vide, hvor den lille Orm var at finde, saa sammenkaldte han Fuglene og spurgte dem derom. Da fløj Ørnen bort og bragte den fra Paradis⁶⁾. Paa lignende Maade hedder det i Jalkut, et om-

¹⁾ Em. 356 fg.

²⁾ Boch. (6. 11.) 841. Tych. Anm. 119.

³⁾ Grm. W. 93. Kh. F. 216. Bar. G. har: Moorhen, ellers Navn paa en Rørhøne (Gallinula chloropus). 2. 125. Disse Oversættelser er dog naturligvis betydningsløse.

⁴⁾ Cas. 73.

⁵⁾ M. Sachs gjør opmærksom paa, at denne Fugl i Talmud har et Navn, der betyder den vidtskuende, og som rimeligvis staaer i Forbindelse med Opfattelsen af Epops som ἐπόπις, den seende. Beiträge zur Sprach- u. Alterthumsforschung. 2. (1854.) 89. Jf. Cas. 97. Allerede i Oldtiden var det almindeligt at lægge en bestemt Betydning ind i Navne, dannede efter Dyrenes Skrig.

⁶⁾ Bux. 1222.

fangsrigt Værk fra det trettende Aarhundrede, der indeholder Forklaringer til Loven og Profeterne, at da Salomon, som forstod alle Fugles Sprog, spurgte dem til Raads, fløj Ørnen bort til Edens Have og bragte Schamir, der lige til det første Tempels Ødelæggelse med stor Omhu blev bevaret af Jøderne; men var efter den Tid borte til stor Skade for Staten¹⁾.

I Middelalderens Skrifter gjenfindes Sagnet om Schamir i noget forskjellige Former.

Petrus Comestor, der skrev *Historia scholastica* og døde 1178, har følgende Fortælling.

Jøderne siger, at Salomon bestrøg de Marmorstene, som han brugte til Templet, med Blodet af en Orm, som kaldtes Tamir, saa kløvedes de straks. Denne Orm fik han paa følgende Maade. Han indespærrede en Strudsunge i en Glasklokke,²⁾ og da den gamle Struds kunde se den, men ikke faa den i sin Magt, saa hentede den en Orm fra Ørkenen, og med dens Blod bestrøg den Glasset, og straks blev det knust. Men Salomon, som saa' dette, sprængte ved Hjælp af Ormen Bjærget Morias Top, saa der blev god Plads til at bygge Templet³⁾.

Hvad der særlig adskiller denne Form fra de ældre, er jo for det første, at de vidunderlige Kræfter tilskriver ikke Ormen selv, men Ormens Blod, og dernæst, at Fuglen Dukiphath er forvandlet til en Struds; men begge Dele findes ogsaa, som Pineda skriver, i de senere hebraiske Kommentarer til Talmud⁴⁾.

Strudsen, der omtales i Hjobs Bog,⁵⁾ gives der et Navn, som af Kaldæerne oversættes Bjærghane, og dette

¹⁾ Boch. (6. 11.) 841. ²⁾ „Vas vitreum“. ³⁾ Petrus Comestor. *Historia scholastica*. 1534. (3. 8.) 117 a.

⁴⁾ Pin. (5. 5.) 443. Jf. Mischna (4. 469), hvor Italieneren Obad Bartenora (død 1530) skriver, at Schamir er en lille Orm af Størrelse som et Bygkorn, „qui ostendebatur super lapidibus atramento similive tinctura signatis“. ⁵⁾ (K. 39. V. 17.)

er hos dem ogsaa en Benævnelse paa Hærpoppen. Saaledes mener Cassel, at Forvekslingen er fremkommen; men desuden gjør han opmærksom paa, at det faldt meget naturligere i Middelalderen at knytte Sagnet til den vidunderlige Struds, end til den hjemlige Hærpop, og deri har han sikkert Ret¹⁾.

Den største Del af Comestors Fortælling findes gjen-given i Grieshabers Samling af tyske Prædikener fra det trettende Aarhundrede og anvendes der paa bedste Maade. Dog nævnes ikke Ormens Navn²⁾.

I Gervasius Bog *Otia imperialia*, som skal være skreven omtrent 1211, findes Comestors Fortælling næsten Ord til andet. At Navnet skrives *Tanir* i Steden for *Tamir*, har naturligvis intet at betyde. For Resten tilføjer Forfatteren, at i hans Barndom, under Pave Aleksander den 3die, fandtes der i Rom en lille Flaske med en hvid Vædske, og naar man bestrøg Stene dermed, kunde man give dem hvilken Form man vilde³⁾.

Vincentius *Bellovacensis*, som skrev omtrent 1240, har en anden Form af Sagnet efter den ofte citerede Bog om Tingenes Natur.

Da Salomon langvejs fra havde hentet parisk Marmor til Templet, men vidste, at det var forbudt i Loven med Jærnværktøj at kløve de Stene, hvoraf Alteret skulde rejses, saa søgte han sig et Redskab blandt Ormene, som Mennesket endnu ikke kjendte. Han indespærrede en Strudsunge i en Glasklokke, og da den gamle Struds saa' den, men ikke kunde faa den i sin Magt, saa løb den bort til Ørkenen og kom tilbage med Ormen *Thamur*, og Salomon saa' nu, hvorledes den befriede sin Unge ved at smøre Ormens Blod paa Glasset, som straks gik i Stykker. Med denne Orm kløvede Salomon det haardeste Marmor⁴⁾.

¹⁾ Cas. 94.

²⁾ Grih. 2. 122.

³⁾ Ger. 48.

⁴⁾ Vin. I. (20. 170.) 1553. Senere findes den samme Fortælling, kun med en enkelt betydningsløs Ordforandring. II. (15. 123.) 1458.

Albertus Magnus (1200—1281) har kun en kort Beretning; men han har maaske hentet den umiddelbart fra hebraiske Kilder. Han kalder Ormen Thamur eller Samir, har intet om, at det var dens Blod, der kunde kløve Glas og Sten, men siger, at det var med Ormen selv, at Strudsen befriede sine Unger, og Salomon efter Behag tilpassede Marmoret. Endelig skriver han: Dette er en Fabel, og jeg tror, det er en Jødeløgn¹⁾.

I de engelske Gesta Romanorum findes en Fortælling, der har flere særegne Træk, og som ikke kan skrive sig fra Gervasius, skjønt det antages baade af Grässe og Liebrecht²⁾.

I Rom var der en Gang en ædel Kejser, som hed Diocletian. Han satte Barmhjærtighed over alle andre Dyder. Derfor havde han stor Lyst til at se, hvilken Fugl der holdt mest af sine Unger; thi han tænkte derved at blive endnu mere fuldkommen i Barmhjærtighed. Da hændte det sig en Dag, som han flakkede omkring i Skoven, for at forslaa Tiden, at han fandt en Rede, hvori der var en Unge, som tilhørte den store Fugl, man kalder Struds. Han tog baade Reden og Ungen og satte dem ind under en Glasklokke; men den lille Fugls Moder fulgte ham lige til det kejserlige Slot og fløj ind i Hallen, hvor Klokken var. Da den imidlertid blot kunde se sin Unge, men hverken komme til den eller hjælpe den, saa gik den bort og blev tre Dage i Skoven; men derefter kom den tilbage til Slottet, og da havde den Ormen Thumare i Næbet. Derpaa gik den ind i Hallen, og da den kom til det Sted, hvor Ungen var, saa lod den Ormen falde paa Glasset. Denne Orm havde en saadan Kraft, at Klokken straks gik midt over, og saa fløj Ungen bort med sin Moder. Men Kejseren, som saa' det, lovede og prisede Fuglen, fordi den saa flittig havde arbejdet paa at befri sin Unge³⁾.

¹⁾ „Sed hoc est fabula, et puto esse de erroribus Judeorum“. Alb. 6. 683. ²⁾ Gräs. Anm. 283. Liebrecht. Ger. Anm. 159.

³⁾ Gräs. 227.

At denne Form ikke kan skrive sig fra Gervasius, ses allerede deraf, at den, ligesom den gamle rabbiniske Tradition, i Steden for Ormens Blod har selve Ormen.

I et gammelt tysk Digt er Ormen bleven til en Urt; men ved selve Fortællingen er der intet at mærke. Det er en lang udtværet Gjengivelse af det bekjendte Sagn. Strudsen bragte Urten i Munden og befriede dermed sin nøgne og blinde Unge. Salomon brugte den ved Templets Bygning, og de Stene, han berørte dermed, blev saa bløde, at han kunde give dem hvilken Form han vilde¹⁾.

I muhamedanske Sagn er Schamir en Sten, som Ravnen bringer.

Saaledes hedder det hos Weil: Salomon havde sat sine Djimer²⁾ til at bygge Templet; men de gjorde en saadan Støj med deres Hamre, at Jerusalems Borgere ikke kunde høre, hvad de selv sagde. Det kunde naturligvis ikke gaa an, og Salomon bød da Djimerne standse Arbejdet; men spurgte dem, om de ikke kjendte et Redskab, hvormed man uden Støj kunde sønderskære forskjellige Metaller. En af dem traadte frem og sagde: „Det kjender kun den mægtige Sachr; men han er stærkere og hurtigere end os alle til Hobe; han kan kun overvindes ved List. Det eneste jeg véd, er, at han én Gang om Maaneden drikker af en Brønd i Landskabet Hidjr“. Da Salomon havde faaet den Besked, saa udsendte han en Del af Djimerne, som fyldte Brønden med Vin, og da Sachr kom, blev han ganske beruset. Saa lagde de ham i Lænker, der var saa tykke som Templets Søjler; men de kunde dog ikke holde ham, naar han var ædru, og derfor skyndte de sig at sende Bud til Kong Salomon, som netop kom i det yderste Øjeblik. Dog fik han trykket Sachr med sin Segtring i Nakken, og saa havde han mistet sin Magt. Han gav et forfærdeligt Skrig, saa ondt gjorde det at blive forsejlet. „Vær ikke

¹⁾ Grm. W. 89-

²⁾ Aander.

bange, mægtige Djim! du skal igjen blive fri, naar du kun vil vise mig et Redskab, hvormed man uden Støj kan sønderskære forskellige Metaller.“ Saaledes talte Salomon. „Jeg selv kjender intet saadant“ — svarede Sachr — „men spørg du Ravnene! Tag dens Æg og læg dem under et Stykke Krystal, saa skal du se, hvorledes den bærer sig ad med at skære det i Stykker.“ Dette gjorde Salomon, og det varede ikke længe, før Ravnene kom; men da den saa, at den ikke kunde komme til sine Æg, saa fløj den bort og vendte efter nogen Tids Forløb tilbage med en Sten i Næbet, og saa snart den berørte Krystallet med denne Sten, som hed Samur, gik det midt over. „Hvor har du den Sten fra?“ — spurgte Salomon. „Den har jeg fra et Bjærg i det fjærne Vesten“, lød Svaret. Saa befalede Salomon nogle Djimer at følge med til dette Bjærg, for at hente endnu flere saadanne Stene. Men Sachr blev løst af sine Lænker. Da Djimerne kom tilbage med Samurstenene, saa sendte han dem til Jerusalem og fordelte Stenene imellem dem. Derpaa lod han dem fortsætte Arbejdet, og nu gik det lydløst fra Haanden¹⁾.

Baring-Gould har den samme Fortælling; men der hedder det, rimeligvis ved en Skjødesløshed, at Stenene kom fra en Ørken i det yderste Østen²⁾.

Inden jeg forlader Sagnet om Schamir, maa jeg endnu dvæle et Øjeblik ved en Fortælling, der findes i det tyske Digt: „Das Lob Salomons“, der maaske allerede er fra det 11te Aarhundrede.

Heri tales der om Templets Bygning, og derefter om en Orm eller Drage,³⁾ som havde drukket Vandet i alle Jerusalems Brønde, og som ingen kunde betvinge. Men den vise Salomon fandt paa at fylde Brøndene med

¹⁾ G. Weil. *Biblische Legenden der Muselmänner*. 1845. 234.

²⁾ Bar. G. 2. 128. Anfører som sin Kilde: Collin de Plancy. *Légendes de l'ancien Testament*. 1861. 280.

³⁾ „Wrm“ el. „Drache“.

Vin og Mjød, og da Ormen som sædvanlig kom og drak, blev den saa beruset, at man kunde faa den bunden. Nu bad den Kongen om godt Vejr, og sagde, at hvis han vilde lade den gaa, saa skulde den sige ham, hvorledes han i kort Tid kunde gjøre Templet færdigt. Det syntes Kongen godt om, og saa fortalte den ham om et Dyr paa Libanon, af hvis Tarme man skulde gjøre en Snor, som kunde gjennemskære de haardeste Stene¹). Da Kongen havde faaet den, hørtes der hverken Larm af Hammer eller Sav ved Templets Bygning²).

2. Sprængroden.³)

Der findes nogle smaa Fugle med krumme Klør, og til dem hører Spætterne, som tillægges Mars,⁴) og som man ofte tager Varsler af. En af dem er Træpikkeren,⁵) som opföder sine Unger i Træhuller. Naar man driver en Kile ind i et af disse, saa er det en almindelig Tro blandt Hyrder, at Spætten faar den til at falde ud, ved at berøre den med en Urt; men Trebius⁶) skriver, at naar man af alle Kræfter driver en

¹) „Duv snidit als ein scarsachs (Ragekniv) si uff den marmilstein.“ ²) Diem. 108 og Indl. 41.

³) Dette Navn er en Oversættelse af det tyske Springwurzeln. Paa dansk forekommer det vistnok ikke, derimod skal det være et norsk Navn paa en Plante (Cicuta virosa).

⁴) Nu kaldes kun Sortspætten Picus Martius.

⁵) Arborum cavator. Allerede dette viser hen til græske Kilder, da det er en Oversættelse af *δενδροκοιλάρτης*. For øvrigt er det maaske snarest Grønspætten (Picus viridis). Kb.

⁶) Trebius Niger var med L. Lucullus i Spanien 151—149 f. Kr. og der samlede han Stof til et Værk, der særlig var af naturhistorisk Indhold. Kb.

Nagle eller Kile ind i det Træ, hvori Fuglen bygger, saa behøver den blot at sætte sig derpaa, saa farer den ud med et Brag¹⁾. Dette er Indholdet af Plinius' Fortælling i 10de Bog. Senere kommer han tilbage til det samme; men siger kun, at Demokritos fortalte og Theophrastos trode, at der virkelig fandtes en saadan vidunderlig Urt, som kunde aabne Spættens Rede²⁾.

Trebius Fortælling vedkommer os ikke her; men for Resten gjentages den temmelig ofte i den senere Middelalders Skrifter³⁾.

Demokritos var en Filosof fra Abdera, som skal have levet omtrent 460 f. Kr.; men i hans bevarede Skrifter findes Sagnet lige saa lidt som hos Theophrastos, der skal være død 285.

Vistnok skriver Gesner, at denne sidste i sin Bog om Planterne knytter Sagnet til den berømte Gigtrose, Pæonia (Pæonia officinalis);⁴⁾ men dette er ikke Tilfældet. Han siger kun om denne Urt, at man helst maa grave den op om Natten; thi gjør man det om Dagen, og en Spætte faar det at se, saa anfalder den ens Øjne, for at forsvare Urten⁵⁾.

Dette gjentages ogsaa af Plinius;⁶⁾ men hvor han omtaler Sprængroden, bruger han kun Udtrykket: en vis Urt, og det er tydeligt nok, at han ikke véd at nævne nogen bestemt.

Naar Pæonia sættes i Forbindelse med Spætten, saa gjør Grimm opmærksom paa, at Lægeguden Pæon, der ogsaa efter Plinius skal have opdaget Urten, i sin Tid hjalp den saarede Mars (Ares), og derfor var det ikke saa underligt, om dennes Fugl gjorde Gjengjæld og forsvarede Pæons Urt⁷⁾.

1) Plin. (10. 18.) 2. 206.

2) Plin. (25. 2.) 4. 109.

3) Efter Isidor, 110, gik den over i mere end én Physiologus. Vic. (3. 32.) 440. Gl. k. S. Nr. 1633. 41 b. Her hedder det stadig: Picus a Pico, Saturni filio, nomen sumpsit. Jf. Cas. 99 fg. Gub. 543.

4) Gn. 705.

5) Theoph. P. (9. 8.) 1. 326.

6) Plin. (25. 4.) 4. 113.

7) Grm. 998.

Naar man tager Hensyn til de mægtige Virkninger, som Sprængroden skulde have, saa er det naturligvis meningsløst, for Alvor at henføre Sagnet til bestemte, af Mennesket kjendte Planter; men jeg kan lige saa godt med det samme gjøre et Par Bemærkninger om de Planter, som det ikke des mindre er henført til, maaske dog nærmest ved Misforstaaelser af aandløse Tider og Lærde, der ikke har fattet, at Navnet kunde være laant fra en virkelig Plante, uden at man egenlig knyttede Sagnet til denne.

Cassel, hvem jeg for Resten paa ingen Maade tør henregne til de aandløse Lærde, henfører Sagnet til Adianten, en Bregne, der ogsaa af Plinius kaldes Saxifraga, Stenbræk;¹⁾ men den nævnes saa vidt jeg véd aldrig i Forbindelse med Spætten, hvorimod den ganske vist ofte nævnes i Forbindelse med Hærpoppen²⁾. Hvad Adianten egentlig er for en Bregne, har man været meget uenig om, og de gamle indbefattede under dette Navn forskjellige Arter; men det skal dog særlig være den saakaldte Venushaar (*Adiantum capillus veneris*).³⁾

Gesner henfører nærmest Sagnet til en anden Bregne, nemlig den store Lunaria, Maanerude (*Botrychium lu-*

¹⁾ Cas. 73 og 92.

²⁾ Hos Aelianos hedder det, at denne Fugl har den som Amulet i sin Rede (1. 35.) 23., og hos Horapollon stilles de sammen paa en ganske ejendommelig Maade. (2. 93.) 136. Med Ørnen har man ogsaa sat den i Forbindelse (Aldr. O. 20. b. Bsch. 12.); men vist nok kun efter en enkelt Bemærkning i Geoponica (15. 1.) 140 b, og det rimeligste er, at der her er tænkt paa Ørnebregnen (*Pteris aquilina*), i hvis overskaarne Rod man finder noget, der vel kan se ud som Billedet af en Ørn. Jf. Mnzl. S. 1. 34. Om Adianten skal det for Resten hedde, at den faar Kjærlighed til at blusse op paany (Per. 217), og det samme siger man i Tyskland om Adlerwurzeln, hvormed der vistnok menes Ørnebregnen. Khl. 416.

³⁾ Andre har antaget det for at være en Radeløv (*Asplenium ruta muraria*). Den hvide Adiant skal være *Asplenium trichomanes*. Jf. Theoph. P. 2. 284. Plin. (32. 21.) 3. 435. Cam. P. 924.

naria), ¹⁾ som var meget berømt hos Alchymisterne, ²⁾ og i den nyere Tid har man ogsaa henført det til Bregner; ³⁾ men det almindeligste er at henføre det til en Ulvemælk (*Euphorbia lathyris*), som paa tysk skal hedde Springkraut og Springwurtz. ⁴⁾ Denne Urt har en Saft, der er meget skarp, og den skal paa italiensk hedde Sferracavallo, ⁵⁾ fordi den har en saadan Virkning paa Metaller, at Hestene ikke kan træde paa den, uden at tabe Skoene. ⁶⁾

Til denne Urt maa det vel henføres, hvad Perger skriver efter en gammel Tryllebog, at naar man laver en Dej af Hvedemel og Rug med Sprængroden i, og lægger den i en hul Tand, saa falder den ud efter nogen Tids Forløb. ⁷⁾ Det vilde i hvert Tilfælde være en temmelig tarvelig Brug at gjøre af den rigtige Sprængrod, om man virkelig havde været saa heldig at faa den i sin Magt.

Hos alle Folk findes vistnok Sagn om Urter, der kan aabne alt, hvad der er lukket; ⁸⁾ men det er ikke Meningen her at omtale andre end dem, som Fuglene bringer.

Dog skal jeg i Forbigaaende bemærke, at det hedder om Indra, der lige som Mars er sat i Forbindelse med Spætten, at han fik Bjærgene til at aabne sig ved at berøre dem med Stilken af en gylden Urt. ⁹⁾

I Bogen om Fuglefangst, som dog med Urette tilskrives den græske Digter Oppianos, der levede i det andet Aarhundrede, hedder det, at hvis nogen stænger Spættens Rede til med Sten eller Træ, saa bringer den

1) Gn. 706. Jf. Gn. H. 23—28. Cam. P. 643. Kaldes i Sverig Låsgräs. Run. 1849. 1. 17. ²⁾ Per. 215. ³⁾ Wtt. 96.

4) Ln. U. 238. Tab.

5) Efter andre er dette et Navn paa den lille Lunaria. Ln. U. 466. Cam. P. 642.

6) Grm. 813.

7) Helwig. Zauberartz. Per. 10.

8) Jf. Grm. 811 fg. Her omtales alene efter tyske Sagn: Wunderblume, Schüsselblume, Glücksblume og Wünschelruth.

9) Gub. 543.

en Urt, som den har Kjendskab til, og aabner dermed strax Indgangen til Reden; og den, som har denne Urt, kan aabne alle lukkede Døre.¹⁾

En anderledes vidtløftig og endnu mere mærkværdig Fortælling findes i den Bog, der kaldes Kiranides. Denne Bog, som jeg oftere i det følgende skal komme tilbage til, henregnes almindelig til de saakaldte hermetiske Skrifter, skjønt den tillægges en vis Kyrannos, som siges at have været persisk Konge.²⁾ De hermetiske Skrifter, der sættes i Forbindelse med Hermes Trismegistos, den allerstørste,³⁾ skylder vel i Almindelighed nyplatoniske Filosofer deres Tilblivelse; men det er dog utvivlsomt, at meget af Ægypternes Lærdom, om end i forvansket Form, er bevaret der. Kiranides nævnes først af Olympiodoros i det 5te Aarhundrede;⁴⁾ men der er ingen Tvivl om, at den er meget ældre. Man har ofte antaget den for oprindelig at være skreven paa Arabisk og derfra oversat paa Græsk og saa paa Latin; men Conring mener, at den er skrevet paa Ægyptisk. Muligvis er dette Spørgsmaal i den nyeste Tid blevet fuldstændig klaret; men i saa Fald er det mig ikke bekendt.

Selve Bogen, som den forefindes trykt paa Latin, falder i to Dele, hvoraf den første er den ældste og

¹⁾ Opp. (I. 12.) 324.

²⁾ Navnet Kiranides har man villet affede af arabisk. Imidlertid skal Forfatteren i en græsk Kodex selv forklare Navnet saaledes, at han anser Bogen for at være sit bedste Arbejde. Spr. 2. 213.

³⁾ Trismegistos har været meget forskjellig oversat, sædvanlig som den tre Gange største (jf. Schmieid. 32); men i den nyeste Tid er det vist, at de med Forstavelsen *τρι*, sammensatte Ord kun har en superlativisk Betydning, og tillige har man paa de ægyptiske Mindesmærker fundet et lignende Udtryk om Tehuti, der af Grækerne identificeredes med Hermes. R. Pietschmann. Hermes Trismegistos. 1875. 35.

⁴⁾ Herm. Conring. De hermetica medicina. 1669. (I. 5.) 52.

indeholder 24 Elementer. I hvert af disse beskrives en Urt, en Fugl, en Sten og en Fisk, der paa Græsk begynder med samme Bogstav, og som sættes i den nøjeste Forbindelse med hinanden.¹⁾ Den senere Del er vistnok især at betragte som Oplysninger til den første.

I det fjerde Element sammenstilles Urten Dracontea, Fuglen Dendrokolaptés,²⁾ eller som det oversættes: Picus, Fiskens Draco og Stenen Dendritis.

Om Urten Dracontea siges der,³⁾ at den har Frø som Drageøjne, og hos Apulejus Barbarus hedder det, at den vokser op af Drageblod og læger alle giftige Slangers Bid.⁴⁾ Det er rimeligvis Plinius Dracunculus, lille Drage,⁵⁾ Grækernes Drakontion, som skal være et Navn paa Slangeurten (*Arum dracunculus*). Plinius fortæller, at den skal opgraves ved tiltagende Maane, og ingen Slange tør nærme sig den, der bærer den hos sig.⁶⁾

Fisken Draco skal være den saakaldte Havdrage (*Trachinus draco*).

Om Dendritis, Træets Sten,⁷⁾ hedder det, at det er en Sten, der kommer fra Indien og kjendes af mange,⁸⁾ en temmelig let Maade at slippe fra Forklaringen paa. Plinius skriver, at den er hvid, og naar man graver den ned under det Træ, man vil fælde, saa sløves ikke Øxens Æg.⁹⁾

¹⁾ Dette maa dog ikke forlede én til at tro, at Bogen oprindelig skulde være skreven paa Græsk; tvært imod, Valget af Navne synes snarere at tyde paa det modsatte.

²⁾ *δενδροκολάπτεις*, arboris incisor.

³⁾ Kir. I. 26.

⁴⁾ Apul. (K. 14.) 213. a.

⁵⁾ Det latinske draco og det græske *δράκων* er Navnet paa en stor Slange og et fabelagtigt Dyr; og det er derfor i Grunden ikke heldigt alle Vegne at oversætte det ved Drage.

⁶⁾ Plin. (24. 16.)

⁷⁾ Græsk *δενδρίτις*, hørende til Træer.

⁸⁾ Kir. I. 26.

⁹⁾ Plin. (37. 11.) 5. 462. Leonardus skriver, det er den samme Sten som Draconiten. (L. 2.) 26 a.

Dendrokolaptés er det græske Navn paa Spætten, og det betyder ligefrem Træpikker.

Hvis nogen, hedder det,¹⁾ lukker det Hul, hvori Spætten har sine Unger, da henter den en Urt,²⁾ som den kjender, og aabner det igjen, og det hjælper ikke, hvad man end har stoppet deri. Kalk og Sten farer ud ved den mindste Berøring af Urten, og selv et Bræt eller en Jærnplade, som man har sat for, afrives og sønderbrydes, saa Spætten bliver i Stand til at befri sine Unger.

Men dersom nogen er kommen i Besiddelse af denne Urt, kan han gjøre meget, som ellers er umuligt for et Menneske, og som det ikke er tilladt at tale om.³⁾

Udskærer han imidlertid i Dendritis en Spætte og under dens Fødder en Havdrage, og lægger Urten, som Spætten fandt, neden under⁴⁾ og bærer den, saa aabnes alle Døre, Lænker og Lukker for ham; de vilde Dyr i Skoven lyde ham og blive tamme, og han elskes og bønføres af alle⁵⁾ og kan faa og udføre alt.

Herefter følger et meget dunkelt Stykke om Mercur, den mest forbandede Hedning;⁶⁾ men senere fortsættes der paa følgende Maade:

1) Overskrift: Ad aperiendas fores, claustra, vincula, et feras domesticas facere, at diligi ab omnibus, et acquirere omnia, ut fiat tibi quicquid vis. 2) Ikke Dracontea.

3) Si quis ergo hanc herbam consecutus fuerit, faciet multa, quæ non sunt modo licita loqui, veluti de divinissima natura, quæ homo perficere non potest.

4) Et de subtus recludat herbam, quam invenit picus.

5) Ab omnibus diligetur et exaudietur.

6) Mercurius maledictissimus paganus fuit, et ut Deus colebatur: ego autem Christum colo et invite scribo de Mercurio. — Beatitatem Deorum! — Mercurius animal est Dei ignotum, ejus etiam natura. Genus enim virorum quis inveniet? Hic nullus imo fallax, tu sapiens existens, instruens intellectum

Kan man imidlertid ikke finde den Urt, som aabner Spættens Rede, saa skal man lægge Spidsen af Fuglens Vingefjer, dens Hjærte, et Draconteafrø og Fiskens Sten eller Hoved¹⁾ under den udskaarne Sten. Naar man da bærer den, saa hjælper den for al Slags Øjensygdом og Hovedpine og giver én Ord for at være rig og mægtig.²⁾

I anden Del staar der om Træpikkeren, at det er *Quercus incisor* (Egepikkeren) eller *Picus*, som har et meget stærkt Næb og bygger Rede i Egehuller. Hvis nogen tilstopper Indgangen med en Sten og lader den sidde, saa henter Spætten en Urt, hvormed den aabner Hullet.³⁾

Hele denne mærkværdige Fortællings Betydning skal senere drøftes. Her skal kun gjøres nogle faa Bemærkninger.

Udskaarne Stene omtales stadig i Kiranides, og gennem hele Oldtiden og Middelalderen spillede de en vigtig Rolle. Vel mente man, at Stenene i og for sig selv var i Besiddelse af store Kræfter; men man søgte dog at forhøje disse ved Hjælp af forskellige, men ingenlunde vilkaarlige Billeder.

Om udskaarne Stene er der skrevet meget; men jeg har kun haft Lejlighed til at gennemgaa nogle ganske enkelte Skrifter.

Albertus Magnus har en Del derom i sin Bog om Stenene, noget findes ogsaa i det tyske Digt, der tilskrives Joseph, og Camillus Leonardus giver Uddrag af flere gamle Bøger desangaaende, som ikke findes paa

tradidisti in columna, hæc autem natura: Portans autem addiscet ea, quæ sunt in Diis, claustra aperiet, et vincula solvet, omnes feras mitigabit voluntate, quæ est in coelis, fluctus maris terribilis sedabit, omnia dæmonia fugabit, bonusque apparebit omnibus hominibus. Mutabimus autem ad consilium.

¹⁾ Cerebrum. Det Sted, hvor Stenen findes.

²⁾ Kir. I. 27.

³⁾ Kir. II. 138.

vore Biblioteker.¹⁾ Disse er i det følgende adskillige Gange benyttede.

Ganske almindeligt synes det ogsaa at have været at indeslutte et eller andet under saadanne Stene. Det er som om man havde en Følelse af, at man aldrig fik rigtig kraftige Midler, undtagen man samlede dem fra Naturens forskjellige Riger. Senere skal vi saaledes se, at det hedder om Ravnestenen, at man under den skal lægge et Lavrbærblad.

Naar der i Forbigaaende tales om Stenen i Havdragens Hoved, saa kan det maaske bemærkes, at disse Fiskesten, der stadig omtales i Kiranides,²⁾ rimeligvis er de saakaldte Høresten, nogle smaa Ben i Fiskenes Øren, der f. Ex. hos Torsken almindelig kaldes Torskepander.

Hos den græske Naturhistoriker Klaudios Aelianos, som skal være død omtrent 220 eft. Kr., hedder det ganske kort om Spætten,³⁾ at hvis nogen med en Sten har lukket Indgangen til dens Rede, saa henter den, efter at have opdaget de snedige Rænker, én Stenen fjendtlig Urt,⁴⁾ og saa snart den dermed berører Stenen, springer den ud, og Reden er atter aaben.⁵⁾

Om Hærpoppen⁶⁾ har han derimod en længere Fortælling. En Hærpop, skriver han, byggede i en gammel Mur, hvor den havde fundet en Revne; men da Opsynsmanden tilstoppede den med Kalk, og Fuglen saa, at den ikke kunde komme ind til sine Unger, saa fløj den bort og hentede en Urt, og saa snart den rørte ved Kalken, sprang den ud. Manden tilstoppede imidlertid

¹⁾ Ragiel. De imaginibus magicis. (Jöcher nævner en Araber Ibn Ragel, hvis astrologiske Bog omtrent 1161 blev oversat paa Hebraisk af en vis Salomo ben Abraham Happarchon.) Chaël. Imagines seu sigilla. (Nævnes ogsaa hos Bausch. 64.) Salomo. Sculpturæ seu imagines. Lnd. (L. 3.) 55 a, 55 b—58 a og 59 a—62 a. ²⁾ Jf. Plin. (9. 16.) ³⁾ *δροζολάπις*.

⁴⁾ *πόα* betegner her som i Almindelighed ingen bestemt Plante.

⁵⁾ Ael. (1. 45.) 29.

⁶⁾ *ἱπποπ.*

atter Revnen, da Hærpoppen var fløjen bort, for at hente Føde til sine Unger; men den bar sig ad, som den gjorde første Gang, og ligesaa gik det tredje Gang. Da Opsynsmanden fik dette at se, saa tog han Urten, og anvendte den, ikke paa samme Maade, men til at aabenbare Skatte, som ikke tilhørte ham.¹⁾

At Hærpoppen forekommer her i Steden for Spætten, er i og for sig ganske mærkeligt; men senere knyttes Sagnet oftere til denne Fugl. Forholdet mellem disse to er vist nok meget vanskeligt at oprede; men naar Cassel har lagt særlig Vægt paa deres naturlige Lighed, saa fristes man rigtig nok til at tro, at han ikke har set dem sammen, da de for den almindelige Betragtning næppe kan siges at have ret meget til fælles.²⁾

Naar det hedder, at Opsynsmanden brugte Urten til at aabenbare Skatte, saa er det noget, der i den tyske Folketro oftere siges om Sprængroden; men Meningen er naturligvis kun, at den f. Ex. aabner Bjærgene, hvor man vil søge dem, og ikke, at der mellem den og Skattene bestaar en særlig Sympathi, saa den uden videre drager dem frem for Dagens Lys.

Jeg har ikke været saa heldig at finde Sagnet omtalt i de nærmest følgende Aarhundreder.³⁾ Først i det trettende dukker det op i en fransk Physiologus (Naturlære), et af disse Skrifter, der er saa almindelige i Middelalderen, hvor Fortællinger af Dyrelivet tages til Udgangspunkt for opbyggelige Betragtninger.

Denne Physiologus, som tillægges en vis Pierre le Picard, har en længere Fortælling, der næppe umiddelbart kan stamme fra noget af de omtalte Skrifter:

Hvis man vil lære Spættens⁴⁾ Natur at kjende, saa skal man spørre Indgangen til dens Rede med en Kile,

¹⁾ Ael. (3. 26.) 92.

²⁾ Jf. Cas. 84—101.

³⁾ Dette beror dog maaske nærmest paa, at jeg kun har haft Lejlighed til at gjennemgaa ganske faa alchymistiske Skrifter.

⁴⁾ Espesch, maaske i Særdeleshed et Navn paa den store Flagspætte (Picus major).

og drive den ind med Kraft. Naar den da kommer og ser, at det ikke staar i dens Magt at faa Kilen ud, saa griber den til andre Midler. Den har nemlig af Naturen Kjendskab til en Urt, som har Evne til at aabne alt, hvad der er lukket, enten det saa er med Jærn, Træ eller Baand. Den flyver da bort og hviler ikke før den har fundet Urten. Saa vender den tilbage med den i Næbet og rører ved Kilen. Straks springer den ud, og Fuglen kan bekvemt komme til sin Rede.¹⁾

Underlig nok forekommer denne Fortælling, saa vidt jeg véd, ikke i nogen ældre kjendt Physiologus, skjønt der kun er yderst faa, som den ikke har til fælles med én eller flere andre. I det hele taget vandrer de samme Fortællinger saa temmelig ens fra den ene til den anden Bog paa de forskjelligste Sprog.

Vincentius Bellovacensis, der ogsaa var en Franskmand (Vincent de Beauvais), skriver efter Bogen om Tingenes Natur, at Spætten²⁾ kjender en Urt, hvormed den straks kan aabne sin Rede, naar man har tilstoppet den med en Pil eller andet saadant, selv om det er drevet ind med aldrig saa stor Kraft.³⁾

Dette er vistnok en noget skjødesløs Gjengivelse af Plinius' Fortælling.

Albertus Magnus omtaler Sagnet endnu mere flygtigt, og hans Beretning indeholder en latterlig Fejltagelse.

Han skriver nemlig, at Picus er ingen Art, men en Slægt, da man baade har en Havspætte og en Skovspætte, som begge to bygger i Træhuller. Her er Picus marinus naturligvis læst for Picus martius. Imidlertid føjer han til, at alle Spætter har Kjendskab til denne mærkelige Urt, som han aldrig har hørt nogen gjøre sig til af at kjende.⁴⁾

¹⁾ Cah. 2. 160.

²⁾ Picus martius. Her tænkes dog ikke paa nogen enkelt Art.

³⁾ Vin. I. (16. 132.) 1229. Jf. Ln. U. 678.

⁴⁾ Alb. 6. 644.

Mere vidtløftig behandles Sagen i Bogen om Verdens Vidundere, som kun med Urette er tillagt Albertus.¹⁾ Hvis du har Lyst til at løse Lænker, saa gaa ud i Skoven og se, hvor Spætten har en Rede med Unger, kryb op i Træet og bind et eller andet for Hullet! Naar Spætten ser dig gjøre det, saa flyver den bort og henter en vis Urt, hvormed den rører ved det, du har bundet med, og det brydes straks; men Urten falder til Jorden paa det Klæde, som du maa have udbredt under Træet, og du maa være parat til at tage den.²⁾

Det sidste Træk forekommer ikke før; men skjønt det her ser ganske simpelt ud, er det noget, af hvilket de nyeste Forskere har slaet stor Mønt, i det de rigtig nok udelukkende har holdt sig til dets Udseende i de senere tyske Sagn.

Konrad von Megenberg har en ganske ejendommelig Form. Denne Mand, der fødtes omtrent 1309 og døde som Domherre i Regensburg 1374, skrev efter Sigende den første Naturhistorie i det tyske Sprog; men den har da vistnok heller ikke en eneste Efterretning, som ikke er hentet fra latinske Kilder.³⁾ Græsk har Forfatteren næppe kunnet læse, da der findes de mest kuriøse Misforstaaelser af simple græske Ord.

Efter at have sagt, at der er en Fugl, der paa Latin hedder Merops og paa Tysk Paumheckel,⁴⁾ Træpikker, som bygger i hule Trær, siger han videre: Naar man tilkiler dens Rede, saa henter den en Urt og holder den for Kilen, og straks farer den ud. Denne Urt hedder paa Latin Herba meropis, det er: Paumheckelkraut,

1) Sighart opfører den mellem de absolut uægte Skrifter, og det kan heller ikke nægtes, at man af Indholdet bestemt kan se, at Albertus ikke er Forfatteren. 298.

2) Ps. A. 204. Albertus. De mirabilibus mundi. 1553. X 2.

3) Jf. Pfeiffers Fortale og Schmellers Bemerkungen über C. v. Megenberg. Jahresberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften. 3die B. 1831—33. 41.

4) Mone har Bönheckel.

Træpikkerurt, og i Tryllebøger kaldes den Thora;¹⁾ men det var ikke godt, om det var almindelig kjendt, hvorledes alle Laase gaar op for den, da saa ingen vilde komme til at undgælde, som laa fangen paa Livet.²⁾

Paumheckel er et Navn paa Spætten; men Merops derimod er et Navn paa den Fugl, vi nu kalder Biæder, der, som de gamle godt vidste, byggede i Jordhuller og ikke i hule Træer, og som jeg kun i Tyskland har set forvekslet med Grønspætten.³⁾ For at forklaré dens Forekomst her, maa jeg tage min Tilflugt til en Gisning. Gesner skriver om den Urt, som Plinius kalder Aethiopsis,⁴⁾ at Troldmænd siger, at den aabner alle Laase.⁵⁾ Denne Urt kaldes hos Plinius ogsaa Meroïs, fordi den findes paa Meroë, en æthiopisk Halvø i Nilen.⁶⁾ Jeg gætter altsaa paa, at Fuglen Merops er kommen ind ved en Misforstaaelse af Meroïs herba. Men nu kommer der en anden Vanskelighed. Aethiopsis har intet at gjøre med den berygtede Giftplante Thora, som er en Slags Ranunkel (*Ranunculus thora*).⁷⁾ Imidlertid vil det erindres, at man har knyttet Sagnet om Sprængroden til en Urt, som man kaldte Lunaria, og som man vel i Almindelighed har antaget for at være Maaneruden (*Botrychium lunaria*); men som Frisch siger er den samme som Widerthon, *Thora salutifera*.⁸⁾ Denne Urt,

¹⁾ Mone har Chora.

²⁾ Slutningen lyder hos Pfeiffer saaledes: „Da mit sünte niemant, der gevangen wær auf den leip.“ Mgb. 380. Hos Mone lyder den noget anderledes: „Damit man smidet nieman, wan der gevangen lyt uf den lip.“ Mn. 614.

³⁾ Saaledes oversætter Lonicer Merops, paa Latin Apiaster, ved Grünspecht. Ln. 297 b. De gamle sammenblandede ikke Merops og Upupa, skjönt de ofte tillagde dem begge de samme Dyder, som f. Ex. en særlig Kjærlighed til deres Forældre. Jf. Pap. O. 8. ⁴⁾ Jf. Cam. P. 886.

⁵⁾ Gn. 706. Jf. Aldr. O. 415 a. ⁶⁾ Plin. (24. 17.) 4. 95.

⁷⁾ Jegerne brugte at bestryge deres Pile med dens Saft. Gn. H. 41. Tab. (2. 15.) 985.

⁸⁾ L. Frisch. Deutsch-lateinisches Wörterbuch. 2. 446. Cit. hos

der i Almindelighed kaldes Antithora eller Anthora og skal være en Munkehætte (*Aconitum anthora*), ansaas for at være en udmærket Modgift mod Thora,¹⁾ og det er vel ikke umuligt, at der er tænkt paa denne Urt.

Det første Vidnesbyrd om, at Sagnet om Sprængroden fandtes hos Almuen, træffer vi hos Gesner i hans Bog om sjældne og mærkværdige Planter, der udkom 1555. Heri skriver han, efter at have omtalt nogle af de gamles Fortællinger: Den Dag i Dag er der dem, særlig Bønder og Mænd af Folket, der farer med daarlig Snak og siger noget saadant om Spættens Urt.²⁾

I Lonicers Naturhistorie paa Latin findes intet om Sprængroden; men i den tyske Udgave, besørget af Uffenbach 1630, hedder det: Man siger, at i det Træ, hvor Spættten bygger, der kan hverken Nagler eller noget som helst andet blive siddende ret længe, og naar man skyder en Pil ind i Stammen, saa faar Spættten den til at springe ud ved at holde en Urt til den.³⁾

Denne Beretning er dog vistnok hentet fra ældre Skrifter. Adskilligt minder saaledes om Vincentius.

Det tyske Navn Springwurzeln eller vel rettere Sprengwurzeln, Sprængrod, har jeg ikke truffet før hos Thar-sander, der omtaler den temmelig vidtløftig i sin Skueplads for urimelige Meninger og Fortællinger, udkommen 1736. Han siger her, at den bruges af Skattegraverne,⁴⁾ til at bringe Skatte for Lyset, og desuden sprænger den alle Laase og Lænker. Den findes ogsaa

Grm. 1016. Efter andre er Widerthon et Navn paa Adianten. Jf. Ln. U. 459. Per. 47, 216, 217.

¹⁾ Matt. I. 105. Cam. P. 837. Tab. (I. 14.) 322. Bauh. (L. 5. Sect. 4.) 184. Gesner mener, det er den samme, der kaldes Coracium, fordi man havde set en Ravn, der havde smagt paa en Giftplante, tage den som Modgift. Gn. 339.

²⁾ Gn. H. 16. ³⁾ Ln. U. 678.

⁴⁾ Om forskjellige Maader, hvorpaa man kan komme i Besiddelse af Sprængroden, se Schei. Kl. 2. 33, 103, 197 og 304.

af Fuglene, og i Særdeleshed af Spætten, Skaden og Hærpoppen.¹⁾ At Skaden og Spætten her, som saa mange andre Steder, stilles sammen,²⁾ er vistnok især begrundet i, at deres latinske Navne, Pica og Picus, ligner hinanden saa meget. Picumnus skal endogsaa være et Fællesnavn for begge.³⁾

I Musæus Folkeæventyr findes en lang Beretning om Sprængroden, hvoraf det vigtigste er følgende: Naar Sortspætten er ude, for at hente Føde til sine Unger, saa skal man spærre dens Rede med en haard Knast, og vente til den kommer tilbage. Den vil da først omflagre Træet med ynkelige Skrig; men derpaa flyver den bort. Man maa nu have en Skarlagenskappe parat; men har man ikke det, saa kan fire Alen rødt Klæde ogsaa gjøre det. Efter én eller to Dages Forløb kommer Spætten tilbage med Sprængroden i Næbet. Saa snart den rører ved Knasten, farer den ud som Tolden af en Flaske; men da maa man i en Fart brede Kappen ud under Træet, saa tror Spætten, at det er Ild, og giver sig til at skrike, men taber derved Roden. Nogle tænder ogsaa et lille Baal; men naar Flammen ikke straks slaar ud, saa flyver Spætten bort med Roden. Naar man nu har faaet den, skal man binde den til et Stykke Træ af „Kreuzdorn“, Vrietornen (*Rhamnus carthartica*); thi lægger man den uden videre fra sig, saa er den borte med det samme. For den springer Døre op, som ved et Tordenslag.⁴⁾

At man skal binde den til et Stykke Træ, har jeg ikke gjenfundet i nogen senere Beretning; men ellers forekommer Sagnet i meget lignende Former i den nyere tyske Folketro.

1) Thars. 1. 549. Den sidste Beretning synes han at tilskrive Albertus Magnus, og senere Forfattere gjør det ligefrem (Grm. W. 2. 95. Nr. 711.); men det findes ikke i hans egne Skrifter, og næppe nok i dem, der almindelig tilskrives ham.

2) Jf. Cas. 108.

3) Gub. 542.

4) Musæus. Volksmärchen der Deutschen. 5. (1787.) 169 og 173.

Saaledes findes det næsten ligelydende i Oldenburg, hvor det ogsaa knyttes til Sortspætten, der, som det hedder, har et Næb saa haardt som Staal, hvormed den selv hugger Huller i Træerne, naar den skal til at bygge Rede. Det er ogsaa kun, fordi den ikke vil give sig Tid til at hugge Hul, at den henter Sprængroden, som ingen Mennesker kan finde. Saa snart den kommer tilbage, skal man springe frem og brede et Stykke rødt Klæde ud under Træet, og Spætten lader da Roden falde, af Skræk over den formentlige Ild.¹⁾

Dog hedder det i Saterland, at den lader Roden falde, for at den skal slukke Ilden; men dette Træk gjenfindes ikke oftere.²⁾

Et andet Sted i Nordtyskland hedder det, at naar man breder et Stykke rødt Tøj ud under Reden, og Sortspætten kommer for at fodre sine Unger med Sprængroden, saa lader Spætten den falde;³⁾ men det er en meget nymodens Forklaring.

I en Form fra Bøhmen nævnes kun Spætten i Almindelighed; men ellers er der intet at mærke. Man skal tilkile Reden, medens Hannen er borte, og naar den kommer med Sprængroden, skal man i en Fart brede et Stykke rødt Tøj ud under Træet, saa skriger den, og Roden falder.⁴⁾

Grimm har en længere Fortælling om en Hyrde, som havde en Sprængrod. En Dag viste der sig en Prinsesse for ham, som sagde: „Tag din Sprængrod⁵⁾ og følg mig.“ Derpaa førte hun ham ind i et Bjerg, hvor der var nok af de herligste Skatte,⁶⁾ og Prinsessen sagde til ham: „Tag nu med dig saa meget du vil; men glem

¹⁾ [15. 5. 1. 4. 8.]

²⁾ Strkj. 1. 99.

³⁾ Kh. Sch. 459.

⁴⁾ Grh. 88. [2. 4. 8. 6. 4.]

⁵⁾ Den Hyrde fra Köterberg, som Grimm skylder sin Fortælling, brugte Springwurzeln og Springwort i Flæng. Jf. Grm. W. 93.

⁶⁾ I et Værelse, hvor der sad to Jomfruer og spandt, og den onde laa bunden under Bordet.

ikke det bedste!“¹⁾ Hyrden lod sig det ikke sige to Gange. Han tog alt, hvad han kunde bære; men saa glemte han Sprængroden og kunde aldrig komme der tiere.²⁾

Her er det Grønspætten (*Picus viridis*), der bringer Sprængroden, som Menneskene forgjæves har søgt. Man skal være parat, naar den kommer flyvende med Roden i Næbet, og saa skal man gjøre en frygtelig Støj. Den vil da i sin Forskrækkelse give Slip paa Roden. For Resten kan man ogsaa brede et Stykke rødt eller hvidt Tøj ud under Reden, saa lader den Sprængroden falde derpaa, saa snart den har brugt den.³⁾

I en Form fra Østerrig knyttes Sagnet efter Vernaleken til Grønspætten eller Hærpoppen, men er for Resten aldeles som det af Grimm anførte.⁴⁾

I en schwabisk Form knyttes Sagnet til Hærpoppen. Der hedder det, at man skal slaa et Bræt for Reden, og naar Fuglen har gjort Brug af Roden,⁵⁾ saa vil den tilintetgjøre den⁶⁾ og bringer den derfor til et Vand eller lader den falde i et Baal, hvis den træffer et saadant paa Vejen. Derfor skal man have en Balle Vand staaende ved Reden, eller man skal gjøre et Baal og

1) Disse Ord gjentages ofte i forskjellige lignende Sagn. Se Grm. 812.

2) Den samme Fortælling, der er langt vidtløftigere end den her er gjengivet, findes ogsaa hos Vern. 141. En lignende forekommer hos Kh. W. 1. 190. Heri siges der om en Mand fra Winterberg, at han havde skaffet sig Sprængroden ved at brede et rødt Stykke Tøj ud under en Spættes Rede. Mone har en Form, hvori Sprængroden er bleven til en Fuglerede. Mn. 539. Om Fuglerede, der ogsaa er en Urt (*Neottia nidus avis*), jf. Grm. S. I. 141.

3) Grm. S. 1. 11. [2. 5. 6. 11. 13. 7. el. 8. 12.]

4) Vern. 140. [2. 5. 6. 11. 13. 7. el. 8. 12. 15.]

5) Begyndelsen: [5. 3. 10.]

6) Fordi den ingen under den, skal det hedde hos Woeste (*Volksüberlieferungen in der Grafschaft Mark. 44*), som citeres af Kuhn. Kh. F. 215.

passer paa at gribe Sprængroden, før den falder deri. I Steden for et Baal kan man ogsaa blot udbrede et Stykke rødt Tøj eller Klæde, saa tror Fuglen, at det er Ild og lader Roden falde. For en saadan Sprængrod aabner sig alle Døre og Laase, og den beskytter mod Stik og Kugler, naar man bærer den hos sig i sin højre Lomme. Om en dristig Tyv siger man: Han maa have en Sprængrod.

Saaledes fortælles Sagnet i Derendingen; men i Owen knyttes Sagnet til Spætten. Sammesteds tror man, at der paa Beurer Berge findes en saadan Sprængrod, der tjener som Lynafleder.¹⁾

Naar det hedder, at Fuglen vil tilintetgjøre Roden efter at have brugt den, saa træffer vi senere noget lignende om den ene Ravnesten.

I Frankrig, rimeligvis i Normandiet, skal Sagnet ogsaa forekomme i Nutidens Folketro. Det hedder nemlig om Pivert, Grønspætten, at den kjender en Urt, som kan kløve Træ og Jærn.²⁾

I Tyrol knytter man Sagnet til Spætten,³⁾ men oftere maaske til Svalen.

Perger skriver, at i Sverig knyttes det ikke alene til Spætten, men ogsaa til Skaden, Hærpoppen, Ravnene og Svalen.⁴⁾ Imidlertid har han misforstaaet Schindler, som han henviser til, og denne har igjen uden at nævne sin Kilde meget skjødesløst gjengivet en Anmærkning hos

¹⁾ Mei. 240. Noget lignende fortælles i Alldorf om en Wetterwurz. 241. Som Lynafleder omtales ofte Ceraunia: den egentlige Tordensten (særlig med Guds Navn paa. Lnd. (L. 2.) 55a), den indiske Achat og ved en Forveksling Gagaten (Agaten. Cok. 2. 297).

²⁾ Wlf. 2. 430. Eft. A. Bosquet. 217. Rimeligvis: La Normandie romanesque et merveilleuse. 1845. N. B. H. Uden Betydning er de tyske Beretninger hos Man. 205. og Hnn. 47. Wuttke har benyttet Kilder, som ikke har staaet til min Raadighed. Wtt. 96.

³⁾ Zgrl. B. 51. [1. 9.] Her kaldes Urten Springkraut.

⁴⁾ Per. 81.

Grimm i Altdeutsche Wälder, hvor der kun staar, at Sprængroden skal vokse i Sverig, hvor man har det Sagn, at naar en Hest kommer til at træde derpaa, saa taber den sine Sko.¹⁾

Sagnet forekommer, saa vidt jeg véd, ikke andre Steder i Norden end paa Island,²⁾ hvor det knyttes til Vipstjærten (*Motacilla alba*) og Laasegræsset, *Låsagras*, som skal være Firblad (*Paris quadrifolia*), der synes at være sjælden paa Island.³⁾

Denne Urt lukker op alt, hvad man berører dermed, og den kan faas paa flere Maader. Den ene af disse er følgende. Man skal lave en lille Dør med Laas og Nøgle og sætte for Vipstjærtens Rede, og medens den er borte, skal man laase den. Naar Fuglen nu ikke kan komme til sine Æg eller Unger, saa henter den Laasegræsset og rører ved Døren eller stikker det i Laasen, hvorved den aabnes voldsomt, og herved er Folk først kommet efter Laasegræssets Natur. Men naar Fuglen er ved at holde Græsset til, saa skal man tage det og bruge det, som man selv vil. Dog maa man senere aldrig være barhovedet, thi Fuglen efterstræber én ivrig, og vil bringe Edderorme paa én, som kan dræbe én.⁴⁾

Det sidste kjender jeg intet som helst tilsvarende til. At Sagnet hverken knyttes til Spætten eller Hærpoppen, er meget forstaaeligt, da ingen af disse Fugle findes paa Island.

Vipstjærten, som Islænderne kalde *Máriatla*, *Mariaerle*, er en af deres kjæreste Fugle, og hvem der ødelægger dens Æg, bliver en *Ólánsmaður*, en Ulykkesmand.⁵⁾ Under-

1) Schind. 187. Grm. W. 93.

2) Se dog: E. Rostrup. Kulturhistoriske Smuler vedkommende blomsterløse Planter. Beretn. fra Skaarup Seminarium. 1875. 5. Jf. Wtt. 94.

3) Mh. 180. I Sverig er *Lås-Gräs* et Navn paa den omtalte *Maanerude* (*Botrychium lunaria*). „Den, som äger hos sig *Låsgräset* har nyckeln till alla lås.“ Med det tror man ligledes, at Fanger kan løse sig af Lænkerne. Run. 1849. I7.

4) Arn. 1. 646.

5) Arn. 1. 625.

lig nok knyttes der dog faa eller ingen Sagn til denne Fugl, hverken der eller i det øvrige Norden, hvor den overalt er yndet og har en Mængde Navne.¹⁾

- ¹⁾ Jeg skal sammenstille nogle af dem, og betegne Danmark, Sverig, Norge, Færøerne og Island ved Forbogstaverne.
 Akermanni. (Agermanden.) S. Gotland.
 Austavindsigda. (Østenvindsigda.) N. Nordland.
 Baadfugl. D. Ærø.
 Buele. (Bu = Kvæg.) N. Hallingdal.
 Dissa. (Gynge.) N. Nordland.
 Erle. N. Erla. N. Ärla. S. (Forekommer næppe i Danmark, skjønt det nævnes i Beskrivelser over Læsø og Skagen; men disse er meget paavirkede af de norske Forfattere i Slutningen af forrige Aarh.)
 Erla Kongsdóttir. (Erle Kongedatter.) F. (Nogle skriver efter Udtalen Erla-Kongsdóttir. Landt har ved en Misforstaaelse: Ellekongens Datter. Andre opfører det med Urette som et norsk Navn.)
 Gadegrim. S. Skaane.
 Gaderender. D.
 Gadevippe. S. Skaane. Gatuvippe. Wärend.
 Gatärla. S. Möre Härad.
 Gimpestjært. (Gimpe = vippe.) D.
 Haalvipper. (Halevipper.) D. Mors.
 Havrefugl. D. Haurafugl. Bornholm.
 Havresæd. D. Jylland. Havresær. D. Havresaat. N. (Fleischer.)
 Havrevimpe. D.
 Igda. N. Nordland.
 Isspjärna. (Den, som fordriver Isen. Spjärna = sparke.) S. Södermannland. Stockholms Skärgård.
 Kokvittra. (Kok = Jordklump.) S. Jemtland. Kokvitta. Helsingland.
 Kokärla. S. Kokälla. Östergötland. Kokhälla. Södermannland. Kukkerälla. Helsingland.
 Kvikstjert. S. (Kvekstjert; kun af usikre Forfattere anført som dansk.)
 Linerle. (Lin = Hør.) N. Søndenfjelds. Linerla. Telemarken. Linella. Buskerud. Romerige. Linæla. Hadeland. Linilla. Smaalenene. Linela. Hallingdal.
 Máriuerla. I. Ogs. Máriatla, Maria litla.
 Ninilla. (jf. Linilla.) N. Smaalenene.

I Bøhmen findes et Sagn om Nøddekrigen, Sojka (*Caryocatactes guttatus*), der nærmest maa omtales her under Sprængroden.

Denne Fugl har en vidunderlig Sten, hvormed man kan finde alle forborgne Skatte. Naar man opdager dens Rede med Æg eller Unger, saa skal man binde et Klæde om den, saaledes at Knuden er over Redehullet. Venter man saa under Træet, til Fuglen kommer, saa vil den løse Knuden med Stenen og maa derfor lade den falde.¹⁾

At Sprængroden kan aabenbare Skatte, siges jo allerede hos Aelianos. Ellers har man muligvis sat Sagnet i Forbindelse med Nøddekrigen, fordi man har betragtet de glinsende hvide Pletter, som den har over hele sin Krop, som Ædelstene, den har skaffet sig ved Hjælp af Stenen.²⁾

Plogärla. S. Wärend. Plogarla, Plojarla. Småland. Plog-
älla. Vestergötland.

Rendestensnager. D. (Collin skr. ved en Trykfejl: Rende-
stenssanger. Sydsælland.)

Ringerle. N. Ringerla. Trondhjem. Ringilla. Snaasen.
Ringla. Inderøen, Stjordalen. (Ringel anføres i V. S. O.)
Ringärla. S. Ogs. Rinärla.

(Saaerle og Saarejne er opt. i V. S. O., men er *Motacilla*
flava.)

Sigda. N. Nordland.

Smedjefugl. D. Smé, Smefovl. Mors.

Stenpikker. D. (Ellers især *Saxicola oenanthe*.)

Sädesärla. S. Säsälla. Østergötland, Nerike. Säsel. Vester-
botten.

Takäsla (Tak = Rør). S. Dalarne. Takeralla. Helsingland.
Tranhessla. S. Dalarne. (Trønuel, Vesterbotten, er *Mota-*
cilla flava.)

Tätteltink. S. Wärend.

Västräckia. S. Østebotten. (Linné.)

Vipstjært. D. (Ogs. *Troglodytes europæus*.) Vippstjert. S.
(Ogs. *Sylvia phoenicurus*.) Vippstjett. Vesterbotten.

¹⁾ Grh. 74.

²⁾ Om Skovskaden, Geai (*Garrulus glandarius*), der har blaa, sort og hvidplettede Fjer i Vingene, har man følgende Fortælling

Som allerede bemærket, knytter man i Tyrol ogsaa Sagnet til Svalen.

Naar man omvikler en Svales Rede med stærke Traade, saaledes, at Indgangen lukkes, da vil den gamle Svale bringe en Sprængrod.¹⁾

I Normandiet knytter man et Sagn til Svalen, som i flere Retninger staar Sagnet om Sprængroden nær.

Svalen, hedder det, véd at finde en lille Sten paa Strandbredden, som har den vidunderlige Kraft, at kunne give en Blind sit Syn igjen. Bønderne fortæller, hvorledes man kan komme i Besiddelse af denne Sten. Man skal stikke Øjnene ud paa en Svaleunge, saa vil Moderen straks flyve ud for at opsøge Stenen, og efter at have brugt den, vil Svalen bringe den bort, for at den ikke skal opdages af nogen. Men har man været saa forsigtig at lægge et Stykke skarlagenrødt Tøj under Reden, saa vil Svalen lade Stenen falde derpaa, i den Tro, at det er Ild.²⁾

Til en lignende Form maa Longfellow sigte, naar han i sit Digt Evangeline taler om en Sten, som Svalen bringer fra Havets Bred, for at gjengive sine Unger Synet.³⁾

i Sologne. Paa St. Servatius Dag (13de Maj) slaar alle Slangerne (les couleuvres, les serpens et les anovts) sig sammen, for i Fællesskab at lave en Diamant af den glinsende Vædske, de har under Tungen. Men naar de skilles ad, saa kaster de den i Vandet, for at ikke Skovskaden skal tage den og smykke sig med den. Vil man søge, da skal man finde saadanne Diamanter i gamle Skovskadereder, og den har arvet sine plettede Fjer fra dem, der har stjaalet Slangernes Sten. Traditions et usages de la Sologne. Mémoires de l'académie Celtique. 2. 215.

¹⁾ Zgrl. B. 50.

²⁾ Bar. G. 2. 133. Man. 1. 205.

³⁾ H. W. Longfellow. Poetical Works. London. 1869. 156.

„Oft in the barns they climbed to the populous nests on
the rafters,
seeking with eager eyes that wondrous stone, which the
swallow

I dette Sagn er imidlertid Sagnet om Sprængroden sammenblandet med Sagnet om Svalaurten, der almindelig antages for at være den under dette Navn bekjendte Plante (*Chelidonium majus*),¹⁾ men som Aelianos skriver, er en Urt, som Menneskene aldrig kan faa i deres Magt, hvor stort Besvær de end gjør sig derfor.²⁾

Denne Urt kunde i og for sig godt være den samme som Sprængroden. Heller ikke Aristoteles (304—322 f. Kr.) nævner dens Navn, men siger kun, at hvis nogen har udstukket unge Svalers Øjne, læge de gamle dem, saa de faa Synet tilbage.³⁾

brings from the shore of the sea to restore the sight of
its fledglings;
lucky was he who found that stone in the nest of the
swallow.⁴

¹⁾ Snart hedder det, at den springer ud ved Svalens Komme og visner ved dens Bortrejse (Plin. (25. 8.) 4. 132. Mac. 242a) og snart, at den vokser op af Svalens Skarn. (Marc. (K. 8.) 94a).

²⁾ Ael. (3. 25.) 92.

³⁾ Arist. (6. 5.) 1. 257. Det kan ved denne Lejlighed bemærkes, at de fleste Lægemidler, der er sat i Forbindelse med Svalen, er gode for Øjnene. Det er saaledes Tilfældet med Stenen *Chelidonium*, som jeg senere skal omtale, og med Svalevandet, hvori Svaleunger var kogte. Gn. 552. Col. 2. (2. 30.) 92. „Wathn aff Swaler“, i et svensk Haandskrift fra det 16de Aarh. Hyltén-Cavallius: Peder Månssons Stridskonst. 1846. Indl. 80. Pfl. 494. (481 omtales kinesiske Svalesten. Jf. Zdl. 35. 1813.) Moth. 14de Bind. N. Tychsen. Anvisning til Apotekerkunsten. 1. (1804.) 757 (Svalevand, hvoraf dog Svalerne gjerne kan blive borte).

I et tysk Haandskrift fra det 14de Aarhundrede findes paa Latin følgende Raad for Øjensmerter: Naar du ser Svalen første Gang, saa sig tre Gange: Jeg beder dig Svale, at mine Øjne dette Aar ikke maa rinde eller smerte. Hof. 1. 325. Noget lignende findes allerede hos Marcellus Empiricus fra Bordeaux, som skal have levet omtr. 379 under Theodosius den første (skjønt han ikke, som nogle har antaget (Spr. 2. 241.), var hans Livlæge (Cl. 126)): Naar du hører eller ser den første Svale, løb saa straks uden at sige et Ord hen til Kilden eller Brønden og bad Øjnene med Vand og

Denne Fortælling henføres dog af Plinius bestemt til Svalcurten,¹⁾ og senere gjentages dette stadig. Oppianos fortæller, hvorledes Svalen med sit Næb afbider Urten og med dens Saft skaffer de blindede Unger Synet igjen.²⁾ Plinius Valerianus, under hvilket falske Navn man har et Uddrag af ældre Forfattere rimeligvis fra det 4de Aarh., skriver, at hvis man ved Fuldmaane blinder Svalens Unger med en Naal,³⁾ saa faar de Synet igjen.⁴⁾

bed til Gud, at du dette Aar ikke maa faa rindende Øjne (ut eo anno non lippias), og at Svalerne maa føre alle dine Øjensmerter bort. Efter privat Meddelelse hedder det i Vestmanland, at naar man ser den første Svale, saa skal man trykke Øjnene til; da beholder man friske Øjne. Paa forskjellige Steder omtales Svalekullet, der „efter gemén Mands Indbildning skal findes under ethvert Menneskes højre Fod i Jorden paa den Tid, naar der første Gang ses Svaler.“ Moth. 14de Bind. Dette Svalekul skal dog særlig være et Mid- del mod Feber. Efter en mundtlig Beretning fra Kjøgeegnen skal man blive staaende paa Pletten, naar man ser den første Svale, og uden at sige noget grave under den venstre Hæl, da finder man et Stykke Kul. Se ogsaa Flch. 4. 382. Mlb. 572. Thl. 97. I Vintlers Digt „Blume der Tugend“, skrevet 1411, hedder det:

„Und etleich wellenn chol grabenn,
Wanne sy die ersten swalben sechenn.“

Zgrl. B. 191. Ellers nævnes det i Tyskland ofte som et Mid- del mod Feber og Hovedpine og findes da under højre Fod. Strkj. 1. 81. Zgrl. C. 115. Wtt. 115. Ogs. under venstre Fod. Zgrl. B. 50. Uden Betydning er Schind. 264. Hos Mann- hardt hedder det, at graver man St. Hansdag Engjord op, da finder man et sort Kul, som man skal lægge paa Loftet; thi det beskytter Kornet for Orm og Huset for Lynild. Man. 1. 201. I Westfalen siger man, at naar man ser den første Svale, saa skal man se under Foden, hvor der ligger et Haar; af dettes Farve kan Kvinder slutte sig til deres Fremtid. Kh. W. 2. 71. Woeste mener; at der i dette Sagn kan ligge en Hentydning til Freja. Spuren weiblicher Gottheiten. Z. f. d. M. 2. 95.

¹⁾ Plin. (25. 8.) 4. 132. Jf. (8. 27.) 2. 99. ²⁾ Opp. (1. 18.) 325.

³⁾ Acus cyprina. ⁴⁾ Plin. V. (1. 18.) 168b.

Lignende Fortællinger findes ofte.¹⁾ Aelianos skriver, at Svalens Unger i lang Tid er blinde,²⁾ men gøres seende ved Hjælp af en Urt,³⁾ og i Sverig siger man, at Svaleurten har faaet sit Navn af, at Svalen med dens Saft aabner sine Ungers Øjne, der fra først af er overtrukne med en Hinde.⁴⁾

Gjennem hele Middelalderen brugtes Svaleurten overalt som Lægemedel for Øjnene,⁵⁾ og rimeligvis paa Grund af sin gule Mælkesaft benyttedes den tillige mod Gulsot.⁶⁾

Her maa det være mig tilladt at gjengive en enestaaende Fortælling hos Araberen Abdorrahman, hvis Levetid angives meget forskjellig fra det 7de til det 11te Aarhundrede. Det Skrift, der tillægges ham om Dyrenes, Planternes og Ædelstenenes medicinske Ejendommeligheder og Dyder, findes kun paa Latin.

Naar Svalen har udruget sine Unger, da mal dem med Enebær, Safran eller almindelig Spydglands, og læg dem tilbage i Reden! Naar Forældrene faar det at se, tror de, at de lider af Gulsot, hvorfor de lægger den Sten i Reden, der kan helbrede Gulsot. Naar du giver den til dem, der lider af denne Sygdom, kommer de sig straks.⁷⁾

Om Hærpoppen fortæller Vincentius efter Bogen om Tingenes Natur, at den af Naturen har Kjendskab til en Urt, ved hvis Saft Øjnenes Syn kan faas tilbage, og den henter Ungerne, naar deres Forældre af Alderdom bliver blinde.⁸⁾ Albertus Magnus har det samme;⁹⁾

¹⁾ Regimen sanitatis Salernitanum. Komm. af Arnoldus de Villanova. 1497. G. 2. Pap. E. 1. Alb. 6. 641. Barth. (12. 21.) O. 6. (17. 45.) Y. 2. Ln. U. 681. Cam. S. (Cent. 1. K. 11.) 7.

²⁾ Svaler fødes blinde. Ran. 17. ³⁾ Ael. (3. 25.) 92.

⁴⁾ Run. 1845. 67.

⁵⁾ Ser. Sam. 66a. Av. 234. Har. 56. Thott. Nr. 192. Cam. P. 402. Tab. (1. 2.) 101.

⁶⁾ Har. 57. Smd. 87a. V. S. O. Tab. (1. 2.) 106.

⁷⁾ Hab. (Tract. 1. K. 37.) 123.

⁸⁾ Vin. I. (16. 148.) 1236.

⁹⁾ Alb. 6. 646. Ln. U. 680.

men ellers hedder det i Almindelighed kun, at Ungerne viser deres Kjærlighed ved at udrive Forældrenes gamle Fjer, salve deres Øjne og bringe dem Mad.¹⁾

3. Ravnestenen.

I.

Efter en Tryllebog udkommet 1726 gjengiver Menzel følgende: Man hænger unge Ravnep unge over Reden, saa kommer den gamle og gjør dem igjen levende med en Sten, som man derfor gjerne vil have.²⁾

Dette Sagn om Ravnestenen har jeg ikke fundet i

¹⁾ Tych. 117. Vic. (1. 52.) Cah. 2. 177. Gl. k. S. Nr. 1633. 39b. Hof. 1. 35. Barth. (12. 37.) I Fuglerimene (Hall. Nr. 18.) hedder det i et Vers, hvortil jeg senere skal komme tilbage:

„Naar jek er gammel ok kand ey-flwæ,
Ey see, ey robæ eller megith dwæ,
Mynæ vnghe mik hielpe ok giøræ tee saa,
Wnittheligæ fiædræ skyæliæ mek fraa,
Ok henthæ mek maad och giøræ mek qweg,
Ok kennæ ath flwæ wthen swegh.“

Hos Horapollon knyttes Fortællingen til Fuglen *zovzoupa*, idet han skriver, at Ægypterne male den, for at betegne taknemmeligt Sind, eftersom den bærer sig saa smukt ad imod sine Forældre. (1. 55.) 68. Da nu Horapollon et andet Sted nævner Epos, har man troet, at han her maatte mene en anden Fugl end Hærpoppen, og man har gættet paa Storken (115 og 337), om hvem lignende Fortællinger findes. Imidlertid er Kukupha dog Hærpoppen. Cas. 83. Aelianos skriver, at Ægypterne hædrer baade Storken og Hærpoppen, fordi de ærer og elsker deres Forældre. (10. 16.) 321.

²⁾ 130 Geheimnisse. 1726. Mnzl. O. 244. Efter to andre Bøger: Geheime Unterredungen, 1702, 113 og Sympathetischer Mischmasch. 1715, 81 har han følgende: Ravnens Rede og Unger bliver ved Hjælp af en Sten usynlige og saaledes beskyttede mod Fjender. De nærmere Omstændigheder mangler dog des værre.

ældre Skrifter; men efter al Rimelighed vil det kunne findes, oven i Kjøbet i langt oprindeligere Former. Her hedder det altsaa, at Stenen vækker til Live. Men hvad kunde det nytte Ravn, om Ungen blev levende, naar ikke Baandet, der holdt den, brast! Som vi senere skal se, har Stenen i enkelte Former af Sagnet den Egenskab at kunne løse det bundne, og det er, hvad jeg anser for at være den oprindelige Tanke.

Tharsander har følgende Fortælling:

Man skal tage en Ravneunge og dræbe den, og hænge den op ved Reden i en Traad. Saa flyver den gamle Ravn bort og henter Usynlighedsstenen,¹⁾ som den stikker Ungen i Næbet; og straks bliver den usynlig for alle Mennesker. Men for at man kan vide, hvor man har Ungen, og saaledes komme i Besiddelse af Stenen, binder man den en lang rød Traad om Benet.²⁾

Om denne Form gjælder noget lignende som om den forrige. Ravn kunde ikke have stor Glæde af at gjøre Ungen usynlig, naar det dog var den umuligt at befri den. Selve Sagnet fordrer dette, og Usynligheden har sikkert intet her at gjøre.

I Nutidens Folketro forekommer Sagnet ofte i mer eller mindre forvansket Skikkelse i forskjellige Egne af Tyskland.

I en Form fra Oberpfalz hedder det: Man tager en Ravneunge og hænger den op i samme Træ, hvor Reden er, saaledes, at Næbet staar vidt opspærret. Da henter den gamle Ravn en lille Sten, som den lader falde ned i Gabet paa Ungen, som derved bliver usynlig. Den gamle skammer sig nemlig over, at nogen skal se, at dens Unge er bleven hængt.³⁾ Naar man nu har mærket sig Stedet,

¹⁾ „Stein der Unsichtbarkeit.“

²⁾ Thars. 2. 724. Det er rimeligvis herefter Formen hos Schind. 159. er tagen.

³⁾ Her er altsaa et Forsøg paa at motivere, at Ravn gjør sin Unge usynlig.

kan man søge Stenen, og selv bliver man usynlig, naar man bærer den.¹⁾

Det er ikke let at se, om Meningen er, at man skal dræbe Ungen; men at den skal være levende, synes at fremgaa af en lignende Form fra Oldenburg:

Der findes en Kugle, som kan gjøre én usynlig, naar man tager den i Munden. For at faa den, gaar man saaledes til Værks. Man opsøger en Kragerede med Unger i, og tager den ene og binder en Traad om Over- og Undernæbet og fæster den til to Kviste én Fod over Reden, saaledes, at den maa blive ved at gabe. Naar den gamle Krage da kommer hjem, for at fodre sine Unger og ser denne Jammer, saa henter den Kuglen og stikker den i Næbet paa Ungen. Denne bliver da straks usynlig, og dermed er Kragen tilfreds. Naar man nu hører, at den gamle ikke længer skriger og er urolig, saa véd man, at Ungen har Kuglen i Halsen, og saa kan man tage den.²⁾

At Kragen her optræder i Steden for Ravn, er uden Betydning. Det gjør den ofte, baade i Æventyr og Sagn, især paa Steder, hvor Ravn er mindre kjendt.³⁾

I Forpommern har man følgende Form: Naar man vil have Ravnestenen, der kan gjøre én usynlig, saa skal man klatre op til en Ravnerede, hvori der er Unger; men Forældrene maa være hundrede Aar gamle. Man skal da dræbe én af Ungerne, og hvad mere er,

¹⁾ Schönw. 3. 209.

²⁾ Strkj. 1. 99.

³⁾ Ogsaa for Ordsprogenes Vedkommende gjælder det samme. Det danske Ordsprog: Kragen er ej des hvidere, at hun tit tor sig (Ll. Nr. 562.), hedder paa Islandsk: Krákan verðr ei hvítare, þó hún baði sig (G. Jónsson. Safn af íslenskum orðskviðum. 1830. 190), og paa Engelsk: Crows are never the whiter, for washing themselves (H. G. Bohn. A Handbook of Proverbs. 1857. 341); men paa Svensk hedder det: Korpen blir ej hvitare fastän man tvålar honom (Den svenske Ordspråksboken. 1865. 52) og paa Tysk: Es hilft kein Bad am Raben (Die deutsche Sprichwörter. Udg. af K. Simrock. 436.)

en Han, som kun maa være seks Uger gammel. Derpaa skal man krybe ned; men mærke sig Stedet. Naar nu den gamle Ravn kommer tilbage til Reden, saa lægger den en Ravnesten i den døde Unges Hals, og straks bliver Ungen og hele Træet usynlige. Men saa skal man klatre op igjen og tage Stenen ud.

Paa Rygen tror man, at den, der vil besidde Ravnesten, maa have sat sin Sjæl i Pant hos Djævelen.¹⁾

Dette staar rimeligvis i Forbindelse med Opfattelsen af Ravnens som Fandens Fugl,²⁾ en Opfattelse, der i Middelalderen var ganske almindelig.³⁾

Selve Sagnet er mærkeligst ved de mange Vanskeligheder, der opstilles og maa besejres, før man kan komme i Besiddelse af Stenen. At Ravnene skal være hundrede Aar, viser hen til den almindelige Tro, at disse Fugle opnaar en højst anselig Alder. Efter Plinius kunde det endogsaa se ud, som om Hesiod havde tildelt dem en Levetid af over 3000 Aar; men det beror dog utvivlsomt paa en Misforstaaelse.⁴⁾

¹⁾ Kh. W. 2. 76.

²⁾ I Oldtiden var den som bekendt Odins.

³⁾ I et sællandsk Sagn kaldes den Satans Apostel, og i Sverig sagdes den at høre til „Pockers följe eller Lucifers anhang.“ Cav. 1. 333. Den sønderjyske Ed: Ravn tej' meg! er det samme som: Fanden tage mig! J. Kok. Det danske Folkesprog i Sønderjylland. I. 355. Modsætningen mellem de sorte Ravn og de hvide Duer er noksom bekendt fra vore Folkeviser; men jeg tør ikke benægte, at denne Modsætning ogsaa kan henføres til det gamle Testamente. Jf. Mnzl. S. 2. 254.

⁴⁾ Plin. (7. 48.) Her tildeles Kragen ni af vore Aldre (nostrae aetates), Hjorten fire Gange saa mange og Ravnens tre Gange saa mange som Hjorten. Forstaar man nu ved „aetas“ en Menneskealder, eller et Tidsrum af 30 Aar, bliver Kragen 270, Hjorten 1080 og Ravnens 3240 Aar gammel; men dette lyder jo temmelig urimeligt. Man har ogsaa villet forstaa „aetas“ som lig med Aar; men saa blev Kragen kun 9 Aar gammel. Det rimeligste er vel, forudsat, at Stedet er rigtig gjengivet, at tage „aetas“ som et Tidsrum af 15 Aar, i hvilken Betydning det ofte bruges. Saa bliver Kragen 135, Hjorten 540 og Ravnens 1620 Aar gammel. Det er jo nok endda.

I et Sagn fra Bøhmen er Siskenen (*Fringilla spinus*) sat i Steden for Ravn:en:

Man skal gaa ud i Skoven og opsøge en Siskenrede, hvori der er Unger. En af dem skal man hænge op paa Stammen, hvor Reden findes. Naar den gamle Sisken da kommer tilbage, saa vil den gjøre sig al mulig Umage, for at faa Liv i Ungen; men naar alt er for-gjæves, saa flyver den til Havet og henter der Usynlighedsstenen, som den stikker i Næbet paa Ungen, for at ingen skal se den. Der kan man saa tage den.¹⁾

I dette Sagn har Siskenen intet at gjøre, og den er kun kommen ind, fordi man særlig i Tyrol og Bøhmen har det Sagn, at Usynlighedsstenen findes i Siskenens Rede. Dette Sagn skal jeg senere komme til at omtale nærmere. At Fuglen flyver til Havet og henter Stenen, er et gammelt Træk, der forekommer i de fleste Sagn om Løsningsstenen.

Knyttet til Ravn:en findes nærværende Sagn, som vi har set, ikke i ældre Skrifter. Derimod forekommer det, knyttet til Svalen, i et tysk Haandskrift fra det 16de Aarhundrede.

Item, hedder det, bind en Svale i sin Rede med en Silketraad og lad den ligge saaledes i tre Dage. Paa den tredje Dag er den løst, og du finder i Reden en Sten, som oplukker Laase.²⁾

Her er Stenen, som vi skulde vente, en Løsningssten, og for Mennesker har den samme Virkning som Sprængroden.

I dette Haandskrift findes endnu et Sagn, som jeg skal gjengive, skjønt det eneste Træk, som minder om det Sagn, vi her behandle, er, at Ungerne bindes, og altsaa maa antages at blive løste, skjønt det ikke siges. De fleste Træk er ellers, som vi skal se, laante fra Sagnet om *Chelidonium*, der nærmere omtales i Tillægget.

¹⁾ Grh. 72.

²⁾ „Ein userweltes kunst vnd artzney buch.“ Brtch. 3. 332.

Tag tre Svaleunger, som ikke har været paa Jorden, og stik Øjnene ud paa dem og bind dem med en Silke- traad om Benene og lad dem sidde til paa den fjerde Morgen. Skær dem derefter op, saa finder du i deres Maver tre Stene. Den ene er rød, og hvem der har den i Munden, han tørster ikke. Den anden er grøn, og den skal frugtsommelige Kvinder have hos sig; men for Resten stiller den ogsaa Hunger, naar den bæres under Tungen. Den tredje er sort, og hvem der holder den i sin Haand, bliver usynlig. Alle tre skal de indsvøbes i Ulveskind.¹⁾

Følgende Træk tilhører Svalestenen, Chelidonium: At Ungerne (egentlig Stenene) skal tages før de har berørt Jorden, at Stenene findes i Svaleungernes Mave, at de er forskjelligfarvede,²⁾ og at de indsvøbes i Ulveskind.³⁾

Naar der staar om den grønne Sten, at den hjælper frugtsommelige, saa er det noget, jeg kun et eneste Sted har set tillagt Chelidonium, nemlig i den Bog om Kvindesygdomme, der dog med Urette har været tilskreven Trotula, der skal have været en kvindelig Læge i Salerno. Bogen er fra det 12te Aarhundrede. Heri hedder det, at man blandt andre Hjælpemidler ved Fødslen ogsaa kan bruge den Sten, der findes i den førstefødte Svalens Mave eller i selve Reden.⁴⁾

1) Her tilføjes: „Das an dem halse gestanden ist,“ maaske: som har siddet paa Halsen. Brtch. 3. 332.

2) Tre Stene omtales dog sjældent. Cok. 2. 307. Arn. 1. 655. I Almindelighed omtales kun en rød og en sort.

3) Dette har jeg dog kun fundet hos Marcellus, hvor der staar, at de skal indsvøbes i gult Ulveskind, lupinum aureum. (K. 8.) 94a. I Almindelighed indsvøbes de i Oksehud el. Hjorteskind.

4) Trot. (K. 16.) 74a. Paa flere Steder omtales en Sten i Svalens Rede; men i Almindelighed menes dog vel Chelidonium. Saaledes skriver Serenus Samonicus, der rimeligvis levede omkring 337, i sit Digt om gode Lægemedler, at Stenen, som Svalen lagde i sin Rede, hjælper mod faldende Syge:

„Aut lapis ex nido vaga qvem conguessit hirundo
Vellitur: ex nexu fovet, attollitqve jacentem.“

(Ser. Sam. 69. b.) Dette gjentages af Plinius Valerianus (2.

Egenskaben at slukke Tørst tilskrives adskillige Stene, men særlig Hanestenen, Alectorius, der nærmere vil blive omtalt i Tillægget.

Skal der være nogen Mening i Sagnet, saa er det klart, at man maa have tænkt sig, at den gamle Svale hentede Stenene og gav dem til sine Unger, for at de skulde blive løste, saa snart de havde faaet dem i sig.

Forinden jeg gaar over til at omtale de nordiske Former af Sagnet, skal jeg kun henvise til et Par Ord hos Thiers i den franske Bog om Overtro, udkommen 1720: Usynlighedsringen skal være af Sølv, og deri maa man indfatte en lille Sten, som findes i nylig udrugede Ravnens Svælg. For Resten skal man paa Indersiden af Ringen skrive følgende Ord: Beelzebuth incana losta etc.¹⁾

Hvor flygtig end Stenen i Ravnungernes Svælg er omtalt, sigtes der jo utvivlsomt til dette Sagn.

Her i Danmark synes Sagnet ikke at have været meget udbredt. Jeg kan kun meddele det i to Former, skjønt jeg har gjort mig stor Umage, for at opsøge flere.

Den ene findes i et jysk Haandskrift²⁾, som er blevet fremdraget af Lorenzen, og Indholdet af den er følgende: Opsøg en Ravnerede, hvor Ungerne nylig er udrugede; tag saa én af dem og bind den fast i den ene Ende af en Strikke, som med den anden er fastgjort ved Reden,

58) 190b, og at helbrede for faldende Syge er en af de Dyrer, der oftest tillægges Chelidonium.

Denne Sten kan der dog ikke ligefrem menes, naar det hedder i Tyrol, at Svalerne efter at have ruget syv Aar i samme Rede, efterlader en Sten, der især skal være god for Øjnene. Zgrl. A. 2. 422. Dette minder om Storken, der af Taknemmelighed giver sin Velgjører en kostbar Sten. Lige saa lidt kommer man til at tænke paa Chelidonium, naar det hedder i Lechain, at der ligger en Sten i Svalereder, og hvem, der kan hæve den, bliver lykkelig. Leopr. 82. Dette minder særlig om Sagn, der skal behandles under den anden Ravnsten.

¹⁾ Thr. I. 361.

²⁾ Fra Begyndelsen af dette eller Slutningen af forrige Aarh.

men saaledes, at du kan naa Ungen. Slaa saa en Pæl i Jorden lige under den, for at du kan vide, hvor den er;¹⁾ saa kommer den gamle og putter den en Sten i Halsen. Tag den, saa er du usynlig.²⁾

Den anden Form har ikke forhen været trykt; men er velvillig meddelt mig fra Langeland. Dog mente den Mand, fra hvem Fortællingen stammer, at have læst den i „en gammel Heksebog“.

For at opnaa Fuldstændighed i Heksekunsten, navnlig det at kunne blive usynlig og flytte sig gennem Luf-ten fra det ene Sted til det andet, skal man opsøge en Ravnerede, og gaa hen til den, naar Solen tredje Gang gaar ned, efter at Ungerne er udklækkede. Saa skal man klatre der op i Fandens Navn og tage en Unge ud og sætte den en Staaltraad om Halsen og hænge den op i Træet ved Siden af Reden med Næbet i Vejret; men man maa lægge nøje Mærke til, hvor den hænger; thi den gamle Ravn henter en Sten, der kan gjøre usynlig, og lader den falde i Gabet paa Ungen. Næste Morgen før Solen staar op, skal man gaa hen til Reden og tage Staaltraaden, i hvilken det vil vise sig, at Ungen hænger, og naar man da skærer Halsen op, saa finder man en lille sort Sten. Den skal man tage i Munden, naar man vil være usynlig, og naar man vil flyve, skal man tillige holde en afbarket Stok i hver Haand; men af hvilke to Slags Træ det skulde være, havde Fortælleren glemte.

¹⁾ Dette opfattes af Lorenzen som en Misforstaaelse; men uden tilstrækkelig Grund.

²⁾ Lor. 68. Han har en anden Fortælling, hvori en Usynlighedsring er sat i Forbindelse med Ravnen. „Tag en gammel Ravn, riv hans Hjærte af hannem uden Staal eller Jærn, og læg det i et af de Hul i et Dødninghoved, som Øjnene har siddet, og læg det saa i en Grav paa Kirkegaarden eller i Jorden paa et forbandet Sted (eller og Rettersted); den tredje Nat derefter finder du en Ring i Øjhullet; naar du sætter denne Ring paa din Langfinger i Satans Navn, da kan ingen se dig.“ 69.

Det, at kunne flytte sig gennem Luften, har vist nok intet her at gjøre, da ingen anden Form af Sagnet sætter noget saadant i Forbindelse med denne Sten¹⁾. At man skal klatre op i Træet i Fandens Navn, minder om Sagnet fra Rygen, og at man skal holde Stenen i Munden, naar man vil være usynlig, er noget, der oftere gjentages om usynliggjørende Stene.

I det svenske Landskab Wärend fortæller man, at om nogen binder en Ravneunge ved et Træ, saa flyver de gamle bort; men kommer inden tre Dage igjen med en lille Sten, som de lader falde i Ungens Næb. Det er Korpsteningen, og naar Ungen har faaet den, saa bliver den usynlig. Kan man tage den, saa bliver man selv usynlig, om man bærer den.²⁾

Saaledes skriver Cavallius i sit Tillæg. I selve Bogen omtaler han en Sten, som findes i Ravnens Rede, og som gjør den usynlig. Om dette kun er en Unøjagtighed, skal jeg ikke kunne sige; men saaledes synes Sagnet at forekomme andre Steder i Sverig, og jeg skal komme tilbage dertil, hvor den anden Ravnesten omhandles.

Fra Norge haves, mig bekjendt, ingen Efterretning om Sagnets Forekomst; men des flere Former findes der paa Island.

For det første har man Sagnet om Hulinhjálmssteinn, Hyllehjálmsstenen, der nærmere omtales i Tillægget.

Man skal tage en næsten flyvefærdig Ravneunge og hænge den op i en Snor, der er bunden til en Kvist oven over Reden, og saa skal man give den en Knevel i Munden, saa den ikke kan æde. Efter tre, nogle siger to, Dages Forløb skal man besøge Ungen, og da vil man i dens Svælg finde en Sten, som kan skjule én.³⁾

Saa har man Sagnet om Livsteningen:

Naar man slaar alle Ravnens Unger ihjel og kaster

¹⁾ I Lucidarius omtales „then sten saa som man syer, ath hoo then hauer hoos sek, han maa wære hwar han wel.“ Luc. 49.

²⁾ Cav. 2. Till. 35.

³⁾ Årn. 1. 650.

dem bort paa én nær, som man binder i Reden med en Knevel i Næbet, saa søger Ravnens Livstenen, for igjen at bringe Ungen til Live. Naar man to eller tre Dage efter ser til Reden, saa er Ungen levet op, og den har en lille rød Sten som en Bønne i Munden. Denne Sten bringer Liv i, hvad der er dødt, den forlænger éns Liv og læger Saar. Naar man faar den, behøver man kun at gjøre en lille Rift i Huden under den venstre Armhule, og gjemme den deri; thi den læger selv Saaret omkring sig. Ligeledes kan man bære den i en Guld- ring paa den tredje Finger fra Tommelfingeren.¹⁾

Nogle fortæller, at den findes, hvor Jorden er væltet omkring af Lynet, og den, som bærer den, kan Ild ikke skade.

Arnason har en Fortælling om en Mand, der havde Livstenen under Armhulen, for ikke at dø. Han led imidlertid Skibbrud og i mange Aar hørte man intet til ham; men til sidst drev han ganske afkræftet i Land, og bad Folk om med en Kniv at befri ham for Livstenen, og da det var sket, døde han straks.²⁾

Denne Fortælling er vistnok gammel; men staar ikke i Forbindelse med Ravnestenen, og begge de anførte Former af dette Sagn indeholder Sammenblandinger af flere andre.

Hvorledes det egentlig forholder sig med den islandske Livsten, skal jeg nærmere paavise i Tillægget³⁾. Samme- steds skal jeg udførlig omtale den lille røde Sten som en Bønne, der vistnok er Frøet af en Mimose (Entada scandens)⁴⁾.

Den tredje Fortælling knytter sig ikke til Ravnens, men til Ørnen, og er sikkert den betydeligste af dem alle:

„Vitusmessunótt“, St. Vejtsnat, (den 15de Juni)⁵⁾ skal man gaa til en Ørnerede og binde et Baand om de

¹⁾ Árn. 1. 653.

²⁾ Árn. 1. 654.

³⁾ Tillæg 2.

⁴⁾ Tillæg 4.

⁵⁾ Jeg har ingen Grund kunnet finde til, at det just skulde være St. Vejtsnat. Jf. Mnzl. 2. 526.

endnu ikke flyvefærdige Ungers Næb. Naar da Ørnen kommer hjem og ser, hvorledes det staar til, saa forsøger den alle Slags, og tager forskjellige Stene i sin Rede, som den tænker kan løse Baandet. Til sidst forsøger den Lausnarsteinn, Løsningsstenen, og den gjør Sagen klar. Nogle siger, at den henter tre Stene af forskjellig Farve og prøver den ene efter den anden, indtil den kommer til Løsningsstenen. Er man imidlertid ikke parat, saa flyver Ørnen med den til fyrretyve Favnes Dyb og sænker den der, for at ingen anden skal have Nytte af den ¹⁾).

Men har man faaet den, saa kan man forløse den Kvinde, som er i Barnsnød. Man behøver kun at lægge den paa hendes Underliv eller give hende Vand, andre siger Rødvin, at drikke, hvori den har ligget ²⁾). Ellers skal den gjemmes i Hvede, om den ikke skal miste sin Kraft, og indsvøbes i ubrugt hvidt Lærred eller Hinden om en nyfødt Kalv. Nogle fortæller, at der af denne Sten findes baade en Han og en Hun, og, at den sidste føder en Unge af samme Kjøn ³⁾). Maurer tilføjer, at Hannen er rød og Hunnen hvid ⁴⁾).

Nogle siger, at den findes i Vandet i Drápuhliðarfjall; men andre vil vide, at den findes i Havet og somme Tider driver i Land ⁵⁾).

I dette Sagn er der ganske vist adskilligt, som ligefrem maa antages at være overført fra Sagnet om

¹⁾ I et Haandskrift fra Midten af det 18de Aarhundrede, hedder det, at Ørnen i sin Glæde over, at Ungerne er løste, sparker Stenen ud af Reden.

²⁾ Arnason har en lang Beretning om, hvorledes man skal bære sig ad, naar der er en Ting, som man nødig vil have stjaalet. Man skal bestryge den med Ørneblod og Altervin, hvori Stenen har ligget i syv Uger. Arn. I. 616.

³⁾ Arn. I. 649. Det sidste findes i Jon Gudmundsens „Týðsfordryf“ 1644; men er efter Arnasons Formening indkommet i det 15de Aarhundrede. ⁴⁾ Maur. 181. ⁵⁾ Arn. I. 649.

Aëtiten. Det er saaledes utvivlsomt, at Stenens forskjellige Kjøn stammer derfra, og det er rimeligt, at det samme er Tilfældet med dens Forbindelse med Ørnen og dens Brug som Forløsningssten¹⁾. Naar jeg derfor mener, at vi her i Løsningen af Ungerne har et Træk, der virkelig tilhører det foreliggende Sagn om Ravnestenen, saa kunde man ganske vist sige, at det rimeligste er, at det her er sat ind, for at svare til Stenens forløsende Kraft, som er laant fra Aëtiten, især da alle de øvrige Former af Sagnet (med Undtagelse af det om Svalen) kun nævner Stenen som en oplivende eller usynliggjørende Sten; men som allerede anmærket, kræver selve Sagnet Tanke en Løsning, og havde vi derfor end ikke en eneste Form, hvori den var bevaret, saa maatte vi dog sætte den ind. At denne Form er gammel, viser for øvrigt adskillige Træk, og at den ikke kan være dannet ved en umiddelbar Sammenblanding af Sagnet om Aëtiten og de nu bekendte Former af Sagnet om Ravnestenen, er sikkert nok.

Om Sprængroden minder det Træk, at Ørnen fører Stenen bort, for at den ikke skal blive til Gavn for Menneskene; men det mærkeligste er, at der ogsaa findes et Træk, som paa en aldeles forbavsende Maade minder om Schamir. Det hedder jo nemlig, at man skal gemme Stenen i Hvede, for at den ikke skal tabe sin Kraft, og om Schamir hed det, at den skulde gemmes i en Blyæske fuld af Bygklid.

Dette tyder hen paa en bestemt Forbindelse med Sagnet om Schamir, som jeg senere nærmere skal drøfte.

Det er her, vi første Gang træffer Navnet Løsningssten, som er Titelen paa denne lille Afhandling, og at

¹⁾ Dog minder det Træk, at den skal lægges i Vand eller Rødvin, særlig om Gagaten, om hvilken det hedder hos Marbod: „Praegnans potet aqvam, triduo qva mersus habetur, qvo vexabatur partum cito libera fundit.“ Mrb. 1653. Jf. Vin. I. (8. 22.) 504. Job. 1107. Alb. 2. 231. Barth. (16. 49). T. 6. Lnd. (L. 2) 29 b.

det passer til denne Form af Sagnet, kan ikke benægtes. Ordet Lausnarsteinn betyder dog særlig Forløsningssten, og i det følgende maa vi nærmest beskæftige os med denne Art af Løsning.

4. Aëtiten.

For at betegne et Menneske, som har en sikker Bolig, malede Ægypterne en Ørn, der bærer paa en Sten; thi denne Sten, som Ørnen har hentet fra Land eller Sø, lægger den i sin Rede, for at gjøre den mere fast og sikker¹⁾.

Saaledes hedder det i Horapollons Bog om Hieroglyferne, der skal være fra det femte Aarhundrede²⁾, og de gamle Fortolkere er enige om, at her hentydes til Aëtiten; men selv forudsat, at Horapollons Efterretning er rigtig, er det unægtelig det naturligste at slutte, at Stenen er en almindelig Sten, der kun skal tjene til at holde paa den tarvelige Rede og beskytte den mod Storm og Regnskyl³⁾. Man har henvist til nogle Ord hos Aelianos; men de er, som vi senere skal se, i og for sig tvivlsomme nok.

For at træffe Aëtiten, maa vi gaa til Grækerne; men heller ikke her forekommer den i de ældste Skrifter. Vi finder den ikke omtalt hos Hippokrates, Lægekunstens Nestor (460 — c. 375), hvis Bøger i det hele taget kun leverer tarvelige Bidrag til Overtroens Historie, og den nævnes ikke engang i det Digt om Stene, der tillægges Orpheus. Hos Theophrastos Eresios, som

¹⁾ Horp. (2. 49.) 106.

²⁾ Man har haft mange forskjellige Meninger om dens Alder. Oprindelig skal den være skreven paa Ægyptisk; men oversat paa Græsk af en os ubekjendt Philippos. ³⁾ Val. (L. 19.) 142.

levede ind i det tredje Aarhundrede (c. 370—285), findes nogle Ord, der vel i Almindelighed anses for at hentyde til Aëtiten; men som dog altid er meget tvivlsomme. — Den største og mest vidunderlige Egenskab, som tillægges Stene, er den, som tillægges nogle, nemlig at kunne faa Unger¹). — Saaledes lyder hans korte Beretning, og nu er det jo ganske vist, at Aëtiten, der almindelig beskrives som en Rangelsten, det vil sige, som en Sten, der indeholder en anden, ofte kaldes frugtsommelig (praegnans); men naar Caussinus i sin kuriøse Bog siger, at Aëtiten er en Sten, stadig frugtsommelig, aldrig fødende, og i den Anledning sammenligner den med fejlslagne Forhaabninger og uopfyldte Løfter²), saa er hans Opfattelse vistnok stemmende med Oldtidens, og Plinius synes slet ikke at vide, hvor han skal gjøre af disse Sten, der som han siger, efter hvad Theophrastos og Mukianos skriver, er i Stand til at føde³). For Resten omtaler han selv en Sten, Paeanitis eller Gaeanis, som skal have den samme Egenskab⁴); men det er da heller ikke ham, men senere Forfattere, der sætter den i Forbindelse med Aëtiten.

Kan man imidlertid fornuftigvis ikke lægge nogen Vægt paa Theophrastos Bemærkning, saa synes dog hans Samtidige, Aristoteles (384—322 f. Kr.), ligefrem at have omtalt Aëtiten i et af sine nu forgaæede Skrifter om Stene. Det hedder nemlig hos Vincentius efter Aristoteles: Naar man bærer Aëtiten paa Albuen, saa hjælper den mod faldende Syge, og for den frugtsommelige gjør den Fødselen let⁵).

¹) Theoph. L. (K. 11) 26. ²) Cau. (L. 11. Symb. 17.) 589.

³) Plin. (36. 18.) Hill er meget fornærmet paa Theophrastos Vegne, fordi Plinius uden videre skriver, at denne trode, der fandtes saadanne Stene. Theophrastos skriver nemlig: om Beretningen ellers er sand.

⁴) Plin. (37. 10.) 5. 456. Lignende Stene omtales ofte, f. Ex. hos Albertus, Cardanus, Rueus og Mercati.

⁵) „Lapis Aëtites suspensus super cubitum ejus, qui habet epilepsiam, prohibet eam, et impraegnatae juvat partum.“ Vin.

Ligeledes omtales den i Stobæos Blomstersamling i et Brudstykke, der tilskrives Chrysermos fra Korinth, som vistnok har levet i det tredje Aarhundrede f. Kr. Heri hedder det: I Floden Evfrat findes den Sten, som kaldes Aëtites. Naar den lægges paa besværlig fødende Kvinders Underliv, saa føde de straks uden Smerte¹⁾.

I begge disse Beretninger finde vi Aëtitens væsentligste Egenskab omtalt: Det er en forløsende Sten. At det tillige er en Rangelsten, siges vel ikke med rene Ord, men derom kan der næppe herske nogen Tvivl. Naar det hedder, at den hjælper mod faldende Syge, saa er det vist nok en gammel Sag at betragte Helbredelsen for Sygdomme som en Løsning, og i den ægyptiske Lægebog, som er udgivet af Ebers, og skal være skreven omtrent 1550 f. Kr., finder man følgende Sætning: Dette er Bogen om Løsningen af alle Sygdomme. Maatte Isis løse mig, saaledes som hun løste Horus fra Sygdomme og Lidelser²⁾! Imidlertid er det dog rimeligvis som Rangelsten, at Aëtiten helbreder faldende Syge, idet nemlig denne Sten omslutter en mindre, som aldrig nogensinde kommer til at berøre Jorden. Om Chelidonium, Svalestenen, der f. Ex. af Dioskorides nævnes som et Middel mod faldende Syge, siges det udtrykkelig, at den taber sin Kraft ved at berøre Jorden³⁾. At Sagnet i hvert Tilfælde knyttes til en virkelig Sten, kan ses af Chrysermos Beretning, hvorefter Aëtiten findes i Floden Evfrat. Om Ørnen minder kun Navnet, som er dannet af det græske Aëtos, en Ørn; men Sagnet om Ørnens Sten har rimeligvis været saa udbredt, at man har kunnet forudsætte Kjendskab dertil, og hvor

I. (8. 23.) 505. Jf. Val. Rose. De Aristotelis librorum ordine et auctoritate. 1854. 182.

¹⁾ Stb. 3. (K. 100.) 310. „ὅν αἰμαῖα ταῖς δυστοκοῦσαις ἐπὶ τὰς γαστέρας ἐπιτιθέασι, καὶ παραγγῆμα τίττουσιν ἄτερ ἀλγιδόνο.“ At Stenen skal lægges paa Underlivet, γαστήρ, er noget, der ikke gjentages, før i meget senere Skrifter.

²⁾ G. Ebers. Papyros Ebers. 1875. I. 23. ³⁾ Disk. I. (2. 60.) 189. Dette siges for Resten om adskillige Lægemedler.

det omtales hos Plinius, er der vistnok kun benyttet græske Kilder.

Pedakios Dioskorides omtaler det ikke; men har en tør Beretning om Rangelstenens Brug. Denne Forfatter, som var fra Anazarba i Cilicien, levede omtrent paa samme Tid som Plinius, i det første Aarhundrede eft. Kr.; men han maa have skrevet sit Værk om Lægekunsten, inden Plinius skrev sin Naturhistorie, da denne vel ikke nævner ham; men dog tydelig nok paa flere Steder benytter hans Bog¹⁾. Aëtiten, hedder det, er en Rangelsten, som, naar den bæres paa venstre Arm, forebygger utidig Fødsel²⁾. Men i Fødselstimen skal den tages fra Armen og lægges paa Laaret, saa bliver Fødselen let. Knust og tilsat med Vokssalve, Cyprussalve, Mostsalve eller hvad andet varmende man har, er den et ypperligt Middel mod faldende Syge³⁾.

Naar jeg skriver: Aëtiten er en Rangelsten, saa er det kun for med ét Ord at udtrykke, hvad Dioskorides og de fleste senere Forfattere bruger adskillige til. Hos Dioskorides staar der egenlig, at denne Sten er ligesom frugtsommelig med en anden og giver en klingende Lyd fra sig, naar den rystes. Det, vi kalder Rangelsten er vist nok en ganske særlig Art, der bestaar af en haard Skal af Flint og en Kjærne af hvid, porøs Kiseljord, som ved Rulning i Søen løsner sig og rasler⁴⁾;

1) Jf. Clt. 45.

2) Aëtites gravidis, quibus lubricæ sunt partes genitales, partus continet.

3) Disk. (5. 10.) 1. 818. Sprengel skriver, at dette Kapitel er noget mistænkeligt, da det fattes i flere Haandskrifter, og hverken forekommer hos Oribasios eller Serapion. Dog maa hertil bemærkes, at Oribasios (Opera omnia. Basel 1557.) særlig har gjort Udtog af Galenos, og mangler en stor Mængde af, hvad Dioskorides har. Serapion, hvis hermed menes den ældre har jeg ikke haft Lejlighed til at se.

4) Chr. Puggaard. Møens Geologie. 1851. 41. Han antager det for at være en Søsvamp, og foreslaar at kalde den

men her forstaas ved Rangelsten en hvilken som helst Sten, der indeholder en bevægelig Kjerne.

Foruden det allerede gjengivne, findes i de fleste Udgaver af Dioskorides følgende: Aëtiten røber Tyve¹⁾; thi den, der har begaaet et Tyveri, kan ikke synke et Brød, hvori den er anbragt, selv om han har tygget det aldrig saa meget. Ligeledes siger man, at den Mad, der er kogt sammen med Stenen, kan ingen Tyv faa ned²⁾.

Om denne Fortælling mener Sprengel, at den efter Aëtios³⁾ har indsneget sig i Dioskorides Tekst; men han anfører intet som helst af Betydning, for at støtte sin Antagelse, og man har almindelig anset den for at være ægte⁴⁾. Man skal saaledes have haft den Talemaade om mistænkelige Personer: Aëtiticus panis huic porrigendus, giv ham lidt Aëtitebrød at spise!⁵⁾ og Bellon, den berømte franske Rejsende, som udgav en for sin Tid meget betydelig Rejsebeskrivelse og døde 1564, fortæller, at Grækerne, endnu benyttede sig af dette Midde, for at opdage Tyve. Naar Prøven skulde gaa for sig, sammenkaldte de alle, hvem de kunde have mistænkt, og hver især maatte da spise tre smaa usyrede Brød, og hver Munkene (Caloieri) i Forvejen havde lavet. De var saa store som Æg, og de var bagt med Pulver af Aëtiten, under Munkenes fremmulede Besværgelser. Bellon var selv Vidne til en saadan Forestilling, og Tyven kunde ikke faa det tredje Brød ned, hvor meget han end an-

Achilleum resonans. 61. Den forekommer almindelig paa Møen, sjældnere ved Stevns. Pont. D. 447. S. Abildgaard. Beskrivelse over Møens Klint. 1781. 21. Stevens Klint. 1759. 14.

¹⁾ Salmasius har sin egen Mening om Ordet *κλεπτέλεγχος*. „Ita utrobique (Dioskorides og Aëtios) scriptum, non *κλεπτέλεγχος* το *κλεπτέλεγχον* est, quod fures coarguit. Aëtites *κλεπτέλεγχον*, ut *ὀνυτόσιον* et *κατοχίον τῶν ἐμβρότων* idem lapis vocatur.“ 1. 503.

²⁾ Matt. I. 964. ³⁾ Aet. (Tetr. I. Serm. 2. K. 32.) 69.

⁴⁾ Car. 566. Gn. 184. Plan. I. 32.

⁵⁾ Bac. (Ann.) 211.

strængte sig: det var lige ved at kvæle ham. Munkene holdt Bagningen meget hemmelig; men Bellon var af den Mening, at de gjorde et eller andet ved Brødene¹⁾.

Fra forskjellige Tider finder man Vidnesbyrd om, at Brød er brugt ved Opdagelsen af Tyve; men det er ikke sikkert, at Aëtiten har været med i Spillet; i det mindste siges det ikke. Som Exempel skal jeg anføre, hvad der fortælles i de gamle Kommentarer til et Vers af Horats²⁾, at naar man havde Slaver mistænkt for Tyveri, førte man dem til Præsten, som gav dem hver især et Stykke Brød med Besværgelser, og erklærede den, der kom i Forlegenhed med at synke det, for at være den skyldige.³⁾ Paa Island siger man om Segulsteinn, Magneten, at naar man har nogen mistænkt for Tyveri, skal man knuse den, og ælte den sammen med Dej og Altervin og bage den, og give vedkommende den at spise. Er han nu Tyven, saa kan han ikke faa den ned⁴⁾. Man kunde

1) Bel. (2. 23.). 227. „Intelleximus tamen illos lapidis aëtitis pollinem suæ massæ, dum panes hos conficiunt, inspergere.“ Man har beraabt sig paa Bellon, naar man har villet gjøre Asbesten til en Aëtit; men i hans Beretning er der intet, som kan berettigede til denne, som Gesner (183) allerede bemærker, grundløse Antagelse. Det eneste skulde da være, at han siger, den er arenosus, fuld af Sand. (1. 53.) 121. For øvrigt bemærker han, at Tyrkerne, Serberne og Bulgarerne kalder den Varouitticos eller Varouitnicos. Sit græske Navn ἀσβεστος, uudslukkelig, skal den have faaet deraf, at den én Gang tændt, aldrig kan slukkes. Plin. (37. 10.) 5. 441. Baum. 108.

2) „Utque sacerdotis fugitivus liba recuso“ Horatius. Epodi (1. 10. V. 10.). Libum skal være en Slags Offerkage af Mel m. m.

3) F. Lindembrog. Codex legum antiquarum. 1613. Glossarium. 1418. Jamblikos. De mysteriis. Udg. af Th. Gale. 1678. Anm. 238. Begge Steder findes adskilligt af mer eller mindre lignende Art. Selve Ordene hos Jamblikos, om at gjøre Spaamænd af Mel (ἀλκυον) er vistnok meget tyvlsomme (Sect. 3. K. 17.). 81.

4) Arn. 1. 657. Efter et Haandskrift fra Midten af det 18de Aarhundrede.

anføre flere lignende Fortællinger; men de har alt for lidt at gjøre med Aëtiten til, at jeg her skulde dvæle ved dem. Vi maa tilbage til denne Sten.

Plinius (23—79 eft. Kr.) omtaler den paa tre forskjellige Steder i sin store Naturhistorie; men da Beretningerne er temmelig forskellige og rimeligvis stammer fra flere Kilder, skal jeg behandle dem hver for sig. I tiende Bog siger han: Hos forskellige Ørne¹⁾ findes Aëtiten, som af nogle kaldes Gangit. Den er meget brugelig som Lægemedel, og Ild kan ingen Skade gjøre den. Vel er det en Rangelsten; men for at have Lægedomskraft, maa den tages fra Ørnenes Reder²⁾.

Det er nu til Dags almindeligt, ved „Gangites“ at forstaa Stenen fra Floden Ganges³⁾, og allerede tidlig er der blevet gjort opmærksom paa, at den intet har at gjøre med Gagaten⁴⁾, der, ogsaa af Plinius, beskrives som en Slags Brunkul, der brænder let med en ubehagelig Lugt⁵⁾. At Aëtiten og Gagaten ikke har noget med hinanden at gjøre, det er nu sikkert nok; men et andet Spørgsmaal er det dog, om ikke Gangiten alligevel kunde være den samme som Gagaten, og om den ikke ved en Misforstaaelse af Plinius er gjort til ét med Aëtiten. Naar man saaledes har paaberaabt sig et Sted hos den

¹⁾ Han nævner fire Slags: 1. Melanaëtos (Sortørn) eller Valeria (Stærk), 2. Pygargus (Hvidhale), 3. Morphnos (Mørkebrun), Percnos (Sortplettet), Plancus (Platfod) eller Anataria (Andørn) og 4. Gnesion (Ægte); men det er vist nok meget tvivlsomt, om man virkelig er kommen paa det rene med, hvilke Arter der menes. Nogle har antaget det for at være Navne paa Skrigørnen (Falco naevius), Havørnen (Falco albicilla), Fiskeørnen (Falco haliaëtos) og Kongeørnen (Falco chrysaëtos). ²⁾ Plin. (10. 3.) 2. 199. ³⁾ Mrc. 259. Salm. 1. 178.

⁴⁾ Denne Sten har efter Dioskorides Navn af Floden Gagas i Lycien, Disk. (5. 145.) 1. 812; men Galenos siger (12. 203), at han har søgt langs med hele Landet, uden at finde nogen Flod af dette Navn.

⁵⁾ Plin. (36. 19.) 5. 353. Synes til Dels at være taget efter Dioskorides. (5. 145.) 1. 812.

græske Digter Nikandros, der skal have levet omtrent 135 f. Kr., saa har man næppe lagt rigtig Mærke til, i hvilken Sammenhæng det forekommer, naar man anfører det som Bevis paa, at Gangiten er forskjellig fra Gagaten. Det hedder nemlig, at man kan fordrive brændende Pest, ved paa Lejet at ryge med Hjortens Horn eller i Flammerne at lægge den tørre Sten Gangit, som ikke fortæres af Ilden¹). Man har kun lagt Mærke til den sidste Sætning, og saa har man tænkt: Gagaten brænder let, og her hedder det om Gangiten, at den ikke fortæres af Ilden, altsaa kan Gagaten ikke være den samme Sten som Gangiten. Denne Slutning er imidlertid ikke ganske rigtig; thi Gangiten kan gjerne brænde let, fordi den ikke fortæres, tilintetgjøres af Ilden, og naar de Gamle trode om Gagaten, at den kunde blive ved at brænde, saa vil det jo i Grunden sige det samme. Ser man ret paa Sammenhængen, er det klart, at det bliver meningsløst at antage, at Ilden ingen Indvirkning skulde have paa Stenen, som i hvert Fald maa antages at ryge, og man sagde netop om Gagaten, at alle pestagtige Dunster flygtede for dens Røg²). Endelig forekommer hos Strabo Navnet Gangit i en Forbindelse, hvor der ikke kan være tænkt paa Aëtiten. Han siger nemlig, at i Mesopotamien findes Naphta og Stenen Gangit, som forjager Slanger³). Denne Sten, der forjager Slanger, er Gagaten, hvis Røg disse Dyr, efter den almindelige Antagelse, ikke kunde taale⁴). Imidlertid! selve Spørgsmaalet har ikke stor

¹) *Ἄλλοτε δ' ἀζαλέην ζωὸν ἐγγαγγίδα πέτρην,*

ἣν οὐδὲ κρατεροῖο πυρός πεκαίννυται ὀσμῆ.

Naar jeg oversætter: „fortæres af Ilden,“ saa er dette ganske vist noget frit; men i den latinske Oversættelse bruges netop *Ordet consumo*, og derved er Meningen utvivlsomt given. Nikandros. *Theriaca et alexipharmaca*. Udg. af A. M. Bandini. 1764. 22. (V. 35). Det er ikke usandsynligt, at det netop er dette Sted, som Plinius har misforstaaet; thi han benytter ofte Nikandros. ²) Jf. Orp. 62. ³) Strb. 747.

⁴) Disk. (5. 145.) l. 812. Plin. (36. 19.) 5. 353. Orp. 62. Kir. II. 87. Av. 310. Mrb. 1653.

Interesse. Det sikre i Sagen er, at Navnet Gangit hos Plinius har en væsentlig Skyld i de senere saa hyppige Forvekslinger af Gagaten og Aëtiten.

Naar det hedder, at Stenen, for at have Lægedoms-kraft, maa være tagen fra Ørnens Rede, saa synes det hermed at være givet, at Stenen faar sin Kraft fra Ørnen; men dette kan dog ikke være Tilfældet, da den selv er uundværlig for Fuglen. Jeg for mit Vedkommende har følgende Opfattelse: Fra gamle Tider havde man det Sagn, at Ørnen vidste, hvor der fandtes en Sten, som kunde løse og forløse. Men tillige havde man den Tro, at Stenen, der indeholdt en anden Sten, som i Moders Liv¹⁾, havde Kraft til at bevare mod utidig Fødsel. Dette siges ogsaa i Talmud, hvor Stenen ikke sættes i Forbindelse med Ørnen²⁾. Senere udvidede denne Tro sig saaledes, at Stenen ikke blot bevarede mod utidig Fødsel, men ogsaa, naar den flyttedes fra Armen til Laaret, gjorde Fødselen let. Paa dette Punkt er den oprindelige Tanke glemt, og man har i Almindelighed tillagt Stenen en dragende Kraft. Nu er den altsaa bleven Forløsningssten. Men det var saa sin Sag med denne Sten. Man kunde jo finde den paa mangfoldige Steder, og det svækkede dens Anseelse betydelig. Saa satte man den i Forbindelse med Sagnet om Ørnens Sten, og nu var det ikke længer Rangelstenen selv, men Ørnens Rangelsten, der var i Besiddelse af de vidunderlige Kræfter. Men herved fremkom den allerede nævnte Modsigelse. Var det ikke Rangelstenen selv, men Ørnens Rangelsten, der kunde forløse, hvorfor kunde da, som vi senere skal se, Ørnen ikke lægge Æg, uden Rangelstenen laa i dens Rede? Paa dette Spørgsmaal giver de Gamle os intet Svar. Min Opfattelse er, som sagt, at Hemmeligheden er den, at Ørnens Sten

¹⁾ Plin. (10. 3.) 2. 199.

²⁾ R. I. Wunderbar. Biblisch-talmudische Medicin. 1ste Hæfte. (1850.) 111. 4de Hæfte. (1853.) 24.

hverken er en Rangelsten eller nogen som helst af de andre bekjendte Stene, men en Sten, som kun Fuglen kjender, en Sten, som kan løse og forløse alt, hvad der er bundet i Verden¹⁾.

I tredivte Bog skriver Plinius: Aëtiten, som man finder i Ørnens Rede, bevarer Fosteret fra alle en utidig Fødsels Farer²⁾; men i syv og tredivte Bog har han en længere Beretning.

Her begynder han med at sige, at Aëtiterne, som paa Grund af deres Navn har faaet en stor Berømmelse, findes i Ørnens Reder. Man fortæller, at de altid findes sammen, to og to, en Han og en Hun; uden dem skal Ørnene ikke kunne værpe, og derfor har de kun to Æg³⁾. Men saa gaar han over til at sige: Af disse Stene findes der fire Slags. Den ene, som er meget lille og blød, er fra Afrika. Den indeholder sødt, snehvidt Ler, ligesom i Moders Liv, og selv er den let at smuldre. Det holder man for at være Hunnen. Hannen derimod, som er fra Arabien, er haard, ser ud som et Galæble eller har en rødagtig Farve, og omslutter en haard Sten. Den tredje er fra Cypern og ligner den første i Farven, men er større og bredere, og ikke rund som de andre. Den indeholder sødt Sand og Smaasten og er selv saa blød, at man kan smuldre den med Fingrene. Den fjerde endelig kaldes Taphiusus, fordi den findes i Flo-derne ved Leucas paa Taphiusa⁴⁾. Den er hvid og

1) En flygtig Tanke, at Sammenblandingen af Ørnens Sten og Rangelstenen skulde være opstaaet derved, at denne sidste oprindelig havde haft et nærliggende Navn, f. Ex. dannet af *ἀἴτιον* og betydende den luftfyldte eller noget lignende, tør jeg ikke fastholde. Dog lægges der i senere Beretninger særlig Vægt paa, at Aëtiten indeholder Luft, og det hedder endogsaa, at det er denne, der frembringer Raslen.

2) Plin. (30. 14.) 4. 418.

3) Det er meget almindeligt, at Ørnene kun har to Æg, og selv om de har flere, bliver de andre sjelden udrugede.

4) En lille Ø, der nu skal hedde Meganisi.

rund og indeholder Stenen Callimus¹⁾, der altid er rund som en Kugle.

Efter denne for os temmelig ligegyldige Underretning, der, kort efter at det er sagt, at Stenene findes i Ørnenes Reder, angiver adskillige Steder, hvor man kan komme til dem paa en bekvemmere Maade, fortsætter han saaledes: Aëtiterne, indsvøbte i en Skindlap af et ofret Dyr og baarne af frugtsommelige Kvinder eller firfødgede Dyr, forebygger utidig Fødsel, og maa ikke fjærnes, før Fødselstimen kommer; men tages de da ikke bort, kan Kvinderne slet ikke føde²⁾.

Underlig nok har vi i hele denne Efterretning, lige saa lidt som i de følgende indtil Aëtios, der udskriver Dioskorides, noget om, at Aëtiten gjør Fødselen let³⁾; men derfor staar det ogsaa som en Modsigelse, at Stenen hjælper Ørnen at lægge Æg, og hindrer Kvinden i at føde. Naar det hedder, at der altid findes to sammen, saa er det rimeligvis en senere Tilsætning, der, som oven for antydet, viser hen til forskjellige Rangelstene. At tildele Stenene Kjøn, er for øvrigt ganske almindeligt⁴⁾.

Foruden de her gjengivne Beretninger om Aëtiten, findes der hos Plinius forskjellige Beretninger om Stene, som man senere af en eller anden Grund har regnet med til Aëtiterne, skjønt de ikke henføres til Ørnen. Jeg skal paa dette Sted omtale dem ganske kort, for derefter at kunne forbigaa

¹⁾ Antages i Almindelighed for at være det græske κάλλιμος, smuk. Dog skrives det paa mange Maader, og Salmasius læser Calainus, af Farve som Calainus, en Blanding af blaåt og grønt. Han mener nemlig ikke, der er noget i Aëtiten, som særlig fortjener Navnet: smuk. 1. 502.

²⁾ Plin. (36. 21.) 5. 356. „Aëtitae continent partus, non nisi parturiant removendi; alioqui volvae excidunt; sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariant.“ Paa Misforstaaelse af dette Sted grunder sig vistnok adskilligt af, hvad der er fortalt i senere Skrifter.

³⁾ Det er vel næppe tænkeligt, at dette til Dels kan bero paa en Misforstaaelse eller en Forveksling af *ωκυρόσιον* og *κατόσιον*.

⁴⁾ Jf. Plin. (37. 7. Sandaresus. 37. 9. Cyanos og 37. 10. Diphyes.) Tillæg 4.

dem med Tavshed. Der er da for det første den alt omtalte Paeanitis¹⁾ eller Gaeanis²⁾, der, efter hvad Plinius siger, bliver frugtsommelig og føder, og som derfor ogsaa hjælper de fødende. Den findes i Macedonien ved Tiresias³⁾ Mindesmærke, og ser ud som Is⁴⁾. Saa er der Geoden, den egenlige Jordsten⁵⁾, som i den senere Tid stadig regnedes til Aëtiterne og blev brugt paa samme Maade, hvad man f. Ex. kan se hos Worm, der skriver, at han havde en „Geodes“ af et Dueægs Størrelse, hvis Virkning agtværdige Matroner ofte havde lært at kjende⁶⁾. For øvrigt findes der hverken hos Dioskorides eller Plinius, som gjentager hans Beretning, noget som helst, der kan begrunde denne Sammenblanding. De nævner kun Geoden som et Lægemedel for Øjnene og forskjellig Betændelse⁷⁾. Nogle forvekslede den med Bezoarstenen⁸⁾, og denne sidste brugtes ogsaa ved vanskelige Fødsler⁹⁾. Saa er der Cytis¹⁰⁾, som er hvid og

¹⁾ Rimeligvis af Guden Paeon. Gn. 182.

²⁾ Jordsten. De fleste læser Gemonis, som Gesner synes at sætte i Forbindelse med γέμων, er fuld. Jf. Mrc. 268. Salm. 1. 111.

³⁾ Den berømte blinde thebanske Spaamand, hvis Gravmæle ellers siges at være ved Theben.

⁴⁾ Plin. (37. 10.) 5. 456. Denne Beretning gjentages senere næsten ordret; men Navnene fordrejes gyselig. Saaledes skrives Paeanitis hos Albertus Peranites (2. 235), hos Harpestræng Panites (148) og hos Bartholomæus Pionites (16. 79).

⁵⁾ γεώδης. ⁶⁾ Wrm. M. 78.

⁷⁾ Disk. (5. 168.) 1. 821. Plin. (36. 19.) 5. 353.

⁸⁾ Baumer kalder den opgraven Bezoarsten. 102. Se Aldr. M. 581. Lvrn. E. 11.

⁹⁾ Ellers brugtes den særlig mod Pest og anden „forgiftig“ Sygdom. Hans Christensen Bartsker skriver om den Sten Bezarticum: „For Forgift tag den Sten Bezarticum og Enhornings Horn, som er god imod Forgift at tage til sig med Rosenvand; det beskjærmer Hjertet for Forgift og ond Luft.“ En lidel Wndervisning om allehaande Siugdomme. 1596. 25. Jf. Kämp. 381.

¹⁰⁾ De fleste Steder skrives det Cissites. Salmasius mener, at det skulde hedde *κύστις*; og komme af *κύω*, er frugtsommelig. 1. 502. Jf. Gn. 182.

findes omkring Koptos¹⁾. Den indeholder en anden Sten, hvad man hører, saa snart den bliver rystet²⁾. Saa er der Gassinades³⁾, der ligesom Paeanitis siges at blive frugt-sommelig. Den ser ud, som om den var bestrøet med Blomster⁴⁾. Endelig er der Enhygros eller Enhydros, der som Navnet antyder indeholder Vand⁵⁾. Den er altid ganske rund⁶⁾. Naar den kommer paa et varmt Sted skal den svede, og Marbod⁷⁾ skriver saaledes, frit oversat:

Tung om Hjærtet Enhygros fælder de modige Taarer,
Evig den saa skal græde, ret som en sprudlende Kilde.

Men jeg maa tilbage til Aëtiten.

Digteren Lucanus (38—65 eft. Kr.), der var en Spanier af Fødsel, og som skrev sin Pharsalia omtrent paa samme Tid som Plinius skrev sin Naturhistorie, hentyder rimeligvis til Aëtiten, naar han skriver: Og Stenene rasle under Varsselfuglen, som er bleven varm af at ruge⁸⁾. Imidlertid er det en temmelig tvivlsom Linje, og den har kun sin Betydning derved, at den allerede

¹⁾ En nu forgaaet Stad i Øvreægypten.

²⁾ Plin. (37. 10.) 5. 445.

³⁾ Skrives almindelig Gasidanus, som nogle har haft den Dristighed at sætte i Forbindelse med det hebraiske Navn paa Storcken. Bsch. I7. I en Anmærkning til Mercati foreslaas Læsemaaden Gesidones af γῆς ἰσθαί, Jordens Lyst. Mrc. 234.

⁴⁾ Plin. (37. 10.) 5. 449. ⁵⁾ ἔνυγρος; ell. ἔνυδρος, med Vand.

⁶⁾ Plin. (37. 11.) 5. 461.

⁷⁾ Mrb. 1671. At man ogsaa har kunnet antage Chrysolithus (Guldsten) for at være en Aëtit, er temmelig gaadefuldt. Ellers er det en rar Sten, der særlig maa anbefales Nutidens Reformatorer: „Si vis acquirere sapientiam et fugere stultitiam. Accipe lapidem, qui vocatur Chrysolithus, est lucidæ viriditatis, positus in auro, pellit stultitiam, et sapientiam confert.“ Ps. A. 147. Sammenblandingen er vistnok opstaaet derved, at Chrysolithus hos Alchymisterne har været et Navn paa Aëtiten. Gn. 183.

⁸⁾ M. A. Lucanus. Pharsalia. Udg. af C. F. Weber. (L. 6. V. 676.) 2. 152. „Qvæqve sonant feta tepefacta sub alite saxa.“ Ales kan jo ganske vist betyde en hvilken som helst Fugl; men det betegner dog især en Varsselfugl, som oftest Ørnen.

af Servius er tagen til Indtægt for den Anskuelse, at Ørnen lagde Aëtiten i sin Rede, for at afkøle sig og Æggene.

I Bogen om Fuglefangst, der tilskrives Oppianos, hedder det: Naar Ørnen skal værpe, lægger den en Sten i sin Rede, for at kunne værpe i rette Tid, og for at den ikke ved Stød eller Slag skal bringes til at lægge Æg for tidlig. Man véd ikke rigtig, om denne Sten hentes i Kaukasus Bjærgene eller paa Oceanets Bredder¹⁾, men den er snehvid og fyldt med Luft, som klinger, naar Stenen bliver rystet. Tillige har den en saadan Kraft, at man, ved at kaste den i en Kjedel med kogende Vand, kan afkøle dette. Bæres den af frugtsommelige Kvinder, saa hindrer den utidig Fødsel²⁾. — Det hedder ikke andensteds, at Stenen ogsaa beskytter Ørnen mod utidig Fødsel; men det rimeligste er, at dette kun er sat ind, for at ophæve Modsigelsen, der, som allerede paavist, ellers vilde være til Stede. Naar det hedder, at Aëtiten findes i Kaukasus Bjærgene eller ved Oceanets Bredder, saa skal Vægten vistnok lægges paa, at begge Steder kun var lidet tilgængelige for Mennesker³⁾. At Stenen er fyldt med Luft og dog kan rasle, er ikke let at begribe. Noget lignende siges dog hos Solinus. At anføre det som Tegn paa Stenes Kraft, at de kunde afkøle kogende Vand var ganske almindeligt. Denne Egenskab tillagde man dog særlig den saakaldte Pyrimachus⁴⁾.

¹⁾ οἱ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ ἁλιευτοῦ ὀχθῆς φασὶ ζουλεῖσθαι. ²⁾ Opp. (1. 1.) 321.

³⁾ Med Okeanos menes rimeligvis kun Verdenshavet, i Modsætning til Middelhavet, og ikke den mythiske Flod.

⁴⁾ Denne Sten er oftere sammenblandet med Aëtiten, men skal dog være den samme som Pyriten, Fyrstenen. Om den hedder det enkelte Steder, at den, bunden til venstre Arm, bringer en let Fødsel (Cld. (Cons. 107.) 763.), og med forskjellige Udskæringer paa, bringer den Sejer og andre gode Ting. Den er saaledes at anbefale dem, der sætter Pris paa at

I Bogen om simple Lægemedler, der tillægges Klau-
dios Galenos, den bekjendte Læge fra Pergamum, som
fødtes 131 og rimeligvis døde 201, findes en ganske kort
Bemærkning om Aëtiten. Naar den bæres, hindrer den
utidig Fødsel, — det er den hele Underretning man
faar ¹⁾).

Anderledes vidtløftig er som sædvanlig Kiranides;
men hele Beretningen er meget vanskelig at finde Rede
i. Aëtiten omtales i første Del sammen med Fuglen
Ørn, Fisken Ørn og den hvide Vinranke, og den beskri-
ves strax som en Rangelsten ²⁾); men i det følgende op-
træder særlig en Sten, der skal findes i Fiskens Hoved,
og det er ikke umuligt, at det egentlig kun er om den,
der tales. Udtrykkelig hedder det, at det er den, der
hindrer Beruselse og helbreder Fjerdedagsfeber ³⁾ og der
er vistnok ingen Tvivl om, at det er den, der bort-
tager Vorter ⁴⁾. Hvor Aëtiten ikke ligefrem nævnes,

komme i Middagsselskab; thi „tecum portaveris in argento
annulo, ad multa convivia vocatus eris.“ Vil man opnaa dette,
maa man dog, ganske betegnende, have udskaaet i Stenen
en Grib med en Oljekvist i Næbet. Lnd. 56 a, 57 b, 59 b og
61 b. Af de andre Stene, der særlig tilskrives den Egenskab, at
kunne afkøle kogende Vand, skal jeg nævne Achaten, Jaspis
og Topasen. ¹⁾ Gal. 14. (2. 26.) 476.

²⁾ Aquilinus lapis gravidus est et resonat. Kir. I. 12.

³⁾ Qvartana. Kir. I. 21. II. 160. Lnd. 20 b.

⁴⁾ „Ad fornicationes et verrucas.“ „Lapis appositus et adeps
piscis inunitus quoque sanat.“ Kir. I. 15. For Resten anfører
man senere Kiranides som Kilde, naar man tillægger Aëtiten
denne Egenskab. Gn. 184. Bs. 67. Marcellus har et lille Stykke,
som jeg her skal gjengive, for at henlede Opmærksomheden paa
dette Skatkammer fra det fjerde Aarhundrede: For at blive af
med sine Vorter, kan man tage en hvilken som helst Sten og
svøbe den ind i et Vedbendblad (hedera). Man skal derpaa føre
den til Vorten og passe, at Stenen kommer til at røre den.
Siden skal man kaste den paa et befærdet Sted, og Vorterne
overføres paa vidunderlig Maade til den, der tager den op.
Man skal tage lige saa mange Stene som der er Vorter. Marc.
(K. 34.) 137 a. Jf. Thl. 105 fg.

kan man temmelig sikkert antage, at Talen er om Fiskens Sten. Det hedder saaledes om „Stenen“, at den læger Benbrud og Blodgang¹⁾. Senere lægges der rigtig nok til, at man for Benskade kan bære „Aëtiten“ eller spise Fisken; men paa dette Sted har Aëtiten næppe noget at gjøre. Plinius skriver, at Ørnen hører til de flade Fisk, som ikke har Ben men Brusk²⁾, og det er vistnok derfor, man har troet, at den fik brudte Ben til igjen at vokse sammen. For Resten er det en Rokke (Raja aquila). Endelig hedder det: Tag Stenen Aëtites og udskær en Ørn deri, og læg under Stenen Druens Kjærner og Spidsen af Ørnens eller i Nødstilfælde Høgens³⁾ Vingefjer, og bær den skjult⁴⁾. Da vil den bevare dig for alle de omtalte Sygdomstilfælde og desuden gjøre dig veltalende og give dig venskabelig Samtale med store Mænd⁵⁾ og meget andet, som jeg ikke vil opregne⁶⁾. Her er dog rimeligvis Tale om Aëtiten; men det almindelige Udsagn, at Stenen skal hjælpe mod alle de omtalte Sygdomstilfælde, kan man ikke tillægge nogen Vægt, naar man véd, med hvilken Skjødelsløshed saadanne Bemærkninger gjøres. Veltalenhedens Gave følger ellers særlig med den kvidrende Svaales Sten; men her staar egenlig ogsaa: Styrke i at tale.

Om Aëtiten som udskaaen Sten har jeg ikke fundet uden en enkelt Beretning, og den skal jeg meddele med det samme. Efter en vis Salomo hedder det hos Leonardus: Om du finder Billedet af en siddende Ørn i en Aëtit, saa sæt den i en Fingerring af Bly og bær den. Da bliver du vel sét og elsket⁷⁾ af Mennesker, adlydt

¹⁾ Dysenteria. Kir. I. 14. Dette tillægges senere Aëtiten.

²⁾ Plin. (9. 24.) 2. 163.

³⁾ Accipiter. Synes at have været et Fællesnavn for mindre Rovfugle.

⁴⁾ Recludens.

⁵⁾ Amicabile colloquium cum magnis viris præstabit.

⁶⁾ Kir. I. 21.

⁷⁾ Acceptus et amatus.

af Dyr. Men var Fisken skaaren deri, og du bar den, naar du gik ud at fiske, da vilde du fange mange Fisk¹⁾. Det samme skal i en forkludret Skikkelse forekomme hos Chaël: Om man i Aëtiten udskærer en siddende Ørn, og indfatter den i en Fingerring af Bly og bærer den, saa fanger man mange Fisk, de vilde Dyr gjør én ingen Skade, og man bliver elsket af Mennesker²⁾.

At de vilde Dyr adlyde én, det er naturligvis fordi Ørnen er en kongelig Fugl, og at man bliver vel set og elsket af Mennesker, maa ogsaa tilskrives Ørnen.

I Kiranides anden Del beskrives Aëtiten nærmere som Rangelsten; af Farve er den rød, og naar den bæres i Voks³⁾, hindrer den utidig Fødsel⁴⁾. Allerede tidligere omtales nogle Stene, der skal findes over Ørnens Øjne; men med Aëtiten har de i hvert Fald intet at gjøre⁵⁾.

Som man ser, er det ikke noget stort Resultat, der vindes ved alt, hvad der er sagt i Kiranides om Aëtiten og Fiskens Sten; men det har dog sin Betydning over for de senere Misforstaaelser og ukritiske Gjengivelser.

Aelianos, der, som allerede tidligere bemærket, skal have levet i Begyndelsen af det tredje Aarhundrede, har

1) Lnd. 62 a. Paa Island bærer man Agaten, det vil sige: Gagaten, for at fange mange Fisk. Maur. 184. Arn. 1. 657.

2) Lnd. 58 a. Bausch anfører en noget afvigende Form, der ogsaa tilskrives Chaël. Bsch. 64. Han har den fra et Skrift af R. Goclenius: Tractatus de ungentorum armario. N. B. H. Heri hedder det: Den som bærer Ringen, bliver modtaget og elsket af Mennesker, adlydt af Dyr.

3) Jeg læser „in“ i Steden for „ut“.

4) Kir. II. 132. Der tilføjes: „est enim velocis partus.“ Dette kan jo imidlertid ikke hænge rigtig sammen, og Gesner, der efter en ældre Udgave gjengiver Stedet ved: „est enim ocytocius,“ skriver, at det sidste Ord rimeligvis er kommet til at staa i Steden for *κατόχου*, holdende tilbage, et Ord, der af Dioskorides bruges om Aëtiten. Gn. 183.

5) Kir. II. 129. Over Ørnens Øjne findes to Stene, én i hvert Øjenbryn; indsvøbte i Ulveskind, Sælhundskind, Hyæneskind eller Ørneskind og baarne om Halsen, beskytter de mod vilde Dyr, Dæmoner og onde Mennesker.

et helt Kapitel om Fuglenes Amuletter, navnlig mod onde Øjne. Han slutter saaledes: Ørnen sikrer sig ved Hjælp af sin Sten, Aëtiten, der ogsaa skal være nyttig for Kvinder og hindre utidig Fødsel¹⁾.

Naar man ser paa hele den Forbindelse, hvori dette forekommer, saa skulde man unægtelig tro, at Meningen var, at Aëtiten beskyttede mod Trolddom, og det har ogsaa alle senere Fortolkere ment; men skjønt Kapitlets Begyndelse kun handler om Trolddom og særlig om onde Øjne, saa er der dog i og for sig intet i Vejen for, at det i Slutningen kunde gaa over til i Almindelighed at behandle Fuglenes Amuletter. Hvad der bestyrker denne Antagelse, er, at man i et andet Værk gjenfinder saa godt som hele Slutningen af denne Remse og mere til, hvor der er Tale om Fuglenes Amuletter, særlig mod giftige Dyr. Dette Værk er det saakaldte *Geoponica*, der indeholder en Samling løsrevne Stykker, fornemmelig af græske Forfattere indtil det fjerde Aarhundrede eft. Kr. Værket skal være skrevet paa Kejser Konstantin den sjettes Opfordring af en vis *Cassianus Bassus* fra Bithynien. Det Kapitel, hvorom Talen er, tilskrives en for øvrigt ubekjendt Zoroaster; men i selve Teksten nævnes der flere andre Forfattere. Her hedder det om Hærpoppen, at den har *Adianten*; men om Ørnen hedder det til Slutning, ikke, at den har *Aëtiten*, men *Kallitrichon*, og dette svarer til det øvrige, hvor der kun er omtalt *Urter*. *Adianten* og *Kallitrichon* (Skjønhaar) er imidlertid hos de fleste Forfattere Navne paa den samme Bregne, og hos *Aelianos* staar der om Hærpoppen, at den har *Adianten*, som nogle ogsaa kalde *Kallitrichon*. Senere hen i Zoroasters Kapitel er *Aëtiten* omtalt, og her staar kun, paa en lignende Maade som hos *Aelianos*, at den hindrer utidig Fødsel²⁾. Om man nu kunde tænke sig, at vi her havde *Aelianos* Kilde til hele den senere Del

¹⁾ Ael. (I. 35.) 23.

²⁾ Gp. (15. I.) 140 b og 141 a.

af Kapitlet, saa var det meget forstaaeligt, om han havde sat Aëtiten hen, hvor Kallitrichon stod, da han let har kunnet antage det for en Misforstaaelse, naar én og samme Plante er nævnt som to Fugles Amulet, og det var bekjendt, at Ørnen lagde Aëtiten i sin Rede. I hvert Tilfælde kan denne Sten efter min Opfattelse af Sagnet ikke være nogen Amulet mod Trolddom, og Aelianos Vidnesbyrd er for svagt og tvivlsomt til, at man derpaa kan bygge noget som helst.

Philostratos fra Lemnos, som skal have levet i Begyndelsen af det tredje Aarhundrede, skriver, at Ørne og Storke aldrig bygger Rede, uden at lægge Stene deri: Ørnen lægger Aëtiten og Storken Lychniten, og anvender den ligesom en Fakkell, der fremskynder Udrugningen af Æggene og skræmmer Slangen bort fra Reden¹).

Om Aëtiten faar man jo ikke andet at vide, end at Ørnen lægger den i sin Rede; thi det sidste gaar udelukkende paa Lychniten. Dog beror Aëtitens senere Sammenblanding med Gagaten maaské til Dels paa en Misforstaaelse af disse Ord, og man har ogsaa uden videre gjort Lychniten til ét med Aëtiten²). Naar der imidlertid staar, at Storkene anvender deres Sten ligesom en Fakkell, saa ligger dette jo i selve det græske Navn, der betyder: lignende en Fakkell³), og der maa altsaa være Tale om en lysende Sten, der ved sin Flamme fordriver Slangen og ved sin Varme udruger Æggene. Saaledes beskriver ogsaa Plinius Lychniten⁴). Oppianos fortæller, at da en Stork havde brækket sit Ben, saa blev den forbunden og lægt af en Kone, og fløj bort med de andre. Men da den kom tilbage, saa kastede den en kostbar Ædelsten for Konens Fødder, og viste saaledes sin Taknemmelighed⁵). Den samme Fortælling har Aelianos; men han siger, at det

¹) Philostratos. Imagines. Udg. af C. L. Kayser. 1844. 30.

²) Mrt. 338.

³) *λυχνίτης*.

⁴) Plin. (37. 7.) 5. 420.

⁵) Opp. (1. 27.) 328.

var en tarentinsk Kvinde, der havde helbredet Storken, og da hun havde faaet dens Sten, kunde Folk ikke begribe, hvordan det var fat; thi hendes Hus var om Natten oplyst som af en straalende Fakkell; men det var Stenen, der lyste¹⁾. Denso omtaler en langagtig eller rund Kiselsten, der ved Slibning bliver halv gjen-nemsigtig og glinsende, og siger saa: Den simple Mand i Pommern kalder den Adebarstein, det er: Storkesten, fordi han tror, at Storken lægger den i sin Rede; men af hvilken Grund synes Denso ikke at vide²⁾.

Servius, der skal have levet under Kejser Valentinian i den anden Halvdel af det fjerde Aarhundrede, skriver i sin Kommentar til Virgil: Ørnen er i Jupiters Beskyttelse, fordi den skal have ført Lynstraalen, da han kæmpede med Giganterne; men dette har man sagt, fordi den af Naturen er saa hed, at den vilde koge sine Æg, naar den rugede paa dem, hvis den ikke lagde Gagen, som er en meget kold Sten, imellem, noget der bevidnes af Lucanus³⁾.

Denne Beretning gjentages senere stadig og forekommer saaledes næsten ordret hos to Mytografer fra

¹⁾ Ael. (8. 22.) 270. Denne Fortælling gjenfindes hos J. W. Wolf som et hollandsk Sagn; men Forskjellen er ikke stor. Den tarentinske Kvinde er bleven til en fattig hollandsk Kone, og hun gaar med Stenen til Abbed Lubbertus i Egmont, der lægger den paa Kirkens Højalter. Det er en kostbar Karfunkel, der om Natten skinner som Maanen. *Niederländische Sagen.* 1843. 53. Gesner fortæller om en Stork, der i mange Aar havde nydt Gæstfrihed paa et Hus i Byen „Vesalia“. Engang, da den vendte tilbage om Foraaret, kastede den af Taknemmelighed en stor Zingiberrod (Ingefær) for Ejerens Fødder. Gn. 267.

²⁾ Den. 88. Denso siger, at maaské har Almuen henført Sagnet om Aëtiten til Storken, fordi den ikke har forstaaet Navnet Klapperstein (Rangelsten); men har sat det i Forbindelse med Storkens „Klappern“, Knebren. Rimeligere er det dog, at man har forvekslet Adler med Adebar.

³⁾ Serv. 1. 71.

det ellefte eller tolvte Aarhundrede¹⁾. I Almindelighed henføres den dog til Aëtiten, og der er ingen Rimelighed for, at Servius skulde have skrevet: Gagaten. Han har vist nok efter Plinius skrevet: Gangiten og holdt sig til, hvad der siges samme Sted, at Ild ingen Skade kan gjøre den. Det er da ogsaa blevet antaget af de nyere Udgivere, som har sat Gangiten ind. Hvad Ørnens overdrevne Hede angaar, saa erindrer jeg ikke at have set den fremhævet i de Gamles Skrifter, og muligvis støtter Servius sig her udelukkende til Verset hos Lucanus. For øvrigt maa Servius Beretning vistnok betragtes som et naturalistisk Forsøg paa at forklare Sagnet om Ørnens Sten, og jeg behøver ikke at sige, at jeg ikke kan rime det sammen med min Opfattelse af Sagnets Grundtanke.

Solinus²⁾, der alene er bekendt af sin Bog, den saakaldte Polyhistor, der særlig er et Udtog af Plinius; men som ogsaa har andre Kilder, skriver om Aëtiten, at den er gul³⁾ og indeholder en anden Sten. Naar man ryster den, hører man en Klang; men denne Klang hidrører, efter hvad de Lærde sige, ikke fra Stenen, men fra den indvendige Luft. Denne Aëtit foretrak Zoroaster for alle andre og tillagde den størst Kraft. For Resten findes den i Ørnens Reder eller paa Oceanets Bredder; men dog særlig i Persien. Baaret, beskytter den mod utidig Fødsel⁴⁾.

Det er klart, at denne Beretning til Dels er laant af Oppianos, eller ogsaa maa de have fælles Kilder. Naar det hedder, at Aëtiten er gul, saa mener Salmasius, at Solinus har forvekslet „Aëtites“ med Ædelstenen

¹⁾ A. Mai. *Classici auctores*. 3. (1831.) 84 og 172.

²⁾ Man véd ikke bestemt, naar han har levet; nogle regner ham til det tredje, andre til det fjerde Aarhundrede; men i hvert Tilfælde maa han have levet før Historikeren Ammianus Marcellinus, af hvem han benyttes. Pl. ³⁾ Fulvus.

⁴⁾ Sol. (K. 37.) 227. „Subnexus spem uteri defendit a fluxibus abortivis.“

„Aëtitis“, som Plinius omtaler i sin syv og tredivte Bog, og om hvilken han siger, at den har samme Farve som Ørnen med den snehvide Hale¹⁾. Disse Stene er ofte blevne forvekslede²⁾; men her kunde Salmasius vistnok med frelst Samvittighed have frikjendt sin Yndling³⁾. Den Zoroaster, der nævnes, er sikkert den allerede tidligere omtalte, af hvis Skrifter der findes Brudstykker i den saakaldte Geoponika. Mellem disse er der netop ét, som handler om Aëtiten, og som ganske vist indeholder noget, der kan have givet Solinus Anledning til sin Bemærkning. Det hedder nemlig: Aëtiten har to Naturer; thi der er én Aëtit, der er tæt og massiv, og en anden, som er sprød og tom. Naar Kvinder bærer den første, saa hindres utidig Fødsel og Fødselen indtræffer i rette Tid⁴⁾. Bemærkningen om, at Aëtiten findes i Persien, skyldes maaské ogsaa Zoroaster.

Sextus Placitus Papyriensis levede rimeligvis i Slutningen af det fjerde Aarhundrede og skrev en Bog om dyriske Lægemidler. Heri hedder det: For at Kvinden ikke skal føde for tidlig, skal hun bære Ørnens Sten, som findes i dens Mave eller Rede og kaldes Aëtit⁵⁾. — At Stenen findes i Fuglens Mave, gjentages senere ikke saa sjældent⁶⁾. Nogle har ment, at vi atter her skulde have en Sammenblanding af Fuglens og Fiskens Sten; men det er der ingen Grund til at tro. Det var jo ganske almindeligt at tale om Stene i forskjellige

¹⁾ Pygargus. Plin. (37. 11.) 5. 460. Salm. 1. 502.

²⁾ Aldr. O. 113 a

³⁾ Fulvus betyder vel nærmest rødgul, og Plinius siger jo om den egentlige Aëtit (Hannen), at den kan være rødagtig eller egentlig noget rødgul, subrutilus. I Kiranides hedder det, at den er rubeus, rød.

⁴⁾ „Verum solidus alligatus mulieribus, perficit fœtus, et continet usque adaptus tempus.“ Gp. (15. 1) 141 a. Jf. Val. 142, hvor Stykket gjengives, til Dels med andre Ord.

⁵⁾ Sex. De avibus. (K. 1.) 100.

⁶⁾ Araberen Alkazuinus omtaler en Sten i Gribbens Mave. Boch. 2. 312.

Dyrs, ogsaa Fugles Maver, og her i dette Skrift er adskillige nævnt¹⁾.

En Sammenblanding af de omtalte Stene findes derimod sandsynligvis hos Lægen Alexandros Trallianos, der skal være død 550. Han skriver, at Aëtiten, naar den bæres paa Kroppen, er god for mange Ting, og særlig for Feberkulde²⁾ og den saakaldte Qvotidiana, daglig Feber³⁾. Som det vil erindres, hed det i Kiranides, at Fiskestenen var god for den saakaldte Qvartana, Fjerdedagsfeber.

Aëtios Amidenos, som jeg oftere har omtalt, levede rimeligvis i den første Halvdel af det sjette Aarhundrede skjønt han citerer Trallianos. Om Aëtiten har han, som sagt, Dioskorides Beretning; men Slutningen er dog ikke ganske den samme. Aëtios omtaler nemlig Stenen som et Middel mod Gigt og Lamhed⁴⁾ i Steden for mod faldende Syge. Senere kommer han flere Gange tilbage til Aëtiten. Et Sted oplyser han nærmere, hvorledes frugtsommelige Kvinder skal bære den, og her siger han noget ganske andet end Dioskorides⁵⁾. Et andet Sted skriver han, at den hjælper mod Brok⁶⁾. Derimod har jeg ikke kunnet finde, hvad Gesner skriver efter Aëtios, at den i For-

1) F. Ex. en Sten mod utidig Fødsel, som findes i Hjortens Mave. Sex. De animalibus. (K. 1.) 7.

2) Ad rigores qui per circuitus revertuntur.

3) Tral. (12. 7.) 2. 191.

4) Aët. (Tetr. 1. Serm. 2. K. 32.) 69. „Magnopere prodest arthriticis ac paralyticis.“ Jf. Krs. 106 og 586.

5) Aët. (Tetr. 4. Serm. 4.) 788. „Aëtites etiam lapis circa ventrem gestatus, et prægnantes et fætus conservat, nec sinit uterum flaccescere.“

6) Aët. (Tetr. 4. Serm. 2.) 695. „Aiunt porro aëtiten lapidem gestatum ut ingven contingat, prohibere ne intestinum assidue delabatur.“ Man har rimeligvis paralleliseret dette Tilfælde med Abort.

bindelse med Rosenhonning skal være god for Podagra¹⁾.

Den spanske Teolog og Historiker Isidor, som levede i Begyndelsen af det syvende Aarhundrede og skal være død 636, har et lille Udtog af Plinius tredje Beretning; men Slutningen er ganske modsat, idet Plinius siger, at Aëtiten bevarer mod utidig Fødsel, medens Isidor siger, at den fremskynder Fødselen og maa i en Fart tages bort fra den fødende²⁾. At dette til Dels beror paa en Misforstaaelse af Plinius, kan man vist nok ikke skjule³⁾; men i hvert Tilfælde stemmer Isidors Beretning om Aëtiten vistnok overens med hans Tids Betragtning af Stenen.

Den ældre Serapion, en Syrer fra Damask, som skal have levet i Begyndelsen af det niende Aarhundrede, skrev en Bog, som er bleven bekjendt under Navn af Aggregator, Samleren, og den bestaar ogsaa hovedsagelig af Samlinger af gamle græske og arabiske Lægeraad. Jeg har des værre ikke selv haft Lejlighed til at se den⁴⁾; men Lavremberg siger, at han fortæller om Aëtiten. Hager achtamach, at hvis man har nogen Mad mistænkt for at indeholde Gift og sætter den derunder, saa kan man ikke faa den ned, om Mistanken er grundet⁵⁾. Med andre Ord: Aëtiten aabenbarer Svig. Det er Tan-

1) Gn. 184. Ellers er det Gagaten, der hjælper for denne Sygdom. Disk. (5. 145.) 1. 812. Av. 310. Marcellus siger, man skal bære Stenen Medius i et Stykke Ulveskind. (K. 36). 140 a.

2) Isd. (16. 4) 136.

3) Plinius: „Adalligati, continent partus, non nisi parturiant removendi; alioqvi volvæ excidunt; sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariant.“ Isidor: „Alligati, partus celeritatem faciunt, etiam a quibus volvæ excidunt, nisi cito parturientibus auferantur.“ Det kan ikke nægtes, at hvis der stod dette hos Plinius, var der mere Mening i det hele.

4) Den bedste Udgave skal være den ældste: Jo fil. Serapionis opera s. breviarium etc. et liber aggregatus in medicinis simplicibus etc. Overs. af Gerardus Cremonensis. Venet. 1479. Heri findes baade den ældre og yngre Serapions Værker. Cit. 151.

5) Lvrm. G. 5.

ken baade i denne Fortælling, i Dioskorides om Tyvene og i enkelte senere, der mere eller mindre ligner den foreliggende. Man kan ikke mistænke Dioskorides for at sammenblande Aëtiten og Gagaten, ellers vilde jeg maaské have henført denne Art Fortællinger til den sidstnævnte Sten, der bringer alt for Lyset ved sin kvælende Røg¹). Ser man imidlertid nærmere til, saa vil man opdage, at de netop tilhører Aëtiten som Rangelsten; thi Svigen aabenbares ved, at noget holdes tilbage.

I det ikke ringe Antal Skrifter, som jeg har set igjennem, af den berømte persiske Læge Rhazes (860—922 ell. 32) forekommer Aëtiten ikke. Derimod skal den, efter den yngre Serapions Vidnesbyrd, forekomme i to af hans, saa vidt jeg véd, i hvert Fald utrykte Værker²). I det ene³) skriver han om Stenen Achtamach, at den er et indisk Lægemedel. Den ligner en Kastanie; men har en Farve som Røg eller Støv, og indeholder en anden Sten, som klinger, naar den rystes, og kommer frem, naar den knuses. Denne lille Sten ligner

¹) Den røber faldende Syge, og bringer vedkommende til at falde. Disk. (5. 145.) 1. 812. Plin. (36. 19.) 5. 353. L. Apulejus. Apologia. Opera omnia. Udg. af P. Colvus. 1588. 1. 340: „Cum incensus gagates lapis, pulvere et facile hunc morbum exploret.“ Av. 310. Dette havde nærmest sin Betydning ved Kjøb af Slaver. Kb. Den aabenbarer, om en Kvinde er Mø. Plin. (36. 19.) Berchorius: „Quia pota ejus aqua virginum non cogit meiere; at corruptam cogit vel invitam.“ Cae. 379. I en gammel engelsk Lægebog hedder det om Agaten, det vil sige Gagaten, der skal have 8 Dyder (paa Island 6 eller 24): „The fourth virtue is that the man who hath on him secretly the loathly fiend, if he taketh in liquid any portion of the shavings of this stone, then soon is exhibited manifestly in him, that which before secretly lay hid.“ Cok. 297. At den røber Djævlbesættelser, forekommer ofte. Jf. Cae. 378.

²) Af saadanne skal der ikke findes saa faa.

³) Liber permutationis medicinarum.

en Abellanernød og er næsten hvid. Ellers siger Rhazes, at han har læst i indiske Bøger, at naar man svøber en Klud om Moderstenen og binder den til den fødende Kvindes Hofte, saa fremskynder, og letter den Fødselen. Og hvad mere er, han siger selv, at han har forsøgt det og befundet det at være sandt.

I det andet Skrift¹⁾ hedder det, at Achtamach er en Sten, der ligner et Æg, og indeholder en anden Sten. Alle er enige om, at naar den i Fødselstimen bindes til den frugtsommelige Kvindes Hofte, saa letter og fremskynder den Fødselen. Og, siger han videre, i et vist Tempel staar der skrevet, at den hjælper, naar den bruges i Steden for Pæonia²⁾. Men jeg véd, tilføjer utvivlsomt Serapion, at der er flere hos os, som har denne Sten, og jeg har set mange Prøver paa, at dette er sandt³⁾.

Disse Beretninger er meget interessante. Her omtales Stenen kun som Forløsningssten, naar jeg undtager, at der siges, at den kan bruges i Steden for Pæonia, altsaa rimeligvis til at helbrede faldende Syge, for hvilken Pæonia-Rod var et særlig benyttet Lægemiddel⁴⁾. Som vi erindrer skriver ogsaa Dioskorides, Arabernes Orakel, at Aëtiten var et Middel mod denne Sygdom, og senere hed det, at man, for at undgaa Fald, skulde bære den om Halsen⁵⁾, hvor man i Almindelighed ogsaa bar Pæonia. Særlig mærkeligt er det, at Rhazes her

¹⁾ Liber de proprietatibus.

²⁾ „Et dixit iterum, quod reperitur in quadam ecclesia, quod juvat quum ponitur loco paeoniae.“

³⁾ Ser. Hager achtamach. Jf. Gribbestenen.

⁴⁾ Rh. De re medicina. (3. 44.) 86. Con. De gradibus liber. 358. De morborum cognitione et curatione. (1. 22.) 21. Mac. 241 b. Ser. Peonia. Arnl. De physicis ligaturis. 622. Mrs. F. (3. 12.) 161. Tab. (2. 46.) 1173. Af Stene, der oftere brugtes mod faldende Syge, kan nævnes: Smaragden (Hab. (Tr. 3. K. 3) 150), Korallen (Hab. Tr. 3. K. 4.) og Jaspis, særlig paa Fingeren (Tral. (1. 15.) 1. 69.) Et yndet Lægemiddel var Ravneæg. Thott. Nr. 192. Ped. 7 a. ⁵⁾ Mrc. 264. Bsck. 53.

ikke synes alene at have haft græske Kilder, eftersom han kalder Stenen et indisk Lægemedel og henviser til indiske Bøger. Ved at læse hans Beskrivelse, kan man ellers let faa den Tanke, som jeg ogsaa tit har haft, at de Gamle egentlig mente en eller anden indisk Frugt, naar de talte om den ægte Rangelsten. I saa Fald vilde det være saa meget naturligere at sætte den i Forbindelse med Ørnen og Ørnens Sten; men jeg tør dog ikke bygge det mindste herpaa.

Araberen Avicenna, der fødtes 978 eller 980 og døde 1036 efter at have ført et højst æventyrligt Liv, snart som Læge og snart som Vezir, har kun en lille Bemærkning om Aëtiten i sit Værk om Lægekunsten. Han kalder den Iktemekt¹⁾ og siger, at den er et indisk Lægemedel. Den har de samme Virkninger som Pæonia, og dens Hovedegenskab er at hjælpe mod faldende Syge²⁾. At Iktemekt er det samme som Achtamach, tør man vistnok, selv uden at have noget Kjendskab til de orientalske Sprog, ansé for givet. Selve Beretningen er vel laant af Rhazes, og Slutningen tyder paa, at min Forstaaelse af dennes Ord er rigtig.

Den italienske Grammatiker Papias, som levede midt i det ellefte Aarhundrede, nævner i sit Lexikon Ethytes og Etites som to forskellige Stene. Om Ethytes skriver han, at den findes i Ørnens Rede og har Fuglens Farve, og om Etites, at det er en Sten, der indeholder en anden³⁾. Som man vil se, har han sammenblandet Plinius Aëtites og Aëtitis.

I Slutningen af det ellefte Aarhundrede skrev den

¹⁾ Plempius skriver, at det er et indisk Ord. Af gamle Fortolkere blev det udgivet for at være et Navn paa en Læbeblomst, Marrubium; men Araberen Elkharasjus siger, at det er Rangelstenen, og efter hvad Rhazes skriver om Achtamach, er det aldeles utvivlsomt.

²⁾ Av. 60 b. „Illitus illi, ad cujus caput vapores attolluntur, arcet epilepsiam.“

³⁾ Pap. H. 7.

franske Biskop Marbod (1055—1123) et stort Digt om Ædelstene paa Latin¹⁾. Det begynder med at angive sin Kilde, idet det hedder: „Evax, Arabiens Konge, skrev til Nero;“ men det er almindelig antaget, at dette intet har at betyde. Navnet Evax skal første Gang forekomme her; thi vel forekommer det ogsaa i flere Haandskrifter af Plinius; men det er kun i de mindre gode, og man mener, at det er et senere Indskud. Nogle har antaget at Marbods Ord og selve Navnet Evax skulde skyldes en Misforstaaelse af Plinius, og en prosaisk Bog om Ædelstene, som gaar under Evax Navn, skal i ethvert Tilfælde ikke være ægte²⁾; men mange af de Beretninger, der i Middelalderen, f. Ex. hos Albertus Magnus, tilskrives Evax, findes ikke i Marbods Digt. Saa vidt jeg véd, er hele Spørgsmaalet aldrig blevet ordentlig undersøgt, og det kunde det dog fortjene. Baade hos Henrik Harpestræng, Konrad von Megenberg og adskillige andre findes den samme Sætning: „Evax, Arabiens Konge, skrev til Nero“³⁾.

Digtet indeholder en længere Beretning om Aëtiten, hvoraf Indholdet er følgende: Aëtiten er en ypperlig Sten, som Jupiters Fugl søger langt borte paa Havets Bred og lægger i sin Rede, for at den skal beskytte Ungerne mod alle ulykkelige Hændelser. Den er ligesom frugtsommelig og indeholder en anden Sten. Derfor tror man, at den kan hjælpe frugtsommelige, saa de, naar den bæres paa venstre Arm, hverken føde for tidlig eller faa en besværlig Fødsel. Desuden bringer den Maadehold i Drik⁴⁾, forøger Rigdom,

1) En fransk Oversættelse, maaské fra det 12te Aarh., findes hos Beaugendre.

2) Haandskrifter skal findes i Wien og Ferrara.

3) Hos Mercati citeres en Bog af Evax Maurus: *De lapidum natura*. Mrc. 264.

4) Jeg antager ikke, at man kan forstaa Ordene: *confert sobrietatem*, anderledes, om end *sobrietas* ogsaa kan oversættes ved Besindighed.

tvinger til Kjærlighed, giver Sejer og skaffer Folkegunst. Dreng og Piger beskytter den mod ulykkelige Hændelser¹⁾ og hindrer Fald hos dem, der har faldende Syge. Hvis du mistænker nogen for at ville forgive dig, og du har Lyst til at prøve, om han har ondt i Sinde, saa byd ham til Gjæst, og sæt for ham Mad, hvori du har skjult Aëtiten. Er der nu Svig i hans Hjærte, kan han ikke paa nogen Maade faa Maden ned; men tager du Stenen bort, sluger han den med Begjærighed²⁾. For Resten er Aëtiten purpurfarvet og findes skjult paa Oceanets Bredder, i Ørnenes Reder eller i Persien. Man siger, at den skal være baaren af Tvillingerne Kastor og Pollux³⁾. — Det sidste staar rimeligvis i Forbindelse med, at den beskytter Dreng og Piger, ligesom Ørnens Unger, og vi mindes herved om, hvad Aelianos skriver. Det var i Grækenland Skik og Brug at hente Amuletter fra Øen Samotrake, hvor Dioskurernes berømte Helligdom var⁴⁾, og det er vel ikke umuligt, at disse, i det mindste til Dels, har været Aëtiter. Bemærkningen om Kastor og Pollux har dog sin største Interesse derved, at det er den eneste Antydning af, at man har sat Aëtiten, eller i det hele taget Løsningsstenen, i nogen som helst Forbindelse med et enkelt Folks Mythologi. Ogsaa i denne Henseende er Sagnet om Løsningsstenen et yderst mærkeligt Sagn. Den Fortælling, vi her har om, hvordan Aëtiten røber Svig, er vel ikke den samme som Serapions; men i

1) *Auget divitias, et amari cogit habentem,
Victoremqve facit, populiqve favoribus ornat,
Incolumes pueros dat vivere, sive puellas.*

2) *Si quis suspectus tibi sit de fraude veneni,
Tuqve probare velis sua num sit iniqua voluntas,
Participem mensae, quem formidas adhibeto,
Pulmento posito, cui submissus Aëtites.
Si fraus corde subest, tentans glutire neqvibit
Si tuleris lapidem, cupide gustata vorabit.*

3) Mrb. 1657.

4) Ek. 2. 114.

Tanken er de temmelig ens. Dog kommer denne for saa vidt Dioskorides nærmere, som det begge Steder er Svigen hos dem, der skulde spise Maden, der bliver røbet, hvorimod det i Serapions er Svigen, der lurer i Maden selv. At Stenen, baaren paa samme Sted, baade skal hindre utidig Fødsel og gjøre Fødselen let, er vistnok en blot og bar Unøjagtighed. Naar det derefter hedder, at den forøger Rigdom, tvinger til Kjærlighed, giver Sejer og skaffer Folkegunst¹⁾, saa maa det foreløbig bemærkes, at den Slags Remser i Almindelighed kun træffes, hvor der er Tale om udskaarne Stene, og man kan ikke lægge videre Vægt paa de enkelte Led, da det synes at være temmelig tilfældigt, hvilke der medtages, naar Remserne overføres fra den ene Sten til den anden; men i dette Tilfælde er der ikke noget i Vejen for at udlede Dyderne af det Forhold, hvori Stenen er sat til Ørnen. Ganske vist tillagde man jo ogsaa Aëtiten dragende Kraft; men at forklare Dyderne som Udslag af denne, er dog næppe holdbart. At de ikke har noget at gjøre med Løsningsstenen, falder af sig selv. Ørnen og Gribben synes som mægtige Rovfugle at have haft omtrent samme Betydning, og i dette Tilfælde betragtes Aëtiten vistnok som Rovfuglens Sten. Man finder adskillige lignende Remser, hvor der er Tale om Stene med Ørnens eller Gribbens Billeder paa; men foruden Rigdom, Sejer og Yndest nævnes ofte Ære og Magt²⁾. Allerede tidligere har vi jo set, at den, der bærer Aëtiten, hvori Ørnen er afbildet, bliver adlydt af de vilde Dyr og elsket af Mennesker. Mindre forklarligt er det imidlertid, at Stenen gjør maadeholden; thi det er en Dyd, som ikke fore-

¹⁾ Jf. Lnd. 27 a. Car. 567. Wrm. M. 78. Dal. 89. Tillæg 1, 5 og 6.

²⁾ En ikke udskaaen Sten, om hvilken det samme gjælder, er Jaspis. Jf. Kir. I. 23 og 31. II. 136. Mrb. 1641. Alb. 2. 232 og 242. Barth. (16. 11.) T. 4. Lnd. 31 a og 52 b.

kommer i de almindelige Remser¹⁾. Vist nok hed det om Fiskestenen, at den hindrer Beruselse; men dels er dette jo noget andet, og dels er det ikke rimeligt, at Marbod har kjendt Kiranides. Rimeligere er det, at man har tillagt Aëtiten denne Dyd tillige med Farven; thi Ametysten²⁾, den egentlige Maadeholdssten, er, som ogsaa Plinius skriver, purpurfarvet, det vil sige violet, og jeg antager, at Dyden er bleven den tillagt, fordi den har Vinens Farve, ligesom det hedder om vandklare Stene, at naar man tager dem i Munden, slukker de Tørsten. Hvordan denne Farve for øvrigt er bleven tillagt Aëtiten, véd jeg ikke³⁾. Hvad der siges om Findestederne, tyder paa, at Solinus har været benyttet; men efter ham er jo Stenen gul.

I den kvindelige Lægebog fra det tolvte Aarhundrede, som jeg allerede har omtalt, staar der kun, at Aëtiten, fæstet til Laaret, letter Fødselen⁴⁾.

Vincentius anfører en Physiologus, som vel i det mindste er fra Begyndelsen af det trettende Aarhundrede og rimeligvis endnu ældre. Heri hedder det: Aëtiten er en Sten, der antændes, naar den kommer nær til Ilden. Men der er to Slags, en Han og en Hun, og det er ikke alene Ørnen, som de hjælper til at lægge Æg; men naar de bæres af frugtsommelige, saa tilendebringer de hurtig Fødselen⁵⁾. I Begyndelsen har vi vistnok en Forveksling med Gagaten⁶⁾. Det øvrige er maaské taget efter Isidor.

¹⁾ Dog hedder det enkelte Steder, at alle Achater gjør maadeholdne. Car. 559.

²⁾ ἀμείθυστος, virkende mod Drukkenskab. Jf. Cae. 567.

³⁾ Det skal kun bemærkes, at det almindelig hed om Planten Echites (Plin. (25. 9.)), at den var purpurfarvet, og det er vel ikke urimeligt, at allerede Marbod havde denne Skrivemaade af Aëtitens Navn. ⁴⁾ Trot. (K. 17). 74 b.

⁵⁾ Vin. I. (8. 23.) 505.

⁶⁾ Det er rimeligvis denne Forveksling, der har givet Anledning til, at man har sat Aëtiten i Forbindelse med de ildsprudende Stene, πυρράλοι λίθοι, der i Almindelighed kaldes Terrobuli

Jacobus de Vitriaco, som prædikede Korstog og var i Palæstina, men døde som Kardinal 1240, sammenblander paa det bedste Gagaten og Aëtiten i sin jersalemske Historie ¹⁾).

Han omtaler først Gagaten, og beskriver den omtrent paa samme Maade som Plinius, om der end er saadanne Misforstaaelser som: at den hjælper for faldende Syge, i Steden for: at den røber den ²⁾); men han slutter saaledes: Den fordriver Slinger, og derfor lægger Ørnen den i sin Rede. Dog er Servius ³⁾ af en anden Mening, og nu følger hans Beretning om Ørnens Hede og den kolde Sten, hvoraf man ser, at allerede Jacobus har læst Gagaten og ikke Gangiten. Derpaa fortsætter han saaledes: Her er desuden Aëtiten, som Ørnen ogsaa lægger i sin Rede, og nu følger næsten Ord til andet den sidst anførte Beretning af Physiologus, som utvivlsomt er Jacobus Kilde ⁴⁾).

Det er første Gang, der ligefrem siges, at Ørnen har to forskjellige Stene i sin Rede. Man har misforstaaet Servius, og da man paa den ene Side havde den gamle Fortælling, at der var Slinger, som stjal Ørnens Æg ⁵⁾), og paa den anden Side fortalte om Gagaten, at den fordrev Slinger, saa laa det ganske nær at slutte, at Ørnen af denne Grund lagde Gagaten i sin Rede.

eller Turobolein. Cah. 2. 125. Hugo de Saint Victor siger, at Grækerne kalde dem Chrioboli, hvilket han oversætter ved manipuli. For øvrigt fortæller han ogsaa, at der er baade Han og Hun, og de brænder først, naar de kommer sammen. Vic. (2. 19.) 424.

¹⁾ Man har med Urette tillagt Jacobus en stor Betydning for Udbredelsen af Sagn om Ædelstenes Dyder (Mein. 192.), og selve Korstogene havde i denne Retning vistnok ikke meget at sige; thi alle de mere bekendte Sagn havde for lang Tid siden vundet Borgerret i Evropa.

²⁾ Prodest i Steden for prodit.

³⁾ Her, som ofte ellers, staar: Sergius.

⁴⁾ Job. 1107.

⁵⁾ Plin. (10. 4.).

At det oprindelig hed, at det var Gagatens Røg, der fordrov Slanger, lagde man ikke Mærke til¹⁾. Senere, da man overførte Gagatens Dyder paa Aëtiten, fik den naturligvis ogsaa Ord for at fordrive Slanger. Saaledes skriver Leonardus, at Ørnen lagde den i sin Rede, for at Æg og Unger skulde være beskyttede mod giftige Dyr²⁾. Og dette forekommer oftere.

Vincentius Bellovacensis, som døde 1264, omtaler Aëtiten paa flere Steder. Det ene Sted nævner han selv sine Kilder og gjengiver forskellige Beretninger, deriblandt én af en Bog om Stenenes Dyder, som tilskrives en vis Arnoldus de Saxonia, og en anden af en Bog om Tingenes Natur, hvis Forfatter næppe er kjendt. Arnoldus Beretning er dog kun et kort Udtog af Marbods Digt³⁾, og hvad der staar i Bogen om Tingenes Natur er blot en Beskrivelse af Rangelstenen, og desuden Servius Beretning; men Aëtiten kaldes ikke blot en kold Sten, der siges, ligesom hos Plinius, at ingen Ild kan skade den⁴⁾. I et Stykke om Gagaten, der er taget af samme Bog, findes Servius ligefrem citeret⁵⁾, men i en Sammenhæng, der er aldeles den samme som hos Jacobus, saa at det enten maa være taget deraf eller ogsaa omvendt, og det sidste er uægtelig det rimeligste, da Bogen om Tingenes Natur vel i hvert Fald er ældre end Jacobus⁶⁾.

¹⁾ Jeg har allerede tidligere berørt dette. Her skal jeg kun tilføje, at man ogsaa paa Island siger om Agaten, det vil sige: Gagaten, at den fordriver Orme. Ol. P. 1. 422.

²⁾ Lnd. 27 a. Car. 566. Bac. 211. Bsch. 56.

³⁾ [19. 28. 27 el. 23. 16. 36. 32. 38. 33. 34. 46.]

⁴⁾ Vin. I. (8. 23.) 505. [28. 16. 30. 18.]

⁵⁾ Vin. I. (8. 22.) 504. [48. 30.]

⁶⁾ Sammenlign f. Ex. Stykket hos Jacobus: „Fugat insuper serpentes, unde aqvila contra serpentes ipsum ponit in nido suo“ — med Stykket her: „Serpentes fugat, unde et aqvila ponit eum in nido suo contra serpentes.“ At Jacobus somme Steder er mest vidtløftig, har intet at sige, da Vincentius

Det andet Sted nævnes Aëtiten ikke; men Vincen-
tius skriver: Ørnen lægger i sin Rede en Ædelsten, der
forsvarer dens Unger mod Slinger¹⁾. Da her er Tale
om en Ædelsten, og Aëtiten ikke plejer at beteg-
nes saaledes, er det maaské en Hentydning til, hvad
Hieronymus ved en Sammenblanding med Gagaten siger
om Ametysten: at den findes i Ørnens Rede og beskyt-
ter Ungerne mod giftige Dyr²⁾. At Ametysten er god
imod Gift, siges ganske almindelig.

Det tredje Sted findes en længere Beretning uden
Angivelse af Kilde; men det er kun et Udtog af Marbod
og Servius³⁾.

Det fjerde Sted endelig hedder det, at nogle Filo-
soffer siger, at Ørnen lægger to meget kostbare Stene
ved Navn Indes i sin Rede, uden hvilke den ikke kan
føde⁴⁾.

Det er klart, at vi her har Plinius Efterretning, og
Indes er enten en Skrivefejl eller maaské snarere en
Misforstaaelse af disse uheldige Forkortelser, som er
Skyld i saa mange Forvanskninger, særlig af græske
Navne⁵⁾.

Den berømte Albertus Magnus (c. 1200—1280) har
i sin Bog om Stenene en lang Beretning om Aëtiten.
Dens Indhold er følgende: Echites er den ypperligste
Ædelsten. Den er purpurfarvet og kaldes af nogle
Aqvileus og af andre Erodialis, fordi Ørnene somme
Tider lægger den hos deres Æg, ligesom Tranen lægger
en Sten hos sine, hvad jeg selv har set i Köln, hvor

rimeligvis kun har et Uddrag; men det er jo ogsaa muligt,
at de har haft en fælles Kilde. Begge har de „prodest“ i
Steden for „prodit“.

¹⁾ Vin. I. (16. 33.) 1177.

²⁾ Bschr. 12. Aldr. O. 20 b. Efter ham synes Hieronymus ikke
at sige, af hvilken Grund Ørnen lægger den i sin Rede.

³⁾ Vin. II. (15. 37.) 1399. [19. 16. 24. 28. 31. 30. 17. 39. 33. 34.
36. 45. 40. 43.] ⁴⁾ Vin. II. (25. 148.)

⁵⁾ Leonardus kalder Stenen Ethices eller Endes. (L. 2.) 27 a.

en Trane i mange Aar byggede i en Have. Men Echites findes ligesom de fleste af den Slags Stene ved Oceanets Bred¹⁾, hvor man ogsaa finder de ædleste Erodier, som er Fuglenes Helte²⁾. Dog skal den ogsaa somme Tider findes i Persien. Herefter følger dens Beskrivelse som Rangelsten. Og, hedder det videre, naar frugtsommelige Kvinder bærer den paa venstre Arm, saa forebygger den utidig Fødsel og formindsker Faren ved at føde³⁾. Naar den bæres af dem, der har faldende Syge, saa hindrer den hyppige Fald; men det mærkeligste er, hvad Kaldæerne fortælle, at hvis man har nogen Mad mistænkt for at være forgiftet og sætter Stenen deri, saa er det én ikke muligt at faa den ned, om Mistanken er grundet; men tager man Stenen bort, saa synkes den let. Jeg har lagt Mærke til, at Tranen tager den første den bedste Sten, og hvorfor Ørnen netop vil have denne i sin Rede, véd man ikke med Vished. Nogle siger, at det er, fordi den afkøler Æggene eller dens varme Krop, og det er vel ikke urimeligt. Andre siger

¹⁾ Invenitur autem echites secundum plurimum sui generis juxta litora oceani.

²⁾ „Heroes avium.“ Daudius, der i sin Udgave af Solinus aftrykker Albertus Magnus, har „homines avium“. Dette er ganske vist meningsløst; men for øvrigt er Stedet i sig selv temmelig tvivlsomt. Encelius har „haeres avium“, Fuglenes Arving, men i en anden Forbindelse, og hvad han skriver, synes at bero paa en Misforstaaelse. Det hedder nemlig: „Caeterum nota, quod hunc aëtitem vocant quidam et echiten, quia echis, quae haeres avium sit, habitat juxta illa litora oceani ubi aëtites reperiatur“. En. 233. Det følger af sig selv, at Echites her er taget i Betydningen Øglesten, og man skulde næsten tro, at Slutningen maatte sigte til et eller andet Sagn.

³⁾ Denne Unøjagtighed, som jeg allerede har gjort opmærksom paa ved Omtalen af Marbods Digt, viser tydelig hen til denne Forfatter. Hos Pseudo-Albertus staar der ikke som her: „periculum parturitionis“, men „periculum perterritionis“, og skjønt det vel er en Fejl, er det ganske anderledes konsekvent. Ps. A. 153.

dog, at den hjælper Ørnen med at lægge og udruge dens Æg. Men hvad man ogsaa har sagt: at Ørnen lægger denne Sten mellem sine Æg, for at de ikke skal gaa i Stykker, det er meget taabeligt; thi de vilde snarere gaa i Stykker ved Sammenstød med Stenen end med sig selv¹). Stykket slutter med Marbods Fortælling om, hvordan man skal opdage, om nogen har i Sinde at forgive én²).

Som man let vil se, er hele Beretningen stærkt paavirket af Marbod, og det behøver ikke at udpeges nærmere. Den Fortælling, der tilskrives Kaldæerne, findes, som vi vil erindre, hos den ældre Serapion, som Albertus rimeligvis har kjendt. For øvrigt skal jeg gjøre et Par Bemærkninger om Enkeltheder i Teksten. Jeg mindes ikke i ældre Skrifter at have truffet Skrivemaaden Echites, i Steden for Ethites, der atter staaer for Aëtites; men jeg tør ikke derfor paastaa, at den første Gang forekommer her, især da adskilligt tyder paa det modsatte. Saa meget er vist, at denne Skrivemaade siden bliver meget almindelig, og man har villet forsvare den paa flere Maader. Man har endogsaa villet gjøre Echites til Navnet paa den egentlige Rangelsten, idet man har udledet det af det græske Échos, Klang³). Men, hvor sindrig denne Forklaring end kan være, er Echites fra først af sikkert kun en Skrivfejl. Senere synes man efter Encelius Udsagn at have sammenblandet Echites med Plinius Echitis, Øglesten⁴). Navnene Aqvileus og Erodialis staaer som enstydige, og det er altsaa givet, at Erodius, som er Fuglenes Heros, maa være en Ørn. Imidlertid staaer det fast, at

¹) Andre skriver, at det er et Spørgsmaal, om ikke Ørnen lægger denne Sten i sin Rede, fordi den ofte har Lighed med et Æg, og Ørnen maaské har lettere ved at værpe, naar den har noget at se efter. Saaledes forholder det sig i det mindste med Hønen. Gn. 175. Bsch. 12. ²) Alb. 2. 230.

³) ἦχος, Tone, Lyd, Klang. Mrc. 261. ⁴) Plin. (37. 11.) 5. 459.

Erodius er et Navn paa Hejren¹⁾, men derimod synes Herodius at være et Navn paa Ørnen²⁾, og jeg retter derfor Ordene til Herodius³⁾ og Herodialis. I sin Bog om Fuglene skriver ogsaa Albertus, at den største Ørn er den, som kaldes *Aquila nobilis* og tillige Hero-

1) Ordet *ἑρῳδιός* er det samme som det latinske *Ardea*, en Hejre; dog skriver Bausch, at Aëtiten muligvis har faaet Navnet *Erodialis*, fordi man siger om Storken, at den lægger en Sten — som dog ikke er Aëtiten — i sin Rede. Bs. 9. Paa Storken tænkes der vistnok ogsaa i *Kiranides*, hvor det hedder, at *ἑρῳδιός* er en Fugl, der bygger paa Templer og Huse. Kir. II. 138. Suidas, som levede i Slutningen af det 11te eller Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, skriver i sit Lexikon, ikke at *ἑρῳδιός*, men *ἑρῳδιός*, der, hedder det, betyder saa meget som *ἑλωδιός*, Mosefugl (af *ἔλος*), er en Stork eller en lignende Fugl. Lexikon. Udg. af Lud. Küster. 1705. 1. 861. At *Herodius* muligvis kunde være en Stork, siges ogsaa hos Cah. 3. 208. Jf. Gn. 271. Salm. 1. 41 og 65.

2) Navnene *Herodius* og *Erodius* er tidlig bleven forvekslede. Papias skriver, at *Herodion* er en Slags Høg, *Accipiter*; men *Herodius* derimod, dels den Fugl, der paa Latin hedder *Diomedea*, og dels den, der hedder *Fulica*, medens det i Psalmerne anses for at være *Ardea*. L. 1. I mer end én Physiologus bruges *Herodius* ligefrem i Flæng med *Fulica*, som naar det hedder: „Der er en Fugl, som kaldes *Herodius*. David siger: *Fulicae domus dux est eorum*.“ Cah. 3. 208. Dog mener Udgiveren, at skjønt Navnet *Fulica*, Vandhøne (*Gallinula chloropus*), er det, der hyppigst forekommer, er Talen dog snarere om Ørnen, de Franskes *Héron*, eller muligvis Storken. I egentlig naturhistoriske Skrifter beskrives *Herodius* i Regelen som en Ørn (jf. Barth. (12. 20.) O. 5.), og at det er en Rovfugl, bekræftes af Du Cange. Jf. Lvrn. B. 5. Papias er ellers ikke ene om at oversætte det ved *Diomedea*, der for Resten af Plinius siges at ligne *Fulica* ((10. 44.) 2. 230), og som nogle, dog vistnok med Urette, har ment kunde være Gravanden (*Anas tadorna*). Jf. Tex. 48 a. Salm. 1. 64. I de danske Fuglerim fra det femtende Aarhundrede er *Herodius* det latinske Navn paa Urhanen. Hall. Nr. 22.

3) Dette har ogsaa Daudius, men temmelig inkonsekvent, da han beholder *Erodialis*. Dau. 1. 213.

dius, Fuglenes Heros¹⁾. At Aëtiten ikke alene skulde hjælpe Ørnen til at værpe, men ogsaa til at udruge Æggene, forekommer ikke tidligere; men Tanken er jo i Grunden den samme: I begge Tilfælde er der Tale om en Løsning eller Forløsning.

Senere i samme Bog skriver Albertus, at „Ethices“ fæstet til Albuen, helbreder dem, der har faldende Syge og hjælper de frugtsommelige at føde²⁾.

Dette er vistnok en Gjengivelse af Aristoteles Beretning.

I sin Bog om Fuglene kalder Albertus Aëtiten „Ethiotes“ eller „Gagates“, men beskriver den i øvrigt som en Rangelsten. Det første er rimeligvis kun en Trykfejl. Han henviser for øvrigt til sin Bog om Stenene og siger, at nogle mener, at Ørnen lægger den mellem sine Æg, for at formindske Heden. Andre derimod holder for, at Ørnen har ikke én, men to Stene i sin Rede, uden hvilke Æggene ikke kan udruges³⁾. Endelig sluttes der med nogle yderligere Betragtninger over Stenen hos Tranerne⁴⁾.

I Bogen om Stenenes Dyder, som vistnok kun med Urette tillægges Albertus Magnus⁵⁾ findes et Uddrag af dennes første Beretning; men efter at have fortalt den kaldæiske Historie, ender den ubekjendte Forfatter med at sige: Og det sidste har jeg med egne Øjne set blive omhyggelig prøvet af en af vore Brødre. For øvrigt hedder det efter gamle Filosofer, at Aëtiten, baaren paa

¹⁾ Alb. 6. 611. ²⁾ Alb. 2. 243.

³⁾ Det rimeligste er, at dette beror paa en Misforstaaelse af Plinius Ord: „Aiunt... nec sine iis parere aqvilas.“

⁴⁾ Alb. 6. 612.

⁵⁾ Sighart opfører Bogen om Stenene og Urterne blandt dem, der vel kan være af Albertus, da de kun er Uddrag af hans Skrifter. 293. Bogen om Dyrene anfører han senere (296). Disse tre hører imidlertid nøje sammen (i Bogen om Dyrene henvises der saaledes til Bogen om Stenene) og om dem alle gjælder det, at de for en stor Del ikke er Uddrag af Albertus Skrifter.

venstre Arm frembringer Kjærlighed mellem Mand og Kvinde¹). Dette er dog vistnok blot en Omskrivning af Marbods Ord: „amari cogit habentem“; men senere gjentages det ofte i denne Form. Mizaldus anfører dog ikke alene Albertus, men ogsaa Evax som Kilde, og med denne Evax mener han rimeligvis Marbod²).

I Henrik Harpestrængs Stenbog, der jo skal være skreven omtrent 1300 (rimeligvis dog noget senere), og som Molbech, dog med Urette, mener er upaavirket af Albertus Magnus³), findes et Uddrag af Marbods Fortælling: Echites hedder en god Sten, som har rød Lød. Denne Sten bære Ørne af Persiens Land, og den er god for Koner, der Børn føde, at de ikke skal føde for tidlig eller pines ved Fødselen⁴). Denne Sten skal bæres paa venstre Side⁵), og den er god til Helsen, til godt Ynde⁶) og til Sejer, og gjemmer Mand fra Skam og Børn fra Vaade. Om den lægges ved Uvens Mad, da kan han ikke synke den⁷).

Det eneste, som ikke findes hos Marbod, er, at den „gjemmer Mand fra Skam,“ og Helsen er her kommen til at staa i Steden for Maadehold i Drik.

¹) Desuden staa der, som alt bemærket: „periculum perterritionis“ i Steden for: „parturitionis“, og det hedder altsaa, at Stenen hindrer utidig Fødsel og formindsker Faren ved Forskrækkelse. Ps. A. 153. [28. 19. 23 el. 27. 16. 36. 42. 32. 33. 38. 47.]

²) Mizl. 61 a. Lpt. 39. Bech. 1. 93. Jf. Wrm. M. 78. Nic. 188. Dal. 89. Baj. 32. Knd.

³) Stykkerne om Demonius, Nicoman, Noseth (Albertus Nusae), Qvirin og Radaim, som ikke findes hos Marbod, er sikkert tagne efter Albertus. Dog er det meget rimeligt, at Bogen i sin nuværende Form allerede har været til paa Latin. Har. 142, 147 og 149. Alb. 2. 234, 235 og 236. Ps. A. 151. Jf. Tillæg 1 og 3.

⁴) „Ath the æi forwarthæ. oc thær meth æi pinæs.“ Jf. Mrb. 1657. ⁵) „Wagh“. ⁶) „Gothæ ynnæ“.

⁷) „Of han (Stenen) lægs with uwins mat, tha ma han æi siunkæ.“ Har. 142. Thott. Nr. 249. 133.

Konrad von Megenberg omtaler Aëtiten paa to forskjellige Steder. Det ene Sted angiver han selv Jacobus som sin Kilde¹⁾, men tilføjer dog, at andre Mestre siger, at Ørnen har i sin Rede to Stene, som hedder Nides, og uden dem kan den ikke udruge sine Æg²⁾.

Dette er utvivlsomt Vincentius fjerde Beretning, hvor Stenene kaldes Indes³⁾.

Det andet Sted har han Vincentius tredje Beretning efter Marbod og Servius. Han nævner ikke sin Kilde; men at det er Vincentius, maa anses for givet. Kun siger han ikke, at Stenen er purpurfarvet, men at den er rød som et Granatæble⁴⁾, og ligesom Harpestræng oversætter han „lacertus“, ikke ved: Arm, men ved: Side. Desuden har han faaet med, hvad Vincentius mangler, at den forøger Rigdom⁵⁾.

Bartholomæus Anglicus, som levede i Midten af det fjortende Aarhundrede nævner Aëtiten paa to Steder i sit Værk om Tingenes Egenskaber.

Det ene Sted skriver han: Ørnen lægger to kostbare Stene i sin Rede. De kaldes „Ethedes“⁶⁾, og der er baade Han og Hun, og uden dem kan Ørnen ikke værpe. Men desuden lægger den Achaten i sin Rede,

¹⁾ [28. 16. 30.] Echides eller Gagates, gjorte til ét.

²⁾ Und ân der kraft mûg er nicht geprüeten. Mgb. 166.

³⁾ Forkortelsen *Ídes*, der rimeligvis har været brugt, kan læses paa begge Maader. At her staa udruge, i Steden for lægge, har intet at sige.

⁴⁾ Malgramapfel. Forkortelse af det latinske: Malogranatum (af malum granatum). I en tysk Prædiken fra det trettende Aarhundrede, hvor det forjættede Lands Frugtbarhed beskrives, forekommer „der malgranephel“ mellem Figener og Vindruer. Grih. 58.

⁵⁾ Er mért reichtuom und pringt genád. Mgb. 445. [25. 28. 31. 30. 16. 32. 34. 37. 45. 43. 44. 40. 39.]

⁶⁾ Noget saadant synes der at staa; men Udgaven er meget daarlig og fuld af skjødesløse Forkortelser.

for at vogte Ungerne mod Bid af giftigt Kryb, som ogsaa Plinius skriver¹⁾.

At dette Citat er falsk, behøver jeg ikke at sige²⁾. Selve Beretningen grunder sig maaské paa en af de hyppige Forvekslinger af Gagaten og Achaten³⁾, men snarere dog paa en Sammenblanding af Echites og Achates. Dyden, der tillægges Achaten, er tillagt den fra gammel Tid, men dog skulde den særlig hjælpe mod Bid af Skorpioner⁴⁾. At Ørnen lagde den i sin Rede, fortaltes ogsaa senere⁵⁾. Albertus skriver om Gryphen, at den har Achaten i sin Rede⁶⁾. Et andet Sted skriver han om den skytiske Smaragd, at den tages sammesteds fra, skjønt Gryphen forsvare den til det yderste⁷⁾,

¹⁾ Barth. (12. 1.) O. 2.

²⁾ Det skal ogsaa findes hos en vis Salveldensis. Gn. 175.

³⁾ Det er næsten rimeligt, at en saadan Forveksling allerede findes hos Plinius, hvor han taler om den persiske Achat, ved hvis Røg Storm og Uvejr afværges. (37. 10.) 5. 437. Jf. Alb. 2. 228. Hos Papias siges der om Gagaten, at den først fandtes paa Sicilien (Pap. K. 2.), og dette forekommer f. Ex. ogsaa hos Vincentius. Dog er det ikke Gagaten, men Achaten, der fandtes paa Sicilien og fik, som Plinius skriver, Navn af Floden Achates. Vi har flere Gange set, hvordan man i de nyere Sprog sammenblandede disse Navne. Agaten, der omtales paa Island og i den engelske Lægebog, er saaledes Gagaten.

⁴⁾ Orp. 80. Ep. 229. Næsten alle gamle Forfattere har det samme. Jf. Cae. 565.

⁵⁾ Gabelch. Bac. (K. 10.) 92. Nic. 133.

⁶⁾ Alb. 6. 638. „Dicunt etiam quod si gryphes in nidis sunt, propter speciale juvamentum ponunt achates lapides.“ Ogs. Ln. U. 660. Gryphen var jo som bekjendt dels et Fabeldyr og dels et Navn paa Gribben.

⁷⁾ Alb. 2. 236. Jf. Herodots Fortælling om Fuglen γρόψ, der blev berøvet sit Guld af de énojede Arimasper. (3. 116.) Plin. (7. 2.) Noget lignende forekommer hos Philostratos og senere i mere end én Physiologus. I den tyske Middelalders-Digtning har det antaget forskellige Former. Jf. Müll. Z.

og Bartholomæus fortæller, at Gryphen lægger Smaragden i sin Rede mod Bjærgets giftige Dyr¹⁾.

Det andet Sted har han en lang Beretning, og begynder med at sige, at „Echites“ er en indisk og persisk Sten; men for Resten er det, som han selv siger, Uddrag af Lapidarius (hvormed der menes Marbod), Isidor og Dioskorides. Ganske nøjagtigt er Uddraget naturligvis ikke, men det er ikke Umagen værd at dvæle derved²⁾.

Den bekjendte italienske Læge Anton Guainer, som skal være død 1440, siger kun i Forbigaaende, at Ørnens Sten, fæstet til venstre Arm, giver en let Fødsel³⁾.

I et tysk Digt fra Midten af det femtende Aarhundrede, hvis Forfatter en vis Joseph skal være⁴⁾, findes et langt Vers om Aëtiten, der kaldes Adie eller Antit; men det er dog vistnok kun en noget fri Gjengivelse af Marbod, som ikke engang har vundet i poetisk Henseende. Stenen, hedder det, er „tykt rødfarvet“⁵⁾, og Ørnen har den i sin Rede paa de høje Bjærg. Hvem der vidste, hvor Reden var, kunde gjerne søge Stenen. Angaaende dens Dyder henvises til Bøgerne. Den bringer Rigdom og helbreder for faldende Syge, og naar dine Fjender kommer over dig, da skal du se, at den vil drive dem paa Flugt. Er der én, som du ikke véd, om du kan

¹⁾ Barth. (12. 19.) O. 5. Smaragden brugtes ofte mod Gift og giftige Dyrs Bid. Hab. (Tr. 3. K. 3.) 150. Matt. I. 976. Jf. Cae. 554.

²⁾ Barth. (16. 39.) T. 5. Følgende Linjer beror paa en Misforstaaelse: „Hi lapilli alligati parienti, faciunt partus celeritatem et etiam faciunt aliquando abortiri, si nimis diu ibi dimittuntur.“ [26. 23 el. 27. 19. 20. 28. 29. 21. 22. 34. 35. 16. 45. 44. 41. 43. 40. 38. 46.] ³⁾ Guin. (K. 35.) 167 a.

⁴⁾ Forefindes i Haandskrift og i et Aftryk fra Erfurt 1498, hvis Titel begynder saaledes: „Ein warhafftig büchlein gar nützlich zu hören“. Büsching antager, at denne Joseph er den samme, der omtales hos Albertus Magnus; men Digtet stemmer kun daarligt overens med Albertus Citater. Büs. 88.

⁵⁾ „Digke rotfar.“

stole paa, da skal du byde ham til Bords og ikke glemme at lægge Stenen i Maden, medens den endnu er varm. Hvis han nu ikke er din Ven, saa kan han ikke faa Maden ned; men han maa af igjen med hver en Smule¹⁾. Først naar du tager Stenen bort, kan han spise, hvad der sættes for ham²⁾.

Jeg skal endnu kun nævne én af Middelalderens Forfattere³⁾, før jeg gaar over til den nyere Tid, som det vilde blive altfor vidtløftigt og kun lidet taknemmeligt at behandle paa samme Maade. Denne ene er den i og for sig ganske mærkelige Filosof Marsilius Ficinus, der levede i Florens (1433—99). Han skrev et Værk om Livet, hvori han tilbeder Sol, Maane og alle Stjærner og søger at eftervise deres Betydning for det menneskelige Liv⁴⁾. I dette Værk omtaler han ogsaa Aëtiten. Den har, siger han, af Lucina, det vil sige: af Venus og Maanen, faaet Kraft til, lagt paa Hoftene, at gjøre Fødselen mild og let⁵⁾.

¹⁾ „Alz vil alz eine kusze grosz.“

²⁾ Büs. 84.

³⁾ Jeg har des værre ikke haft Lejlighed til at se Günthers „Hortus sanitatis“ 1491. N. B. H. Af nedenstaaende Brudstykker, som findes hos Bausch, synes det dog at fremgaa, at Kilden er Marbod.

1. Hic petit extremis Jovis armiger optimus oris
Gemmam, qva servat pignora (Børn) qvæqve sua. Bschr. 10.
2. Creditur iste lapis prægnantibus auxiliari,
Neu vel abortivos gignere certe qveant. Bschr. 44.
3. Ac elargiri credunt hunc sobrietatem,
Et multum acceptos reddere posse viros. Bschr. 63.

⁴⁾ Jf. Schmied. 235.

⁵⁾ Mrs. F. (K. 12.) 161. Kapitlets Overskrift er: „Qvod res naturales atqve etiam artificiosæ habent virtutes a stellis occultas, per quas spiritum nostrum stellas eisdem exponunt.“ Andre har voyet at sammenstille Aëtiten med Lucina; saaledes skriver J. Euseb. Nieremberg: „Aqvilæ Aëtiten petram, qvæ puerperis pro Lucina est.“ Historia naturæ. 1635. (1. 12.) 7.

Man har flere Gange villet sætte Aëtiten i Forhold til Maanen; men om den virkelig havde noget der at gjøre, saa kunde den ikke egentlig være en Løsningssten, men maatte, ligesom Maanestenen, Seleniten, der ogsaa hjælper ved Fødsler, snarere have en frugtfrembringende Natur. Ved denne Lejlighed skal jeg gjøre en kort Bemærkning. Aldrovandus skriver efter Albertus og Ludovicus Dulcis¹⁾, at naar man hænger Aëtiten i Toppen af Træerne, saa falder Frugten ikke ned²⁾, men binder man den for nedentil Stammen, saa falder Frugten straks³⁾; og Smoll skriver, at Aëtiten fremskynder eller afværger Fødselen, efter som den bindes for nedentil eller for oven, og samme Virkning har den paa Planter⁴⁾. Papinius skriver noget lignende, og fortæller, hvad han selv har set med et Figentræ, at da man lagde Stenen derunder, saa faldt i mindre end ti Timer alle de umodne Figener ned⁵⁾. Her har vi netop en Modsætning til Maanestenen. Om denne skriver allerede Dioskorides, at den, bunden til Frugtræer, tross at frembringe Frugt⁶⁾.

¹⁾ Jeg har ikke kunnet finde det hos Albertus. Hos Leonardus forekommer det ikke; men derfor kunde det jo nok forekomme hos Dulcis, da hans Oversættelse vel til Dels er en Bearbejdelse. N. B. H.

²⁾ Est in causa, ut fructus retineantur.

³⁾ Aldr. M. (K. 4.) 589.

⁴⁾ Sml. (K. 18.) 125.

⁵⁾ Papn. 262 og 326. Det hedder i Euporiston, at en Liljerod, ophængt i Træet, holder paa Frugten. Gal. 14. 549. Om et Mittel til at faa Citroner til at falde ned, se: „De mirabilibus mundi.“ Ps. A. 212.

⁶⁾ Disk. (5. 158.) 1. 817. Seleniten skal findes om Natten ved tiltagende Maane, og Plinius siger, at den indeholder Maanens Billede, som forøges og formindskes med den. (37. 10.) 5. 457. Agricola skriver, at Seleniten er Lapis specularis, og dette hævdes af Gesner. Gn. H. 28 og 85. Dioskorides og Plinius siger, at den findes i Arabien; men de fleste andre nævner Persien. Jf. f. Ex. Solinus, Isidor, Marbod og Albertus Magnus. Cae. 35, 519 og 604. Schw. 2. I Lucidarius hedder det: „Ther ær then steen, ther woxer och mynskes hwær moneth, sosome monen han gör.“ Luc. 49.

Naar den altsaa oftere er bleven sammenblandet med Aëtiten, saa er det naturligvis kun, fordi frugtsommelige Kvinder, hvad allerede Dioskorides skriver¹⁾, brugte den som Amulet.

I den nyere Tid finder man kun yderst lidt af Interesse om Aëtiten; man nøjedes som oftest med at gjengive de gamle Fortællinger og udbredte sig saa om Stenens mulige og umulige Dyder.

Imidlertid blev den stadig brugt ved vanskelige Fødsler, og den synes ligefrem at have været en Udførselsartikel fra forskjellige Lande. Saaledes skriver Bellon (død 1564), at fordum førte Kjøbmænd Aëtiter til Rom fra Ægypten, hvor de findes i store Mængder²⁾, og den italienske Læge Brasavolus, som levede i Begyndelsen af det sekstende Aarhundrede (1500—1555) fortæller, at Aëtiten førtes til Venedig fra Armenien over Alexandria³⁾. De fleste Forfattere omtaler Orientalis som den bedste. Boëtius fortæller, at den findes i Ørnens Rede⁴⁾ og ofte kjøbes af højbaarne Damer, og betales med fra ti til tyve Thaler. Den tyske er ikke nær saa meget værd; men naar den er mørkegraa eller rustfarvet og glat tillige, giver man dog fra én til to Thaler

¹⁾ Disk. (5. 158.) 1. 817.

²⁾ Bel. (2. 23.) 227. Denne Beretning gjentages af Pflug i den danske Pillegrim; men han har den rimeligvis fra en hollandsk Kilde, som han ikke rigtig har forstaaet, da han i Steden for Aëtiter skriver Arent- eller Arunstene. Pfl. 195. Paa Hollandsk hedder Ørnestenen: Arendsteen.

³⁾ Brasavolus Bog: Examen lapidum findes ikke paa vore Bibliotheker; men Caesius har vidtløftige Uddrag. Cae. 523.

⁴⁾ Hvad Plinius skriver, at Aëtiten for at have Lægedomskraft maatte stamme fra Ørnens Rede, gjentages i den nyere Tid saa godt som aldrig uden som Citat. Dog danner Lemnius en Undtagelse fra Regelen (Lem. (4. 12.) 635), og Mizaldus gjentager hans Beretning. 61 a. Cardanus siger, at bedst er den, der tages i Ørnens Rede, og daarligst den, der findes i Floderne. Car. 566.

for den, og mere, hvis den er stor¹⁾. Ofte lod man den slibe og indfatte i Sølv for lettere at kunne bære den hvor som helst det skulde være²⁾.

For at hindre utidig Fødsel, bar man den som oftest efter Dioskorides Forskrift paa venstre Arm³⁾, somme Tider ogsaa under Armhulerne⁴⁾, om Halsen⁵⁾ eller paa Brystet⁶⁾, nøgen eller indsvøbt i Kalveskind⁷⁾. Undertiden hed det, som hos Plinius, at tog man den ikke bort, naar Kvinden skulde føde, saa fødte hun slet ikke⁸⁾ eller dog med Besvær⁹⁾. For at hindre utidig Fødsel, lod man ogsaa Vedkommende drikke Vin, hvori der var

¹⁾ Boët. 186.

²⁾ Gn. 183.

³⁾ Lnd. (L. 2.) 27 a. Car. 566. Ru. 64. Ln. 326. Mizl. 61 a. Bac. 211. Boët. 186. Nic. 187. Lpt. 39. Les. 1156. Nogle har kun: Arm, andre: venstre Arm eller Side. Lemnius siger at den hindrer utidig Fødsel baaren paa Brystet eller venstre Arm, der, hvor Aaren løber, som gaar fra Hjærtet til Ringfingeren, og „feminis lubricis concipiendi vim confert“. Lem. (4. 12.) 635. At Aëtiten, baaren om Halsen, hindrer Undfangelse fortelles af Gesner efter en vis Constantinus (maaské Constantinus Afrikanus, hos hvem jeg dog slet ikke har fundet Stenen omtalt); men det er vel ganske rimeligt, at denne, som Gesner mener, har læst *κατόπιον* som *ἀροπιον*. Gn. 183. Den nævnte Virkning tilskrives ellers særlig Oriten og somme Tider Jaspis. Om Pæonias Brug se Kir. I. 24.

⁴⁾ Bsch. 41. Kan. 453.

⁵⁾ Gesner anfører dette efter en „author incertus.“ Gn. 183. Senere forekommer det f. Ex. i en Afhandling af P. Albrecht: De lapidis Ætitis virtute contra abortum. Msc. (Dec. 2. Ann. 9.) 1691. 136. Det er vel nærmest en Skjødsløshed, naar Papinius skriver: „Ætites fætum humanum ad se prolit, sive ipsum collo suspensum, vel cruri alligatum tulerit mulier utero gerens.“ Papn. 262.

⁶⁾ Ren. „Iste lapis creditur partum retardare, si super stomacho, aut inter mammas gestetur.“ (L. 2. Sect. 2. K. 10.) 207. Nic. 188. Bsch. 41. Plan. 1. 32. Naar det hedder, at man hænger den om Halsen, er Meningen vist nok ogsaa, at den hviler paa Brystet. ⁷⁾ Bsch. 41. ⁸⁾ Car. 566.

⁹⁾ Lem. 635. Ru. 64. Ln. 326. Der siges egentlig kun, at den bør tages bort.

Pulver af Aëtiten¹⁾, og baade den og Sardereren benyttes til det saakaldte Guttmannske Pulver²⁾.

For at lette og fremskynde Fødselen, bar man den som oftest paa venstre Laar³⁾, en enkelt Gang nævnes: højre⁴⁾, og somme Tider Fødsalen⁵⁾; men straks efter Fødselen maatte man tage den bort, ellers drog den Livmoderen til sig⁶⁾.

Det er ikke Umagen værdt at dvæle videre herved; men jeg skal dog kortelig gjengive en af de oftest opkøgte Historier, som findes hos den bekendte franske

¹⁾ „Vinum nigrum austerum.“ Cld. (Cons. 34.) 450.

²⁾ Bsch. 51. Baum. 103. Sardereren brugtes i flere Retninger paa samme Maade som Aëtiten. I Euporiston hedder det om Sardonius, at den forhindrer utidig Fødsel. Gal. 14. 476. Jf. Cld. (Cons. 34.) 450. Det samme gjælder om Jaspis, baaren paa venstre Arm, om Smaragden og den saakaldte Samius, Albertus Sarnius. Aëtiten brugtes ofte i Plaster eller Voks. Jf. Mercurialis. Consultationes et responsa medicinalia. 1626. (Citeres hos Bsch. 45. Findes ikke paa vore Bibliotheker.)

³⁾ Bausch omtaler mange Enkeltheder, som her skal forbigaaes. Bsch. 41—46. Nogle har: venstre Laar (femur el. femen), andre kun: Laar. Slv. 176. Lem. 636. Ru. 64. Ln. 326. Mizl. 61 a. Bac. 211. Schwf. (Aëtites mas.) 362. Cld. 763. Ren. 207. Boet. 186. Nic. 187. Lpt. 39. Plan. 1. 32. Nogle har: venstre Hofte (coxa el. cossa), eller kun: Hofte. Lnd. (L. 2.) 27 a. Brasavolus. Cae. 523. Car. 566. Bac. 211. Les. 1156. „Det tykke af Benet“ har Col. 1. (17. 21.) 459.

⁴⁾ P. Forestus (1522—97) skriver, at man ved en vanskelig Fødsel fæstede Koral eller Ørnens Sten, eller Storax, eller Koriander eller Roden af Polygonum paa højre Ben (crus). De mulierum morbis. (L. 28. Obs. 73.) Observationes et curationes medicinales. 1602. 755 a. Dette er dog rimeligvis en Fejltagelse. Guainer siger, at man paa venstre Laar skal fæste Jaspis, Smaragd, Koral, Storax etc. Guin. (K. 35.) 167 a. Allerede Aëtios har en lignende Sammenstilling; men han skriver: Laaret, uden nogen særlig Bestemmelse. Aët. (T. 4. Serm. 4.) 784. ⁵⁾ Kan. 453.

⁶⁾ Car. Ru. Ln. Mzl. Bac. Cld. Boet. Lpt.

Læge Franciscus Valleriola, der levede i det sekstende Aarhundrede og døde 1580:

Bunden til venstre Hofte virker Aëtiten efter kort Tids Forløb; men man maa straks borttage den efter Fødselen; thi ellers uddrager den Livmoderen, saaledes, som jeg har set det med en Kvinde, hvis Mand Ponson Joubert (Ponsonus Jobertus) var Borgmester i den franske By Valence. Hun havde en meget haard Fødsel, og man lagde derfor en stor Aëtit paa hendes Ben, men af Glemsomhed og Uforstand tog man den ikke bort efter Fødselen, og efter at have uddraget Livmoderen, medførte den efter faa Timers Forløb en smertefuld Død¹).

Hvad man fortalte om Aëtiten, overførte nogle paa Molochiten, der, som Plinius skriver, skal have faaet sit Navn af det græske Moloché eller Malaché, det latinske Malva og vort Katost. Dens grønne Farve skal nemlig ligne Plantens. Om dens Virkninger har de Gamle dog ikke meget andet, end hvad Harpestræng udtrykker saaledes: Den duer at gemme Børn fra Ulykke og fra Vaade²); men hos Coler findes følgende ejendommelige Fortælling, der ikke taber ved at have laant nogle Træk fra Aëtiten:

Den frugtsommelige Kvinde skal lade en Molochit, der er en blaa eller violblaa Sten³), som en Negl eller et lille Hjærte, indfatte i Guld eller Sølv og bære den der, hvor Moderslivet er, saa leger Barnet med den og

¹) Valleriola. Observationes medicinales. (L. 1. Obs. 10.) 1573. 57. Andre Historier, saaledes én fra 1656, findes hos Bsck. 43.

²) Har. 147. Thott. Nr. 249. 141. Plin. (37. 8.) 5. 426. Navnet er ofte slemt fordrejet. Marbod har: Melochites. Mrb. 1675. Albertus har ogsaa: Melonites. Alb. 2. 234. Bartholomæus har: Merochites. (16. 68.) V.b. Coler har: Malchit.

³) Den skal ofte være forvekslet med Lapis armenius, den blaa Sten, og en saadan Forveksling findes maaské til Dels i denne Fortælling. Matt. II. 116.

faar Kraft og Styrke. Men naar hun skal føde, maa den tages bort, ellers føder hun ikke. Ved selve Fødselen skal man binde Stenen paa højre Ben, saa følger Barnet efter Stenen og bliver saaledes født til Verden. Efter Fødselen skal man hænge Stenen paa Barnet, saa vogter den det vel for alle Slags Sygdomme. Det er bedst, om der paa Stenen findes en blaa Rose eller lille Plet¹⁾. Coler ender med at sige, at han kjender en Læge, som købte én for tre Silbergrosschen og fik et Par ungarske Gylden for den af en adelig og fyrstelig Person²⁾.

I denne Fortælling har vi ogsaa et Exempel paa, hvorledes den samme Sag kan betragtes fra højst forskellige Sider. Aëtiten og Molochiten gjør begge Fødselen let; men Aëtiten forløser og Molochiten lokker frem. Jeg har allerede omtalt Seleniten, der fremhjælper Livsfrugten, og endnu skal jeg nævne Gagaten, der bringer for Lyset³⁾.

1) Molochiten er, som alt bemærket, grøn; men ofte har den blaa eller sorte Pletter. Baum. 37.

2) Col. 2. (4. 5.) 314.

3) Aëtios skriver, at den fremskynder Fødselen, naar den holdes i Haanden. Aet. (Tetr. 1. Serm. 2. K. 32.) 68. Jf. Mrb. 1653. Vin. I. (8. 22.) 504. Jcb. 1107. Alb. 2. 231. Barth. (16. 49.) T. 6. Lnd. (L. 2.) 29 b. Af andre Stene, der bruges, som oftest paa venstre Laar, kan nævnes: Jaspis (Disk. 1. 818. Mrb. 1641. Alb. 2. 232. Har. 144. Barth. Va. Guin. 167 a. Lnd. 31 a. Ag. (1. 12.) 357. Bac. 75. Col. (1. 460.), Sardonius (Aet. (T. 4. Ser. 4.) 788), Korall, Galactites, Smaragden (Ser. Guin. 167 a.), Hyacinthen (Ep. 229), Diamanten (Bsch. 22. E. Franciscus. Die lustige Schaubühne. 1. (1669.) 115.), Karneolen, den samme som Sardereren (P. Arlensis. Kurtzer Auszug der alchümistischen Prozesse. 1715. 67.), Magnetten, ogsaa holdt i højre Haand (Trot. 74 a.), Exebenus (Mrb. 1688. Jf. Plin. (37. 10)), Mer-skum (De mirabilibus mundi. Ps. A. 200), og Rav (Succinum. Alb. (Suetinus.) 2. 237.).

Desuden maa jeg nævne Koriander. Apulejus Barbarus

Hos den engelske Naturforsker Pennant findes en ganske interessant Bemærkning. Da Abbed Geffry, hedder det, tog Ædelstenene fra Kirkens Skatkammer, for dermed at smykke St. Albans Skrin, lod han én blive tilbage, fordi den brugtes af frugtsommelige Kvinder, og det var Aëtiten¹).

Thomas Brown skriver i sin indholdsrige Bog om Overtroen i England, at man endnu paa hans Tid (1605—83) trode fuldt og fast paa Aëtitens Dyder²); men allerede forinden havde man begyndt at betvivle de fleste, og i en tysk Folkebog fra det syttende Aarhun-

skriver: „Coriandri seminis grana 11 aut 13 in linteolo mundo de tela alligata, puer aut puella, virgo ad femur sinistrum prope ingven, teneat: et mox ut peractus fuerit partus, pueri remedium cito solvatur, ne intestina sequantur.“ Apul. (K. 103.) 220 b. I visse Punkter er der en interessant Overensstemmelse mellem denne Efterretning og én, der findes i en engelsk Lægebog, skreven omtrent 900: „(In case that a woman may not kindle (føde) a bairn.) Bind on her left thigh, up against the kindling limb, the netherward part of henbane (Bulmeurt, Hyoscyamus niger) or twelve grains of coriander seed, and that shal give a boy or a maiden: when the bairn is kindled, remove the worts away, lest the matrix prolapse.“ Cok. 2. 329. Abdorrahman skriver, at man ved vanskelig Fødsel skal bruge en Koriander, som straks maa tages bort, naar Barnet er kommet til Verden. Hab. (Tr. 1. K. 1.) 11.

Endelig brugte man i Tyskland en Ravnedukat eller Johannesgroschen, lagt paa Laaret. J.P. Eberhard. Abhandlungen vom physikalischen Aberglauben und der Magie. 1778. 14. Johannesgroschen er en Mønt med et Billede af Jones den Døber. Sand. Ravnedukaten skal være en gammel ungarsk Mønt fra Kong Matthæus Corvinus Tid, paa hvilken en Ravn er præget. Man brugte den som Amulet, og i en „Lob- u. Trauerrede“ af en vis Max v. Panzel skal det hedde om Jesusbarnet, at man lagde det i Krybben „ohne reiche Fätschen, ohne Amulet, ohne Rablerdukaten“. Schmel. 3. 3.

¹) Pennant. The Journey from Chester to London. 1811. 353.

²) Br. P. (2. 5.) 96.

drede siges der i Afsnittet om utidig Fødsel og dens Forebyggelse: Som Amulet kan man bære Korall, Hareløb, Ørnesten, Jaspis, Mispel etc., skjønt jeg ikke har ret megen Tro dertil¹⁾. I det sekstende Aarhundrede trode selv de bedste Læger paa Aëtitens Virkninger ved besværlige Fødsler, og Jacobus Sylvius (1478—1555) skriver, at man i Frankrig hver Dag gjorde Erfaringer i saa Henseende²⁾. Endnu i Slutningen af det syttende Aarhundrede, tør den engelske Læge Samuel Dale (1638—1708) ikke benægte, at Aëtiten kan have forløsende Kraft, skjønt han for øvrigt søger at vise, hvor latterlig al den Overtro er, man har knyttet til Stenen³⁾.

I Tyskland har Aëtiten staaet i stor Anseelse, som man kan se af, hvad Coler skriver i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. I alle vel indrettede Byer, hedder det, haves den paa Raadhuset, for i Nødsfald at kunne udlaanes til frugtsommelige Kvinder. Paa Raadhuset i Frankfurt an der Oder havde man en stor og meget fin Ørnesten, der havde kostet sine ti Thaler; men, siger Coler, jeg har ogsaa set dem, der er blevet kjøbt for to, tre og fire Thaler⁴⁾.

I det attende Aarhundrede tabte Aëtiten sit Værd i den lærde Verdens Øjne, efter at Mænd som Bajer havde udlét sine Kollegers Overtro⁵⁾; men for Resten var dens Tid endnu ikke forbi, og i Bladet „Europäische Fama“ fortælles, at da det i Begyndelsen af

1) Neueröffnete Schatzkammer verschiedener Natur- u. Kunstwunder. Udk. hos Hoffmann. Nürnberg. 1694. 81.

2) Slv. 176.

3) Dal. 89. Hvor han taler om, at den efter Sigende skal frembringe Kjærlighed, fortæller han følgende: „Novellæ Viennenses“ meddelte for nogle Aar siden en artig Historie om en Mand, som fremkaldte den største Rædsel ved at kaste en firepundig Aëtit ind i den østerrigske Ærkehertugs Vogn.

4) Col. 2. (4. 5.) 314.

5) Baj. 32.

Aaret 1736 blev bekendt, at Hertuginde af Bourbon, til stor Glæde for sit Hus, var frugtsommeligt, saa sendte Marquisen af Mesnard hende en Aëtite, som hun skulde bære om Halsen, for at Prinsen kunde komme til Verden i rette Tid¹⁾.

Foruden mod de allerede nævnte Sygdomme blev Aëtiten brugt mod mange andre som: Feber, Pest, Karbunkler, Hjertesygdom, Orm, Kolik, Sidesting (Pleuritis), Hovedpine og Snue²⁾; men det er egentlig andre Stene, der skal kunne helbrede disse, f. Ex. Gagaten og Chelidonium. Naar Leszer skriver, at Aëtiten, pulveriseret i Mælk efter Plinius er god for Øjensygdom (Hypopyon)³⁾, saa forveksler han Geoden med Aëtiten. At denne skulde kunne borttage Vorter, har jeg allerede tidligere bemærket, nu lagde man Ligtorne til⁴⁾.

Jeg skal ikke opholde mig ved noget af dette, skjønt det vilde være let at vise, hvordan det for en stor Del er fremkommet ved Misforstaaelser og Sammenblandinger; jeg skal endnu kun bemærke, at naar man har tillagt Aëtiten Evne til, baaren paa Brystet, at forøge Modersmælken⁵⁾, saa har man sammenblandet den med den saakaldte Qvandro⁶⁾, der skal findes i Gribbens Hoved. Denne Sten er uanselig af Farve, men udmærket ved sine Dyder. Den er god for alle skadelige

¹⁾ Denne Beretning findes gjengiven hos Knd.

²⁾ Mrc. 264. Boet. 186. Lvrn. G. 7. Wrm. M. 78. Bsch. 53 og 66. Tesoro delle gioie trattato curioso etc. 1630. (K. 61.) 201. Citeret hos Bsch. 52—54.

³⁾ Les. 960.

⁴⁾ Lvrn. G. 6. Foruden „verruca“ og „clavus“ nævnes andre vorteagtige Udvækster som „myrmecia“ og „thymion“. Det vil erindres, at jeg antager, det er Fiskens Sten, som borttager Vorter. Man sagde ogsaa om Aëtiten, at den lægte Saar. Lvrn. G. 6. Bsch. 53.

⁵⁾ Bsch. 53. Ogsaa tagen som Pulver i Vin eller Brød. Tesoro delle gioie. (K. 61.) 201. Cit. hos Bsch.

⁶⁾ Kommer muligvis af det græske *κωρίτω*, er mørkeblaa.

Tilfælde¹⁾ og fylder Brystet med Mælk²⁾. Rimeligvis er det en blaaagtig Sten; men Galactites, den egentlige Mælkesten, skal se ud som stivnet Mælk³⁾ og de Stene, der siges at hjælpe mod Tørst, skal gjerne have Lighed med Is⁴⁾. Om Krystallen hedder det ikke alene, at den hjælper mod Tørst, lagt under Tongen, men ogsaa, at den fylder Brystet med Mælk⁵⁾.

Hos Brasavolus (1500—1555) finder vi endnu nogle Dyder omtalte, som vi ikke tidligere har mødt. Efter at have sagt, at Aëtiten skal røbe Tyverier og hindre én i at spise selv den bedste Mad, føjer han til, at ved den søger man at forudsige de tilkommende Ting, og ved den aabenbares Hustruers Utroskab⁶⁾.

Til det samme sigter Franciscus Rueus, der skal have levet omkring 1540, og hvis Bog maaské er ældre

¹⁾ Nocivi casus.

²⁾ Albertus er den første, hos hvem jeg har fundet denne Sten omtalt. 2. 235. Ordene om dens uanselige Farve og store Dyder findes hos Bartholomæus, der citerer Dios[korides], som for Resten ikke omtaler Stenen. Barth. (16. 84.) V. 3. Hos Leonardus kaldes den ogsaa Vulturis (Lnd. 39 b og 43 b) og efter Boëtius skal Dulcis kalde den Vulturius eller Vulturinus. Boet. (2. 303.) 290. Gesner anfører foruden Albertus ogsaa Evax og en vis Silvaticus som Kilder. Gn. 790. Hos Marbod omtales den ikke. Mizaldus citerer Albertus; men uden at nævne Stenens Navn. Mizl. 36 a.

³⁾ Disk. 1. (5. 149.) 814. Plin. (37. 10.) Orp. 32. Av. 145. Mrb. 1669 og 1687. Alb. 2. 232. Wrm. M. 71. Cae. 523. Galactiten er en Jaspis. Baum. 52.

⁴⁾ At slukke Tørst, holdt i Munden, tilskrives særlig Alectorius (Tillæg 6) og den indiske Achat. Plin. (37. 10.) 5. 437. Mrb. 1639. Alb. 2. 228. Barth. (16. 11.) T. 4. Cae. 565. Marcellus skriver: Tag en Sten fra en Kilde og sæt den under Tongen, og hold den dér en Tid lang, saa forgaar Tørsten dig. Marc. (K. 17.) 110 b.

⁵⁾ Alb. 2. 229. De Gamle mente at Krystallen var Is, og dertil sigter dens græske Navn *κρύσταλλος*, Is.

⁶⁾ Gn. 182. Der er ingen Tvivl om, at det sidste ogsaa findes hos Brasavolus, skjønt det mangler hos Cae. 523.

end Brasavolus. Han skriver nemlig: Jeg forbigaar, hvad der siges af de ugudelige Troldmænd; thi jeg tror aldeles ikke, at Aëtiten ved Hjælp af Besværgelser kan aabenbare Hustruers Utroskab, eller forudsige det tilkommende¹⁾.

Begge Dele er imidlertid uden al Tvivl overførte paa Aëtiten fra Gagaten, om hvilken Plinius siger, dels, at den røber, om en Kvinde er Mø²⁾, og dels, at Troldmænd bruger den til, hvad de kalder Axinomantia, og paaastaar, at den kun forbrænder, naar det, man ønsker, ikke vil ske³⁾. Axinomantien var, som Navnet antyder⁴⁾, en Spaadomsmaade, hvorved man lagde en glødende Økse paa Kul eller andre brændbare Sager.

I den nyere Tid er det ikke ualmindeligt at se Aëtiten anbefalet dels som Amulet, der kan sikre én mod at blive forgiven⁵⁾, og dels som Modgift, pulveriseret i Vin⁶⁾. At disse Dyder ikke tilhører Aëtiten, er nu sikkert nok; men det er ikke godt at vide, om de har udviklet sig af Fortællinger om Stenen selv, eller de er overførte fra Gagaten, der vel oprindeligt kun fordrev Slangar, men gik over til at blive et Middel mod Slangegift og Gift i det hele⁷⁾. Men dette Spørgsmaal har da heller ikke stor Interesse.

1) Ru. 64. „Neque enim uxorum furta deprehendere, vel futura præsagire hunc citra incantamenta posse crediderim.“ Jf. Ln. 326. Om adskillige Stene (f. Ex. Chelonites (Skildpaddestenen), Seleniten, Smaragden og den saakaldte Hyaenia, Pseudo-Albertus Bena (Ps. A. 150)), sagdes det, at de, liggende under Tungen, kunde give én Underretning om Fremtiden eller Kraft til at profetere.

2) „Deprehendit virginitatem suffitus“. Plin. (36. 19.) 5. 353.

3) Plin. (36. 19.) 5. 353.

4) ἀξινουαντία, Spaadom af Økser. Jf. Kb. Paulys Forklaring passer ikke.

5) Bapt. Codronchius. De morbis veneficis. 1595. (4. 1.) 162 a.

6) Boet. 186. Wrm. M. 78. Tesoro delle gioie. Cit. af Bsck. 54.

7) Kir. II. 87. Jf. Cok. 2. 297. Ol. P. 1. 422. Maur. 183. (Den her omtalte Agat er, som oftere bemærket, Gagaten; men den

Navnet Aëtit blev vistnok oversat paa de fleste Sprog¹⁾; men næppe har dog Almuen nogensinde til-egnet sig denne Form af Sagnet om Lösningstenen. Det har intet at betyde, at f. Ex. Italieneren Andreas Cæsalpinus (1519—1603) skriver, at Aëtiten af Folket kaldes *Aquilina*²⁾, — at Englænderen Grew fortæller, at den har faaet Navnet *Eaglestone* deraf, at Ørnen efter en almueagtig Antagelse henter den til sin Rede, naar den skal til at ruge, for at dens Æg ikke skal fordærv-³⁾, — og at Aëtitens tyske Navn *Adlerstein*, som allerede forekommer i det sekstende Aarhundrede⁴⁾, af *Marsilius* erklæres for at tilhøre Folket⁵⁾. Lige saa lidt har det at sige, naar *Denso* skriver, at Overtroen ind-bilder sig, at den kosteligste Ædelsten er skjult i

har ogsaa lagt Beslag paa *Achatens* Dyder. Saaledes hedder det hos Maurer, at den hjælper mod Tørst.) Det er heller ikke umuligt, at det er fra *Achate*n, at Dyderne er overførte paa Aëti-ten; men for Resten tilskrev man vistnok de fleste Ædelstene lignende Virkninger. Det var saaledes Tilfældet med: *Diamanten*, *Sarderen*, *Smaragden*, *Hyacinthen*, *Safiren*, *Ametysten*, *Amianten*, *Draconiten* og *Turkisen*, der tillige skal bevæge sig, naar der er Fare paa Færde. Foruden de stadig benyttede Forfattere, og dem, der har skrevet om de 12 Stene, kan henvises til: *Hab.* (Tr. 3. K. 3.) 150. *Matt.* 1. 976. *Bac.* 44 og 95. *Schw.* 359. *Col.* 1. 460. *Kämp.* 396. *Br. A.* 3. 281.

¹⁾ Følgende Udgaver af dansk og svensk, der vandrede fra den ene Bog til den anden, blev endnu 1774 tagne for gode Varer i Tyskland. Svensk: *Fernar*, *Ørnsten*, *Skallersten*. Dansk: *Hjørnasten*. *Mrt.* 335. *Jf. Bs.* 8.

²⁾ „*Vulgo aquilina.*“ *A. Cæsalpinus. De metallicis.* 1596. (K. 47.) 139.

³⁾ „*A vulgar opinion.*“ *Nchem. Grew. Musæum regalis societatis or a catalogue and description of the natural and artificial rarities.* 1684. 297.

⁴⁾ *W. Ryff. Thierbuch Alberti Magni.* 2. (1545.) *Encelius* (1557): „*Aëtites, a Germanis dicitur: ein adlerstein.*“ *En.* 230.

⁵⁾ *Mrs. D. „Aëtites vulgo Adlerstein.“* 79.

Aëtiten¹⁾ eller forsikrer, at Ørnen, som er saa klog, at den forstaaer at finde denne Sten, lægger den i sin Rede og udruger ved dens Hjælp sine Æg²⁾; thi vel gjen-giver Denso i Almindelighed pommerske Sagn; men paa dette Sted er der dog intet som helst, der egentlig kunde støtte den Antagelse, at det ikke er en Gjengivelse af de Gamles Fortællinger, og et andet Sted faar vi næsten Vished om, at det forholder sig saa³⁾.

Derimod kan det ikke nægtes, at vi synes at have en folkelig Forestilling for os, naar det hedder i et natur-historisk Lexikon fra 1758, at man sagde om Ørnen, at den tog en rund Sten i sin Rede, og brugte at om-fatte den med sine Klør, for at gjøre dem skarpe⁴⁾. Denne Sten er imidlertid ikke Aëtiten; men rimeligvis en Forstening, den saakaldte Kæmpeknep (Søpindsvinet, Echinus), der i Oldenburg skal hedde Gosarensten, Gaaseørnsten, fordi man fortæller, at Ørnen, medens den endnu var blød, omfattede og mærkede den med sine Klør⁵⁾.

Panzer skriver om Ørnstenen, at det er en Sten, som Ørnen lader falde ned fra Luften, og som man til-lægger de samme Kræfter som Drutenstein, Marensten, der ophænges i Kamre og Stalde, sikrer Hesten mod Filtringen af Manke og Hale, og beskytter de spæde Børn, saa de ikke, som saa ofte om Natten, faa Hævel-ser paa Kroppen⁶⁾. Denne Ørnsten skulde man heller ikke tro var Aëtiten⁷⁾, men Kæmpeknappen, hvortil

¹⁾ Dette skal man paa Møen tro om Rangelstenen.

²⁾ Den. 315.

³⁾ Den. 88.

⁴⁾ Onom. 1. 630.

⁵⁾ Strkj. 2. 113. Som bekjendt er Søpindsvinets Skal dannet af kantede Kalkplader, og paa disse findes der flere Rækker smaa Huller, der straaelformigt udgaa fra oven. Det er disse, der skal være Mærker af Ørnens Klør.

⁶⁾ Panz. 2. 422.

⁷⁾ Det er en gammel Historie, at Ørnen skulde lade Sten falde ned fra Luften, for at jage Harer eller andet Vildt ud af deres Smuthul; men det har rimeligvis intet her at gjøre.

man alle Vegne har knyttet megen Overtro, ogsaa i lignende Retning. Ikke des mindre beskrives den saaledes, at man i det mindste kan se, at Panzer har troet, at dermed mentes Rangelstenen, hvis tyske Navn Klapperstein ogsaa nævnes. Men selv om det er saa, hvad jeg meget betvivler, maa der i hvert Tilfælde her have fundet en Forveksling Sted af Aëtiten og Gagaten, da Aëtiten aldeles ikke havde noget med Trolddom eller Djævelskab at gjøre, hvorimod det oprindelig hed om Gagaten, at ved dens Røg blev onde Aander fordrevne¹⁾, hvilket senere blev forandret derhen, at hvem der bar Gagaten var sikker for onde Aander og Djævelen selv²⁾, Spøgelsers og Mareridt³⁾ og al Slags Trolddom⁴⁾, hvorfor man ogsaa brugte den til Rosenkranse og Helgenbilleder⁵⁾. Den egentlige Drutenstein er en Sten med et Hul igjennem⁶⁾.

1) Cae. 379. Paa Island hed det om Agaten, at naar den blev brændt i et Hus, fordrev den Gjengangere og Spøgelsers. Ol. P. 1. 422.

2) Mrb. 1653. I en tysk Bog fra 1499 (Ertzneibüchlein af Joh. Tollat v. Vochenberg. 23 a.) skal det hedde: Naar man bærer Gagaten paa sig, da tager den Magten fra Djævelen, saa han ikke kan udføre, hvad han gjerne vilde. Bir. A. 417.

3) Barth. „Nocturnae daemonum vexationes.“ (16. 49.) T. 6. Nic. 171.

4) Vin. I. (8. 22.) 504. Cok. 2. 297. Ol. P. 1. 422. Maur. 183.

5) Nic. 171.

6) En saadan Sten skal man ogsaa i Tyskland kalde Kuhstein og binde Køerne om Halsen, som Amulet mod Trolddom. Flch. 4. 485. I Sverig kalder man den Kosten, men fordi Bønderne tror, den er god for Kør, som malter Blod. G. Wallerius. Mineralogia. 1747. 405. I England kalder man den Hagstone, Maresten, og bruger den som Amulet mod Maren baade for Folk og Heste. Br. A. 3. 280. Hvad man i Skaane kalder Maresten, er muligvis ikke denne. Cav. 1. 370. Junge fortæller, at man paa Sælland hænger en spids Flintsten paa Hesten mod Maren, og det er rimeligvis Vættelyset (Belemnites). Den nordsiellandske Landalmues Charac-

I sin Norgesbeskrivelse siger Pontoppidan, at „Ætites eller Ørnestene findes her som andensteds i Ørnens Rede, efter Rimelighed der henlagte af disse Fugle til at temperere i Æggene den alt for heftige Varme, som en rugende Moders Bryst kunde føre med sig, helst da Ørnen er en hidsig Fugl“¹⁾. Senere omtaler han i Danske Atlas Rangelstenene, der „henregnes til de saakaldte Ætites eller Ørnestene, som Bønderne indbilde sig, at Ørnen tager i sin Rede til at kølne sit Bryst paa, naar den er alt for hidsig, skjønt dette vel er en Fabel, ligesom meget andet af Almuens Foregivende“²⁾, — og i Dansk Ordbog staar efter Moth³⁾, at Ørnestenen er „en Sten, der undertiden findes i Ørne-reder, og uden hvilken man trode Ørnen ej kunde gjøre Æg“⁴⁾.

Alt dette beviser imidlertid intet. Pontoppidans Fortælling er sikkert en Oversættelse fra Latinen, og i Nutiden har man ikke i Danmark og rimeligvis heller ikke i Norge fundet Spor af dette Sagn.

Hos Lavremberg prises særlig den norske Aëtit, Hannen, som under visse Omstændigheder kan helbrede for Sten, og Hunnen, som gavner den fødende⁵⁾. Samme

ter etc. 1798. 302. Dette skal ogsaa i Tyskland bruges mod Mareridt. Aph. 8. 398. Schwf. „Contra nocturnas suppressiones et noctis ludibrica valere vulgus credit.“ 369. (I Schlesien skal en egen Slags Vættelys kaldes Rabenstein (maaské af Farven). J. G. Volkelt. Nachricht von den schlesischen Mineralien. 1775. 87.) I en engelsk Lægebog fra omtrent 900, staar der, at man mod Maren skal bruge Svalestenen, Chelidonium. Tillæg 5. ¹⁾ Pont. N. 288. ²⁾ Pont. D. 447.

³⁾ Jeg har forgæves søgt det i hans Samlinger. ⁴⁾ V. S. O. 4.

⁵⁾ Lvrn. G. 2. „Norvegicus autem aëtitis mas hac peculiari præ cæteris dote virium valet, ut si urina super illum reddatur, eodemqve postea exhauriatur, frangat ac comminuat tam renum, quam vesicæ calculum. Fæmina vero cum aliis hoc habet commune, quod parturientibus auxilium præstet.“

Aëtit omtales ogsaa foran af en vis Reussius i et Vers, som for Resten er uden Betydning ¹⁾. Ellers véd jeg intet om denne Sten ²⁾.

Thomas Brown taler om en islandsk Aëtit, idet han skriver: Mange af udmærket Kraft siges at bringes til England fra Island, hvor der er adskillige Ørne ³⁾; men jeg kan ikke undlade at meddele, hvad jeg har modtaget fra en lærd Mand i dette Land (Theodorus Jonas, Hitterdalæ pastor, — altsaa ikke saa ganske i dette Land —): „Om Ætiten nogensinde er bleven funden i Ørnenes Reder, det véd jeg ikke; men sikkert er det, at i vor Tid ikke engang de, der har søgt efter den, har været saa heldige at finde den. Derfor holder man det ogsaa for en Fabel“ ⁴⁾.

¹⁾ Lvrn. A. 8.

„Est lapis, Aëtitem qvem dicunt, Norvegiorm
Hunc regnum profert ubere lætitia,
Si vires spectas, hic parturientibus ægris
Nullo non morbum tempore rite levat.“

²⁾ Dog maa jeg ved denne Lejlighed omtale, hvad Pontoppidan skriver, at der er blevet ham tilsendt en lille rund, ganske glat og fladagtig Sten af mørkebrun, gul og graa Malm i rundagtige Flammer, som foregaves at være den formentlige Tordensten, og — skriver Meddelelsen, en Præst i det vestlige Norge — de Gamles Mening er, at disse Stene er de Kugler, som Tordenen skyder med efter Troldene. „Efter mit Øjemærke vil jeg fortælle, at Bønderne kalder saadanne Stene Laasnestene. Benævnelsen kommer af den Virkning, Stenen tillægges. Kvinderne, særdeles gamle Jordmødre, holde denne Sten for en stor Helligdom, og er vanskelige at overtale til at vise den alene, end sige udgive den. Aarsagen er denne: Naar en Kone er stedt i Barnsnød, bliver Øl tappet paa en saadan Sten, og givet Konen at drikke, dermed mene de, at Fosteret skal løses og komme frem for Lyset; thi efter den bondske Dialekt hedder det: dæ laasne, det er: det løses.“ Pont. N. 286.

³⁾ „Ayrries eagles“; rimeligvis ved en Misforstaaelse af det islandske Ari, Ørn, opfattet som en egen Slags.

⁴⁾ Br. P. (2. 5.) 96.

Denne islandske Aëtit er rimeligvis ikke Rangelstenen, men en opskyllet Frugt, som jeg senere skal omtale nærmere¹⁾. Her skal jeg kun gengive nogle Beretninger, hvori denne Frugt kaldes Aëtit.

Den islandske Præst Thorlak Skulesen (Thorlacus Sculonius. 1597—1656) sendte 1626 Ole Worm en Sten og skrev: Jeg sender Hunætiten (thi der tros at være begge Kjøen af denne Sten); Hannen har jeg aldrig set. Hvis Hannen er nærværende, tros Hunnen at kunne føde, og vist er det, at den indeholder en anden Sten. Herpaa svarede Worm, at den Sten, han havde modtaget, var ikke nogen Aetit, men derimod en Slags „Faba marina“, Havbønne, som han vel vidste ofte gik under Aëtitsens Navn. Han sagde, at han selv havde de tilsvarende Bælge²⁾.

Den islandske Rektor Arngrim Johnsen (Arngrimus Jonas. 1568—1648) skrev 1639 til Worm, at han nogle Gange havde set Ætiten. Den var rund og mørkebrun og vejede ikke ret meget; men indeholdt dog en anden Sten. Den fandtes paa Strandbredden, og man trode, den blev opkastet af Bølgerne. Den brugtes som Amulet af frugtsommelige, da den ansaas for at kunne formindske Smerterne og gjøre Fødselen let, naar den hel og holden lagdes i deres Drik³⁾. Hertil svarede Worm ligesom tidligere, at den omtalte Sten var ikke Aëtiten, men en Havbønne, som nogle kaldte: „Cor Divæ Thomæ“, St. Thomas Hjærte, fordi den særlig fandtes ved denne Ø. Men, skrev han, jeg betvivler ikke, at det er den, der ogsaa af vor Almue udgives for Aëtit⁴⁾.

¹⁾ Tillæg 4.

²⁾ Hvad man, rimeligvis fra Færøerne, har tilsendt ham under dette Navn, har sikkert været Rokkens Æggeskaller, som man der siger, de findes i. Jf. Tillæg 4. Wrm. E. 98.

³⁾ Wrm. E. 335.

⁴⁾ Wrm. E. 337. „Qvem tu vocas Ætitem, procul dubio ille est. qvi a vulgo etiam nostrate pro Ætite venditur.“ Jf. 345.

De sidste Ord tyder jo paa, at man her i Danmark har haft en lignende Tro som paa Island om saadanne Frugter; men herom er mig for øvrigt intet bekjendt. Den islandske Aëtit skal jeg, som sagt, behandle senere. I Forbigaaende har jeg allerede nævnt den under Ravnestenen, og bemærket, at det forskjellige Kjøen, som er den tillagt, utvivlsomt viser hen til en Paavirkning af Plinius Fortælling om Aëtiten.

Da det ikke er Rangelstenens, men Ørnestenens Historie, jeg skriver, skal jeg ikke dvæle ved, hvad der til forskjellige Tider er fremkommet om Aëtitens Arter, Findesteder m. m.¹⁾ Jeg har i saa Henseende snarere sagt for meget end for lidt; men det vilde vistnok have sine store Vanskeligheder at drage Grænsen snævrere; thi hvordan det nu end forholder sig i Grunden, saa er det dog vist, at Sagnet om Ørnestenen kun er kommet til os i Forbindelse med Rangelstenen, og man kan

¹⁾ Bemærkninger om de forskjellige Slags Aëtiter, deres Sammensætning og Findesteder, forekommer i de fleste af mig citerede Værker. For øvrigt kan jeg henvide til: E. Stella. Interpretamentum gemmarum. 1736. 28. C. Gesner. De omni rerum fossilium genere, gemmis lapidibus, metallis. 1615. Tre Slags. 10. J. Cæsar Scaliger. De subtilitate. 1557. To Slags. 155. Franciscus. De fossilibus. Neapel. 1660. 60. M. Döring. De medicina et medicis, adversus jätromastigas et pseudiatros. 1611. 108. I. Woodward. An attempt towards a natural history of the fossils of England. 1729. 1. 53. Linné. Museum Tessinianum. 1753. 79. J. G. Lehmann. Abhandlung von den Metallmüttern. 1753. 236. Senere beskrives en Aëtit, som havde et forstenet Søpindsvin mellem Skallen og Kjøernen. 251. I. H. G. v. Justi. Grundriss des gesammten Mineralreiches. 1757. 185. M. Valmont de Bomare. Mineralogie. 2. (1762.) 164. J. Imm. Walch. Das Steinreich. 1. (1762) 10. Pennant. British Zoology. 1768. 1. 125. Brännich. Mineralogie. 1777. 52. Afbildninger findes foruden i nogle af de her nævnte Værker ogsaa hos: En. 231. Mrc. 259. Aldr. M. 585. C. Mentzel. De lapidibus admirandis. Mscl. (Dec. 2. Obs. 1.) 1688. 2. Mrs. D. 79.

derfor ikke skille dem ad; men maa nødvendigvis behandle dem sammen, om man end nok saa meget søger at vise, hvor daarlig de i Grunden kan forliges.

5. Gribbestenen.

Fuglen Chudro bygger paa de høje Bjerge og sover paa Klippernes Tinde. Naar den er frugtsommelig og ikke kan føde, saa flyver den til Indien, og derfra henter den en Sten, som kaldes Antonikon, der bringer en let Fødsel. Denne Sten er rund som en Nød, og naar man ryster den, klinger en anden Sten i dens Indre som en lille Klokke. Naar Veerne nu overfalder Fuglen, saa sætter den sig paa Stenen og føder uden Smerte¹⁾.

Saaledes fortæller en gammel syrisk Physiologus, hvis Alder dog ikke bestemt kan angives, og vi ser jo straks, at det, vi her har for os, er en egen Form af Sagnet om Aëtiten. Chudro skal, efter hvad Tychsel skriver, utvivlsomt være et Navn paa Gribben, skjønt det f. Ex. af Lexikografen Bar Bahlul gjengives ved Ørn. Efter Tychsel's Mening er det Lammegribben (Vultur barbatus)²⁾. At Indien er det Land, hvor Stenen hentes, sagdes jo ogsaa om Aëtiten af Rhazes og Avicenna, og med deres Beretninger maa vi sammenholde dette Sagn. Navnet Antonikon er vistnok en

¹⁾ Tyche. 106.

²⁾ Naar det hedder: „Si gravida est, nec parere potest,“ saa kommer man ikke til at tænke paa, at den lægger Æg, og om Gribben skriver f. Ex. Aelianos, at den rimeligvis føder levende Unger. (2. 46.) 70.

Forvanskning af det græske Okytokion¹⁾, og hvad der følger efter, er at betragte som en Oversættelse deraf.

Naar jeg stiller dette Sagn for sig selv, saa er det naturligvis ikke, fordi Gribben optræder i Steden for Ørnen; men det er dels, fordi det har en saa ejendommelig Form, at det ikke godt kunde tages sammen med Aëtiten, og dels, fordi det vilde være vanskeligt at finde dets Plads. Jeg antager nemlig, at det paa en Maade er mere oprindeligt end noget af Sagnene om Aëtiten. Plinius, der, som vi véd, er den første, der sætter Rangelstenen i Forbindelse med Ørnen, siger kun, at den findes i Ørnens Rede, og at Ørnene ikke skal kunne lægge Æg uden den. Her faar vi derimod at vide, at naar Gribben ikke kan føde, da flyver den langt bort og henter Stenen, der har Magt til at forløse. Dette er sikkert et oprindeligt Træk. At Ørnen flyver langt bort og henter Stenen, siges vel ogsaa af Oppianos; men hos ham har, som vi erindrer, Rangelstenen slugt den oprindelige Tanke. At Plinius har sin Fortælling efter græske Kilder, er sikkert nok; men ligesaa sikkert er det, at det samme er Tilfældet med den syriske Physiologus, der jo endogsaa giver Stenen Navnet Okytokion. Vi kan ikke undres over, at Sagnet her, ligesom hos Plinius, er knyttet til Rangelstenen (eller en indisk Frugt); thi det var jo ogsaa Tilfældet hos de gamle Græker; det interessante er, at Rangelstenen slet ikke faar Lov til at gjøre nogle af sine oprindelige Egenskaber gjældende; men fuldstændig gaar op i Gribbens forløsende Sten. Dette skyldes maaské hovedsagelig de Sagn om Schamir, eller hvad man nu har kaldt denne Sten, som utvivlsomt har levet hos Folket.

I den Physiologus, der tilskrives Eustathius og altsaa skulde være fra det fjerde Aarhundrede, findes omtrent den samme Fortælling: Gribben — hedder det

¹⁾ *ὀκυτόκιον*, befordrende en hurtig Fødsel. Man har ogsaa ment, det var *ἐυτόκιον*, som betyder omtrent det samme.

ligefrem — sover paa de høje og stejle Klipper, og ingen véd med Sikkerhed, hvor den bygger. Naar Tiden nærmer sig, at den skal føde, saa flyver den til Indien og henter den Sten, som kaldes Eutocium. Naar den nu overfalder af Fødselsveerne, sætter den sig derpaa og føder. Men selve Stenen er rund som en Nød, og naar den rystes, giver den Klang som en lille Klokke; thi indvendig har den en anden Sten¹⁾.

Eutocium synes ganske vist at være Evtokion og ikke Okytokion; men Meningen er jo den samme.

I den Physiologus, der med Urette tillægges Hieronymus, hedder det: Naar Gribben skal til at lægge Æg, saa flyver den først til Indiens Land og henter Instintium²⁾, der er som en Nød, og har indvendig noget, der klinger. Den lægger den hos sig, og faar vist nok mange Æg; men ét bliver tilbage³⁾.

Denne Beretning findes hos Tychsen. Hvad Instintium angaar, saa er det rimeligst at antage, at det ligesom de forrige Navne er en Fordrejelse af Okytokion eller Evtokion, og naar vi erindrer, hvorledes græske Navne tit blev behandlede, kan dets underlige Skikkelse ikke forbavse os. De sidste Ord forekommer mig temmelig dunkle. Det er ikke godt at sige, hvad Meningen er med, at ét bliver tilbage. Gesner, som ogsaa citerer Hieronymus, har ikke ganske den samme Slutning. Han skriver nemlig: den lægger mange Æg; men kun ét bliver tilbage, som almindelig kaldes Immusulus⁴⁾. Denne Slutning findes ligeledes hos Textor, der dog ikke anfører Hieronymus som Kilde; men hvis Beretning fuld-

¹⁾ Tych. 107.

²⁾ Tychsen bemærker: forte Insititium.

³⁾ Tych. „Multos quidem facit fructus, unus vero remanet.“ 108.

⁴⁾ Gn. „Id vero sibi ut apposuerit, multos fætus producere, sed unum tantum remanere, qui immusulus a plerisque dicitur.“ 785. Fetus maa ligesom fructus i dette Tilfælde oversættes ved Æg.

kommen stemmer overens med Gesners¹⁾. Ser vi paa det sidste, saa ligger det vel nærmest at tænke som saa, at vist nok lægger Gribben mange Æg; men der er kun ét, som kan blive til noget, og dette kaldes Immusulus eller Immussulus, et Navn, som nogle, efter Plinius Sigende, tillægger Gribbens Unge²⁾. Ser vi imidlertid paa det første, og udelader Ordet „kun“, saa er Meningen snarere den, at vist nok lægger Gribben mange Æg; men ét af dem bliver aldrig udruget. Dette sidste anser jeg for at være det rigtige. Plinius skriver, at Umbricius, den mest erfarne Tegnsudlægger paa hans Tid, sagde, at Gribben lagde tretten Æg; men med det ene rensede den Reden og de andre, og kastede det derpaa bort³⁾.

Hos Araberen Alkazuinus, der skrev et Værk om Skabningens Vidundere⁴⁾, kaldes Fuglen Rachama; men det skal ogsaa være et Navn paa Gribben. Han skriver følgende: Rachama er en Ørnefugl, og den lægger sine Æg paa de højeste Bjerge, for at det skal være vanskeligt at komme til dem. Derfor er det, man har den Talemaade: Sjældnere end Rachamas Æg⁵⁾. Naar den skal til at værpe, saa flyver den først til Indien og henter den Sten, som man kalder Abutacium. Denne Sten er rund som en Perle, og naar man ryster den, rasler en anden Sten, som den har inden i sig. Fuglen behøver kun at sætte sig paa den, saa lægger den Æg uden Smerte⁶⁾.

Om Ørnen siger Alkazuinus et andet Sted, at naar den skal til at lægge Æg, saa flyver Hannen til Indien og henter en Sten, som ikke findes i noget andet Lands

¹⁾ Tex. 59 a. Ingen af dem nævner Instintium; men skriver: noget fra en indisk Egn. ²⁾ Plin. (10. 7.)

³⁾ Plin. (10. 6).

⁴⁾ Bochart skriver, at denne Bog, oversat paa Tyrkisk, fandtes i Manuskript i det daværende kgl. Bibliothek i Paris.

⁵⁾ Man kommer her til at tænke paa Fuglen Rok.

⁶⁾ Boch. 2. (2. 26.) 304.

Bjærge. Den lægger den under Hunnen, for at lindre hendes Smerter¹⁾.

Det er jo klart, at vi her har det samme fortalt om Gribben og Ørnen; men i Fortællingen om Ørnen siges der ikke engang, at Stenen er en Rangelsten. Dette siges derimod hos den yngre Serapion i hans ypperlige Værk fra det ellefte Aarhundrede om simple Lægemedler, der er et Udtog af græske og arabiske Lægers Skrifter. Ørnens Sten er en indisk Sten, som klinger, naar den rystes. Den findes i Indiens Bjærge mellem Chimoas og Sarandin²⁾, og Grækerne kalde den Antarront³⁾, det er: lettende Fødselen, og denne Egenskab har Ørnen opdaget hos Stenen; thi naar den vil til at lægge Æg, saa henter Hannen den til Hunnen fra indiske Egne, og lægger den under hende, og den gjør Fødselen let og hindrer Smerterne. Samme Virkning har den ogsaa for Kvinder og alle Slags Dyr, naar den i Fødselstimen lægges under dem⁴⁾.

Dette sidste minder unægtelig om Plinius, for saa vidt Dyrene tages med; men vi maa fastholde i vor Erindring, at han ikke nævner Aëtiten som Forløsningssten.

Endelig hedder det hos Araberen Damir om Hidsjr Alukâb, Ørnens Sten, at den ligner en Tamarindenød og rasler, naar den rystes, skjønt man intet kan opdage i den, naar man knuser den⁵⁾. Den findes i Ørnens Rede, og Ørnen henter den fra Indien⁶⁾.

¹⁾ Boch. (2. 27.) 313.

²⁾ „Chioas et Saradin.“ Gesner, som til Dels gjengiver Stykket, skriver: Chimonas og Sarandin eller Chimoas og Sarandi. Gn. 182.

³⁾ „Atarrôt.“ Gesner har: Antarron.

⁴⁾ Ser. Hager achtamach. Gesner mener, at Antarron er Dioskorides *κατόριον* eller *κατόριον*; men det er det naturligvis ikke.

⁵⁾ „Tamen in eo fracto nihil videtur.“ Dette er muligvis en Misforstaaelse. Rhazes skriver: „Et quando frangitur, ille lapillus egreditur.“ Ser.

⁶⁾ Boch. (2. 27.) 312.

I Kiranides findes der et mærkeligt Stykke, som jeg skal omtale her. Det er Planten Okymon, Fuglen Okypteros, Fisken Omis og Stenen Okyrokius, der behandles¹⁾.

Okymon er utvivlsomt et Navn paa Basilieurten (*Ocymum basilicum*), der i Oldtiden var meget bekjendt, og om hvilken der fortælles mange mærkelige Ting hos Plinius²⁾. Fuglen Okypteros, den letvingede, skal efter Kiranides være det samme som Chelidón, Svale; men det betegner dog snarere en Falk, ligesom det latinske Accipiter. Fisken Omis skal efter Kiranides være en lille spiselig Fisk, som ogsaa kaldes Ibembras, Kymbros og Mainis. Mainis skal efter andre Kilder være en lille Fisk, der brugtes til Nedsaltning.

Okyrokios betyder efter Kiranides: „*velociter periens*“, hurtig gaaende til Grunde. Selve Stenen rasler og er glat at føle paa, men er mindre end Aëtiten. Hvad Ordet Okyrokius skulde komme af, naar det skulde betyde: hurtig gaaende til Grunde, véd jeg ikke; men Leonardus, der næsten ordret gjengiver den efterfølgende Beretning (efter et Haandskrift eller en bedre Udgave) og som omskriver „*velociter periens*“ til „*cito frangibilis*“, let knust, har ikke Okyrokius, men Okitokios³⁾; og der kan ingen Tvivl være om, at det er det græske Okytokion og at „*velociter periens*“ staar i Steden for „*velociter pariens*“, hurtig fødende, som dog er en unøjagtig Oversættelse af Okytokion, der betyder: befordrende en hurtig Fødsel.

Nu hedder det i Kiranides: Opløs Stenen med Urtens Saft, med Fuglens Blod, med Fiskens Hoved og

¹⁾ Kir. I. 77. Skrives: *ὄκυμαον, ὄκυτόπερος, ὄμισ* og okyrokius. Leonardus kalder Fisken: Okiris. (L. 2.) 37 b. Dulcis kalder den: Ocheris. Boet. (2. 303.) 288.

²⁾ Plin. (20. 12.) 3. 319.

³⁾ Lnd. (L. 2.) 37 b. Dulcis har: Oritorius. Boet. (2. 303.) 288. Lvrn. F. 3. Bschr. 18. Gesner, som i Forbigaaende nævner Navnet, har: Ocytocius, og henviser til Kiranides. Gn. 183.

med lidt Vand, og sæt det i et Glaskar; og naar du vil gjøre dig bekendt med dets Dyd, saa dyp dine Fingre paa den venstre eller højre Haand, og berør den haardeste Sten, hvilken du vil, eller Ben¹⁾, eller Træ, og straks bliver det knust, saa du kan se, dets Dyd er stor²⁾.

Hvordan det nu end hænger sammen med denne Fortælling, saa kan den dog ikke andet end levende minde os om Løsningsstenen Schamir, der sprænger de haardeste Klipper, og naar denne Sten ligesom Gribbestenen kaldes Okytokion, saa er jo ogsaa dens forløsende Egenskab sikret. At den tillige beskrives som en Rangelsten er meget mærkeligt; men jeg tør dog intet bygge paa denne enestaaende og ganske vist temmelig tvivlsomme Beretning, der bliver saa meget mere tvivlsom, fordi det ikke er muligt at se, hvad der har den største Del i den frembragte Virkning: Planten, Fuglen, Fisken eller Stenen.

¹⁾ Det er i og for sig urimeligt, at her skulde staa: os, Ben, og da Leonardus har: metallum, er det rimeligt at antage, at det er en Trykfejl for: aes, Malm.

²⁾ „Prædictum autem lapidem solve cum succo herbæ et sanguine volueris, et uno capite omidis, et parum aqvæ et repone in vase vitreo, et cum volueris ostentationem virtutis facere, intinge digitos tuos sinistræ manus vel dextræ, et tange lapidem fortissimum quæcumque vis, aut os, vel lignum, statim frangetur, ut videaris magnam esse.“ Kir. I. 78. „Virtus: solutus cum succo herbæ okimæ, et sanguine okiritis, ac uno capite omidis, pauloque aqvæ, et repositus in vitreo vase, poterit ostentationem virtutis suæ facere. Nam si digitos quis intinxerit in hoc unguento, tetigeritque quantumcumque fortissimum lignum, metallum vel lapidem, statim eum frangit.“ Lnd. (L. 2.) 37 b.

6. Ravnestenen.

II.

Ravnen er en Fugl, tilstrækkelig kjendt; men hvad Evax og Aaron beretter, er aldeles forbavsende. Naar man koger dens Æg og lægger dem tilbage i Reden, saa flyver Ravnen til det røde Hav, til en Ø, hvor Alodricus eller Alodrius er begravet¹⁾, og henter der en Sten, hvormed den berører sine Æg, saa de straks bliver raa, ligesom før. Naar man sætter denne Sten i en Fingerring og lægger et Lavrbærblad under, saa behøver man blot at røre ved en Fange i Lænker, saa bliver han fri, og ved en lukket Dør, saa springer den op. Og hvis man tager den i Munden, saa forstaar man alle Fugles Sang²⁾.

Saaledes hedder det i Bogen om Dyrenes Dyder, der er tillagt Albertus Magnus. Evax og Aaron nævnes ofte sammen; men med den første kan der i dette Tilfælde ikke menes Marbod, og om den sidste har jeg ingen Oplysninger kunnet finde. Lige saa fattig staar jeg overfor Alodricus eller Alodrius. Dog er det rimeligvis slet ikke noget Mandsnavn; men er kommet til at staa saaledes ved en Misforstaaelse, muligvis af et arabisk Ord³⁾. En Udgave fra 1553 har: Aldoricus eller Alodrius⁴⁾, og den ældste uden Aarstal har: Aldoricus eller Aldricus⁵⁾. Med Øen i det røde Hav menes der næppe nogen virkelig Ø; men for Resten skriver Plinius, efter den numidiske Konge Juba, at i det røde Hav

¹⁾ „Statim corvus procedit ad mare rubrum in quadam insula, ubi est Alodricus vel Alodrius sepultus.“ ²⁾ Ps. A. 162.

³⁾ En flygtig Tanke, at det skulde staa i Forbindelse med Aëtiments Navn Erodialis, tør jeg ikke fastholde.

⁴⁾ De virtutibus herbarum, lapidum et animalium. London. 1553. Q. 5. ⁵⁾ Udk. i Antwerpen. B 2.

ligger Øen Topazus, som er berømt for sine Ædelstene. Den er indhyllet i Taage, og ofte søge de søfarende den forgjæves, hvoraf den skal have faaet sit Navn¹⁾. Med Lavrbærbladet har man vistnok først sat Stenen i Forbindelse, efter at have glemt, at det egentlig var en Løsningssten. Paa dette Punkt har man vel nærmest betragtet den som en stærk, al Modstand overvindende Sten, og saa er det ikke underligt, at man har sat den i Forbindelse med Lavrbærbladet, Sejrens Symbol²⁾.

Som vi véd, var det i Oldtiden almindelig attraaet at lære at forstaa Fuglenes Sprog; thi Fuglene vidste, hvad der var skjult for Menneskers Øjne, deres Blik var saa skarpt, at det kunde gjennemtrænge Fremtidens Taage. Selv de viseste Mænd kunde ikke undvære Fuglene, det var netop dem, de skyldte deres Visdom. Her er denne Egenskab, at kunne give Forstand paa Fuglenes Sprog, knyttet til Ravnens Sten, andensteds til dens Hjærte³⁾. Somme Tider knyttes den ogsaa til en Urt⁴⁾; men i Almindelighed til den vise Slange, der kun behøvede at berøre ens Øre med sin Tunge⁵⁾. Ellers skriver Plinius efter Demokritos, at naar man blander Fuglenes Blod, saa opstaa der en Slange, og hvem der spiser af den, han forstaa Fuglenes Sprog⁶⁾, og om

¹⁾ Plin. (37. 8.)

²⁾ Man satte ogsaa Lavrbærbladet i Forbindelse med Ørnen. Gub. 491. De gamle Forfattere roser Lavrbærbladets styrkende Egenskaber og djævelfordrivende Kræfter. I det sydlige Evropa traadte det ofte i den kristelige Tid i Steden for Palmen. Saaledes fik Folket i Rom paa Palmesøndag en indviet Lavrbærkvist, for Aaret om at være beskyttet mod onde Aander. Nor. 199. ³⁾ Arn. I. 619.

⁴⁾ Grm. 1017.

⁵⁾ Plin. (10. 49.) 2. 232. Jf. Gub. 651. Ofte hed det, at man skulde bære en Slangetunge i Munden. Brtch. 328. Paa Island nævnes en Smyrilstunge. Arn. I. 613. Smyrill er et Navn paa Dværgfalken (*Falco aesalon*).

⁶⁾ Efter et tysk Sagn lærer man at forstaa det ved at spise en hvid Slange. Grm. 560.

Sigurd Fofnersbane hed det jo, at da han fik Dragen Fofners Hjærteblod paa sin Tunge, saa forstod han, hvad Igderne¹⁾ kvldre i Krattet. Det er ikke al-

¹⁾ Det maa være mig tilladt her at hensætte et Par Bemærkninger om Fuglen Igda, eftersom man i Almindelighed har oversat Ordet ved Spætmejs (Sitta europæa), skjønt det utvivlsomt ikke er denne Fugl, der menes.

I Fáfnismál hedder det: „Hann heyrði, at igður klökudu á hrisinu“ (Ed. 113), og herefter følger Igdernes Sang. (Jf. Völunga Saga, K. 19. (Fl. S. 1. 164) og Skáldskaparmál, K. 40 (Edda Snorra Sturlusonar. 1. (1848.) 358), hvor det hedder: „Hvat igðurnar sögðu, er sátu i viðnum.“ Ellers forekommer Navnet i þátr af Nornagesti (Fl. B. 1. 355) og i Fugle-remsen (Edda Sn. St. 2. 489)).

Alene af dette kan man vistnok slutte sig til, at det ikke kan være Spætmejsen, der menes: 1) Vilde man næppe finde paa at bruge Ordet „klaka“ om Spætmejsen, der paa ingen Maade kan siges at kvldre, 2) er Spætmejsen en rastløs Fugl, der næsten aldrig sidder stille, men er snart ved Roden og snart i Toppen af Træet, og 3) er Spætmejsen ingen selkabelig Fugl, om man end i Efteraaret kan se dem flere i Følge.

Men bortset fra dette, hvorpaa jeg kun lægger mindre Vægt, maatte Igden, især naar det ikke var en islandsk Fugl (hvad Spætmejsen aldrig har været), i særlig Grad have tiltrukket sig Folks Opmærksomhed; men det har saa langt fra været Tilfældet med Spætmejsen, at Almuen, i det mindste i Danmark og Norge, næppe nogensinde har vidst af den at sige. (Spætmejs synes ikke at være noget folkeligt Navn. Det forekommer første Gang hos Pontoppidan (Pont. D.). Eremit, der efter Müller (Mül. P.), Fleischer, V. S. O. (Natvake), Nilsson og Holmgren skal være et norsk Navn, forekommer første Gang hos v. Aphelen (Aph. Natvake) og er utvivlsomt dannet efter det franske „Passe solitaire.“) Endelig maatte man ubetinget vente, at den Fugl, der skulde have en saa mægtig Indflydelse paa Sigurds Skæbne, ikke kunde være en i Sagnene fuldstændig ubekjendt Størrelse; men dette er Spætmejsen.

Hvad har da ledet til, at man har oversat Igða ved Spætmejs (S. Egilsson. Lexicon poëticum. 1860. Jf. Fr. Vig. — Björn Haldorsen (427) oversætter Igða ved Svale, men det kan ikke være rigtigt, alene af den Grund, at Svalerne saa

mindeligt at tilskrive Stene saadanne Kræfter¹⁾; men naar de knyttes til denne Sten, er det muligvis, fordi

godt som aldrig sætter sig i Træer og endnu mindre i Buske. For Resten gjentages det hos Grimm, 560 og Gubernatis, 523)?

Svaret bliver: Opførelsen hos Brünnich af Egde, som et norsk Navn paa denne Fugl, oven i Kjøbet med et Spørgsmaalstegn efter. Brün. 11. (Gjentaget uden Spørgsmaalstegn af Aph. Müll. P. Nils. Hlm. m. fl. Aasen anfører Navnet som et ældre Ord, hvis Forekomst ikke er ham bekendt. Aas.) Dette Spørgsmaalstegn viser os, at Brünnich langt fra har været sikker i sin Sag, og han har næppe haft andet at støtte sig til end følgende: 1) Har Claussøn (Cls. 123) og efter ham Wolff (Wlff. N. 70), A. Berntsen (Danmarks og Norges frugtbare Herlighed. 1656. 310) og Pontoppidan (Pont. N.) en kort Bemærkning om en nordlandsk Fugl: „Den Fugl Egde, saa stor som en Lærke, den sjunger al Natten igjennem om Sommeren“ (dette findes ogsaa i V. S. O. og der tilføjes, at Fuglen er Sitta europæa), og 2) har Pontoppidan (Pont. N.) nogle Ord om Natvaken, der er „en liden Fugl, som uden Tvivl bærer Navn af sin Aarvaagenhed og deraf, at den holder sig lystig om Natten;“ men som ellers ikke er ham „synderlig bekendt“. Denne Natvake beskriver Strøm i det væsentlige som Spætmejsen og siger saa, at den vaager og synger om Natten. Strm.

Ved at sammenstille disse Beretninger er Brünnich kommen til det Resultat, at Egden og Natvaken muligvis kunde være én og samme Fugl, og efter Strøms Beskrivelse har han opført Natvake som et Navn paa Spætmejsen; men denne Fugl er ikke paa langt nær saa stor som en Lærke, og dens Skrig vil vistnok kun en Spætmejs kalde for Sang. Desuden er det mer end tvivlsomt, om Strøm har Ret, naar han anfører Natvake som et Navn paa Spætmejsen (han skulde da vel ikke have taget Fejl af det svenske Nötväcka?); i det mindste forekommer det ikke senere i noget som helst Værk, der i denne Sammenhæng kan tillægges Betydning (Brün. Müll. P. Flch. 8. 638. I. Hornemann. Haandbog for Fuglelskere. 1802. 44. C. Bjørnsen. Stuefuglevennen. 1855. 79.). Derimod opfører Gunnerus (H. Leem. Finmarkens Lapper. 1767. 109. Anm.) det som et trondhjemske Navn paa Sangdroslen

¹⁾ En saadan Sten omtales dog f. Ex. i Luc. 49.

den er sat i Forbindelse med Ravn; men rimeligere er det, at Lavrbærbladet for en væsentlig Del er Skyld deri. Lavrbærtræet var, som vi véd, helliget Apollo, dets Kviste slyngede sig om Pythias Trefod, og naar

(*Turdus musicus* og ikke *iliacus*. Dog synes denne Art at være ment hos Hammer. Hadeland. Top. J. f. N. 6. 1 H. 151.), og Aasen har det i sin Ordbog (Norsk Ordbog. 1873.) i samme Betydning. I Sverig kaldes Droslen vistnok baade Nattvaka og Vaka (Nils. Hlm.); men her tilskrives disse Navne dog særlig den saakaldte Krognæb (*Corythus enucleator*) (C. Linné. Fauna Svecica. 1761. 81. Nils. Hlm. Maaské Rtz. og J. L. Runeberg. Skrifter. 1. (1876.) 1, 83.). Det kan ikke nægtes, at Claussøns Beskrivelse af Egden fuldstændig passer paa Sangdroslen, og desuden skal denne Fugl (eller rettere sagt: de nærstaaende Arter *iliacus* og *pilaris*) paa Færøerne bære Navnet *Odinshane* (Ldt. 270. P. A. Holm. Ornithologiske Bidrag til Færøernes Fauna. Naturhistorisk Tidsskrift. 2den R. 2. (1848.) 511. J. Collin. Skandinaviens Fugle. 1877.); medens den, der paa Island kaldes saa, er en Vadefugl (*Phalaropus cinereus*) (O. Olafsen. Islandske Urte-, Fiske- og Fuglenavne. Isl. Litt. Selsk. Skr. I. 1762. Ol. P. Mh. S. Paulsen. Dagbog fra en Rejse i Island. Naturhistoriske Selsk. Skr. 2—3. Naar Grimm (Grm. 132) anfører *Odinshane* som et dansk Navn, tager han fejl, forledt af F. Magrussen. Edda Sæmundar. 3. 646.). Imidlertid har Droslen dog slet ingen Betydning i Sagnene, og jeg tør ikke antage, at Igða er et Navn paa denne Fugl, der fra Arilds Tid har været bekendt under Navnet *pröstr*.

Aasen anfører i sin norske Ordbog (1873) Igða som et nordlandsk Navn paa Vipstjærten (*Motacilla alba*); men denne uskyldige Markfugl kan slet ikke komme i Betragtning. Derimod anfører han *Hampigða* som et hardangersk Navn paa en Mejs, rimeligvis Graamejsen (*Parus palustris*), og nu tror jeg, vi er paa Sporet.

Mejserne findes vel ikke paa Island (man har antaget det om *Parus borealis*, jf. Hlm. I. 182. Collin. 312); men i hele Evropa har de fra Arilds Tid været bekendte for deres store Snildhed, og det er rimeligt nok, at de ogsaa her i Norden har hørt til de hellige Fugle. Jf. Grm. 562. Selve Ordene i *Fáfnismál* passer fortrinlig paa de selskabelige, kvidrende, man kan gjerne sige snakkesalige Mejser.

Seeren vilde granske Fremtidens Gaader, saa tog han Lavrbærgrenen i sin Haand ¹⁾).

Sagnet synes i det hele taget at være kommet til os i en temmelig forvansket Form. At Stenen løser Lænker og aabner Døre, det er fuldstændig i sin Orden; men at den gjør de kogte Æg raa igjen, synes snarere at maatte tilskrives livsvækkende end forløsende Kræfter. Dog skal Vægten rimeligvis lægges paa, at Æggene bliver i Stand til at udruges, saa Ungerne kan blive forløste, og Folketroen fæster sig altsaa ikke ved, at de er døde, naar Æggene er kogte; men betragter kun Kogningen som en meget væsentlig Hindring for den videre Udvikling.

Skjønt det er vanskeligt nok at finde en Egenskab, som ikke har været knyttet til forskellige Stene, saa findes der næsten ikke Spor af, at man har tillagt andre den Egenskab at sprænge Lænker og aabne Døre ²⁾. Men dette er jo ganske forstaaeligt. I Almindelighed er de Egenskaber, der tillægges Ædelstenene, af den Art, at det ikke vilde være saa let for

¹⁾ Hhn. 197. G. Chaucer taler om en Guldring, som bæres paa Tommelfingeren eller i Pungen, og som giver én Kjendskab til alle Urters Kraft, saa man vel kan finde Lægedom for sine Saar; men som desuden har den Virkning (der rimeligvis skyldes en Sten i Ringen), at alle Fugle forstaaar én og svarer én, ikke paa deres, men paa ens eget Sprog. The Canterbury Tales. Udg. af Th. Wright. 108. Det sidste er dog vistnok en Misforstaaelse, da Ringen ikke kunde tænkes at have nogen Virkning uden paa den, der bar den. Se for øvrigt om at forstaa Fugles Sprog: Gub. 474, og en ejendommelig Beretning, Ps. A. 204.

²⁾ Dog hedder det hos Marbod om Safiren:

Hic lapis (ut perhibent) educit carcere vinctos,
Obtrusasque fores, et vincula tacta resolvit.

Mrb. 1643. Naar man ikke maatte antage, at Bogen om Dyrenes Dyder var saa meget yngre end Marbod, kunde man fristes til at tro, at disse Egenskaber ved en Misforstaaelse af denne Bog var tillagte Safiren.

den, der trode derpaa, at overbevise sig om det modsatte. Dette gjælder f. Ex. ogsaa om Egenskaben: at kunne forløse, og der er ingen Tvivl om, at i mange Tilfælde netop Troen udrettede det, som man tillagde Stenen. Her er imidlertid noget, hvor det subjektive intet har at sige. Havde man en Sten, der skulde kunne løse Lænker og aabne Døre, saa vilde det øjeblikkelig vise sig, om det var sandt eller ej. Naar man derfor tillagde Stene og Urter disse eller lignende Kræfter, saa opstillede man i Almindelighed saa godt som uoverstigelige Hindringer for deres Erhvervelse, og naar dette ikke kommer saa klart frem i denne Form af Sagnet, er det kun, fordi det er saa kort fortalt.

Plancy har efter en gammel fransk Bog: „*Admirables secrets d'Albert le Grand*“, der maaské er en Oversættelse af Bogen om Urternes, Stenenes og Dyrenes Dyder, næsten ordret hele Begyndelsen af denne Fortælling; dog siges der kun, at Raven flyver til en Ø, hvor Alogricus er begravet; men det røde Hav omtales ikke, og Slutningen om dens Anvendelse for Mennesker mangler ogsaa ¹⁾. Derimod hedder det: Denne Sten kaldes „*Pierre indienne*“, fordi den almindelig findes i Indien ²⁾. Dette sidste beror dog vistnok paa en Misforstaaelse. Stykket i Bogen om Dyrenes Dyder ender efter min Oversættelse saaledes: Men en anden Sten er Indicus, som findes i Indien, og som efter visse Lærde somme Tider forekommer i det røde Hav. Den har forskellige Farver, og den faar alle til at glemme Vrede, ligesom vi oven for har sagt ¹⁾. Begyndelsen maa imid-

¹⁾ Menzel har et Uddrag af et Skrift, der tillægges Albertus Magnus (Von den Geheimnissen. Nürnberg. 1755. 184) og synes at være samme Bog som den franske. Heri omtales kun Stenens Virkninger; men ganske paa samme Maade som i Bogen om Dyrenes Dyder. Mnzl. O. 244.

²⁾ Plan. I. 255.

lertid af andre være oversat ved: samme Sten²⁾); men Meningen med Stykket kan kun være, at advare mod at forveksle Ravnens Sten med den Sten, der ellers findes i Indien; men som nogle ogsaa har sagt findes i det røde Hav. Desuden kan den omtalte Dyd jo aldeles ikke vedkomme vor Løsningssten. Med Ordene „oven for“ menes sikkert Bogen om Stenenes Dyder, hvori det hedder om Safiren, at den kommer fra Indien og mægler Fred og afkøler brændende Vrede³⁾. Noget lignende siges ogsaa hos Marbod; men det er rimeligt, at det beror paa en Forveksling med den saakaldte Androdamas⁴⁾, der allerede af Plinius tilskrives de samme Egenskaber, og som, i det mindste af Isidor og senere Forfattere, angives at være fra det røde Hav⁵⁾.

Misforstaaelsen af Bogen om Dyrenes Dyder findes fuldstændig gennemført i et tysk Haandskrift fra det fjortende Aarhundrede, hvis Kilde altsaa er denne Bog:

Naar man tager en Ravnens Æg, koger dem og lægger dem tilbage i Reden, saa flyver Ravnens over „das leber mer“, hvor⁶⁾ Ardanus er begravet, og henter en Sten, hvormed den rører ved Æggene, som da bliver raa igjen. Hvem der har denne Sten og indfatter den

1) Ps. A. 162. I Udgaven fra Antwerpen tilføjes: „de eodem lapide.“ B. 2.

2) „Unus autem lapis est Indicus.“ Unus forstaaet som: samme, i Steden for som: en anden. ³⁾ Ps. A. 155.

4) *ἀνδροδάμας*, Mændenes Betvinger. Denne Sten har man ofte forvekslet med Diamanten, *ἀδάμας*, hvis Navn almindelig oversættes ved: ubetvingelig, skjønt det maaské er rimeligere, hvad Rosenmüller mener, at det er en Forvanskning af det arabiske Mas, med Artikelen: al Mas. I. 45. Dog skriver f. Ex. Hehn, at det persiske Elmas og russiske Almaz kommer af *ἀδάμας*, og har kun, som det ofte er Tilfældet, faaet l foran m i Steden for d. Hhn. 529.

5) Isd. (16. 14.) 140. Mrb. 1671. Vin. I. (8. 45.) 517. Alb. 2. 228. Lnd. (L. 1.) 18 b. Sammenlign hermed, hvad Plinius og følgende Forfattere skriver om Iris, Regnbuestenen. (37. 9.)

6) „Da“.

i en Guldring¹⁾ tillige med et Lavrbærblad, kan befri den, som er bunden eller lagt i Lænker. Rører han ved en lukket Dør, saa springer den op, og tager han den i Munden, saa forstaar han alle Fugles Sang. For øvrigt hader denne Sten Strid, og den, der bærer den, glemmer Vrede og Ærgrelse²⁾.

Hadde man ikke den latinske Tekst, kunde det være vanskeligt nok at begribe Slutningen, og ingen vilde vistnok sætte Ardanus i Forbindelse med Alodricus eller hvad det nu kan være. „Das leber mer,“ som staar i Steden for det røde Hav, er et æventyrligt Hav, i hvilket ingen Skibe kan sejle. Om dette Hav har C. Hofmann skrevet en hel Afhandling³⁾. Han sammenstiller deri Ordet leber med islandsk: lifrask, dansk: levre (levret Blod) og svensk: lefra sig. Fremdeles oplyser han, at naar Wolfram von Eschenbach i Digtet Willehalm omtaler en Ø i Havet, som hedder Palaker⁴⁾, saa er dette fremkommet ved en Misforstaaelse af det gammelfranske Ord Palagre eller Palaigre, det latinske Pelagus, aaben Sø. Hvor vidt vor Alodricus eller Alogricus kunde være fremkommet ved en lignende Misforstaaelse, derom tør jeg ingen Mening have.

I samme Haandskrift findes ogsaa en anden Form af Sagnet: I Marts eller April skal man gaa ud i Skoven og tage et Ravneæg og koge det haardt og lægge det tilbage i Reden. Naar saa Raven kommer, forstaar den godt, at Ægget er kogt, og derfor flyver

¹⁾ I den latinske Tekst staar kun „anulus“.

²⁾ „Derselb stain hazzet arvendes und vergizzt auch ainer der hat allz zorns und vnuetz.“ Eft. Codex Germanicus monacensis. Nr. 592. 45. Panz. 2. 429.

³⁾ „Ueber das Lebermer.“ Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften. 1865. 2.

⁴⁾ Der bor alle Slags Uhyrer, og der er Magnetstenen, som drager Jærnet ud af Skibene, saa de skilles ad, hedder det andensteds. San-Marte. Lieder von Wolfram von Eschenbach. 1841. 53.

den hen til det røde Hav og henter en Sten, som den lægger hos Ægget. Saa bliver det raat igjen. Men du skal passe paa, naar den kommer tilbage, og saa skal du klatre op til Reden og tage Stenen ud og sætte den i en Fingerring og bevare den vel. Naar da en Frue, der ellers ikke kan blive frugtsommelig¹⁾, gjerne vil være det, saa skal hun blot sætte denne Ring paa sin Finger, da bliver hun det uden al Tvivl²⁾. Dette er meget ofte forsøgt og bekræftet af store og ædle Mænd, og Aristoteles fortæller det i sin Bog om Naturen. Ligeledes omtales det i det Skrift, der paa Latin hedder: „Magnus lapidarius“ og paa Tysk: „Der gross staingeber“. For Resten har den samme Sten saa stor en Kraft, at ingen noksom kan prise den. Det skriver den store Mester Albrecht ogsaa i sin Bog om Naturen³⁾.

Hvordan det hænger sammen med disse Kildeangivelser, skal jeg ikke kunne sige; men i Middelalderen var det ganske almindeligt, særlig naar man havde fortalt noget, der i og for sig var mindre sandsynligt, da at nævne et eller andet berømmeligt Navn, for at give sit Udsagn større Vægt.

I denne Form har jeg ikke oftere fundet Sagnet. Den er rimeligvis fremkommet ved, at man har haft en Følelse af, at der manglede Konsekvens. Her er denne nogenlunde skaffet til Veje; men dog kun med Opofrelse af Sagnetets egentlige Tanke⁴⁾.

¹⁾ Stykket begynder saaledes: „Wär ez aber von natur, daz si von diesen dingen nicht swanger wurd, so“ o. s. v.

²⁾ „Swenn die frau wil swanger werden, so sol di daz vingerlein steken an irm vinger und sol mit irm mann ze schiken haben, so wirt si auf der stet swanger an zweifel.“

³⁾ Panz. 2. 430.

⁴⁾ Enkelte tillagde Aëtiten en lignende Virkning. Lem. (4. 12.) 635. Bsch. 41. Jf. Kir. I. 13. Dog maa denne ses fra et helt andet Synspunkt end her.

Efter et bajersk Haandskrift uden Titelblad meddeler Panzer følgende: Stjæl Æggene fra en Ravn, kog dem haarde og læg dem igjen i Reden. Saa flyver Ravn over Havet og henter en Sten, som gjør dem raa igjen. Naar man indsvøber denne Sten i et Lavrbærblad og giver den til en Fange, saa bliver han fri; rører man ved en Dør, saa springer den op, og tager man den i sin Mund, saa forstaar man alle Fugle¹⁾.

Her er det røde Hav forsvundet, og man skal ikke indfatte Stenen i en Ring; men svøbe den ind i et Lavrbærblad.

Den samme Form meddeles af Scheible, men uden Kildeangivelse og med Overskrift: „ein Ambrosistein,“ rimeligvis: „ambrosius lapis“, ypperlig Sten²⁾.

Camillus Leonardus, en Italiener fra Begyndelsen af det sekstende Aarhundrede, hvis interessante Bog om Ædelstene udkom første Gang 1502, kalder Stenen Corvia eller Corvina og siger, at den er rød. For øvrigt har han en ganske lignende Fortælling. I April Maa- ned skal man tage Æggene fra en Ravnerede og koge dem haarde. Naar de er blevne kolde igjen, skal man lægge dem tilbage, hvor de laa. Ravn vil da, naar den opdager det, give sig til at skriges; men derpaa vil den flyve langt bort til det Sted, hvor Stenen findes, og naar den har fundet den, flyver den tilbage til Reden, og berører Æggene, for at de skal blive raa igjen og Ungerne skal komme ud. Men straks maa Stenen snap- pes fra Reden. Dens Dyd er at forøge Rigdom, at skaffe Ære og forudsige meget tilkommende³⁾.

Det er en ganske mærkelig Form, vi her har for os. Skjønt Sagnet om Ravnestenen næppe er udgaet fra Sagnet om Aëtiten, er det dog, som om Folketroen har haft en Anelse om, at det i Grunden var de samme Stene, der forekom begge Steder. Naar det hedder her, at Stenen er rød, og at den forøger Rigdom, skaffer

¹⁾ Panz. 2. 307.

²⁾ Schei. 3. 248.

³⁾ Lnd. (L. 2.) 24 b.

Ære og forudsiger meget tilkommende, saa er dette jo alt sammen noget, der med mer eller mindre Ret har været tillagt Aëtiten. Den sidstnævnte Dyd tilkommer, som allerede tidligere bemærket, rimeligvis Gagaten. At Aëtiten skaffer Ære, siges vel ikke med de samme Ord; men der siges jo, at den gjør sejerrig, yndet og elsket af alle, og naar man i en Sten udskærer en dalende Ørn eller Grib med en Pil under sine Fødder, saa holder den gammel Ære ved lige og bringer ny¹⁾.

Mercati gjengiver Leonardus Fortælling, men rimeligvis efter en ældre Udgave end den, jeg har benyttet. Her kaldes Stenen Coracia, som jo for Resten er det samme som Corvina. Dens Dyder for Mennesker omtales ikke særlig; men Slutningen er ganske ejendommelig²⁾.

Ludovicus Dulcis, der oversatte Leonardus Bog paa Italiensk, har rimeligvis fulgt vor Udgave fra 1533. Hans egen Bog kom frem 1565. I den Gjengivelse paa Latin, der findes hos Boëtius, kaldes Stenen Corvinus, og der siges, at den er gul³⁾, men ellers er der intet at bemærke⁴⁾.

Svejtseren Konrad Gesner, den for sin Tid udmærkede Mand (1516—65), som jeg ofte i Forbigaaende har nævnt, fortæller følgende i sin Bog om Fuglene: Man snakker hen i Vejret om Corvinus, der af Folket kaldes Rappenstein, og siger, at hvem der bærer den,

¹⁾ Alb. 2. 242. Lnd. (L. 3.) 52 b. Jf. Alectorius. Tillæg 6.

²⁾ „Hunc (Stenen) tum auferendum committunt, tanta facultate donatum, quantam spes nostra concipere nunquam potuit. Quapropter animum inducere neqvivi, cum solo lapidis afflatu futurum vatem non sperarem, ut ejus acqvirendi periculum facerem.“ Mrc. 266. ³⁾ Ikke rufus, men flavus.

⁴⁾ Boet. (2. 303.) 282. G. S. Jungius. De lapide Corvino. Msc. 1673—74. (Obs. 107.) 110. Sammesteds findes Billedet og Beskrivelse af en Sten, der skal være fundet i Ravnens Mave. Saadanne Stene, hedder det, skal, naar de bæres, efter Folkets Mening være gode for faldende Syge.

bliver usynlig og tager ingen Skade af Ild eller Vand. Den findes i Ravnens Rede. Hvis man stjæler Æggene der fra og lægger dem kogte tilbage, saa vil Ravnemoderen, naar hun faar det at se, flyve bort og hente en Sten eller Rod, som ved sin Berørelse gjengiver Æggene deres fordums Livsfylde og Raahed¹⁾.

Atter her har vi en mærkelig Form, hvor meget er blandet sammen. Det er første Gang, vi træffer Stenens folkelige Navn: Ravnesten, og tillige stilles det tvivlsomt, hvor vidt Talen egentlig er om en Sten eller Rod. Det vil sige: Folketroen har haft en Anelse om, at dette Sagn havde noget at gjøre med Sagnet om Sprængroden. At den, som bærer Stenen, hverken behøver at frygte for Ild eller Vand, minder os jo ogsaa om en enkelt Form af dette Sagn, hvori det hedder, at Sprængroden kan udslukke Ild; men det er dog rimeligvis overført paa Ravnestenen fra ældre Sagn om Stene med lignende Kræfter²⁾.

¹⁾ „Ovis pristinum vigorem et cruditatem restituat.“ Gn. 345.

²⁾ Ivan Løveridder faar af sin Frue et „Fingern af Guld“, hvori der er „en Sten af Dyder fuld.“ Hvem der bærer den paa sin Haand, kan ingen Skade ske paa Land eller Vand, og ingen Ild kan brænde ham. I. Løv. (V. 2029.) 65. I. Lej. (V. 1925.) 63. (I den tyske hedder det: „Er git gelücké unt senften muot: er ist sælec, der in treit.“ Iw. 114.) Ogsaa Eraclius havde en Sten, hvormed man kunde gaa gjennem Ild og Vand. Den frelste ham, da han blev sænket i Tiberen („sa bonne pière au col li met.“ Er. (V. 928.) 242.), med den gik han trøstig i Ilden („Dieus et la pière le soustient.“ (V. 1047.) 244.) og denne Sten var tillige en Sejersten. (V. 1137.) 245. I Dietrich von der Gletzes Digt: „Der borte“, omtales en Sten fra Grækenland, som er halv graa (wolkenvar) og halv rød (dunkelrôt); hvem der bærer den, vinder Sejer og Ære og den er god mod Ild og Vand. Eft. Codex palat. Nr. 341. 120. Er. 470. I et Digt fra omtrent 1400 omtales en Sten, hvormed man kan opholde sig i llden, og en anden, hvormed man kan være i Vandet, var det end „paa Havsens Bund.“ Eft. Cod. Giess. Nr. 992. 164. Er. 470. Jf. Büs. 120. Se Tillæg 2.

At Usynligheden trænger sig ind her, ligesom i det første Sagn om Ravnestenen, er ganske lærerigt. Det var en i den nyere Tid lige saa beundret som attraaet Egenskab, og derfor satte man den i Forbindelse med Ravnens vidunderlige Sten. Her er der ikke engang, som i det første Sagn, mindste Antydning af, at man har søgt at begrunde denne Forvanskning.

I Tyrol har man, efter hvad Alpenburg skriver, en Form af Sagnet, der dog vistnok umiddelbart stammer fra en ældre Bog. Det hedder nemlig: Opsøg en Ravnerede, kog Æggene haarde, og læg dem tilbage i Reden. Saa henter Ravnene en Sten, hvormed den berører Æggene, og straks bliver de raa igjen, og Ungerne kommer ud¹⁾; men Stenen lader den ligge, og den kan du tage. Naar du har den i Munden, saa forstaar du alle Fugles Sang, og indfatter du den i en Ring over et Lavrbærblad, saa kan du bryde de fangnes Lænker og aabne lukkede Døre²⁾.

At man ellers der har Sagnet i sin nyere Skikkelse, bevidner Zingerle, idet han skriver: Naar man koger et Æg og lægger det tilbage igjen, uden at Ravnene mærker det, saa flyver Hannen til Havs og henter en Sten, som kan gjøre én usynlig³⁾.

Hvad Ravnene vil med denne Sten, faar man ikke at vide. I et andet Sagn sammesteds fra, hedder det, at der i Ravnens Rede findes en Sten, som gjør usynlig, og naar den gamle Ravn er i Fare, saa sluger den hurtigt Stenen og kan ikke mere ses⁴⁾.

Endnu et tredje Sagn gjengiver Zingerle. Ravnestenen, siger han, er en lille, yderst kostbar Sten, som besidder den Evne at gjøre alt, hvad den staar i umiddelbar Berøring med, usynligt. Naar man bærer den paa sin bare Arm, saa kan man uset være til Stede,

¹⁾ Jf. „Nidoque impositum, ova in pristinum statum restituuntur, prolesque inde suscitantur.“ Dulcis. Boet. 282. ²⁾ Alp. 385.

³⁾ Zgrl. B. 49.

⁴⁾ Zgrl. B. 48.

hvor man vil, og den plejer tillige at bringe stor Lykke med sig. Men hvem der vil søge den, maa frem for alt vide, at den ikke er umiddelbar synlig, men maa ses i et Spejl. Den findes i Ravnens og Skadens Reder, som derfor heller ikke kan opdages med blotte Øjne¹⁾.

I denne Form er der, ligesom i den hos Leonardus, adskilligt, der minder os om Aëtiten; men her skyldes det dog muligvis en ren Tilfældighed. At Skaden nævnes tillige med Ravnene, er ikke saa underligt. De er ikke alene nær beslægtede i naturhistorisk Henseende; men ogsaa i Sagnene stilles de meget ofte sammen. I Norden regnedes de begge til Odins Fugle, og sattes derfor senere særlig i Forbindelse med Fanden; men det var ikke alene i Norden, at man erkjendte deres Slægtskab²⁾. For Resten kan Skadens bekjendte Lyst til Guld og ædle Stene muligvis ogsaa have haft Indflydelse paa, at den nævnes her³⁾. Hvad imidlertid det angaar, at Rederne skulde være usynlige og kun kunne ses i et Spejl, saa er det en temmelig klodset Sammenblanding med Sagnet om Siskensteinen; thi der er jo ingen, som kjender lidt til Fuglene, der ikke véd, at Ravnens og Skadens Reder er iøjnefaldende nok⁴⁾. Siskenen (*Fringilla spinus*) derimod, indbyder netop til en saadan Forklaring, da den skjuler sin lille Rede i Toppen af de højeste Træer. Jeg skal for øvrigt ikke gaa ind paa dette Sagn, da det, i det mindste i sin nuværende Skikkelse, ikke synes at have noget med Løsningsstenen at gjøre⁵⁾.

¹⁾ Zgrl. B. 49.

²⁾ Jf. Gub. 538 fg.

³⁾ Det hedder saaledes i en nyere „Sybrianus“ (Prentet hos Heinrich Smed. Malmö. 1771. 12): „Det er visse Kreaturs Natur, at de gjerne gjemmer Metaller: 1) alle Slags Slanger, 2) Rotter, 3) Mus, 4) Storker, 5) Krager, 6) Spetter, 7) Skader. Man skal lige saa nøje forvare Guld etc. for dem, som for Tyve.“

⁴⁾ Maaské dog Meningen er, at Stenen kun findes i enkelte Reder, som derfor er usynlige.

⁵⁾ Hos Grimm (Grm. S. 1. 141) findes det vidtløftig gjengivet efter en Roman fra det 17de Aarhundrede, og heri siges der,

At Stenen findes i Ravnens Rede, fortælles ogsaa hos Arndt. Naar man i Midnatsstunden den sidste Februar klatrer op i et Træ, hvor der er en Ravnerede, og griber ned deri, saa faar man en Sten i Haanden, som har den Egenskab at kunne skaffe én alle Lykkens Goder. For øvrigt siges der flere æventyrlige Ting om denne Sten, som jeg ikke skal dvæle ved, da de næppe er ægte, og i hvert Fald ikke har noget med vort Sagn at gjøre ¹⁾.

I Tyskland har det første Sagn om Ravnestenen aldeles faaet Overtaget, og man finder ikke mange Spor af dette.

Dog har Meier følgende Fortælling fra Schwaben: Naar man tager et Ravnæg og koger det og lægger

at selve Træet, hvori Reden findes, er usynligt, og kan kun ses paa Skyggen, som det kaster i Vandet. Naar Solen skinner og Træet ingen Skygge kaster, er det ikke til at opdage. Ligeledes hedder det, at man bærer selve Reden, uden at vide, om det, der gjør den usynlig, er en Sten, en Urt eller en Rod. I en Form fra Oberpfalz hedder det ogsaa, at Træet bliver usynligt og kan kun ses i Vandet, hvorover det hælder sig; men der er alene Tale om en Sten. Schönw. 3. 208. Tharsander skriver blot, at det er Reden, der bliver usynlig og maa ses i Vandet eller i et Spejl. 2. 724. Om trent det samme fortælles i Jücksethale ved Meiningen (Z. f. d. A. 3. 361.), i Tyrol, hvor Stenen kaldes Blendstein (Zgrl. B. 42 og 52), i Churrhätien (F. J. Vonbun. Beitr. z. deutschen Mythologie. 1862. 113) og i Böhmen, hvor Siskenen kaldes Vodni cizek, og hvor nogle fortæller, at man kan paatage sig hvilken Skikkelse, man vil, naar man lægger Stenen under Tungen (Grh. 72.). Jf. Wtt. 298, hvor blandt andre Landsdele ogsaa Thüringen og Schlesien nævnes som Hjemsteder for Sagnet.

¹⁾ E. M. Arndt. Märchen u. Jugenderinnerungen. 1836. 2. 348. Cit. af Mnzl. O. 244. Saa ofte én bliver hængt, maa Ejeren af Stenen hen paa Galgebakken (Rabenstein) og danse med den hængte. Stenen kan aldrig mistes; thi den kommer stadig igjen (dog ikke til Ravnens). Naar to mødes, som begge har en Sten, maa de kæmpe med hinanden, til den ene bliver liggende. Ogsaa Menzel anmærker, at dette rimeligvis er en temmelig vilkaarlig Udsmykning af Sagnet.

det i Reden igjen, saa bringer den gamle Ravn en Rod. Den skal man tage og stadig bære i sin Pung, saa har man Lykken med sig i Handel og Vandel¹⁾).

Birlinger skriver, at Ravnen bringer Roden inden tre Dage, og bærer man den i sin Pung, saa bliver den aldrig tom²⁾).

Ingen af dem melder noget om, hvad Ravnen bruger Roden til; men Meningen er naturligvis, at den dermed kan gjøre Æggene raa igjen³⁾). Allerede Leonardus sagde jo, at Ravnestenen forøgede Rigdom; men den Form, som Udsagnet her har faaet, minder ganske i Særdeleshed om Svalestenen, Chelidonium⁴⁾), og Sagnet om Pengeroden har man da ogsaa knyttet til Svalen.

Birlinger skriver, at naar man tager et Æg fra en Svalerede, koger det haardt og lægger det tilbage igjen, saa bringer Svalen en Rod. Læg den i din Pung og bær den hos dig, saa bliver du rig⁴⁾). Noget ganske lignende fortæller Leoprechting fra Lechrain: Uden at Svalen ser én, skal man tage et Æg fra dens Rede og koge det. Saa bringer de gamle en Rod for at gjøre Æggene raa. Den skal man bære i sin Pung, saa kommer man paa alle Maader til Penge⁶⁾). Köhler skriver ganske kort, at naar man koger et Svaleæg og lægger det tilbage i Reden, saa kommer man i Besiddelse af en „Hölzchen“, en lille Kvist, ved hvilken man bliver rig⁷⁾).

Fra Danmark⁸⁾), Sverig og Norge har jeg ikke set nogen Form af det her behandlede Sagn om Ravnestenen.

¹⁾ Mei. 220.

²⁾ Bir. V. 1. 123.

³⁾ Tharsander skriver efter en *Magia naturalis*, 151, at naar man koger Ravnens eller Svalens Æg, saa bringer de en Sprængrod og gjør dem dermed raa. 1. 550. Rimeligvis herefter hos Grm. W. 93.

⁴⁾ Tillæg 5.

⁵⁾ Bir. A. 397.

⁶⁾ Leopr. 82.

⁷⁾ Khl. 434.

⁸⁾ Hvad I. M. Goldschmidt i sin Fortælling Ravnen (1867. 52.) har om en Ravnesten, er fuldstændig opdigtet.

Dog maa det bemærkes, at Cavallius skriver, at Ravnene flyver bort og henter en Sten, hvormed den kan gjøre sin Rede usynlig¹⁾, og Rietz fortæller, at man i Finland og Østerbotten tror, at der i hver Ravnerede findes en lille hvid, kuglerund Sten, som har den vidunderlige Egenskab at kunne gjøre den usynlig, som har den i Munden. Denne dyrebare Sten kaldes Korpsten²⁾. Dette maa vel nærmest henføres til nærværende Sagn; men en mærkværdig Lighed er der mellem Rietz' Beretning og en enkelt Form af Sagnet om Siskenen, saa hvis det ikke var altfor urimeligt, skulde man næsten tro, at dette sidste ogsaa havde paavirket det svenske Sagn om Stenen i Ravnens Rede. Den omtalte Form findes hos Schönwerth. Her hedder det om Siskenen, „Meerzeischen“, at den ruger i Marts Maaned ved Bredden af Bække. Naar dens Rede er færdig, saa forsvinder den for menneskelige Øjne; thi Fuglen henter en lille hvid Sten, som gjør den usynlig. Hvem der finder en saadan Sten og holder den mellem Tænderne, bliver selv usynlig³⁾. At Usynlighedstenen skal holdes i Munden, siges ogsaa i en af de danske Former af det første Sagn om Ravnstenen.

Paa Færøerne findes en højst ejendommelig Form. Der kaldes Stenen Sigursteinur, Sejersten. Den er god at have hos sig; thi den Mand, som har den, faar altid

¹⁾ Cav. 1. 321.

²⁾ Rtz. 665. Efter privat Meddelelse, tror man i Vestmanland, at naar Ravnene har lagt sine Æg, saa henter den en Orm (rimeligvis en Hugorm) og lægger den hos dem; men Meddeleren vidste ikke, om det var, for at hjælpe med Udrugningen, eller, for at forsvare Reden, naar Ravnene var borte. Hvor fristende det imidlertid paa en vis Maade end kunde være at forsøge at sætte dette Sagn i Forbindelse med Løsningsstenen, saa skal jeg dog fuldstændig afholde mig derfra, da jeg ikke tror, det har noget her at gjøre.

³⁾ Schönw. 3. 208. Sagnet er meget vidtløftigere fortalt.

Sejer, og hverken Folk eller Trolde formaar at skade ham; men Lykken følger ham, alt gaar ham efter Ønske, og han bliver yndet af alle. Men intet Menneske véd, hvor denne Sten er at finde; det véd kun Ravnene. Det er et almindeligt Sagn, at Ravnene trædes i Februar Maaned, lægger Æg i Marts og faar Unger i April¹⁾. Naar den nu har lagt Æg, saa skal man gaa op paa Bjærgene, hvor den har sin Rede, og dér maa man sidde ganske stille, for at man ikke skal blive opdaget af Ravnene. Men naar den flyver bort, skal man skynde sig hen og tage Æggene, koge dem haarde og lægge dem tilbage i Reden, inden Ravnene kommer hjem. Saa giver den sig til at ruge; men naar den har ligget længere, end den plejer, og Ungerne ikke vil komme ud af Æggene, saa bliver den utaalmodig og kjed af at ligge, og flyver bort for at hente Sejerstenen og lægge den mellem sine Æg, for ved dens Hjælp at faa dem ud-rugede. Naar den da vender tilbage, maa man staa ved Reden og skyde den, inden den kommer der ind; saa kan man tage Stenen ud af dens Næb og siden gemme den hos sig²⁾.

I denne Form har Usynligheden endnu ikke sneget sig ind; men Stenen kaldes Sejersten, og den, som bærer den, faar altid Sejer. Hverken Folk eller Trolde kan

1) Henrik Ranzow skriver i sit *Calendarium* under Marts Maaned: „Corvi per quadragesimam pullos excludunt, incubant ovis 20 diebus, et plerunqve habent qvinque pullos.“ Ran. 23. Paa Island siger man i Almindelighed, at Ravnene lægger Æg ni Nætter før den første Sommerdag (som plejer at falde paa en Torsdag mellem 18de og 25de April). Ol. P. Jf. Arn. 1. 616.

2) Hammershaimb. Færøiske Folkesagn. *Antiquarisk Tidsskrift*. 1849—51. 205. Gjentaaget hos N. Winther. *Færøernes Historie*. 1875. 369. Denne mener, at den Slags Historier „synes at vidne om, at vore Forfædre ikke have staaet paa et saa højt Trin af aandelig Udvikling, som andre Kjendetegn vise.“

gjøre ham Skade, Lykken følger ham, og han bliver yndet af alle. Det kan ikke nægtes, at vi atter her maa komme til at tænke paa Aëtiten, og navnlig paa Marbods Digt; men et Spørgsmaal er det dog, om man kan antage, at det er fra den, at disse Dyder er overførte paa Ravnestenen, eller om Ligheden ikke snarere er fremkommen derved, at Ravnene hos Nordboerne havde en lignende Betydning som Ørnen hos Grækerne og Romerne. At det ikke er i Norden, at Ravnene først er bleven sat i Forbindelse med Sagnet, det er nu sikkert nok; men det kunde jo tænkes, at det her havde faaet en ejendommelig Form i Overensstemmelse med Nordboernes Opfattelse af Ravnene. Da imidlertid Ravnestenen hos Italieneren Leonardus¹⁾ i det væsentlige tilskrives de samme Dyder, og det er givet, at Formen hos Leonardus er paavirket af Sagnet om Aëtiten, saa er det rimeligt, at en saadan Paavirkning ogsaa her har fundet Sted, eller rettere sagt, at Sagnet først er kommet til Færøerne, efter at Lænkerne, de lukkede Døre og Fuglesangen var glemte. Det kan ikke engang siges, at det: at gjøre yndet, at bringe Lykke og beskytte mod Folk og Trolde, passer saa godt til hele den nordiske Opfattelse af Ravnene, som det: at bryde Lænker, at aabne stængte Døre og at give Forstand paa Fuglenes Sang. Det kan imidlertid ikke nægtes, at selv om det: at bringe Sejer er overført fra Aëtiten paa Ravnestenen, saa er det dog i en særlig Grad blevet fremhævet i det færøiske Sagn, og det skyldes vistnok Nordboernes Opfattelse af Ravnene; men naar man heraf har villet slutte, at Middelalderens Sejerstene fik deres hellige Betydning ved at tages fra en Ravnerede²⁾, saa er det, hvad man allerede vil have set af det foregaaende, og hvad jeg i Tillægget yderligere skal paa- vise, fuldstændig uden Grund³⁾.

¹⁾ I denne Sammenhæng har det jo ingen Betydning, hvorfra Leonardus har sit Sagn, da han i hvert Tilfælde ikke har det fra Norden.

²⁾ Pet. 87.

³⁾ Tillæg 1.

Med en Sending til Musæet for de nordiske Oldsager, fulgte der en „vestindisk“ Nød, som paa Færøerne, under Navn af Sejersten, var bleven baaret som Amulet, og „der blev fortalt, at to Ravn, hvilke Fugle efter Færingernes Mening besidde den Evne at kunne finde Sejerstene, sloges om den, og under Slagsmaalet tabte den.“¹⁾

Heraf ses det altsaa, at man ogsaa trode det muligt at faa Sejerstene paa andre end den oven for anførte Maade. I Tillægget skal jeg nærmere omtale den „vestindiske“ Nød²⁾.

Paa Island har man næppe mere noget Sagn om denne Ravnesten. Vist nok fortæller Baring-Gould, at Indbyggerne paa Island har et Sagn om en lille sort Sten, der kan gjøre usynlig, opfylde alle Ønsker om Stokfisk og Kornbrændevin, opvække døde, helbrede Sygdom og bryde Lænker og Laase³⁾; men Baring-Goulds Efterretninger er i Almindelighed ikke til at stole paa, og denne ser i Særdeleshed meget fordægtig ud og er rimeligvis lavet sammen af de forskellige islandske og færøiske Sagn, og siden udsmykket lidt.

I ældre Tider synes dette Sagn imidlertid at have forekommet. I et Haandskrift fra Midten af det attende Aarhundrede hedder det, at naar man koger et af Ravnens Æg, og Fuglen opdager, hvad der er sket,

¹⁾ Eft. Musæets Protokol, Nr. 11071. Pet. 87. Indsenderen gav tillige en Beskrivelse af den almindelige Maade at faa Sejerstenen paa; men den afviger ikke fra Hammershaimbs, og er kun mere kortfattet. Dog tales der om ét og ikke om flere Æg. ²⁾ Tillæg 4.

³⁾ For at faa den, skal man koge et Ravneæg haardt og lægge det tilbage i Reden. Naar Moderen da mærker, at et af Æggene modstaar alle hendes Anstrængelser, for at varme det, saa flyver hun bort og bringer Stenen i Næbbet, og berører dermed Ægget, som straks bliver raat. Man maa nu være parat til at skyde den og bringe Stenen i Sikkerhed. Bar. G. 2. 133.

saa flyver den til en Ø i det røde Hav, og derfra henter den en Sten, hvormed den kan gjøre Ægget raat. Naar man lægger et Blad af Laurustræet under den, og rører ved en Fange, saa falder Lænkerne af ham. Har man den i Munden, faar man Forstand paa Fuglemaal eller Fuglekvidder¹⁾).

Det er dog meget muligt, at denne Form aldrig er kommen uden for Bøgerne. Talen om Laurustræet henviser jo umiddelbart til en fremmed Kilde, og maaské er det hele en Oversættelse af Beretningen i Bogen om Dyrenes Dyder.

Nu til Dags taler man baade om en Ønskesten, Óskasteinn²⁾ og en Usynlighedssten, Hulinhjálmssteinn³⁾,

¹⁾ Arn. 1. 650. Det sidste forekommer ogsaa i et Sagn om Sögusteinn, Sagastenen: Naar Sommeren kommer i Paaskeugen, da ligger Ravnens paa sine Æg Langfredag. I Kirketiden skal man gaa til dens Rede, og saa snart Lidelseshistorien er læst, ligger Ravnens som død. Da drypper der en Sten fra dens Hoved, og den skal man tage. Naar man lægger den under sin Tunge, saa forstaar man Ravnemaal. Arn. 1. 653.

²⁾ To Dage før Ravnens har udruget sine Æg, tager man ét, uden at den mærker det, koger det og lægger det tilbage i Reden. Nu passer man paa at være i Nærheden, naar Ravnens Unger kommer ud. Men det kogte Æg bliver naturligvis ikke til noget. Saa flyver Ravnens bort, og man skynder sig at tage Ægget og slaa Hul paa det; saa falder der en rødpletet Sten ud, og den skal man bære tre Dage under Albuen, „saa kan man ønske sig, hvad man vil, men dog med Forsigtighed.“ Maur. 182. Árnason tilføjer, at nogle siger, den skal indsvøbes i nyt Linned. Arn. 1. 651.

³⁾ Man skal koge et af Ravnens Æg, og naar den gamle intet opdager, bliver den ved at ruge. Men naar det ikke bliver til noget, saa graver den det ned, eller kaster det bort; man maa derfor se at komme den i Forkjøbet. Der ligger da som en Sten inden i, og det er Usynlighedsstenen. Opdager Ravnens derimod det mindste, saa flyver den bort efter den Sten, der kan gjøre Ægget raat, og saa er Umagen spildt. Arn. 1. 650. Andre siger, at Ægget selv bliver til en sort Sten. Man skal koge det saaledes, at der

som kommer ud af Ravnens Æg, naar man har kogt dem, og lægger dem tilbage i Reden; men skjønt begge disse Sagn, der har stor Lighed indbyrdes, rimeligvis stammer fra vort Sagn, saa har de dog tabt saa godt som alle Træk, der kunde knytte dem til Løsningsstenen, og jeg skal derfor ikke omtale dem videre.

Og saa er da Vandrigen endt, den møjsommelige Vandring, der begyndte i Palæstina og ender paa Island.

ikke kommer nogen Damp, helst i to Skaaler, der passer godt sammen. Nogle siger, det skal tages Langfredag. Maur. 182. Som det vil ses i Tillæg 3, trode man ogsaa, der kunde findes Usynlighedsstene i Hønseæg.

Oversigt.

Før jeg tager Afsked med Læseren, maa jeg endnu engang se tilbage over de gennemvandrede Egne. Jeg er mig imidlertid fuldt bevidst, ikke at have kunnet kaste det tilbørlige Lys over de dunkle Steder; og det Billede, der viser sig for os ved Slutningen af vor Vandring, kan derfor umulig være saa klart, at vi ser os i Stand til uden nøjere Undersøgelse at tegne et Kort, hvor hver Vej og Sti er afsat paa behørig Maade. Jeg skal derfor heller ikke tage Munden fuld og sige: Nu er det da soleklart, at hvor forskjellige de behandlede Sagn end kunde synes at være, saa er de dog alle Former af ét eneste Sagn, af Sagnet om den løsende Sten. Nej! et saadant Resultat er ikke vundet og kan ikke vindes, uden et ganske anderledes forberedt og indtrængende Studium end mit, der, hvor omhyggeligt det end har været, dog maa betegnes som en Dilettants. Derimod turde de temmelig overfladiske Domme, som nogle, selv af Nutidens mest fortjenstfulde Videnskabsmænd i denne Retning, har fældet om flere eller færre af disse Sagn, have tabt deres Betydning.

Det er let nok at sige, enten, at Sprængroden er Maanen, som gjennembryder Nattens Mørke¹⁾, eller at den er Lynet, Fuglens Rede Solen og Kilen Torden-

¹⁾ Gub. 544.

kilen selv¹⁾); men til at gjøre dette sandsynligt, behøves der i Sandhed mere end at betragte Sagnet om Schamir og Sprængroden, og dette sidste særlig i sine nymodens tyske Former.

Det er ikke raadeligt at hænge sig ved et saadant Træk som det, at man skal tænde en Ild eller sætte en Balle Vand hen under Spættens Rede, for at den skal kaste Sprængroden deri, og i Overensstemmelse hermed slutte, at den oprindelige Tanke var, at Fuglen maatte bringe Roden tilbage til det Element, hvorfra den stammede, til Vandet eller Ilden, der var skjult i Skyerne²⁾).

Der er for mange noget bestikkende i saadanne Forklaringer; men videnskabelige er de ikke, og poetiske endnu meget mindre.

Ved Betragtningen af et Sagn som dette, der optræder i saa forskellige Former, gjælder det naturligvis om, ikke at forsé sig paa en enkelt, ensidig udviklet Form; men det vigtigste er, at have et aabent Øre for Sagnet's Poesi; thi ellers kan man komme til saadanne Resultater som, at Sagnet om Schamir kun er en poetisk Opfattelse af en almindelig Slibeprocess, et Resultat, der er lige saa uholdbart som aandløst.

Kunde man ikke fra Videnskabens Side opstille bedre Forklaringer, saa vilde jeg for mit Vedkommende hellere slaa mig til Ro med de gamle symbolske og sige med Caussin, at Kjærligheden er den ægte Sprængrod; thi ingen Lænke er smeddet, som ikke den kan løse, ingen Dør er lukket, som ikke den kan aabne³⁾.

¹⁾ Videst gaaende i denne Retning er Schw. 77 fg. og Bar. G. 145 fg. ²⁾ Kh. F. 215.

³⁾ Cau. 435. En ganske ejendommelig Anvendelse af Sagnet om Schamir findes hos Grih. 2. 122. Om Sprængroden se Cah. 2. 160. Forskjellige Udgaver af temmelig aandløse Forklaringer af Sagnet om Aëtiten findes hos Aldr. M. Man kan saaledes betragte Ørnens to Stene som Kjærlighed til Gud og Næsten, ved hvis Hjælp de gode Gjæringer fødes. Disse to Stene skal man derfor bevare i sit Hjertes Rede. 588.

Imidlertid er det jo netop Videnskabens Opgave at skille Slakkerne fra den ædle Malm og gjengive Sagnet sin oprindelige, for Tanken gjennemsigtige Form, og er end denne Opgave vanskelig, saa er den dog ingenlunde haabløs. For at muliggjøre en virkelig Forstaaelse af Sagnet om den løsende Sten, er det, at jeg har sammenstillet de forskjellige Former, jeg har troet at finde; men naar jeg efter dette skal sige, hvad der er min egen Forstaaelse af Sagnet, saa sker det i al Beskedenhed, uden at jeg paa nogen Maade vil udgive den for andet end hvad den er: en Hypotese. Spørger man mig imidlertid, om jeg knytter den til Solen, Maanen eller Stjærnerne eller i det hele taget til noget ydre Fænomen, saa svarer jeg dristig: Nej! jeg knytter den til, hvad der er og til alle Tider *maa* være ejendommeligt for den aandige Sjæl: Følelsen af Menneskets Fornedrelse og Trangen til en Oprejsning. Denne Trang kan til forskjellige Tider ytre sig paa højst forskjellig Maade; men Kjærnen er og bliver den samme. Det er den, jeg, i en enkelt Tilsyneladelse, tror at have fundet i Sagnet om den løsende Sten. Følelsen af de tunge Lænker, hvori Mennesket hviler og Trangen til en Frihedsakt, hvorved Lænkerne brister, er Grundtonen i dette Sagn. Imidlertid er det ikke min Mening, at Sagnet kun er et billedligt Udtryk for denne Trang, nej! det er mere, det er en Fantasi, der, som saa mange af Oldtidens Fantasier, søger at bringe det ønskede over om ikke i Virkelighedens, saa dog i Mulighedens Verden, hvor der kan blive Udsigt for Haabet.

Det er sandt, naar du siger, at du kan slide og slæbe, du kan grave og søge, aldrig finder du den løsende Sten; men langt, langt borte, ved det yderste Hav, hvor intet Menneske har sat sin Fod, eller, som Jøderne siger: i Paradisets Have, der gjemmes den underlige Skat, og Fuglen, den vise Fugl, for hvem Jorden er som et gjennemsigtigt Glar¹⁾, véd, hvor den findes.

¹⁾ Dette siges i Koranen om Hærpoppen.

Dette omtrent er, saa vidt jeg kan se, Sagnets oprindelige Tanke. Men Sjælen kan ikke slaa sig til Ro med den Forvisning, at der findes en løsende Sten, og skjønt den ikke rigtig tror paa, hvad Fantasiens skaber, saa glæder den sig dog, som i en dejlig Drøm, ved at hvile i Beskuelsen af Fantasiens Værk.

Var det ikke muligt, at Mennesket kunde komme i Besiddelse af Stenen? Var det ikke muligt, at man kunde tvinge Fuglen til at gjøre den lange Rejse og vove sit Liv, for at hente den dyre Skat? Disse Spørgsmaal sætter Fantasiens i Bevægelse, og Svaret lyder: Jo! naar Fuglen mister alt, hvad den har kjær, naar den kun kan vinde det tilbage ved at søge den løsende Sten, saa vil den trodse Faren med Kjærlighedens Mod!

Og Fantasiens udmaler alt med sin fine Pensel; man faar paa det nøjeste at vide, hvordan man skal gaa til Værks, og det hele ser saa troværdigt ud.

Men hvorfor prøver man da ikke at bringe Fuglen til at hente Stenen, skjønt Sagnet gaar fra Mund til Mund og fra Land til Land? Nej! hvor sødt det end klinger i ens Øre, hvor gjerne man end vil tro, at det er sandt, man har dog en Følelse af, at det tilhører Fantasiens uhaandgribelige Verden.

I det højeste véd man at fortælle, at for mange, mange Aar tilbage var der virkelig én, som havde Stenen; men nu er den forsvunden. Og, siger den hebraiske Fortælling: Fuglen har lovet, at intet Menneske skal komme i Besiddelse af Stenen. Naar dens Løfte er brudt, da føler den Forbandelsen over sit Hoved, og den slaar Vingerne sammen, styrter sig mod Klippen og knuses i Faldet. Thi det er Skæbnens Vilje, at Mennesket skal vandre fra Vuggen til Graven, bøjet under Lænkernes Vægt.

Det er nu i Korthed min Opfattelse af Sagnets Tanke; men det er Sagnet selv, jeg her skulde dvæle ved; thi Opgaven er jo, at se tilbage over de gennemvandrede Egne, for saa godt som muligt at klare sig

Sagnets Gang. For den foreløbige Forstaaelses Skyld har jeg imidlertid af og til troet at maatte hensætte Bemærkninger, som egentlig havde deres Plads paa dette Sted, og i det følgende skal jeg derfor fatte mig kort.

Som allerede bemærket, er det i den nyere Tid almindelig antaget, at Sagnet om Schamir ikke oprindelig er hebraisk, men er kommet med Jøderne fra Babylon. I hvert Tilfælde er det klart, at det, ligesom saa mange andre gamle Sagn, er blevet inddraget i den Tryllekreds, hvori Kong Salomon lidt efter lidt blev Centrum. Man har et gammelt Ordsprog, der siger: Alt Vand vil til Strand og Pengene til den rige Mand; men hvad der siges om den rige Mand, det kan overføres paa den, om hvem Sagnene har begyndt at samle sig: alt, hvad den sagndigtende Fantasi til de forskjelligste Tider og under de forskjelligste Vilkaar har frembragt, finder, tit ad vidunderlige Veje, hen til Sagnets Helt. Man kan imidlertid ikke sammenligne Sagn med Penge; thi Pengene gaar og kommer og skifter aldrig Præg; men Sagnene er modtagelige for det mindste Tryk, og kan forandre Skikkelse saa tit det skal være. Sagnet om Schamir har ogsaa lidt, ved at blive sat i Forbindelse med Salomon og Templets Bygning. Tyngdepunktet er blevet forrykket, og Vægten, der, saa vidt jeg kan se, oprindelig maa have ligget paa Stenens løsende Virkning, er nu bleven lagt paa dens uimodstaaelig kløvende Kraft. For ret at fastslaa dette, har man oven i Kjøbet lagt til, at Fuglen gav sig af med det, i statsøkonomisk Henseende, saa priselige Foretagende at aabne Kløfter i Bjærgene og tilsaa dem med Træfrø.

Som vi erindrer, mangler dette Træk i Arabernes Gjengivelse af Sagnet; men de har ogsaa ombyttet Hærpoppen med Ravnens, rimeligvis fordi de fandt, det var naturligt, at den onde Aand gav Anvisning paa én af de onde Fugle. Desuden hedder det i Koranen om den vise Hærpop, at den fulgte Salomon paa hans Rejser og førte ham til Ørkenens Kilder, og det var jo utænke-

ligt, at Salomon skulde gaa til en ond Aand, for at faa at vide, hvad hans egen Ledsager vidste, og derefter være nødsaget til at bruge en List, for at komme i Besiddelse af Stenen.

Sagnet om Sprængroden kan efter min Opfattelse ikke stamme fra Sagnet om Schamir; thi i Modsætning til dette Sagn, lægger det jo netop hele Vægten paa Løsningen. Desuden er det langt simplere i sin Form, og har i det mindste været kjendt i Grækenland adskillige hundrede Aar før Kristi Fødsel.

Naar Spætten optræder her, saa har man gjort opmærksom paa, at denne Fugl i det hele taget indtog samme Plads i Vesten som Hærpoppen i Østen, og det er virkelig noget, der kan støttes med mange gode Grunde; men jeg skal kun lægge Vægten paa, at Spætten hos Grækerne og Romerne var næsten lige saa berømt for sin Visdom som Ørnen. For øvrigt knyttes jo Sagnet i Tyskland oftere til Hærpoppen, og allerede Aelianos sætter ikke alene Spætten, men ogsaa Hærpoppen i Forbindelse med Sprængroden. Om Aelianos Fortælling er græsk, er det vel næppe muligt at afgjøre; men denne Forfatter har efter eget Sigende en meget stor Del af sine Efterretninger fra Ægypterne, og det er ganske rimeligt, at disse knyttede Sagnet til Hærpoppen, der ogsaa efter Aelianos Beretning, hos dem blev betragtet som en hellig Fugl, fordi den gav et smukt Exempel paa Kjærlighed mellem Forældre og Børn. Vist nok nævnes ikke Hærpoppen, men Spætten, i Kiranides mærkelige Fortælling, der muligvis har haft Indflydelse paa Beretningen i Bogen om Verdens Vidundere, og derigjennem paa den tyske Folketro; men dels er det jo ingenlunde givet, at Kiranides i sin Helhed er af ægyptisk Oprindelse, og dels er det ganske utvivlsomt, at meget er blevet omarbejdet i Overensstemmelse med græske Forestillinger og Sagn. Endelig har den græske Oversætter muligvis ikke engang forstaaet det Navn, der har været brugt om Hærpoppen, lige saa lidt som

Oversætteren af Horapollons Bog har forstaaet Kukupha, der netop er et Navn paa denne Fugl.

Sagnet om Aëtiten kan naturligvis ikke stamme fra Sagnene om Schamir og Sprængroden, og skal det virkelig, som jeg antager, staa i Forbindelse med disse, saa maa det være udgaaet fra en ældre, endnu simplere Form af Sagnet om den løsende Sten. Denne Form maa ikke have indeholdt andet, end hvad Sagnet om Aëtiten har til fælles med de andre, nemlig, at der findes en løsende Sten, som intet Menneske kjender, og som kun Fuglen kan bringe fra det yderste Hav. At det hverken er Hærpoppen eller Spætten, men Ørnen, der nævnes i Sagnet om Aëtiten, har mindre at sige; thi selve Sagnet omtaler intet, som er ejendommeligt for nogen særskilt Art; og naar det stod Grækerne frit for at vælge, saa maatte man netop vente, at de skulde vælge den vise Ørn¹⁾. Vanskeligere er det at klare hele Forholdet mellem Ørnestenen og Rangelstenen, et Forhold, der synes at have været lige saa intimt i Indien som i Grækenland. Jeg skal imidlertid ikke komme tilbage til, hvad jeg allerede én Gang har behandlet; men kun gjentage som min Opfattelse, at disse Stene intet har med hinanden at gjøre, ikke blot fordi den ene tilhører Fantasiens, den anden Virkelighedens Verden, men særlig, fordi Rangelstenen ikke oprindelig kan have været nogen Løsningssten.

At Aëtiten alene fremtræder som en forløsende Sten, det skyldes vistnok en Indskrænkning og — i sin plumpe Forstaaelse — en Neddragning af Sagnet; men vi har det jo kun i den Skikkelse, hvori det fandtes i Grækenland ved Kristi Fødsel, og hvori det blev optaget og yderligere neddraget af al Verdens Læger og kloge Koner. I og for sig passer det meget godt med

¹⁾ Jeg tør ikke lægge nogen Vægt paa, at Ørnen i en enkelt Form af Sagnet om Schamir optræder i Steden for Hærpoppen.

Sagnets Tanke, at Stenen er en forløsende Sten; thi man har jo altid sat det tunge Aag, der er lagt paa Kvindens Skuldre, i den nærmeste Forbindelse med hele Menneskets Fornedrelse, hvorfor det ogsaa hedder i det gamle Testamente, at da Kvinden havde syndet, saa sagde Herren til hende: Dine Børn skal du føde med Smerte!

Ved Sagnet om Gribbestenen skal jeg ikke dvæle; thi det knytter sig jo saa nær til Sagnet om Aëtiten, at man godt kan betragte dem under ét, skjønt Gribben træder i Steden for Ørnen.

Sagnene om Ravnestenen har jeg sat paa to forskjellige Steder, og det ligger naturligvis i, at Løsningen hvis min Opfattelse er rigtig, i det første er fastholdt klarere end i det sidste. Man kunde maaské være tilbøjelig til at antage, at det sidste ikke des mindre var Kilden til det første; men en nøjere Undersøgelse vil vise én, at det umulig kan være Tilfældet. For det sidstes Vedkommende vilde den rette Forstaaelse af Navnet Alodricus muligvis give Oplysning om Sagnets Hjemsted; men foreløbig antager jeg om dem begge, at de er komne til os gjennem Araberne, der, som vi har set, ogsaa knyttede Sagnet om Schamir til Ravn.

Naar man ser bort fra alt, hvad jeg anser for at være senere Tilføjelser, minder det første Sagn om Ravnestenen i det hele taget mest om Sprængroden; men som vi véd, forekommer der ogsaa i dets islandske Form et enkelt Træk, som minder om Schamir.

Det andet Sagn om Ravnestenen er meget sammen-sat; men vi maa ogsaa huske paa, at Araberne ikke alene var i Besiddelse af Østens Sagn; men optog og bearbejdede mange af dem, de fandt hos de gamle Græker. Fortællingen om, at man tvinger Fuglen til af Kjærlighed for sit Afkom at hente Stenen, i det man haaber saaledes at faa denne i sin Magt, minder baade om Schamir og Sprængroden; men Maaden, hvorpaa det sker, minder

bestemt om Aëtiten, som Ørnen jo efter flere Beretninger netop lagde i sin Rede, for at faa udruget sine Æg. At her er en væsentlig Forskjel, kan ikke nægtes, i det Æggene i Sagnet om Ravnestenen først ved menneskelig Paavirkning er blevne uskikkede til at udruges; men Ligheden er dog saa stor, at den næppe kan være tilfældig. I de ældste Former af Sagnet er Stenens Virkning for Mennesker ganske den samme som Sprængrodens, og da dette er meget inkonsekvent, viser det ogsaa hen til en Forstyrrelse af Sagnet. I de yngre Former spores en yderligere Paavirkning af Sagnet om Aëtiten; men forløsende Kraft har man ikke tillagt denne Ravnesten, som mere og mere gaar over til at blive en Lykkesten.

Saa vidt jeg kan se, viser alle de forskjellige Former af Sagnet om Løsningsstenen tilbage til Orienten, og det er ganske mærkeligt, at hvor udbredt det end har været over hele Evropa, synes man dog alle Vegne at have betragtet det som en fremmed Gæst. Ikke engang Sagnet om Ravnestenen staar jo i Forbindelse med de gotiske Folks Opfattelse af Ravnen, om end dets senere Udvikling er foregaaet i Overensstemmelse hermed, og at Marbod sætter Aëtiten i Forbindelse med Dioskurerne, betyder vistnok i Grunden lige saa lidt som at Kiranides, i et for øvrigt til Dels meningsløst Stykke, synes at sætte Sprængroden i Forbindelse med Mercur.

De forskjellige Former af Sagnet om Løsningsstenen viser imidlertid ikke blot tilbage til Orienten; de viser, som sagt, efter min Opfattelse tilbage til et enkelt Sagn, der maaské er et af Menneskeslægstens ældste.

Hermed skal jeg slutte. Maatte dette lille Skrift være andre, som med større Kundskaber og Evner vilde arbejde i samme Retning, til nogen Nytte, vilde Forfatteren føle sig noksom belønnet.

TILLÆG.

I. Sejerstenen.

Det ligger uden for min Opgave her at gaa nærmere ind paa en Undersøgelse af Forholdet mellem de forskjellige Sejerstene, og jeg skal derfor indskrænke mig til nogle ganske faa Bemærkninger.

Det eneste Sted i de trykte islandske Skrifter¹⁾, hvor Navnet Sejersten forekommer, er i Didrik af Berns Saga; men der forekommer det flere Gange²⁾. Da Kong Nidung kom i Hu, at han havde glemte sin Sejersten hjemme, saa lovede han sin Datter og det halve Kongerige til den, der vilde hente Stenen og være tilbage inden Sol stod op. Det turde ingen uden Velent indlade sig paa; thi Vejen var for lang og Tiden for kort; men han sprang paa sin gode Hest Skemming og var tilbage igjen til den aftalte Tid, skjønt Kongen havde været fem Dage om at rejse hjemme fra³⁾. Man ser heraf, hvilken stor Betydning man tillagde en saadan Sten. Senere hen faar man at vide, at Sejerstenen bares i en Pung⁴⁾, og af andre Beretninger ser man, at det var

¹⁾ Vigfússon skriver, at det ogsaa forekommer i M. S. (Manuskript) 544, 39; men man faar ikke nærmere at vide, hvad der menes med denne Betegnelse.

²⁾ Navnet er maaské oversat fra Tysk.

³⁾ Saga Þiðriks Konungs af Bern. Udg. af Unger. 1853. (K. 70.) 83.

⁴⁾ Samme. (K. 120.) 135.

ganske almindeligt at bære Amuletter paa denne Maade¹⁾. Endnu i Olafsens og Povelsens Rejse fortælles der om de forskjellige Naturstene, det vil sige: Stene med visse særegne Dyder: „Hele Samlinger deraf forvares i Punge, og derfor se de gjerne forslidte og glatte ud, undtagen de, som af overtroiske Folk forvares i Hvede og fint Linned²⁾. Den ene kan arve saadan en Samling efter den anden, og naar den adspredes eller kommer bort, regnes det for en ubodelig Skade³⁾.“ Dog bar man ogsaa Sejerstenen paa anden Maade. Saaledes omtales der i Torstejn Vikingsons Saga en Sten, som sad paa Bonden Grims Hjælm og som var Skyld i, at han ikke kunde besejres⁴⁾. Ligeledes synes man at have baaret den om Halsen; men det Stenhalsbaand (Steinasörvi) der omtales i Hálfdan Eystejnsons og Vigastyr's Saga har næppe været sammensat af egentlige Sejerstene; thi dets Kraft berode fornemmelig paa, at det ikke blev flyttet⁵⁾.

I tyske Digte fra Middelalderen forekommer Navnet „Sigestein“ ofte. Hos Dietrich von der Gletze omtales en Hest, som paa sin Bringe bærer en Sten, og hvem der rider paa denne Hest vinder altid Sejer⁶⁾. Enkelte Steder omtales ogsaa Sejerringe⁷⁾.

¹⁾ W. Christie. Den notlandske Stenring. Urda. 1. (1837.) 54. Her omtales ogsaa lignende Punge fra Frankrig. Om Frejs eller Thors Billede baaret i en Pung, se P. E. Müller. Sagabibliothek. 1. 147. 3. 276.

²⁾ Hermed er vel nærmest tænkt paa Løsningsstenen. Finn Magnussen skriver, at i hans Ungdom forvarede gamle Folk paa Island „småa Stene af sjældent Udseende i pæne P. ser, fyldte med fint Hyedemel“. Ann. f. n. O. 2. (1838—39.) 133.

³⁾ Ol. P. 1. 402.

⁴⁾ Þorsteins Saga Vikingssonar. (K. 16.) Fl. S. 2. 430.

⁵⁾ Hálfdanarsaga Eysteinsonar. (K. 16, 18, 20.) Fl. S. 3. 543, 547, 549. Saga af Vigastyr ok Heiðarvigum. (K. 23, 25, 30.) Isl. S. 2. 343, 348, 364.

⁶⁾ Er. 469.

⁷⁾ W. Wackernagel omtaler en saadan efter en Sejersformel fra 14de Aarhundrede. Z. f. d. A. 3. 42. Stenen kaldes ogsaa den „sigehafte stein“. Heinrich v. dem Türlein. Die Crone. Udg. af G. H. F. Scholl. 1852. 188, 308. Jf. Vintler. Zgrl. B. 190.

Af de forskjellige Beretninger fremgaar det tydelig, at Sejersten ikke var noget Navn paa en enkelt Sten, og i flere tyske Digte tales der endogsaa om at blæse Sejersten, som det synes, af Glas¹⁾. Her i Norden har man i den senere Tid fundet adskillige Smaasten med Runer paa, og det er rimeligt nok, at de har haft en lignende Betydning²⁾. Naar det i den islandske Kirkeret fra det 12te Aarhundrede hedder, at ingen maatte indgive Stene Trolddomskraft og hænge dem paa Folk eller Fæ³⁾, saa sigtes herved vistnok til saadanne Amuletter.

Hos Konrad von Megenberg omtales Sejerstene, hvorpaa der er udskaaet forskjellige Figurer; men noget ganske lignende findes i de orientalske Bøger om udskaarne Stene,

¹⁾ Seifred Helbing. Z. f. d. A. 4. 99. Grm. 1021. I Liederbuch der Clara Hätzlerin (udg. af C. Haltaus. 1840. 93.) tales om at blæse Sigelstain. Dette Ord sættes af Haltaus lig med Magnet; men af Müller sættes det lig med Sigestein. Müll. Z. 616. Den „Seyersteen“, der omtales i et jysk Haandskrift fra forrige Aarhundrede, er for Resten Magnetten. Lor. 62. Jf. f. Ex. Ps. A. 141. Det samme er Tilfældet med den Sejersten, der omtales hos N. Winther. Færøernes Historie. (1875.) 36.

²⁾ L. Wimmer omtaler en lille, temmelig haard Sten, der er funden i Nærheden af Kjøbenhavn, men hvis Runer ikke har ladet sig læse. A. f. n. O. (1867.) 23. I Antikvarisk Tidsskrift (1846—48) beskrives en Pig af et Sjøpindsvin (1 Tomme lang) med to Runer paa. 25. Se for øvrigt: G. Stephens. The old-northern runic monuments. 1. 250, 492 fg. Henry Petersen skriver, at man kunde fristes til ogsaa at betragte et i Metalbaand med Øsken indfattet Stykke Svovlkis, der fandtes i Vimosen paa Fyen, som en Sejersten. Forsteninger indfattede paa lignende Maade som Amuletter er fundne flere Steder. Pet. 88.

³⁾ Grágás. Udg. af V. Finsen. 23. Det er vist meget tvivlsomt, om der egentlig tænkes paa Amuletter, naar det hedder i Uplandslagen: „Ok ængin a lundi ællr stena trœ.“ Schlyter. Sveriges gamla Lagar. 3. 11. Se for øvrigt Sigdrifumál. (V. 22.) Ed. 118.

som Leonardus citerer ¹⁾. For Resten betragtede man flere Ædelstene som Sejerstene ²⁾. Til disse hørte Diamanten vistnok egentlig ikke; men man sagde om den, at den kunde modstaa de haardeste Slag og Stød, undtagen naar den var overstænket med Bukkeblod ³⁾.

En virkelig Sejersten var derimod Astroïten, Stjernestenen ⁴⁾. Mercati skriver, at den af Folket kaldtes Victoria ⁵⁾, og det samme skriver Franciscus og lægger til, at det er, fordi man tror, at den, som bærer den, kan overvinde sine Fjender ⁶⁾. Agricola skriver, at den paa Tysk kaldes Sigstein, og dette gjentages ofte ⁷⁾.

I Middelalderen optræder ogsaa Draconiten som Sejersten ⁸⁾. Denne Sten var egentlig et Middel mod Gift, og den fandtes i Dragens (Slangens) Hoved og skulde udskæres medens Dragen levede, hvorfor man plejede at dysse den i Søvn ⁹⁾. At den optræder som Sejersten, beror vistnok paa, at man ikke i Middelalderen kjeadte nogen anden Drage end Skattenes forfærdelige Vogter. Det staar rimeligvis i Forbin-

¹⁾ Mgb. „En Mand med et Sværd.“ — En Mand, „der ainen hosen hat in der rechten hant und ain gerten in der andern.“ 468, 471. Lnd. En væbnet Mand i en Magnet. — Rytter „tenens in una manu frenum, et in alia arcum tensum, ac habens gladium cinctum“, i Pyriten. (L. 3.) 55 a, 57 b, 61 b. Jf. Joseph. En Mand med et Sværd i sin Haand. Büs. 123, se ogs. 124.

²⁾ Harpestræng omtaler saaledes: Beryllus (137. Jf. Mrb. 1649. Alb. 2. 228. Ps. A. 146.), Demonius (142. Jf. Alb. (Diamon.) 2. 230.), Gagatromeus (144. Jf. Mrb. 1659. Alb. 2. 231. Ps. A. (Gagates.) 149. Bös. 96) og Nicoman el. Alabastrum (147. Jf. Alb. (Nicomar.) 2. 234. Ps. A. (Nichomar.) 151. Arn. 1. 657.)

³⁾ Plin. (37. 4.) 5. 401. Gjentages stadig.

⁴⁾ Skal være en forstenet Koral. Marsilius Ficinus slog den sammen med Draconiten. ⁵⁾ Mrc. 234.

⁶⁾ Franciscus. De fossilibus. Neapel. 1660. 52.

⁷⁾ Gn. H. 85. Bac. 153. Col. 1. (17. 33.) 460. Wrm. M. 67. Nic. 155. U. B. Brückmann. Abhandlung von Edelsteinen. 1773. 350.

⁸⁾ Alb. 2. 230. Ps. A. 153. Lnd. (L. 2.) 26 a. Cae. 605.

⁹⁾ Plin. 37. 10. Jf. Th. Benfey. Panschatantra. 1. (1859). 214. Plin. (29. 4.) Alp. 373.

delse med dette Sagn, naar Stricker skriver, at Sejerstønen skal findes hos Snogen og Tudsens¹⁾.

Sagnet om Tudsestenen staar i det hele taget Sagnet om Draconiten meget nær. Vel hedder det saaledes i Almindelighed, at man skal lægge Tudsens i en Myretue, saa finder man efter nogen Tids Forløb en Sten i dens Hoved²⁾; men der siges ogsaa, at Tudsens har en Sten i sit Hoved, som maa udskæres, medens Dyret er levende, og denne Forestilling synes at være bleven folkelig i England³⁾. For Resten er det ikke rigtigt, naar Rochholz skriver, at Sejerstenen er: Lapis bufonis, Tudsestenen⁴⁾; thi denne omtales næsten uden Undtagelse kun som et Middel mod Gift og giftige Saar⁵⁾.

¹⁾ Strk. 48. Er. 214.

„Ich höre von den steinen sagen,
die natern unde krotten tragen,
daz sô grôz tugent dar an lige,
swer si habe, der gesige.“

²⁾ Englænderen Merret viste, at Stene, der gik under Navnet Tudsestene, var forstenede Tænder af Sølven (Anarrhichas lupus). Dal. 564. Pennant. British Zoology. 3. (1769.) 121.

³⁾ Nic. 158. Grose. A provincial glossary. Appendix. 67. Om Tudsestenen vil man finde Oplysninger i de fleste i denne Afhandling stadig citerede Bøger. Jf. desuden: Alp. 388. Brtch. 328. Baum. 125. Br. A. 51. Cam. S. 231. Col. 1. 462. Dall. 142, 408. Den. 316. Les. 310, 657. Lor. 61. Mgb. 436. Plan. 2. 285. Thars. 3. 255. Wlf. 2. 463. Wtt. 112. J. P. Eberhard. Abh. v. physikalischen Aberglauben. 1778. 18. Frank. System einer vollständigen medicinischen Polizei. 4. 553, 557. N. Grew. Museum regalis societatis. 1684. 299. Haupt. Sagenbuch der Lausitz. 1. 247. O. Jacobæus. De ranis et lacertis. 1686. 85. A. Mizaldus. De secretis. 1584. 448. Rochholz. Sagen aus dem Aargau. 2. 7. London Magazine. 1768. 267. Mem. de l'acad. royale. Paris. 1723. 205. Msl. (2 Dec. 4 Ann.) 221. M. f. L. u. K. 2. 91. Z. f. d. M. 1. 7. Enkelte Steder synes Tudsestenen at optræde som en Slags Løsningssten. Grh. 83.

⁴⁾ E. L. Rochholz. Naturmythen. 1862. 201.

⁵⁾ Selve Tudsens brugtes ofte mod Gift, og endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede anbefaledes den som meget virksom i saa Henseende. Se f. Ex. Oekonomische Nachrichten der pa-

Andre har ment, at Alectorius, Hanestenen, var den egentlige Sejersten, og vistnok skriver Plinius, at den gjør uovervindelig i Kamp; men i Middelalderen fremhæves særlig dens andre Dyder, og i Nutidens Folketro forekommer den aldeles ikke.

Naar Henry Petersen skriver, at Sejerstenens Betydning synes at hidrøre fra, at den var tagen fra en Ravnerede¹⁾, saa har vi jo allerede set, at dette ikke kan være Tilfældet.

2. Livstenen.

Arnason skriver, at Lifsteinn har faaet sit Navn deraf, at den opliver det, som er dødt, og forlænger Mænds Liv²⁾. Saaledes forklares Ordet ogsaa af Björn Haldorsen³⁾ og E. Jonsson⁴⁾. Finn Magnussen skriver, at Lifsteinn, Lapis vitalis, kaldes saa, fordi den islandske Almue fordem troede, at den paa underfuld Maade kunde bevare et Menneskes Liv⁵⁾. Derimod afleder Fritzner og Vigfússon Navnet af Ordet Lyf, som betyder en paa Mennesket overordentlig virkende Kraft, særlig ved Trolddom⁶⁾.

Her skal jeg indskrænke mig til at minde om, hvorledes Livstenen forekommer i de islandske Sagaer.

I Laxdælasaga fortæles om Sværdet Sköfnung, at de Saar, det frembragte, alene kunde læges ved at stryges med den Livsten, som fulgte det⁷⁾. I Gaungubrólfs Saga for-

triotischen Gesellschaft in Schlesien. 7. (1779.) 58. Wittenbergsches Wochenblatt. 1786. 210, 229. Top. J. f. N. 6. (21 H.) 157.

¹⁾ Pet. 87.

²⁾ Arn. 1. 653.

³⁾ Hald. Her oversættes det for Resten tillige ved Lapis philosophicus, de Visés Sten.

⁴⁾ E. Jonsson. Oldnordisk Ordbog.

⁵⁾ Krk. (Anm.) 118.

⁶⁾ Fr. Vig. Christie tror at kunne aflede det af hlifa, beskytte, forsvare. Urda. 1. (1837.) 52.

⁷⁾ Laxdælasaga. 1826. (K. 57, 58.) 250, 252. Det samme siges i Sagan af Þórði Hreðu. Udg. af Friðriksson. 1848. 63. I Kór-

tælles om Kong Hreggvids Sværd, at der sad en Livsten paa den bageste Del af Hjaltet, som kunde tage Svien af Saarene¹⁾, og i Kórmaks Saga hedder det, at der med Sværdet Hvitinger fulgte en Livsten, som Bersi bar i en Læderpung om Halsen²⁾.

Det sidstnævnte Sted anfører Vigfússon som Vidnesbyrd om, at Stenen kunde frelse fra at drukne; men noget saadant fremgaar aldeles ikke af Fortællingen. Bersi har kun Stenen om Halsen, medens han svømmer, fordi han ikke nogensinde tør skille sig ved den, og Steinarr tager den fra ham, for at den ikke skal gavne ham i Kampen³⁾.

Vi har altsaa ikke Livstenen omtalt uden som en Sten, der læger Saar, og dette synes at bekræfte Rigtigheden af den nyere Forklaring. At man ikke har overført Navnet paa Ravnstenen, før man har taget Ordet Lyfsteinn i Betydningen Livsten, falder af sig selv, og vi kan derfor sikkert slutte, at kommer Navnet af Lyf og ikke af Lif, saa er dets Forbindelse med Ravnstenen af meget sildig Datum. Imidlertid maa det dog bemærkes, at baade Oldtiden og Middelalderen var rig paa Sagn om Stene og Urter, som kunde vække til Live.

3. Usynlighedsstenen.

Hvad der gjaldt om Sejerstenen, at jeg maatte indskrænke mig til nogle ganske faa Bemærkninger, gjælder i endnu højere Grad om Usynlighedsstenen, til hvis Behand-

maks Saga hedder det, at der fulgte en Pung med Skøfnung. Krk. (K. 9.) 82.

¹⁾ Gaunguhrólfs Saga. (K. 3, 25.) Fl. S. 3. 244, 307.

²⁾ Krk. (K. 9, 12.) 80, 116 fg.

³⁾ Mohr fortæller om Agaten (Gagaten), at dens 6te Egenskab er, „at et Menneske, som har den hos sig, synker ikke. om det falder i Vandet.“ Mh. 335.

ling Stoffet er saa rigt. I det følgende skal jeg nærmest kun dvæle ved denne Sten, for saa vidt man har sat den i Forbindelse med Fuglene.

Det islandske Navn Hulinshjálmssteinn kommer af Ordet Hulinshjálmr, der vel egentlig betyder en Hyllehjælm; men som dog i Almindelighed synes at have betegnet en ved Trolddom frembragt Taage¹⁾. Jeg har allerede bemærket, at man sagde om denne Sten, at den fandtes i Ravnens Æg, naar Fuglen havde ruget paa dem, efter at de var kogte. Her skal jeg gjengive en lignende Fortælling om en Sten i Hønenes Æg²⁾.

Vil man være usynlig, hedder det i et tysk Haandskrift fra det sekstende eller syttende Aarhundrede, saa skal man tage et Æg, som er lagt paa en Torsdag, begrave det paa Møddingen eller i en Myretue, og lade det ligge der ni samfulde Dage. Naar man da tager det op, saa finder man en Sten deri, og naar man varmer den i Haanden, saa bliver man usynlig³⁾. Det samme forekommer i et

1) Saga Ólafs Konungs Tryggvasonar. (K. 198.) „Ejvind gjorde (gjörði) dem Huliðshjálmr, og Mørket blev saa stort, at Kongen og hans Folk næsten intet kunde se.“ Fm 2. 141. Saga Herrauds ok Bosa. (K. 11.) „Grim havde svunget (brugðit) Huliðshjálmr over Kolbak, saa at man ikke kunde se ham.“ Fl. S. 3. 219. Bær. (K. 5.) Gjøre Hulinshjálmr, saa ingen ser én. Fm. 3. 184.

2) Paa Island mener man, at Ørnens Æg kan gjøre én usynlig. Arn. 1. 651. I Tyrol og Churrhätien knytter man denne Tro til Siskekens Æg. Zgrl. B. 52. F. J. Vonbun. Beitr. z. deutschen Mythologie. 1862. 112.

3) Brtsch. 331. Sammesteds fortælles der, at man ogsaa kan finde en usynliggjørende Sten i Hovedet paa en Hane, som man har taget i Marts Maaned og holdt indespærret et helt Aar derefter. Denne Sten skal man indfatte i Sølv og bære skjult hos sig. I en gammel tysk Receptbog hedder det, at naar man lægger Hovedet af en treaarig Hane ned i en Myretue og undersøger det Niendedagen derefter, saa finder man en lille hvid Sten, der gjør én uimodstaaelig i Elskovshandel. Rochholz. Volksrättsel aus dem Aargau. Z. f. d. M. 1. 140. Denne Fortælling minder i flere Henseender om Alektorius. Albertus skriver om Stenen Radaim, at den skal have faaet

jysk Haandskrift, rimeligvis fra Slutningen af forrige Aarhundrede. Heri hedder det, at man skal tage Skallen af et haardkogt Æg og lægge det i en Myretue Løverdag Nat mellem 11 og 12 i Fandens Navn, saa finder man niende Nat derefter en Dværgesten¹⁾ midt i Ægget, og vil man være usynlig, skal man blot holde den i sin højre Haand²⁾. Sammesteds gjengives ogsaa en anden Fortælling om en Dværgesten, der niende Nat findes i et Æg, som er lagt en Onsdag eller Skærtorsdag af en kulsort Hane. Den skal gjemmes i ubrugt sort Silke, indtil man vil være usynlig³⁾.

sit Navn deraf, at den er sort og skinnende. (Det skulde vel altsaa komme af latinsk radio.) Denne Sten findes enten i en Hanes Hoved, som man har lagt i en Myretue, eller efter lang Tids Forløb i Søhanens (Gallus marinus, vistnok Knurhanen, Trigla gurnardus) Hoved. Den er god at bede med. Alb. 2. 236. Pseudo-Albertus har samme Beretning; men Stenen kaldes her Radianus. Ps. A. 151. Hos Harpestræng siges kun, at den findes i „Syokok hoveth“. 149. (Molbech har unægtelig Ret, naar han siger i Glossariet 195, at „Talen er om et Dyr“. Ordet Siokok forekommer f. Ex. hos Claussøn. Cls. 120.) I Stenbogen hos Thott. Nr. 249, som Molbech skriver er „om ikke udskreven efter vor Kodex“, dog uden Tvivl efter en anden, med dennes Tekst ganske overensstemmende“, staar meget tydelig: „Syocoth“ (144), og dette kan næppe betragtes som en simpel Skrivfejl, da Leonardus har: Gattus og Dulcis: Catus marinus, hvormed der muligvis menes Ulken (Cottus scorpius). Leonardus skriver for øvrigt, at Stenen bringer Yndest, Ære og Magt. Lnd. (L. 2.) 39. b. Boet. (2. 303.) 291.

¹⁾ Rimeligvis en Oversættelse af lapillus.

²⁾ Lor. 68. I et svensk Haandskrift fra omtrent 1430 findes paa Latin en Recept om, hvorledes man skal finde en trefarvet Sten, der kan gjøre én usynlig. Man skal gaa ud til en Myretue og dræbe Myrerne med varmt Vand, saa skal man læse over dem: „Conjuro te Beelzebub per Dominum nostrum Jhesum Christum, qui elevatus erat in cruce mortem suscipiens, ut mihi lapidem coloratum terno colore reddes“. Da finder man uden Tvivl straks Stenen. I. Lej. Indl. 79.

³⁾ Lor. 68. I Tyskland har man Fortællinger om en ogsaa usynliggjørende Djævel, der kommer ud af et Æg, som er lagt af en sort Høne og i ni Dage baaret under venstre Arm. I Østerrig kaldes

Offtere hedder det dog, at Usynlighedsstenen findes i en eller anden Fugls Rede. Jeg har allerede lejlighedsvis omtalt den Sten, der skal findes hos Siskenen, og som vi erindrer, synes det at fremgaa af flere Former af Sagnet om den usynliggjørende Ravnsten, at denne ogsaa fandtes i Fuglens Rede.

Gesner skriver, at der er dem, der mener, at Nøddekrigen (*Caryocatactes guttatus*)¹⁾ lægger en Urt eller Rod i sin Rede, som gjør den usynlig for alle²⁾, og Reden er virkelig ikke fundet før i den nyeste Tid.

Mindre forstaaeligt er det, at man i Tyrol siger, at Skovskaden (*Gratsch*) har en Blendstein, Usynlighedssten, i sin Rede³⁾.

I Bogen om Verdens Vidundere siges der, at i Hærpoppens Rede findes en flerfarvet Sten, som gjør den usynlig, der bærer den⁴⁾. Samme Hærpoppesten omtales i en Bog, der tilskrives Albertus Parvus Lucius. Af hans lange Fortælling er det vigtigste Indhold følgende: At blive usynlig, er en meget vidtløftig Sag. Man maa udføre sit Forhavende om Foraaret paa en Onsdag, under Merkurs Auspicier, naar man véd, at denne Planet vil være i Konjunktion med en af de andre heldige Planeter. Efter at have iagttaget adskilligt, skal man lave en stor Fingerring, som kan gaa let paa Langfingeren, og i den skal man indfatte en lille Sten, som findes i Hærpoppens Rede. Paa selve Ringen skal man indgrave følgende Ord: Jesus passant par

han Spazifankerl eller Spirifankerl. Vern. 262. Jf. Grh. 76. Schmeller anser det for rimeligst at henføre Navnet til Spádi-Fánt'l, Valet de pique (Spaderknægt). Schmel. I. 543. Schröer mener, at Spirifankel er: Spiritus Fankel. Z. f. d. M. 2. 426.

¹⁾ Cornix varia.

²⁾ Gn. 345. Jf. Aldr. O. 379 b. Her hedder det om Kragen, at man siger, der findes en Urt eller Rod i dens Rede, og hvem der bærer den, bliver usynlig.

³⁾ Zgrl. A. 1. 236. Zgrl. B. 42.

⁴⁾ Ps. A. 204. De mirabilibus mundi. 1553. X. 2.

le milieu d'eux s'en alloit; og efter at have røget den i Parfum de Mercure, Qvægsølv damp, skal man svøbe den ind i et Stykke Taft og lægge den i samme Rede, hvorfra man har taget Stenen. Der lader man den blive i ni Dage, og saa henter man den igjen, og ryger den ligesom forrige Gang. Derpaa gjemmer man den omhyggelig i en lille Æske¹⁾; og naar man vil være usynlig, saa behøver man kun at sætte Ringen paa sin Finger og vende Stenen udad, og naar man vil ses igjen, kan man vende Stenen indad og lukke Haanden²⁾.

Den Sten, der efter de flestes Sigende skal findes i Hærpoppens Rede, er dog ingen Usynlighedssten; men naar man lægger den paa en sovendes Bryst, saa drømmer han og røber sine hemmeligste Tanker³⁾. En

¹⁾ Une petite boîte faite avec du Mercure fixe.

²⁾ Petit Albert. Secrets merveilleux de la magie naturelle et cabalistique. 1706. 128 fg. Bogens latinske Titel er: De mirabilibus naturæ arcanis. N. B. H.

³⁾ Albertus kalder den Qviritia. 2. 235. Pseudo-Albertus har: Qvirin. Ps. A. 151. Araberen Pandectarius har: Qvirin. Boch. 2. (2. 31.) 346. Bartholomæus har: Qvirin og beraaber sig paa Dioskorides, der dog slet ikke omtaler Stenen. Han siger, den skal lægges under den sovendes Hoved Barth. (16. 83.) V. 3. Leonardus har: Qvirinus eller Qvirus. Lnd. (L. 2.) 39 a. Mizaldus nævner intet Navn. Mizl. 36 a. Gesner har: Qvirin og Qviricia. Foruden Evax og Albertus anfører han Silvaticus som Kilde. Gn. 779. Tharsander har: Qvirin, og siger, som Bartholomæus, at den skal lægges under Hovedet. For øvrigt kalder han den „Verrätherstein“, en Oversættelse af det latinske „lapis proditorum“. Thars. 3. 255. Mercati siger, at i Fuglen Cirris Rede findes Stenen Cirrites, som nogle kalde Qviritia og Qvirinus. Cirris (ῥείρις, ciris) skal enten være Upupa eller Ulula. Mrc. 266. Harpestræng har en Form, der nærmest knytter sig til Albertus: „Qvirin hedder en Sten. Han hittes i Vibens Rede (Wipæ rethæ). Han gjør at sige det, der lønligt er og at se i Søvne mangt, der underligt er.“ Har. 149. Thott (Nr. 249. 144) har: Qvirim og „Vpe redhe“. Det eneste mærkelige ved denne Form er, at der i Steden for Upupa staar Vibe; men saaledes

lignende Virkning udøver Hærpoppens Blod¹⁾.

Upupa, som man i Danmark har oversat ved Vibe, har man maaské paa Island oversat ved Kjóa, som er et Navn paa Rovmaagen (*Lestris catarrhactes*). I dens Rede, hedder det, findes en Usynlighedssten²⁾.

blev det latinske Ord oversat paa Dansk. I de tidligere omtalte Dyrerim er der et Vers om „Wybæ, Uppupa“ (des værre mangler i den Afskrift, for hvilken jeg har Hr. Pastor C. J. Brandt at takke, en „Interpretatio ante dicti nominis“ af naturhistorisk Indhold, der skal forekomme i den senere Del). Heri handler Begyndelsen om Viben (*Vanellus cristatus*):

„Jek er then fvgl, som kallees een wybæ,
all marken viillæ jek gernæ begriibæ,
skow och moosæ ok storæ hedhæ,
jek kand ey forwaræ myn eghen redhæ.“

Men straks efter handles der om Hærpoppen, naar det hedder:

„Treek ok drawel (Skarn og Snavs) hawer jek thil maadh
efther myn naturæ; thy er jek gladh,
j dødhæ folkes grawæ ath jek maa boo,
ok trolkoner megith ponnæ mek troo.“

Hall. Nr. 18. Sammenlign hermed f. Ex. Bartholomæus Ord om Hærpoppen: *Semper in sepulcris commorans vel in fimo*, den opholder sig stadig i Grave eller Gjødse. Barth. (12. 37.) Peder Lolle oversætter Vibe i Ordsproget: Viben vil væрге al Marken, og hun kan ej væрге sin egen Rede, ved Upupa, Ll. (Nr. 1160.) 386.

¹⁾ Se f. Ex. Isd. 111. Vin. I. 1236. Alb. 6. 646. Alp. 386. Vintler skriver:

„Etleich die legent des withopfen herczenn
des nachtes auff die sleffenden lewt,
das es inn heimleiche ding bedewt,
vnd vil czauberey vnrain.“

Zgrl. B. 191. (Ofte siges noget lignende om Uglens, særlig Hornuglens Hjærte (se f. Ex. Ps. A. 158. Alp. 385. Zgrl. B. 47. Lor. 63); men man har vistnok sammenblandet Upupa og Ulula.) Leonardus fortæller efter Ragiél, at naar en Hærpop udskæres i en Beryl med en *Dracotea*-Urt foran sig, saa kan man kalde de døde frem og tvinge dem til at svare paa, hvad man spørger dem om. Lnd. (L. 3.) 55 a.

²⁾ Maur. 182. Arn. 1. 651.

For Resten har man paa Island en Fortælling om Músarbróðir, Gærdesmutton (Troglodytes europæus), der er ganske den samme som den, Verdens Vidundere havde om Hærpoppen. Det hedder nemlig, at i Gærdesmuttons Rede finder man en flerfarvet Sten, som gjør den usynlig, der bærer den¹⁾.

Flere af de Ædelstene, der gjaldt for at være Usynlighedsstene, var flerfarvede. Det fremhæves f. Ex. stadig, hvor Talen er om den saakaldte Ophthalmius²⁾. Ogsaa Heliotropen, der skulde bæres med Urten af samme Navn, er jo flerfarvet: grøn med røde Pletter³⁾. Tanken var muligvis den, at de forskjellig farvede Straaler blændede Øjnene, hvorfor det ofte hed, at man skulde skjule Stenen, naar man igjen vilde ses. Imidlertid kan det ikke nægtes, at en anden Tanke ogsaa har gjort sig gjældende, nemlig den, at først ved at skjule Stenen, blev man selv skjult. I Torstejn Bæarmagns Saga hedder det, at en Dværg gav ham en sort Sten, som gjorde ham usynlig, naar han skjulte den i sin hule Haand⁴⁾. Det samme gjentager sig i den nyere islandske Folketro, og Arnason fortæller, at Usynlighedsstenen skal bæres under venstre Arm, og naar man vil bruge den, skal man skjule den i sin venstre Haand, indsvøbt i en Haarlok eller et Blad⁵⁾. Ivan Løveridder faar af Jomfru Luneta „et, Fingern af Guld“ med en Sten, som

¹⁾ Arn. 1. 651.

²⁾ Mrb. 1671, 1687. Alb. 2. 235. Ps. A. 142. Den sidste siger, man skal indsvøbe den i et Lavrbærblad.

³⁾ Plin. (37. 10.) Plinius tror ikke paa, at Stenen kan gjøre én usynlig. Han anfører det som et Exempel paa „magorum impudentia“. Jf. Ger. 21. Alb. 2. 231. Har. 142. Barth. (16. 42.) T. 6. Sml. (K. 18.) 125.

⁴⁾ Bær. 184. I þáttur af Jökli Búasyni hedder det, at Troldkvinden Gnípa gav en Guldring, hvori der var en Sten, som bevirkede, at man ikke, naar man satte Ringen paa sin Finger, blev set af andre end man selv vilde. (K. 3.) Isl. S. 2. 470. Det sidste skal dog sikkert ikke forstaas, som om man paa samme Tid kunde vise sig for nogle og være usynlig for andre.

⁵⁾ Arn. 1. 650. 2. 496.

kommer fra „India Land“; den skal han bære i sin lukkede Haand, saa kan intet Øje se ham¹⁾. Om Stenens Farve tales der ikke. Ofte hedder det, at Usynlighedsstenen er hvid²⁾.

4. Vettenyren.

Clusius beskriver en Bønne, der, som han siger, skal stamme fra Øen St. Thomas og paa Grund af sin Form af nogle kaldes: Cor Divæ Thomæ, St. Thomas Hjerte. Efter særlig Underretning fra en af sine lærde Venner³⁾, fortæller han, at man paa Færøerne havde den Tro, at saadanne Bønner voksede mellem Tangen og fandtes i en Bælg, som han dog selv havde overbevist sig om ikke var andet end Skaller af Rokkeæg. Af nogle der til Lands kaldtes de Sønryrer paa Grund af deres Form; men af andre kaldtes de Lykkestene, enten fordi man troede, at de holdt Ulykke borte fra Huset, eller fordi de ved Trolddom beskyttede Husbondens Kvæg⁴⁾.

¹⁾ I. Løv. (V. 843.) 26. I. Lej. (V. 817.) 28. Iw. „In blózer hant.“ 53.

²⁾ Usynlighedsstenen omtales paa mangfoldige Steder. Luc. „Ther ær och then steen, ath enghen kan see then, ther stenen hauer hoos segh.“ 49. Jf. Liebrechts Anm. t. Ger. 111. Hos Franc. Hutchinson har jeg fundet følgende: Hubert, Greve af Kent, blev 1232 anklaget for, fra det kongelige Skatkammer at have taget en Sten, som kunde gjøre én usynlig, og givet den til Kongens Fjende Lewellyn. Historischer Versuch von der Hexerey. Overs. fra engelsk af Arnold. 1726. 41.

³⁾ Gunnerus tror, at hermed menes Dr. Høyer i Bergen. Gun. 19.

⁴⁾ „Ipsi a formae renes marinos appellant, nonnulli etiam bonae sortis calculos, sive quod calamitatem a domo possessoris, sive etiam quod incantamenta et nescio quam noxam ab heri pecore arcere vel propellere credantur.“ C. Clusius. Exoticorum libri decem. 1605. 335 fg.

Naar Clusius ligesom ogsaa Bauhinus¹⁾ skriver, at St. Thomas Hjærte skal stamme fra Øen St. Thomas, saa er det ikke ganske rigtigt; thi det er en ostindisk Bønne af et Træ, der staaar Mimoserne nær (Entada scandens). Dette Træ har meget store Bælge, som i Regelen indeholder henved en Snes brune Bønner, over to Tommer lange. Til Færøerne kommer de rimeligvis med Golfstrømmen²⁾.

Claussøn omtaler ikke Bønnens Bælg, men om selve Bønnen skriver han: „Der findes en liden Sten flydende ved Strandbredden (paa Færøerne), og er skikket som et fladt Hjærte eller Nyre, hvilken de kalde Vettenyre, og mene de, at den Sten kan føde en anden Sten af sig, naar den længe gjemmes“³⁾.

Over denne Beretning var Lukas Debes indigneret paa Færøboernes Vegne, og han skriver, at vel findes Vettenyren der; „men Indbyggerne have intet den Superstition derom.“ Ligeledes skriver han, at det ikke er en Sten, men en vestindisk Bønne, som er kastaniebrun og har en sød Kjærne⁴⁾.

Det sidste synes for Resten kun daarlig at passe paa Mimosens Bønne, der skal være meget bitter. Derimod passer det paa Nødden af et vestindisk Træ (Anacardium occidentale), og denne Nød skal ogsaa forekomme paa Færøerne⁵⁾.

Landt fortæller i sin Beskrivelse, at Rokkens Æg ofte findes ved Stranden og kaldes Qvitanujrapungur, fordi man

¹⁾ Bauh. 338.

²⁾ Lng. 60. Jf. C. Irminger. Golfstrømmens Hastighed. Nyt Archiv for Søvesenet. 2. (1843.) 200. Sartorius v. Waltershausen. Physisch-geographische Skizze von Island. 1847. 30.

³⁾ Cls. 153. Der tilføjes: „Saa som mere er omtalt under Norges Beskrivelse“; men det har ikke været mig muligt at finde noget saadant, og dette Udsagn gjentages heller ikke af Wolff, der ellers følger Claussøn. Wlff. N. 200.

⁴⁾ L. Debes. Færoae et Færoa reserata. 1673. 105.

⁵⁾ Lng. 60.

tror Qvitanujren, Hvidnyren¹⁾, en Nød eller Bønne, vokser deri. Og, siger han, „det er besynderligt, at den omtalte Pung findes meget ofte med Bønnen inden i.“ Selve Bønnen tror han er Mimosens Frugt; men hans Beskrivelse synes at passe bedre paa den omtalte Nød²⁾. Et andet Sted skriver han: „Naar Koen første Gang malkes, maa et lidet Trækors, en Kniv, en hvid Muslingeskal og en Nød eller Bønne, kaldet Qvitanujra, forud nedlægges i Malkebøtten“³⁾.

Olafsen omtaler i sin islandske Rejsebeskrivelse to forskjellige Bønner, der begge bruges som Forløsningsstene. Den ene er muligvis Frøet af Planten: *Guilandina bonducella*⁴⁾ og den anden Mimosens Bønne. Den første er sagtens Hannen og den sidste Hunnen. Hunnen føder en mindre Sten, som har sine Forældres Dyder. Man skal svøbe dem ind i hvidt, ubrugt Lærred og Liknarbælg (Hinden om en nyfødt Kalv) og gemme dem i Hvede. Naar man ikke gjør det, saa taber de deres Kraft. Vil man bruge dem, saa skal man lægge dem i et rent Bæger, skjænke hvid Franskvin paa dem, og lade Barselkvinden drikke det varmt. For Resten siger man ogsaa om disse Sten, at hvem der har dem hos sig, bliver elskværdig⁵⁾.

Som man vil se, stemmer denne Efterretning i det væsentlige overens med, hvad Arnason skriver om Nutidens Folketro; men Olafsen sætter aldeles ikke „Løsnestenen“ i Forbindelse med Ravnen. At det meste, ogsaa Dyden at gjøre elskværdig, er laant fra Sagnet om Aëtiten, er ganske klart.

Hvad Landt fortalte om Vettenyren, at man satte den i Forbindelse med Rokkens Æg, det fortæller Arnason, efter Jón Guðmundssons Týdfordryf fra 1644, om Hulinhjálms-

¹⁾ Árnason gætter paa, at Vettenyre er en Forvanskning af Viðarnýra, Trænyre. Arn. 1 646.

²⁾ Ldt. 273.

³⁾ Ldt. 446.

⁴⁾ Lyngbye fandt det paa Færøerne 1817. Lng. 60.

⁵⁾ Ol. P. 1. 423.

steinn, Usynlighedsstenen. I nogle Rokker (Rajæ), hedder det, findes der to Piber eller Punge, som kaldes Pétursbuddur, Pederspunge ¹⁾, og om Oprindelsen til dette Navn har man følgende Fortælling. St. Peder kastede engang sin Snøre ud og bad til Gud, at han maatte fange den kosteligste Fisk; men da han fangede en Rokke, saa smed han den ud igjen. Rokken var dog ikke forknyt, den bed anden og tredje Gang, og saa tog St. Peder og skar den op, og fandt de omtalte Punge. Dem bærer Rokken i ni Maaneder, og siden skal den ruge derpaa i ni Uger eller Maaneder; saa bliver de sorte. Endelig skylles de op paa Hornstrandene, og saa er de ganske tomme, men aabne i den ene Ende. Af dette Hul, siger man, at Usynlighedsstenen er kommen ud ²⁾.

Fra Norge har man ogsaa Efterretninger om disse Frugter. Worm beskriver flere under Navnet: indiske Bønner, og siger, at man har stillet dem sammen med Aëtiten, fordi deres tørrede Kjærner klunger, naar de rystes, og man har derfor ogsaa bildt sig ind, at de kunde hjælpe ved Fødsler. Nogle kalder den største Han og den mindste Hun, og mener, at naar de gjemmes sammen, saa føder Hunnen en Unge. „Men Indbildning har stor Magt over Idioter!“ ³⁾ Jeg har allerede tidligere meddelt flere af Worms Udtalelser i Breve, hvor han beskriver Mimosens Bønne.

¹⁾ Somme Steder kaldes Pétursbudda ogsaa Péturskip. I Norge kaldes den Maribaat. Aas. 300. Strøm taler om en Péturssteinn; men det er den saakaldte Ønskesten, Æggesækken af Fiskebjørnen (*Oniscus psora*). Strm. 1. 166. Jf. O. Jacobæus. Museum regium. 1696. 25. Ol. P. 1. 610. Mh. 110. Arn. 1. 651.

²⁾ Arn. 1. 634, 651. B. Grøndal mener, at man rimeligvis kalder flere Ting (f. Ex. et Stykke Tarm eller Maven af en Fisk) med Navnet Pétursbudda, da det er meget usandsynligt, at Mimosens Frugt af Bølgerne skulde skylles ind i Rokkens Æg. Om Nitallet. Ann. f. n. O. 1862. 379. Hvor usandsynligt det imidlertid end kan synes at være, har man dog virkelig haft Exempler derpaa.

³⁾ Wrm. M. 198. Jf. 72.

Pontoppidan omtaler rimeligvis under Navnet Søbønne Frøet af en vestindisk Plante (*Piscidia erythrina*)¹⁾. Han siger, den er saa stor som en Kastanie, og „er hel smuk til Anseelse“²⁾. Strøm siger, at Søbønnen er dobbelt saa stor, og han slaar den sammen med Vettenyren. Han siger ellers ogsaa, at dens Kjerne er sød. Bønderne kalder den Busten, laver Snusdaaser af den, og bruger den som Lægemiddel for Sygdomme hos Kvæget³⁾.

Gunnerus, som har skrevet en hel Afhandling om Løsningsstene eller Vettenyrer, siger, at Mimosens Frugt er den, man hyppigst træffer. I Nordland og Finmarken anses den for at være et ypperligt Middel for Barselkvinder, som kun behøver at drikke noget Øl eller Brændevin af Skallen. Det er derfor, man har givet den Navnet Løsningssten. Pontoppidans Søbønne er, siger han, en anden Frugt, der almindelig kaldes Ormesten, om den end af nogle ogsaa kaldes Løsningssten⁴⁾.

W. Lyngbye skriver, at ved de nordiske Kyster findes Kokusnødden (*Cocos nucifera*), et Slags Græskar (*Cucurbita lagenaria*) og Frugterne af *Piscidia erythrina*, *Negretia urens*, *Entada scandens*, *Cassia fistula*, *Guilandina bonducella* og *Anarcadium occidentale*⁵⁾.

G. Wahlenberg skriver, at Frugter af *Negretia urens*, *Entada scandens* og sandsynligvis mange flere, findes alle Vegne paa Finmarkens Kyster⁶⁾.

¹⁾ Lng. 60.

²⁾ Pont. N. 1. 254.

³⁾ Strm. 1. 138. Den egentlige Busten, Kvægsten, skal for Resten være den Haarbold, der undertiden findes i Kreaturers Indvolde, og som vistnok hos alle Folk tilskrives store Kræfter. „Gamle Kvinder, som gemenlig eje slige Stene og bevare dem som Helligdomme, hvilke de næppe tillade nogen at se paa,“ siger, at den taber sin Kraft ved at „røres med blotte Hænder“. Strm. 1. 387. Ellers hedder den i Norge Finball og Troldnyste. Plinius siger, at den Haarbold, der findes i Kalvens Indvolde, taber sin Kraft ved at berøre Jorden. Plin. (11. 37.) 2. 305.

⁴⁾ Gun. 15 fg.

⁵⁾ Lng. 60.

⁶⁾ G. Wahlenberg. Flora Lapponica. 1812. 506.

Hos engelske Skribenter omtales saadanne Frugter ogsaa. Childrey skriver, at man enkelte Steder paa Cornwalls Kyst finder Nødder, der ligner Faarenyrer; men er fladere, og har en haard, brun Skal og en Kjerne uden Smag. Der er dem, der siger, at de er gode for Kvinder i Barnsnød¹⁾.

Dalyell fortæller i sin Bog om skotsk Overtro, at en „Seynutte“, Sønød, giver Ejeren Lykke og Sikkerhed, ja, han tilføjer endogsaa efter en anden Kilde, at den bliver sort, naar noget ondt er opspundet imod ham²⁾.

For Resten knytter der sig over hele Verden Overtro til opskyllede Frugter.

5. Chelidonium.

Dioskorides skriver, at Chelidonium, Svalestenen, findes ved tiltagende Maane i de førstefødte Svaleungers Mave, og man skal tage to, en flerfarvet og en ensfarvet, som man, før de har berørt Jorden³⁾, skal gemme i Kalveskind eller Hjorteskind og bære paa Armen eller om Halsen mod fallende Syge⁴⁾. Plinius omtaler en hvid og en rød; men han nævner ikke deres Dyder⁵⁾. I Kiranides hedder det, at Svalens Smaasten, baarne paa højre Arm, helbreder Lever-syge⁶⁾. Plinius Valerianus skriver, at Svalestenen læger Mavekrampe⁷⁾. Marcellus skriver, at af de Smaasten, Sva-

¹⁾ I. Childrey. Britannia Baconica. 1661. 22.

²⁾ Dall. 139. Hos A. J. Jäckel (Aphorismen über Volkssitte etc. in Franken. Nürnberg. 1861. 226.) omtales en „Meerbohne“ som et Middel mod „Rothlauf“.

³⁾ I Euporiston hedder det, at man skal bruge Svalens Rede mod Hovedpine og Tindingsmerter, men passe paa, at den ikke kommer til at berøre Jorden. Gal. 14. (2. 2.) 399.

⁴⁾ Disk. (2. 60.) 1. 189.

⁵⁾ Plin. (11. 37.) 2. 305.

⁶⁾ Kir. II. 154.

⁷⁾ Plin. V. (1. 18.) 168 b. „Cardiacus“. Passio cardiaca = cardialgia. Krs.

lerne har i Maven, er de hvide størst. Naar man binder dem om Hovedet, indsvøbte i Linned, saa lindrer de gamle Hovedsmerter¹⁾, for saa vidt de ikke har taget Skade paa deres Kraft, ved at berøre Jorden. Et andet Sted omtaler han baade hvide og sorte: Man skal binde dem i Ulveskind²⁾ og bære dem om Halsen, saa borttager de alle Øjensmerter; men desuden er de gode mod Fjerdedagsfeber, baarne om Halsen i gult Lærred³⁾. Trallianos omtaler en sort og en hvid, og siger, at de gamle Svaler giver dem til den første Unge. For Resten hjælper de mod faldende Syge⁴⁾. Isidor omtaler én, som er purpurfarvet med sorte Pletter⁵⁾. Marbod endelig nævner en rød og én sort, og dette gentages stadig siden. Den røde, baaren i en Linnedklud under venstre Armhule, siger han, er god for Maanesyge og gammel Svaghed⁶⁾. Den gjør veltalende⁷⁾ yndet og elskelig. Den sorte giver ens Foretagender en lykkelig Udgang, modstaar Trusler, formindsker Kongers Vrede og helbreder Øjensvagheder. I en gul Klud helbreder den Feber og udtørrer skadelige Vædske⁸⁾. Hos Trotula hedder det om den førstefødte Svaales Sten, at den hjælper ved Fødsler⁹⁾. Vincentius skriver efter Bogen om Tingenes Natur, at Tegnet paa, at Svalungerne har Stenene, er, at de sidder med Hovederne sammen¹⁰⁾. Albertus lægger til, at Stenene skal søges i Avgust, og om den sorte siger han, at den, indsvøbt i Urten *Chelidoniae Blade*, fordunkler Synet¹¹⁾. Bartholomæus

1) Man sagde ogsaa, at Hovedet af en Svale, taget ved Fuldmaane og indsvøbt i Linned, helbredte Hovedsmerter.

2) [*Corium*] *lupinum aureum*.

3) „*Croceum linteum*“. Marc. (K. 1.) 89 a. (K. 8.) 94 a.

4) Tral. (1. 15.) 1. 66.

5) Isd. (16. 9.) 138.

6) „*Languores diuturni*“. Dette har været forstaaet paa mange Maader. Nogle har „*languidi*“; men de fleste „*morbi longi*“ el. „*melancholia*“. Mrs. F. Car. Cam. S. („*Tawbende Sucht*“. Büs.)

7) Det samme siges f. Ex. om Smaragden og Achaten, der skal lægges under Tungen.

8) Mrb. 1653. 9) Trot. (K. 16.) 74 a. 10) Vin. I. (8. 53.) 521.

11) „*Si involvatur foliis chelidoniae herbae, dicitur offuscare visum*“. Alb. 2. 229. Jf. 6. 641.

har ét Sted et Uddrag af Marbod; men et andet Sted skriver han, at der er to Svalestene, én hvid og én rød, af hvilke den sidste kaldes Han, fordi den har større Dyder end den første, der altsaa kaldes Hun. For øvrigt findes den almindelige Misforstaaelse af Dioskorides ogsaa her: at det er Ungen og ikke Stenene, der ikke maa have berørt Jorden¹⁾. Cardanus skriver om den sorte, at den gjør sagtmodig og velhavende, og helbreder Feber; Gulsot og faldende Syge. Men baade den røde og den sorte skal i August skæres ud af de levende Svaleunger, medens Moderen er borte²⁾. Lonicer har en overmaade nøjagtig Beretning: Stenene skal findes ved aftagende Maane; der er en sort og en rød; men den er bedst, som har gyldne Pletter. De maa tages før den førstefødte Unge har berørt Jorden, og medens de gamle er borte³⁾.

Sagnet om Svalenstenen synes at have været meget udbredt, muligvis ogsaa hos Almuen.

I en engelsk Lægebog, der skal være skreven omtrent Aar 900, findes et Stykke med Overskrift: For en meget

¹⁾ Barth. (12. 21.) O. 6. (16. 30.) T. 5. ²⁾ Car. 566.

³⁾ Ln. 325. Jeg har ganske kortelig gjengivet det meste af, hvad jeg i de latinske Skrifter har fundet om Chelidonium. Desuden skal jeg henvise til: Sex. 119. Av. (L. 2. Tr. 2.) 303. Ser. Yrundo. Jcb. 1107. Ps. A. (Siger, at den røde er god mod Sovesyge, har „epidimia“ i Steden for „epilepsia“, og siger om den sorte, at den beskytter én mod vilde Dyr.) 149. Arnl. De physicis ligaturis. 622. Mgh. 200, 440. Büs. 87. Mrs. F. (3. 15.) 176. Lnd. (L. 2.) 22 b. Stella. Interpretamentum gemmarum. 1736. 61. G. Agricola. De natura fossilium. 1612. 619. Lem. (2. 30.) 375. Ru. 174. Gn. 551, 556. En. 229. Aldr. O. 296 a. Mizl. 4 b. Cam. S. 232. Mrc. 183. Bac. 174. Boet. 172. Franciscus. De fossilibus. Neapel. 1660. 63. Col. I. (17. 30.) 460. Salm. 242, 550, 551. F. Willoughby. Ornithologia. Udg. af I. Ray. 1676. 154. Wrm. M. 72. Nic. 175. Papn. 263. Dal. 585. Les. 275. Zdl. 1813. G. Wallerius. Mineralogia. 1747. 413. Onom. 2. 416. U. B. Brückmann. Abh. v. Edelsteinen. 1773. 344. Flch. 4. 381.

gammel Hovedpine¹⁾, og der hedder det: Søg i Svalceungers Mave efter nogle smaa Stene; men pas paa, at de ikke rører Jord eller Vand eller andre Sten. Tag tre iblandt dem ud. De er gode for Hovedpine, for Øjenværk, for Fristelse af Djævelen, for Spøgelse²⁾, for Tyfus, for Maren, for Marelokke³⁾, for Forhexelse⁴⁾ og ugudelig Trolddom ved Sang⁵⁾. Men du finder dem kun i store Unger⁶⁾.

I en tysk Lægebog vel fra det 13de Aarhundrede hedder det: Mod Sidesting⁷⁾: Tag den Sten, som Svalen bærer, og Hampefrø, Hånefsâmin, og Kaalfrø, Chølesâmen, og bland det med Salvie og læg det under Tungen⁸⁾.

I Hugo von Trimbergs Digt: „Der Renner“, nævnes ganske flygtig den sorte og den røde Sten i Svalers Mave⁹⁾.

I Tyrol skal man have den Tro, at Svalstenen fordriver faldende Syge, naar den bæres om Halsen. I en Rede, hvor Svalerne stikker Hovederne sammen, tager man én ved Maanens første Aftagen og skærer den op. Da finder man to Stene; men den ene er ikke brugelig, og man maa gætte, hvilken der er den virksomme. Den binder man i Hjorteskind og bærer om Halsen¹⁰⁾. Denne Beretning stammer dog vistnok, som flere af Alpenburgs Fortællinger, umiddelbart fra en Bog. Adskilligt minder særlig om Lonicer, og Slutningen beror maaské paa en Misforstaaelse af hans Ord om den sorte Svalsten¹¹⁾.

Harpestræng afviger næsten ikke fra Marbod. Han skriver: Chelidonium hedder en ærlig Sten. Han vokser i Svaler og er lille, uanselig og tvekjøns. Én er rød og er god for

1) „A very old hed ache“. Maaské en Oversættelse af det latinske: languores diurni el. antiqvi hos Marbod og Albertus.

2) Night goblin visitors. 3) Knot. 4) Fascination.

5) Evil enchantments by song. 6) Cok. 307.

7) „Contra pleurism.“ Pleuritis. Krs.

8) F. Pfeiffer. Zwei deutsche Arzneibücher. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der k. k. Acad. der Wissenschaften. Wien. 42. (1863.) 124.

9) H. v. Trimberg. Der Renner. 1833. 220. 10) Alp. 388.

11) Jf. Flch. 4. 381. Se dog Alb. 2. 229.

Galskab og for „Traasot“, Længselsyge, og for godt Ynde. Han skal bæres i linned Klud under venstre Arm. Anden er sort og skal bæres i gul ulden Klud. Denne Sten fuldkommer Ærend og hindrer Uret og Trusler og er god for Feber (Rithæsot) og Tandværk¹⁾. — Traasot skal rimeligvis være en Oversættelse af det latinske „diuturni languores“. Tandværk staar i Steden for skadelige Vædsker.

I de flere Gange benyttede Dyrerim fra det femtende Aarh., findes et Vers om Svalen, der begynder saaledes:

„I mek foor thu een dyræbaræ steen,
hanum vell iek tek gywæ,
tek ath waræ foræ syndh ok meen,
saa matthw herræ blywæ,
enghen er then man saa klogh,
— om thu mek velth höræ —
redheræ met skioldh, ey dochter met boogh,
allæ lighe tel gedh (Yndest) skal giöræ.“

Herefter følger et temmelig uforstaaeligt Stykke. Saa kommer der et Vers med Overskriften: Ugle; men det er sikkert en Fortsættelse af Verset om Svalen, og det er maaské Svalestenens Ejer, der tiltales, naar det hedder:

„En herræ tw blywer eller ok frwæ,
ok mektughe mæn skulæ tek bwæ.“
„Folk hawer tek möghet kær i synnæ,
ther andhre thabæ, skal thu vynnæ.“

Imidlertid kan dette Spørgsmaal næppe afgjørende besvares²⁾.

I sin nyttelige Lægebog fra 1533 skriver Kristiern Pedersen: For den faldende Sot: Tag de røde Stene, som findes i Svaleunger og stød dem smaa til Pulver og giv den syge dem at drikke „met sact öll eller vand.“ Senere hedder det med Overskrift: Naar nogen falder først: Man maa tage de Stene, som findes i Svalemaver og binde dem i en Klud under den syges højre Arm³⁾, da falder han ikke mere⁴⁾. — I Fortalen siger Kristiern Pedersen imidlertid, at hans Bog er uddragen af latinske og tyske Bøger, saa vi kan ikke

¹⁾ Har. 138.

²⁾ Hall. Nr. 48.

³⁾ Jf. Kir. II. 154.

⁴⁾ Ped. 7b, 8a.

herfra hente noget Vidnesbyrd om, at Sagnet har forekommet i Danmark.

Moth siger kun, at Svalerstenen er en Ædelsten, og henviser for øvrigt til Plinius ¹⁾. Hos Thiele findes ganske vist en Form af Sagnet ²⁾; men skjønt der ikke er angivet nogen Kilde, er Kilden dog sikkert Wolffs *Calendarium*, og her henvises der til en af Colers Bøger ³⁾. Fra Herning i Jylland har jeg faaet den skriftlige Meddelelse, at der var én, som fortalte om en Sten, som fandtes i Svalens Mave, og som kunde helbrede for Blindhed; men han var ikke sikker paa, at han ikke havde læst det i en gammel Bog.

Paa Island findes Sagnet i flere Former; men i den ene kaldes Stenen: *Hirundosteinn*, i den anden: *Calcedonius*, skal vel være *Chelidonium*, og kun i den tredje: *Svölusteinn*. I den første Form hedder det, ligesom i den gammelengelske, at der findes tre Stene sammen. Den ene er rød, den anden sort og den tredje hvid. Har man den røde i sin Mund og kysser en Mø, faar hun brændende Attraa til én; har man den sorte, bliver man aldrig svegen i Mad og har man den hvide, bliver man aldrig dræbt. — Allerede Marbod skriver jo, at den røde gjør én indtagende, og det er ganske almindeligt at knytte denne Egenskab til Svalen ⁴⁾. Den sorte har rimeligvis laant sin Dyd af Aëtiten. — I den anden Form

¹⁾ Moth. 14de Bind.

²⁾ Thl. 104.

³⁾ Wlff. D. 103.

⁴⁾ Bartsch skriver, at man kan faa en Mø til at elske sig, naar man kysser hende, og i Munden har en Tunge, tagen af en levende Svale. Det samme kan man opnaa ved at give hende et Pulver af Svalens brændte Hjerne. Brtch. 332, 328. J. B. Salgues skriver, at man skal bære et Svalenhjerte om Halsen eller give den Kvinde, man elsker, en Guldring, som i ni Dage har ligget i en Svalerede. Des erreurs et des préjugés. 1. (1818.) 228. I et jysk Haandskrift fra Slutn. af forrige Aarh. hedder det, at naar man taler til en Kvinde og har en Svaletunge i Munden, saa maa hun elske én. Lor. 61. (Samme-steds omtales en Sten, der findes i Mur- eller Kirkesvalens (*Cypselus apus*) Hoved, og som beskytter én mod at bringes til ved Trolddom at elske den, man ikke vil. 62.). Baade i

omtales der to Stene, en rød og en sort; men hele Beretningen er et Udtog af Marbods Vers. Kun hedder det til sidst, at den sorte helbreder Koldfeber og ondartede Sygdomme, naar den bæres i Lærred, som er sømmet eller rendt med rødt Garn. — I den tredje Form hedder det, at Svalestenen findes ogsaa i Fuglens Hoved; den har Purpurfarve og mange andre Farver¹⁾ og skal bæres i Lærred eller Kalveskind under venstre Arm. Den helbreder da gamle Sygdomme²⁾, og gjør én glad og behagelig. Den beskytter én mod vilde Dyr og Vrede, helst om den er sort; den skal tages i August, og der er to sammen³⁾. — Hele Slutningen minder i en paafaldende Grad om Beretningen i Bogen om Stenenes Dyder⁴⁾.

6. Alectorius.

Plinius siger, at Alectoria kalder man en Sten af Udseende som et Krystal og Størrelse som en Bønne; den findes i Hanernes Mave⁵⁾. Man antager, at det var ved Hjælp af den, at Krotoniensen Milon blev uovervindelig i Kamp⁶⁾.

Jylland og paa Sælland hedder det, at man skal bære et Svalehjæerte for at blive elsket. J. Kamp. Danske Folke-minder. 1877. 224. Det samme siges i Tyskland. Wtt. 342. Lignende Fortællinger findes allerede hos de ældste Forfattere.

¹⁾ Jf. Isd. (16. 9.) 138.

²⁾ „Morbi antiqvi“. Ps. A.

³⁾ Arn. I. 655.

⁴⁾ Ps. A. 149.

⁵⁾ Jf. Plin. (30. 8.) Laur. Joubert. Les erreurs populaires. 2. (1600.) 169. Det er meget almindeligt, ut Høns sluger Grus og Sten, og at de særlig holder af det glimrende, véd man paa Kap, hvor Kokkene altid undersøger Indvoldene, for at finde Diamanter. Paa en Restauration fandtes der to Søndage efter hinanden en Diamant i Mave paa Høns. Industritidende. 1874. Nr. 36.

⁶⁾ Plin. (37. 10.) 5. 440.

— Denne Milon var en af Oldtidens mest bekendte Slagsbrødre, og han skal have vundet en Mængde Sejerskranse; men efter Sagnet maatte han dog til sidst bukke under.

Marbod gjentager Plinius Fortælling; men siger dog, at det kun er i Kapunens Mave, Stenen findes. Den begynder at vokse tre Aar efter at Hanen er bleven kapuneret, og saa vokser den i de følgende fire¹⁾. Holder man den i Munden, saa slukker den Tørst. Den hjælper dem, der er faldne i Unaade. Den skaffer ny og fornyer gammel Ære. Den gjør én veltalende og yndet af alle. Den opvækker Elskov, og er god for Kvinder, der vil være deres Mænd til Behag; de behøver kun at tage den i Munden²⁾.

I de senere Beretninger hedder det, at naar Hanen har faaet Stenen i sig, drikker den ikke mere; men ellers er man meget uenig om, enten Stenen skal findes i Leveren eller Maven og man véd ikke ret, hvor gammel Hanen eller Kapunen egentlig skal være.

Megenberg skriver: Denne Sten hedder Allectorius, og paa Tysk Minnenzieher eller Minnenzæmer, fordi den gjør Konerne elskværdige (minnenzæm) for deres Mænd³⁾. Det tyske Navn er dog tydelig nok opstaaet ved en Misforstaaelse af Alectorius, som man har villet aflede af allicio, lokker til, i Steden for af Alektor, en Hane. Senere hedder det ogsaa ligefrem: Allectorius, det er en Zuozäiner, Tiltrækker⁴⁾.

I Strickers Digt omtales „Hanstein“, Hanestenen, kun som et Middel mod Tørst⁵⁾. — Josephs Beretning er her som sædvanlig et Uddrag af Marbod⁶⁾.

Harpestræng holder sig ualmindelig nær til denne. Dog er der en enkelt Misforstaaelse, som naar det hedder: Han gjør ny Ære og gjør Mand gammel⁷⁾. — Wolff har viser til Coler; men i sin Oeconomia har denne en Beret-

1) Jf. Sagnene om Basiliken. 2) Mrb. 1641 3) Mgb. 197.

4) Mgb. 434. 5) Strk. 50. Er. 215. 6) Bús. 81.

7) Har. 136. „Aqviritqve novos veteresqve instaurat honores.“ Mrb.

ning, der aldeles ikke stemmer overens med Wolfs¹⁾, og jeg har nøjagtig gjennemsogt flere Udgaver af hans Calendarium uden at finde Alectorius omtalt. For Resten forekommer der intet usædvanligt i Wolfs Fortælling. Han skriver kun, at der i Kapunernes Lever findes en Sten, som kaldes Alectorius, „og naar samme Sten er avlet i dem, da drikker de derefter ikke mere, og hvilket Menneske, som samme Sten kan faa og vil den udi sin Mund bære, da skulde hannem ikke tørste“²⁾.

I Nutidens Folketro har jeg ikke fundet mindste Spor af Sagn om Stene i Hanens Mave. De tidligere omtalte Stene i Hanens Hoved har aabenbart intet at gjøre med Alectorius, og det samme er rimeligvis Tilfældet med en saadan Sten, der omtales i et Æventyr i Pentamerone. Naar man bærer den, indfattet i en Messingring, saa kan man faa alt, hvad ens Hjærte begjærer: Ungdom, Rigdom og Magt³⁾. I Skotland taler man om en „Cockkneestone“, Haneknæsten, som skal findes i gamle Haners Knæ; men dermed menes Kæmpeknappen, det forstenede Søpindsvin (Echinus)³⁾.

Naar Alectorius omtales i Middelalderen, saa synes Marbod næsten overalt at være Kilden, og det er en Fejltagelse, naar Bartholomæus henviser til Dioskorides, som slet ikke nævner Stenen. Af og til hedder det vel, at den gjør én

¹⁾ Col. Man finder Alectorius i Kapunernes Mave, hvorvel nogle skriver, at man ogsaa finder den i ældgamle Haners Mave. Den er saa stor som en Bønne, og hvem der bærer den, bliver modig og kjæk. Naar man lægger den under Tungen, slukker den Tørst. 1. (17. 45.) 462.

²⁾ Wlf. D. 170.

³⁾ G. Basile. Der Pentamerone. Udg. af F. Liebrecht. 2. (1846.)
3. Gubernatis tager Lejligheden i Agt og fortæller os, at Stenen, der, indfattet i en Ring, gjør Underværker, er Solen, der kommer frem, hidkaldt af Nattens Hane. Gub. 559. Dette ser imidlertid noget gaadefuldt ud; thi det er ikke let at begribe, hvorfor Hanen skulde kalde paa Stenen, den selv har i sit Hoved. Jf. Th. Benfey. Panschatantra. 1. (1859.) 214.

⁴⁾ Dall. 141, 679.

uovervindelig; men den roses mest, fordi den slukker Tørst og opvækker Elskov ¹⁾).

¹⁾ Jf. Sol. (K. 1.) Isd. (16. 13.) 140. Vin. I. (8. 43.) 515. Job. 1107. Alb. 2. 228. 6. 640. Ps. A. 145. Barth. (16. 17.) T. 4. Mrs. F. (3. 15.) 176. Lnd. (L. 1.) 18b. E. Stella. Interpretamentum gemmarum. 1736. 14. G. Agricola. De natura fossilium. 1612. 618. Lem. (4. 12.) 634. Ru. 54. Ln. 325. Gn. 398. Gabr. Fallopius. De metallis atqve fossilibus. (K. 7.) Opera omnia. 1. (1606.) 343. Aldr. O. 94a, 122b. Mizl. 53a, 85a. L. Thurneisser. Archidoxa. 1575. 54a. Mrc. 182. Bac. 171. Marcellus Donatus. De medica historia mirabili. 1597. 189a. Boet. 171. Cau. (Alectoria = Fortitudo.) 589. Salm. 1. 27, 275, 531, 784. Wrm. M. 71. Nic. 173. Les. 273, 1032. G. Wallerius. Mineralogia. 1747. 415. Onom. 2. 416.

Tabel.

1. Reden lukkes.
2. Med en Trækile.
3. Med et Bræt.
4. Medens Fuglen er borte.
5. Mennesker kan ikke finde Urten.
6. Bringes i Næbbet.
7. Breder hvidt Klæde ud.
8. Rødt.
9. Aabner Reden.
10. Ved at holde Urten for.
11. Ved at berøre Kilen, der drives ud som ved det stærkeste Slag.
12. Lader Urten falde, naar den er brugt.
13. Bringer Fuglen til at slippe den ved at gjøre Støj.
14. Fuglen skriger, og Roden falder.
15. Aabner alt, hvor stærkt det end er laaset.
16. Rangelsten.
17. Kold Sten.
18. Ild kan ikke skade den.
19. Purpurfarvet.
20. Han og Hun.
21. Hannen haard som et Galæble.
22. Hunnen blød.
23. Ved Oceanets Bredder.
24. Fra Jordens yderste Grænser.
25. Fra fjærne Lande.
26. Fra Indien.
27. Persien.
28. Findes i Ørnens Rede.
29. Hjælper Ørnen at lægge Æg.
30. Afkøler Ørnens Æg.
31. Beskytter Ørnens Unger.
32. Gavner frugtsommelige.
33. Hindrer utidig Fødsel.
34. Giver let Forløsning.
35. Maa borttages efter Fødselen, for at ikke Livmoderen skal uddrages.
36. Bæres paa venstre Arm.
37. Paa venstre Side.
38. Faldende Syge.
39. Beskytter Børn.
40. Yndest.
41. Tvinger til Kjærlighed.
42. Kjærlighed mellem Mand og Kvinde.
43. Sejer.
44. Rigdom.
45. Maadehold i Drik.
46. Røber Giftblandere.
47. Gift i Maden.
48. Fordriver Slinger.

Tilføjelser og Rettelser.

- F**orkortelser. N. B. H. Findes hverken i det kongelige Bibliothek eller Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn.
- S. 14. Anm. 1. I Rusland skal det hedde om en Art Stenbræk (Saxifraga), at den formaar at sprænge de stærkeste Jærndøre. Z. f. d. M. 4. 153.
- S. 17. Anm. 5. Man anser den giftløse Tigerslange (Boa tigris) for at være Slangen Draco.
- S. 24. Anm. 3. Merops oversættes i et tysk Haandskr. fra 13de Aarh. ved „Grvnspecht“. Germania. Udg. af F. Pfeiffer. 8. (1863.) 47.
- S. 26. Om „Kreuzdorn“ se f. Ex. Kh. F. 187, 218, 236. Per. 319.
- S. 29. Kuhn skriver (Kh. F. 216) efter H. Pröhle (Harzsagen. 2. (1856.) Nr. 308. N. B. H.), at Sagnet om Sprængroden i Harzen knytttes til „Wasserhühnchen“, ogsaa kaldet „Eisvogel“, Isfugl (Alcedo ispida); men han har næppe Ret, naar han i denne Sammenhæng anfører nogle Ord hos Vintler (Zgrl. B. 189): „Und vil wellen den eysvogel haben“, og mange vil have Isfuglen; thi uden Hensyn til, at man ikke andre Steder end i Harzen synes at have knyttet Sagnet til denne Fugl, vilde det jo ikke være Fuglen, men Sprængroden, som man satte Pris paa at have. Vintlens Ord sigter rimeligvis til en eller anden Brug af Isfuglen. Det var ganske almindeligt at tørre den og bruge den som Lægemiddel, som Beskyttelsesmiddel mod Møl eller som en Slags Vejrhan. I Bøhmen hedder det, at det er godt at have den i Bur; thi den bringer Lykke til Huset. Grh. 64. I Oberpfalz bruges et Isfuglehjærte mod faldende Syge. Schönw. 3. 262.
- S. 31. Anm. Havrspenk (Havrespinke). D. Østjylland.

- S. 34. Anm. 3. L. 11 f. n. Svalevand. Wlff. D. (Udslæt.) 103. A. J. Jäckel. Aphorismen über Volkssitte etc. in Franken. 1861. (Faldende Syge. Hysteri). 237.
- S. 35. Anm. L. 12 f. n. Jf. H. Frischbier. Hexenspruch u. Zauberbann. 1870. 91. Wtt. 374 (Svale og Gjøg), 383, 390. Mannhardts Fortælling har næppe noget her at gjøre. Jf. Wtt. 76, 102. Frischbier. 154. Zgrl. A. 1. 238. B. 108. Leopr. 190. L. 7 f. n. Hvor der ligger et Haar; af dettes Farve kan Kvinder slutte sig til deres Fremtid, læs: om der ligger et Haar; findes der ét, saa har det samme Farve som Haaret hos ens tilkommende.
- S. 42. Anm. 4. Oksehud, læs: Kalveskind.
- S. 47. Anm. 2. Her optræder Stenen vistnok som Rangelsten, idet den holder paa Tingen.
- S. 49. L. 12 f. o. Aarhundrede, læs: Aarhundrede eft. Kr. L. 8 f. n. (460 — c. 375), læs: (460 — c. 375 f. Kr.)
- S. 63. Anm. 4. Man brugte oftere brændte Fisk mod Vorter. Jf. C. Gesner. De aquatilibus. 1558. Overalt i Evropa findes Sidestykker til Marcellus Fortælling. Jf. Lor. 57.
- S. 76. Anm. 4. Dette havde naturligvis særlig sin Betydning for dem, der vilde slaa sig fra Verden og gaa i Kloster.
- S. 87. Anm. 3. I Stykket om Noseth er der dog enkelte Træk, som ikke findes hos Albertus i Stykket om Nusae (maaské Pseudo-Albertus Unices. Ps. A. 152). Selve Navnet er vistnok en Forvanskning af Notia (*νότιος*, Regnvinden), der efter Plinius (37. 10) er en Ædelsten, der ellers hedder Ombria (*Ομβροσ*, Regn), og som siges at falde ned med Regn og Torden ligesom Ceraunia og Brontia (*βροντή*, Torden, jf. Mrc. 246). Naar man lægger den paa Altrene. saa kan Ofrene ikke brænde. Dette sidste er vistnok fuldstændig misforstaaet hos Albertus og Harpestræng. For øvrigt har den samme Virkning som Brontia, men sættes hos Plinius ikke i Forbindelse med Tudsén. Om Brontia hedder det imidlertid (37. 10), at den i Tordenvejr falder fra Skildpaddens Hoved (jf. Arn. 1. 653), og man tror, at den hindrer Antændelse ved Lynet. Herved forklares maaské Notias Forbindelse med Tudsén, der ofte sammenblandes med Skildpadden.
- S. 97. Anm. 3. Jeg tør ikke, som mange andre, uden videre gjøre Sardonijs til et med Sardenen.
- S. 105. Anm. 6. I Lechrain kaldes en Sten med et Hul igjennem ogsaa Maresten, Trudenstein. Leopr. 92. I Bajern kaldes Vættelyset Drutenstein og i Jura Alpstein (Maresten). E. L. Rochholz. Schweizersagen aus dem Aargau. 2. (1856.) 205

- S. 115. L. 14 f. o. Mainis, Plinius Maena (9. 26), antages nu almindelig for at være et Navn paa en lille Brasen (Sparus maena), der i Italien hedder Menola og kun spises af den laveste Almue. De andre Navne er vistnok fordærvede. Ibembras staar maaské i Steden for *βραχίονας*, men det skal være et Navn paa Sardinien (Clupea sardina) eller en nær staaende Art. Anm. 1. L. 6 f. n. Fisken, læs: Fuglen.
- S. 118. Anm. 6. Jf. Liebrecht. Ger. 155. Mnz. O. 156. Grh. 220, 230. Leopr. 77.
- S. 125. I et skaansk Sagn omtales „Lefverhafvet eller röda hafvet“, hvis Vand ser ud „som lefradt blod.“ Runa 1844. 59.
- S. 151. L. 4 f. o. Dette er dog maaské tvivlsomt. J. T. Storaker skriver, at „undertiden komme en uhyre Mængde Orme sammen, for at blæse Bustein.“ Overtro i Lister og Mandals Amt. Folkevennen. Kristiania. 1862. 391. Jf. Runa. 1845. 100 og Side 32. Anm. 2.
- S. 152. Anm. 9. Plin. læs: Se dog Plin.
- S. 153. L. 2 f. o. Hermed maa dog sammenlignes Sagnet om den til Dels ogsaa sejerbringende Slangekrone. L. 4 f. o. Jeg ser, at dette allerede er bemærket af Liebrecht. Germania. Udg. af F. H. v. d. Hagen. Berlin. 8. (1848.) 374.
- S. 166. Anm. 3. Hammer beskriver tre Bustene, som han har set i Hadeland. „Bønderkoner holde dem hemmelige og vil ikke gjærne fremvise dem, da de er bange, de skal miste deres Kraft.“ Top. J. f. N. 21 H. (1797.) 131.

